HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

2

MARULIĆ

2010.

22723

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Slavko Pauk
Uređuje redakcijski kolegij:
Jerko Grgec, Petar Grgec ml.,
Mladen Jurčić i Tvrtko Klarić
Godina izdavanja i tiskanja 2009.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefoni: (01) 48 29 375; tel./fax: 49 22 300
E-pošta: hkd.marulic@zg.t-com.hr
Internetske stranice: www.hkd-sv-jeronima.hr
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 210 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 35 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 100 USA dolara (500 kn).
Inozemstvo Europa 65 Eura (420 kn)
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: DENONA d.o.o. Zagreb

Perica GRGEC

Nije gotovo kad je gotovo...

Poznatom pjesmopiscu i pjevaču Krisu Kristoffersonu navodno se na njegovu vrlo popularnu pjesmu naslovljenu *Why me, Lord?* (Zašto ja, Gospodine?), a upućenu Kristu Gospodinu, naposljetku odazvao sam naslovnik pjesme zavapivši: Zašto ja, Kris? I premda se radi o privatnoj objavi, na vjerovanje u koju kao katolici nismo obvezani, ja ipak izvješće o njoj doživljavam kao opomenu, i priznajem da mi ne bi bilo svejedno hoće li mi se sv. Terezija Benedikta od Križa, kada bismo je se još jednom u *Maruliću* "dovezali", javiti s istim pitanjem kao Gospodin Krisu Kristoffersonu. Jer: svaki je nebesnik meni strašan i nisam siguran ne bih li u susretu s njime preminuo od njegove jače opstojnosti.

Stoga ću se suspregnuti da ne kažem, osim performativno, da su nas neka od sadašnje hrvatske subraće i -sestara spomenute svetice ukorila što smo knjigu njezinih autobiografskih zapisa objavili uni- a ne trilateralno tj. u koprodukciji s Karmelskim izdanjima i Kršćanskom sadašnjosti, kojima je tako za bilateralno objavljivanje ostao vrlo uzak izbor od još samo tridesetak autoričinih na hrvatski neprevedenih knjiga. Kao što ću se suspregnuti i da ne kažem da su kad smo ih obavijestili o svojoj nakani da objavimo stanoviti životopis jednoga njihova velikog subrata, odjednom odlučili oni taj životopis objaviti, premda im dotad nije bio ni u peti, a kamoli u planu, nego su ga, dapače, smatrali zastarjelim i neprikladnim za suvremeno promicanje duhovnosti toga svog velikog subrata.

Uostalom, Godina je svećenikâ, pa ćemo početak uskrsnog broja *Marulića* posvetiti odnosu jednog svećenika neredovnika prema laikatu, i to svećenika koji je ujedno i zmaj (*haulikotvorstveni*, kako bi to rekao prof. Ivan Biondić), zbog čega su nadolazeći blagdani, konkretno: Jurjevo, dodatna prigoda za takav početak *Marulića*. Pri tome, naravno, ni slučajno ne umišljam da bih ja tu mogao

biti nekakav Juraj nasuprot pozoju, kad je ionako upravo našem zmaju haulikotvoračkom Juraj ime, u koincidenciji s kojim drakonska titula kao da naznačuje jedan od razloga zbog kojih je zaslužio da mu na ovim stranicama poklonimo pažnju (drugi je razlog, naravno, čestitanje skoroga mu imendana).

Naime, da napokon prekinemo okolišanje, riječ je o dr. Jurju Kolariću, prebendaru zagrebačke prvostolnice i uglednom crkvenom povjesničaru, donedavnom Velikom meštru Družbe "Braća Hrvatskog Zmaja", a odnedavnom predsjedniku Jeronimskoga društva, koji od uredništva jeronimskih izdanja očekuje da se ono prema njemu odnosi kao, ispočetka, Job prema Svevišnjemu (kojega Nikola Kuzanski zove *coincidentia oppositorum*): "Kad od Predsjednika primamo dobro, zar da onda i zlo ne primimo. Predsjednik dao, Predsjednik oduzeo!"

Ipak, kao što ja nisam nikakav juraj ili, nedajbože, perun, tako ni dr. Juraj Kolarić nije nikakav ni veles ni zmaj babilonski ili otkrivenjski, nego tek hrašćanski. Niti su sljedeće stranice ikakva borba svjetla s tamom mitskih ili apokaliptičkih razmjera ili makar konotacijâ. One su tek tužna potvrda dandanašnje održivosti teze koju je 1987. lijepo izrazila Smiljana Rendić ovim riječima:

Govore o Crkvi kao o sakramentu slobode, a u tom sakramentu laiku se držati pravila: Veži konja gdje ti aga kaže.

Ono što slijedi, tekst je pisma što ga je uredništvo svetojeronimskih izdanja uputilo članovima Upravnog odbora HKD-a sv. Jeronima. A u međuprostoru – svim čitaocima *Marulića* želimo:

Poštovani,

s osjećajem nelagode, ali i neodgodive nužnosti, prisiljeni smo obratiti se ovim pismom Vama i ostalim članovima Upravnog odbora HKD-a sv. Jeronima, prilažući mali "dosje", kako biste potpunije bili obaviješteni u kakvim nepodnošljivim uvjetima radimo od iznenadne smrti prof. Radovana Grgeca. Čaša našega strpljenja prelila se ovih blagdanskih dana, kada smo se morali suočiti i s činjenicom da se knjiga Velimira Deželića st. o kardinalu Hauliku, koju je 1929. objavio Stjepan Markulin u sporazumu s Jeronimskim društvom, a za čije smo drugo izdanje nas četvorica obavili sve potrebne razgovore i predradnje, pojavila na internetskoj stranici Glasa Koncila kao njihova publikacija. (Naglašena mjesta u "dosjeu", osim onih u drugom pismu dr. Agneze Szabo, podebljali smo mi sami.)

Ne namjeravamo vas opterećivati podrobnim iznošenjem povijesti "slučaja Haulik", u kojoj smo, saznavši za naum prof. Ivana Biondića da objavi Haulikov životopis, obavijestili o tome dr. Đuru Deželića te od njega saznali da prof. Biondić nije o svojem naumu obavijestio nasljednike autora životopisa (nositelje autorskoga prava). Gospodin Dežélić nam je usto zajamčio da nosioci autorskoga prava žele da novo izdanje knjige Velimira Deželića st. o kard. Hauliku objavi HKD sv. Jeronima. O svemu tome obavijestili smo i dr. Kolarića, te počeli pripremati knjigu, nastojeći stupiti u kontakt s povjesničarima koji bi joj mogli napisati kvalitetan predgovor sa stajališta suvremene historiografije. No uskoro nam je dr. Kolarić dao na znanje da je knjiga već spremna za tisak: tiskat će ju gospodin Marijan Goršić, s kojim se o tom bio dogovorio još prof. Biondić, predgovor je napisala dr. Agneza Szabo, a popratne tekstove napisali su još i dr. Đuro Dežélić, sam dr. Kolarić te kardinal Josip Bozanić. Uredništvo se takvu stavljanju pred gotov čin najprije suprotstavilo, a onda smo ipak izašli dr. Kolariću ususret – zatraživši da nam se barem dostave spomenuti tekstovi kako bismo, u skladu s drugim sličnim svetojeronimskim edicijama, izradili kazalo osobnih imena.

Nato smo od dr. Kolarića dobili njegov tekst i tekstove dr. Đure Deželića i kardinala Josipa Bozanića, kao i predgovor dr. Agneze Szabo, koja nam je, nakon telefonskog razgovora s nama, isti tekst poslala elektroničkom poštom, uz poruku:

Poštovani gospodine Grgec,

U privjesku Vam rado šaljem rukopis za predgovor Deželićeve knjižice o Hauliku, kojega sam već poslala prof. J. Kolariću na njegovu molbu. Radujem se našem sutrašnjem susretu u 12 sati. Do tada Vas lijepo pozdravljam.

S poštovanjem,

Agneza Szabo

Sutradan (14. svibnja 2009.) prof. Agneza Szabo posjetila nas je te smo razgovarali o njezinu predgovoru. Ona se složila sa svim našim sugestijama o potrebi dopune toga predgovora i obećala da će nam vrlo skoro poslati njegovu novu, prilagođenu verziju, kojoj će biti priložena bibliografija radova o Hauliku. Budući da nam je kazala da nema kod sebe Deželićevu knjigu o Hauliku, posudili smo joj svoj primjerak. Odlazeći iz prostorija našeg uredništva, najsrdačnije se oprostila od nas, veseleći se i što ćemo, kako smo joj rekli, knjigu opremiti i kazalom osobnih imena. No sutradan, "iz čista mira", poslala nam je sljedeću e-poruku:

Poštovani gospodine Grgec i gospodine Klarić,

Nakon našeg jučerašnjeg razgovora ***shvatila sam*** *da se Deželićeva knjiga o Hauliku priprema kod Vas -* ***neovisno o prof. dr. Jurju Kolariću.*** *Budući da sam svoj rukopis predala prof. dr. Kolariću, i da njega smatram kompetentnim za taj posao, s Vama više ne mogu razgovarati o projektu ove knjige. U tom pogledu svaka moja suradnja s Vama je isključena.*

S poštovanjem,

Agneza Szabo

Ne shvaćajući isprva kako se dr. Szabo mogla samo tako preko noći „presaldumiti", naposljetku smo se, pomirivši se teška srca s činjenicom da od njega „vjetar puše", obratili dr. Kolariću pismom u kojemu smo mu između ostalog napisali:

Ili će knjigu objaviti HKD sv. Jeronima, na način na koji smo to zamislili u uredništvu, ili neka bude objavljena nekako drukčije, npr. na tragu onoga što je u vezi s time započeo prof. Biondić. Naravno, u ovom drugom slučaju to ne može biti objavljeno kao jeronimsko izdanje.

Odluka je zapravo na Vama, i mi ćemo je poštivati, želimo samo znati na čemu smo. Ako se taj posao povjeri nama, kao što smo ga već i bili preuzeli, onda nas treba pustiti da ga obavimo u skladu sa svojim zamislima, a ne da nam, npr., dođe prof. Agneza Szabo na razgovor o svojem predgovoru, složi se sa svim našim sugestijama o potrebi dopune toga predgovora, obeća nam poslati novu verziju teksta vrlo skoro, čak sroči pred nama, na licu mjesta, usmeno tekst kakvim će dopuniti predgovor, još nam obeća i da će predgovor popratiti bibliografijom radova o Hauliku – a onda nam sutradan javi da je svaka njezina suradnja s nama isključena, jer da knjigu želimo objaviti neovisno o Vama.

Dr. Kolarić nikada nam na to pismo, koje prilažemo u "dosjeu", nije odgovorio, a kako je razriješio dilemu s kojom smo ga u pismu suočili, pokazuje sama činjenica izlaska Haulikova životopisa u izdanju Glasa Koncila. Predsjednik HKD-a sv. Jeronima ocijenio je, dakle, da je bolje da knjigu o utemeljitelju HKD-a sv. Jeronima ne objavi HKD sv. Jeronima, odnosno HKD-ovo uredništvo u skladu sa svojim zamislima, u skladu sa svojom procjenom kakvi trebaju biti popratni tekstovi i oprema knjige; draže mu je bilo da knjiga bude objavljena drukčije, na tragu onoga što je u vezi s time bio započeo prof. Ivo Biondić, i da je objavi drugi izdavač, ali i da je tiska isti tiskar s kojim je još prof. Biondić bio dogovorio tiskanje, po mnogo višoj cijeni od one koju je HKD-u sv. Jeronima, uz kvalitetnije tehničke elemente, ponudila druga tiskara.

Tako je životopis naposljetku izašao u izdanju Glasa Koncila, zajedno s tekstovima kardinala Bozanića, dr. Đure Deželića i dr. Agneze Szabo prvotno namijenjenima jeronimskom izdanju. Tekst dr. Agneze Szabo o kard. Hauliku i tekst dr. Đure Deželića bili su nam dostavljeni u identičnom obliku u kojem ih je sada objavio Glas Koncila, a uvodna riječ kardinala Bozanića samo je neznatno retuširana za potrebe GK-ova izdanja, u kojemu je izašla i bilješka dr. Agneze Szabo o autoru životopisa, dr. Velimiru Deželiću st. – bilješka koja zapravo nije ništa drugo nego ona dopuna njezina teksta o Hauliku za koju smo je bili zamolili i koju nam je bila obećala.

Zbog čega je *predsjednik Jeronimskoga društva* onemogućio tome društvu da objavi životopis svojega utemeljitelja i ustupio objavljivanje toga životopisa Glasu Koncila, mi u uredništvu možemo samo nagađati, jer od dr. Kolarića nikada o tome nismo dobili nikakvo objašnjenje. U izdanju HKD-a sv. Jeronima Deželićeva bi knjiga o kard. Hauliku bila izašla prije prosinca (iako ne već 11. svibnja 2009., kako je dr. Kolarić isprva zahtijevao) i sadržavala bi iste popratne tekstove koje sadrži izdanje GK, osim, naravno, članka Nedjeljka Pintarića iz Glasa Koncila, a predgovor (u GK-ovu izdanju pogovor) Agneze Szabo bio bi u jeronimskom izdanju obogaćen bibliografijom radova o prvom

nadbiskupu zagrebačkom, i k tome bi knjiga bila opremljena kazalom osobnih imena. I vjerojatno je ne bi bio tiskao gospodin Marijan Goršić, protiv kojega uredništvo HKD-a sv. Jeronima nema ništa, ali je, kako smo već napisali, druga tiskara bila za tisak Haulikova životopisa ponudila povoljnije uvjete nego Goršićeva.

U nadi da ćete, pročitavši ovo pismo i priložene mu tekstove, po svojoj savjesti donijeti nepristran sud o tome postoji li u opisanom ponašanju dr. Jurja Kolarića neka sličnost s postupanjem kakvo bi trebalo očekivati od predsjednika Jeronimskoga društva, srdačno Vas pozdravljamo, želeći Vam sretnu i blagoslovljenu novu godinu.

S poštovanjem
članovi uredništva u HKD-u sv. Jeronima

Jerko Grgec
Mladen Jurčić
Petar Grgec
Tvrtko Klarić

U Zagrebu, 7. siječnja 2010.

Uskrsni haiku[1]

Uskrsno jutro –
na križu mojega oca
sniva leptir
Constantin Stroe; Rumunjska

Blizu Uskrsa –
mlado lišće poplavljuje
stablo vrbe
JennieTownsand; SAD

Mnoge svijeće
na zvjezdanom nebu
Uskršnja večer
Magdalena Dale; Rumunjska

Uskrs –
naslov na prostiraču
pogrebne verande
Ed Markowski; SAD

Iznenadno blejanje
razbija tišinu u dijelove
... uskrsno janje
Vasile Moldovan; Rumunjska

Sjajni i bijeli ljiljani
jutarnja misa
Uskrs je stigao
Quentin Clingerman; SAD

Vjetrovi sa sjevera
na uskrsnu nedjelju
tvrdo kuhana jaja
Joseph B. Connolly; SAD

Sjećanje na uskršnju paradu
s Judy i Fredom,
u mladim godinama
Nakamura Sakuon; Japan

Uskrsna nedjelja...
na trenutak gotovo
cijeli put unatrag
William Kenney; SAD

Uskrsni vjetar
mjesec se uzdiže
u mojem pozoru
Jacek Margolak; Poljska

Uskrs –
zar to glasno pile
opet izliježe jaje?
Juhani Tikkanen; Finska

Exultet...
obasjan svijećom
pjevačev glas
Tomislav Maretić; Hrvatska

[1] uz dopuštenje autorice i koordinatorice Gillene Cox (Trinidad i Tobago) preuzeto s internetske stranice http://caribbeankigo.pbworks.com/ (haiku natječaj 2009. godine na temu: Uskrs) – prim. prev.

Dijete zvjezdanih očiju
čeka oduzetog daha...
Uskršnji Zeko
Keith A. Simmonds;
Trinidad i Tobago

Uskrsna nedjelja –
pokraj praznog Isusova groba
još svježe cvijeće
Andrzej Dembończyk; Poljska

Uskrsni ponedjeljak
svi čokoladni zečevi su otišli
razmišljam o Isusu
Armando Corbelle; SAD

Nedjeljno jutro –
hrskavi pilići
na uskršnjem stolu
Robert Nowak; Poljska

Poslije uskrsne mise
djeca traže jaja –
crkveno igralište
John Daleiden; SAD

Šarenilo
uskrsnog jutra
u pjesmi šumskog drozda
Cindy Tebo; SAD

*Silaze Ribe**
Jutro u Jeruzalemu
Uskršnja arkana
Krzysztof Kokot; Poljska

Uskrsni ponedjeljak
jedan par pokušava preskočiti
ulaz za metro
Alan Summers; UK

Zatvorenici su oslobođeni
Kršćani drže Isusa zalogom
skroviti Uskrs
Reason A. Poteet; SAD

Uskrs –
svećenik na koljenima
čisti ispovjedaonicu
John McDonald; Škotska

S engleskoga preveo
Tomislav Maretić

* zviježđe Pisces

Mladen JURČIĆ

Uskršnje razmišljanje

U cjelokupnoj povijesti čovječanstva nijedna druga osoba nije izazvala tako postojano, intenzivno, kroz mnoga različita povijesna razdoblja neprekinuto zanimanje, takav sraz ekstremnih i strastvenih proturječja, toliko ljubavi, odanosti, ali i mržnje, zlobe, toliko žarkoga, bezuvjetnoga sljedbeništva i žestokoga protivljenja, promicanja i zabrana, toliko znanstvenoga i pseudoznanstvenoga proučavanja, najpomnijega ispitivanja iz stalno novih perspektiva i kutova gledanja, toliko otkrića i „otkrića", zanosnih vizija i „razumnoga" nijekanja, pozivanja na „srce" ili „razum", na razbuktale osjećaje ili hladno, „realno" preispitivanje, nijedna druga osoba nije u toj mjeri djelovala na cjelokupno, složeno, višeslojno, široko i proturječno ljudsko biće, na njegovu osjećajnu, senzibilnu, mističnu, hladno razumsku, psihološku, ali i političku stranu, dakle na sve značajke ljudske unutrašnjosti, kao osoba Isusa, zvanog Krist, siromašnoga tesarova sina, koji je prije više od dvije tisuće godina živio u zabitnom, uzburkanom kutku velikoga i slavnoga carstva, gdje je taj, naizgled neugledni, tesarov sin kratko djelovao, a onda je sramotno pogubljen.

Nebrojeni ljudi bez žaljenja su posvećivali sve svoje vrijeme, cijeli život i biće promišljanju Kristove osobe i služenju Njegovim davno izgovorenim riječima. Činili su to u posvemašnjoj izdvojenosti od svih drugih, makar kako primamljivih „svjetskih tijekova", u tišini nebrojenih samostana i to zato što u životu nisu vidjeli ništa drugo, nikakvo pregnuće, ni moguće postignuće koji bi bili vrjedniji i dostojniji bitnoga zanimanja. Drugi su, opet, gotovo bismo mogli reći na sličan način, svoje živote posvećivali ljutitom nijekanju vjerničkoga shvaćanja Isusa, „osvješćivanju" ljudi protiv „jalove zablude", pa su pozivali na „razum" kao ono najvrjednije ljudsko, ukazivali na „besmislene mitove", na potrebu „ljudskoga oslobođenja" i „emancipacije" od „zaglupljujućih" i „zatucanih", dakle opasnih vjerskih zamki. Dok su jedni mislioci, kao primjerice Kierkegaard, tvrdili da je spoznaja i prihvaćanje Krista najdublji, najsamosvojniji, konačni čin za koji je misaoni, svjesni individuum uopće sposoban, drugi su tvrdili upravo suprotno: da se istinski, samosvojni individuum nužno mora osloboditi robovanja vjeri i vjerskim zabludama, kako bi postao svoj gospodar i vladar vlastitoga svijeta, a pogotovo se mora osloboditi zabluda glede Isusa Krista. Takvi su mislioci smatrali (a i danas smatraju) da je još nekako i oprav-

dan bezobličnu, mutni deizam, vjera u nespoznatljivo i posve neosobno (pa zato nama nezanimljivo) božanstvo, ali vjerovanje u Krista po njima je apsurdna besmislica, kojoj nema mjesta u stvarnosti suvremenoga svijeta.

Nijedna druga osoba u povijesti nije u toj mjeri postala, kako je o njoj već na samom početku prorokovano, „kamen spoticanja i stijena posrtanja" za cjelokupno čovječanstvo i za njegova intimna, duhovna, psihološka, ali i široka politička previranja. Sve značajke ljudske unutrašnjosti, čovjeka kao prisno individualnoga, ali i društvenoga, političkoga bića, posvetile su se proučavanju i tumačenje paradoksa Isusove osobe, u dugim su povijesnim razdobljima i najrazličitijim okruženjima uspostavljale, promicale, slavile ili kudile i zabranjivale Isusovu osobu, postavljale je za vrhovni uzor, ili je pak bila izraziti tabu, i u tim su paradoksima ljudi uporno i žarko istrajavali tijekom cijelih tisućljeća.

Mogli bismo reći da je već to svojevrsno čudo, jer takvo „upošljavanje" cjelokupnoga ljudskoga bića u borbi oko samo jedne, Isusove osobe, može se usporediti sa sporenjem, ljubavlju, ljutim proturječenjima i uopće proučavanjima samo još jednoga pojma u cjelokupnoj povijesti – pojma samoga Boga. Osim Boga i Isusa, čovječanstvo nikada ništa nije proučavalo, potvrđivalo, uspostavljalo, rušilo, nijekalo, ljubilo ni mrzilo s tako upornim žarom, a toliko proturječja nije bilo ni glede bilo koje druge vjerske osobe, primjerice Bude, ili Muhameda, koji je samo Alahov sluga i prorok, dakle čovjek, pa već po tome ne izaziva tolike kontroverzije.

Jesu li sva ta dugotrajna događanja sama po sebi dokaz da između Boga i Isusa postoji bitna veza, da je Isus doista Božji sin, jer nitko, pa čak ni uvjereni ateisti ne mogu zanijekati da se na svojim misaonim (dakle za nas glavnim) putovima, a i stranputicama, čovječanstvo najviše bavilo osobama onoga koga Isus zove svojim Ocem, i samoga Isusa, dakle Ocem i Sinom.

Osim silnoga mnoštva ljudi, pa i intelektualnih divova, koji su se, tijekom dugih stoljeća, u osami samostana i svoje složene, žarke, nezadrživo tražiteljske unutrašnjosti u potpunosti posvećivali osobi Isusa Krista, i u naše vrijeme mnogi, na svoj način, rade to isto i to ne samo u samostanima. Primjerice, na internetu možemo vidjeti da je velika skupina ljudi tako zaokupljena Isusovom osobom da čak, uporno i vrlo zauzeto, uče starogrčki jezik, isključivo zato da bi u izvorniku čitali Novi zavjet pa se tako, na određeni način, u duhu, kao vremeplovom, prenijeli u posebno, autentično ozračje, u dah govora i izraza Kristova doba, jer smatraju da to doba zapravo počiva u neprolaznomu središtu samoga vremena. Zbog istog razloga, mnogi uče i aramejski, dakle nama danas strane, reklo bi se: davno prohujale i suvremenom čovjeku „posve nepotrebne"

jezike, a takvim se, razumnoj osobi teško shvatljivim naporima i neprekidnom učenju izlažu kako bi se Kristu i Njegovu vremenu što više približili čak i tim jezicima, koji su ostali neprolazan cilj zanimanja samo zato što su ljudi njima govorili u vrijeme dok je živio siromašni i proganjani, u očima tadašnjih velikana i povjesnika posve beznačajni tesarov sin.

K tome, i u naše blazirano, razmrvljeno, „razumno" i „znanstveno", a moralno i intelektualno izgubljeno doba, mnogi čvrsto vjeruju da je Isus jedina povijesna osoba koja je čudesno, djevičanski začeta, koja je pobijedila smrt i uskrsnula iz groba, pa je, kao prisan, ali i svemogući prijatelj, „do svršetka svijeta" uz one i s onima koji drže Njegove riječi. Nebrojeni ljudi svu svoju vjeru, poglede na vlastito postojanje, na ustrojstvo svemira, svijeta i nadsvijeta, životnoga smisla i besmisla, beznadnu kratkoću i pustoš, ili pak vječno trajanje ljudskoga života, a i sve svoje doista značajne nade usredotočuju i polažu u čovjeka sramotno pogubljenoga prije više od dvije tisuće godina.

Čak ni bezvjerci, koji s teško objašnjivom silinom, često histerično tvrde i dokazuju da je vjera izmišljotina, a pogotovo niječu „nemogući, neuvjerljivi mit" uskrsnuća, ne mogu zanijekati da je Isus, od svih ljudi koji su ikada postojali, zbilja najbliži onome što zovemo istinska besmrtnost. Dvije tisuće godina poslije Njegove smrti, milijuni ne samo da žarko vjeruju da je živ, nego ga smatraju svojim najboljim, najvjernijim, istinski nazočnim prijateljem, osobom koja cjelokupni ljudski senzibilitet obdaruje najdubljom nadom i najpoželjnijim obećanjem, mole mu se, posvećuju mu svoje izvanjske živote, a i srce i um, cjelinu svog bića.

Stoga i oni koji ne vjeruju moraju priznati da je nad Njim, jedinim od svih ljudi, smrt na čudesan način izgubila svoju uobičajenu moć i konačnost. Život čovjeka koji je tvrdio da je sam Život i da ga zauvijek daje onima koji vjeruju u Njega, nastavio se na neviđeni, posve drukčiji način nego što se, u pukom prenesenom značenju, život nastavlja u djelu bilo kojega povijesnoga velikana. U Isusovu nauku, u Njegovim riječima, a i glede cijele Njegove posve iznimne osobe, kojoj nema slične, pojam „život" zvuči sasvim drukčije nego u ustima makar kako velikih filozofa ili naučavatelja u povijesti. Kod Isusa, taj pojam postaje neprolazna, doista bitno smislena značajka, nada i obećanje krajnjeg cilja mahom beznadno konfuznih i uzaludnih ljudskih pregnuća.

U djelu *Eshatologija, smrt i vječni život* i papa Benedikt XVI., govoreći o nadsvijetu, pojmu raja i o onome čemu se kršćanin može nadati glede zagrobnoga, vječnoga života, kaže da se u toj teško dokučivoj stvari možemo osloniti uglavnom na Kristove riječi i na Njegovo obećanje te da se nadsvijetu i životu

poslije ovdašnjeg tmurnoga postojanja možemo nadati ponajviše zato što je o tome naučavao Krist, koji je zatim uskrsnuo, kao „prvina umrlih". Dakle, život se nastavlja u Kristu i kroz Njega, pa nam je to najvažnije jamstvo, a sve drugo tek su čeznutljive, premalo utemeljene i zato nesigurne spekulacije. No Kristove riječi, Njegova osoba i uskrsnuće i u tom nam bitnom pitanju pružaju temelj za čvrsto i jasno nadanje.

Od svih ljudi koji su bilo što naučavali, Isus je, po svojoj ljudskosti, nama najbliži i zapravo jedini „portal" u najveću, presudnu tajnu, a Njegova otajstvena božanska osoba daje jedinu pravu nadu i oslonac svijetu i našem postojanju, koji su često nalik kaotičnoj pustoši, bez istinskih, vjerodostojnih, u punom smislu neospornih, općevrijednih putokaza. Sve drugo: moral, etika, filozofija, zakonodavstvo, kao i svi prolazni politički „imperativi" i povijesna postignuća, nose značajke puko ljudskoga, bitno pogrešivoga, prolaznoga i zato krhkoga, pa je sve to u biti nepouzdano i bezvrijedno.

Kristovo uskrsnuće obraća se čovjekovim najdubljim naslutima i čežnjama, nudeći im konačni odgovor, jer poništava ne samo smrt, nego i propadanje, uvenuće ljudskih značajki i sposobnosti, koje nas i čine ljudima, stvorenima na Božju sliku. No možemo reći da tu sliku najbolje odražavamo kad smo na vrhuncu umnih i tjelesnih moći, kad u najvećoj mjeri i na najbolji način posjedujemo ono čime nas je Bog obdario. Nažalost, naši tjelesni, a često i duhovni vrhunci razmjerno su kratkotrajni, neizbježno prolazni, žrtve smo vremena koje nas tlači, tjelesne i duhovne moći, pa i one koje nas čine bliskima Bogu i tražiteljima božanskoga, propadaju, podliježu postupnoj, neumitnoj degradaciji, unazađivanju, umjesto stalnom napredovanju, iako je, međutim, takvo napredovanje nužno kako bismo sve bolje i bolje uviđali i neprekidno se usavršavali.

Odražavamo li Božju sliku zbilja tek beznadno kratkotrajno i zato bitno nedovoljno? Ili je Bog tu svoju sliku učvrstio, zapravo je otajstveno uzdignuo iznad vremena, iznad propadanja, gubitka, slabljenja i uvenuća? Preživljava li naš duh svoje zapravo stalno propadanje i konačnu, neizbježnu propast? Jer ako je propast neotklonjiva, duh samo kratkotrajno ima božanske atribute, koji su stoga, „na duge staze", ipak besmisleni. No kršćanin osjeća da takvo propadanje i poništavanje onoga najdragocjenijega u čovjeku nije neizbježno (ni besmisleno) „stanje stvari", nego je kazna, a Bog je svoju sliku, čovjeka, obdario drugim, daleko većim, milosnijim i tajanstvenijim mogućnostima. (Filozofi kažu da je čovjek ponajprije mogućnost, iako s vremenom vene i poništava se sve što je za njega moguće i što ga čini čovjekom.) No kao što je Bog neprolazan, tako bi trebala biti trajna i neprolazna i Njegova slika. Za vjernika to i jest

tako. Uskrsnuće tijela i preobraženje potvrda su te slike, a možemo reći da su potvrda cjelokupnoga Božjega stvaranja, koje je neprolazno, sveto i otajstveno, kao i sam Stvoritelj. Zato tražitelji Boga, u konačnici, ne podliježu propadanju, pa ni smrt nad njima nema istinsku moć, a na to nas uvijek iznova podsjećaju uskršnji blagdani.

Unazađivanje i propadanje, poništenje čak i duhovnih sposobnosti, niječe tu Božju sliku, paradoks je i glavna zapreka ljudskomu postojanju, pa tu zapreku uklanja samo vjera da je čovjeka, njegove duhovne, ali i tjelesne moći stvorila Providnost unutar svog otajstvenoga plana. Zato te naše moći, kao ni cijeli senzibilitet, ni širine istančane čuvstvenosti, nisu tek beskorisni „višak" slijepe prirode, besmisleni teret, koji nas, neutemeljenim zamišljanjima i čežnjama, zavodi na krive putove pa bismo bolje učinili da se, bez mnogo jalovoga mozganja, posvetimo hladno zahtjevnim, neposredno tvarnim i zato jedino postojećim stvarima, makar kako inače bile propadljive. Ne, te naše duhovne moći i čuvstvenost odrazi su i nasluti ljubavi, ispunjenja i slave u vječnosti.

Kristovo uskrsnuće, dakle, koje nas ozaruje za uskršnjih blagdana, ali i cijela Njegova osoba, u samomu su središtu najžarkijih i najplodnijih nadanja i predmnijevanja ljudskoga bića, odgovaraju na naše najdublje duhovne potrebe, pozivaju ih, iskupljuju i opravdavaju, potvrđujući da te naše duhovne dubine i u ovom životu neostvarive čežnje ipak nisu uzaludne i za nas često mučne, tegobne, prevarljive zavodnice.

Kristov lik jedino je žarište istinske utjehe u našim uvijek konfuznim traženjima i arogantnim, besmisleno oholim posrtanjima po opustošenim vidovima i stranama svijeta, a svaki novi Uskrs, mistični blagdan prisjećanja na pobjedu nad smrću i besmislom, iznova raspiruje vjeru u nešto veće od nas samih, u bitni potporanj, koji naše biće i njegovu glavnu značajku: neispunjenu i u konačnici ničim drugim ispunjivu, neugasivu, bolno čeznutljivu, a često pogubno frustrirajuću čuvstvenu umnost obdaruje razlogom, značenjem i suvislošću nade da doista postoje stvarno iskupljenje i budućnost za našu usplahirenu, zalutalu ranjivost, za ono (kako Novi zavjet kaže) „slabo i izgubljeno" u nama, koje jedva više zna i može reći tko je, što je, odakle je i zašto te što mu je činiti, kamo se okrenuti i gdje se, uza što skrasiti, usred puste nerazumljivosti razmrvljena, izglobljena svijeta.

A Krist u nama traži i nalazi upravo to nešto bitno nemirno, čeznutljivo, inače neutješno, neispunjivo (pa stoga i bitno tragično), kao što ta naša neuhvatljiva, vječno nezadovoljena, nezasitna jezgra traži i nalazi Njega, kao jedini zalog svoje opravdanosti, smislenosti, budućnosti i zbiljnosti.

Veliki tjedan

Cvjetnica...
Sjećanje na Jeruzalem
i žutu svjetlost grada.
Maslinove grančice
i cvijeće na stazi
što otvara vrata
svanuću bez
sunčeva zapada.
Bog pomiren
sa čovjekom
daruje mir,
ljubav i istinu.
Posljednja večera...
Četvrtak obavijen tajnom
izdaje i oproštaja.
Kapljice znoja
izdanog Boga
i slutnja Muke
u čijoj krvi
Spasenje se rađa.
Raspeti Bog
na Križu
Velikog Petka...
Raspeta Ljubav
i Dobrota da bi se opet iznova
rodile u Trećem Danu
oslobođene bola.
Smaknuće Ljepote
i Smisla
da o Uskrsu
pobijeđena Smrt
u Život Vječni
se pretoči.

Magdalena

Smiješak
sa suzom
u dnu očiju
i riječi utjehe,
bit će ti bolje.

Ruka pružena
suosjećajno
svima
na križu
bolesti,
samoće
i očajanja.

I ona
što istodobno je
majka i sestra,
kći i prijateljica,
ne napušta me
u tjeskobi što
život se zove.

Jelena HORVAT

... svjetlašce u tami

Posljednjih se godina njen život odvijao sporo poput melodije neke partiture s mnoštvom isprekidanih nota prošlosti nekad živahnih i razigranih nad kojima se sada nadvio muk, tama dugog tunela. Odjednom, još u bolničkom hodniku dok su kraj nje promicala lica starica u kolicima, na hodalicama, izbjegavajući poglede, i prozor s pogledom na vrt i brežuljke poprimio je zlokoban i prijeteće šutljiv izraz. Na suncu su groteskno blještale šarene kugle na božićnom drvcu, jedinom tragu blagdana koji je to trebao biti. Doimale su se tad karnevalskima. Žalobni su dekor pojačavala crkvena zvona stare barokne crkve, možda ona ista koja su dopirala u ovu njenu noć i danas. Za vedrih noći tada bi se čule riječi župnika koje su se miješale s onima o voznom redu vlakova. Njeni su posjetioci bili tada jedini putnici. Nakratko i odsutno i oni bi izbjegavali pogled i ma kako ih nestrpljivo očekivala, krišom je pogledavala na sat kad će otići. I tad je po prvi put ugledala znak: rubom bijelo okrečenih zidova,već ispucalih, prebačen crni žalobni flor s krupno ispisanom riječi poruke, BESMISAO. Kao slika-transparent dugo će ostati u njenoj kućnoj izolaciji, umjesto voljenih slika starih majstora kojima je hodočastila u posvećenim dvoranama dalekih stranih galerija. Tumačila ju je kao poruku nepoznatog skladatelja koja se nakon niza godina ponavljala, i sada, iznenada, zvučno oglasila u njenim noćima.

Do njene je nutrine,otoka za sebe, dopirao nepoznat a blizak glas voditelja popularne i začudo uspješne, nadahnute i impresivne rijetke lirske i znalačke glazbene radijske emisije i pokrenuo izvore nekih njenih mladih i novih unutarnjih slika. Bila je nijemi, pasivni slušač ovog meštra riječi, sjetne, zavodničke mekoće njegova glasa, bila i sugovornik njegovih malih noćnih razgovora, njoj tako potrebnih, svjetionika čije je drhturavo svjetlo obasjavalo duboku mračnu vodu njena otoka. Poput glazbala, taj je glas u raskošnom rasponu od ushita, radosti, uzdaha, strasti, do žalosti i elegičnosti, magično budio neke netjelesne njene osjećaje, zaodijevajući prostor u halucinantne slike. Sacrae cantiones paradoksalno bi postajale nabijene nekom snažno naglašenom erotikom intelektualnosti. Bila je to glazba velike čežnje koju je dugo zatvorena u svojoj osami željno iščekivala i u grozničavim drhtajima tijela osluškujući ulomke uzdaha doživljavala kao slike kora anđela pjevača nježnih, blijedih harmonija

sa zidova samostanskih ćelija koje je davno oslikao toskanski redovnik, anđeoski slikar. Dio njenih slika odnosio se i na njegovog antipoda, velikog propovjednika i proroka koji je plijenio duše i srca mnoštva i završio u plamenu kao heretik, zazivajući zaboravljenog Boga, novog Čovjeka, ljubav, istinu, vjeru i nebesku ljepotu, kakve je jedino slikar umio stvoriti. Njegov je plamen ljubavi u srcu dogorio u plamenu mržnje, prokletstva, ali je gorio još i sad, u njenom izmučenom, odbačenom i sirotom tijelu u stalnoj borbi s dušom. Bio je to nov znak, zahvaljujući procesu čudesne alkemije glazbe i glasa koji je tragao i za njenim davnim prošlim izgubljenim vremenom, ne samo onim velikih i različitih duhovnopovijesnih razdoblja. I taj nepoznat ali bliski glas je palio, prenoseći poruku, koga?, Stvoritelja, Artifexa, Bogočovjeka. Genijalno je to izrekao veliki pjesnik, teolog i filozof talijanski, Dante, kojega je tek sad, potkraj svog života, ozbiljno i sporo razumijevajući svu dubinu njegovih misli, u tolikoj povijesnoj razdaljini pojmila:u svoj ljepoti i lakoći njegovih stihova : „ al tko zna da su sve ljepote znaci to življi što se više uzgor kreće". Znak i onog sad već davnog dana kojim se naoko bezrazložno podigla njena već ledena, ukočena ruka na leđa bolničke sestre, na čji je užasnut krik „Led", doletio liječnik i viknuo „Idemo brzo, srce ne radi!". Ubrzo zatim odledili su joj se udovi, podigle vjeđe a glasovi su poprimili svoja obličja, vratio se opet oblik svakodnevnog života koji je tad doživjela kao život na površini, poput nečeg kao što je izlazak iz ljuske jajeta... Vraćanje iz vlastite smrti jednake onoj planeta Zemlje, ili svemira.

Jedan od daljih znakova bio je povratak govora, spas od horizontale, riječi izgovorene njenoj samoći, „Neka ti život bude pjesma Spasitelju, hvalospjev ljubavi, Molitvi, jedinom putu!"

Poslije svih puteva, tek malo ljubavi i osjećanja u svemu, kao u ovoj noći, može svijet učiniti boljim, s tobom ili bez tebe, kao što reče legendarni američki pjevač na njoj tako dragoj radioemisiji. Počela je razumijevati snagu umijeća nošenja sa svagdanom i kako ga učiniti blagdanom, radovati se trenutku, ljepoti dosegnutoj ljubavlju i samozatajnosti, nalik ovom tehničkom uredniku koji pušta odabranu ljubavnu, istovremeno sakralnu glazbu srednjovjekovnih glazbenih trubadura. Odjednom se u halucinantnim njenim prisjećajima pojavi izlog jedne bečke trgovine svijećama i liturgijskog, ali i trivijalnog svjetovnog pribora, i malena otvorena stranica voštane knjižice s rečenicom, možda starom njemačkom poslovicom: „Kad misliš da je sve gotovo, pojavi se odjednom neko svjetlašce u tami."

Lijek za tugu ležao je u glazbi, u duševnome miru. U njoj se oglašavao unutarnjim, ujedno općeljudskim, svima razmljivim, u biti nijemim jezikom

tišine toliko potrebne tijelu, tajna starih mistika. Kao na citri s kojom su stari filozofi, pjesnici i teolozi uspoređivali čovjeka, ili harfi kao najplemenitijem, božanskom glazbalu, omiljelom atributu kraljeva, prisjećala se Davida, osjećale su se vibracije božanske šutnje kojoj je odgovarala čitava skala najrazličitijih osjećaja u njenoj duši. Godinama je pamtila jednu renesansnu sitnosliku s likom kralja harfista u raskošnoj odjeći, pomalo dječačkog izgleda, u cvijetu akanta. U svojim trenucima ispunjene dokolice listajući knjigu sati koju je za nju izradio neki daroviti krasopisac u uglednom flandrijskom ateljeu, Marija Burgundska imala je tu povlasticu aristokrata duha da uživa u čeznutljivim maštanjima svojih snova, istinskom smislu života. Ona je za razliku od današnjih ljudi još znala u čemu se među sobom razlikuju sati. I ne slušajući, čula je njegovu glazbu davno odsviranu, baš kao i ona nekoć davno. Poput čuda, čarobna dodira Božje ruke po žicama, rađao se sad radostan svijet zemlje sreće, vedri zvuci, sad sumorni i tužni. Glazba kao da se rađala iz ljudskog srca, okolni ju je svijet samo probudio. Čitavo vrijeme bila je tu, prisutna kao pozadina života koju premda ne slušamo uvijek, ipak čujemo. Kao stanku tišine pramuzike koja ispunja sav prostor, onaj prazan, bez težine riječi, i onaj puni. U tišini, u smiraju, otkrivala joj se nova dimenzija zvučnog, zvučna tišina. Osjećala je snažnu potrebu da o tom svom paradoksu zvučne samoće razgovara s nepoznatim a tako bliskim glasom koji je na nju i ne znajući to djelovao poput čuda, i sam čudesan instrument koji je bio sredstvo, djelotvorna ljekovita snaga. Shvatila je odjednom paradoks tamnice zidova Besmisla, prolaznosti i isprazznosti. Bio je to znak Radosne vijesti, Tajne, ne očaja, niti straha. I netražena, stizala je pomoć, nepoznata, nepozvana Sila, izvor svjetla, vjere, nade i ljubavi. Omogućili su joj to zvuci svete glazbe, pra-govor višeg duhovnog Bića, svetkovina Duha, oblik spoznaje tajne čovjeka i svijeta. Tako su joj nedostajali crkveni zborovi nedjeljama pa i za običnih dana. Pali su zidovi, iščezavale lagano i misli o beskorisnom i odbačenom tijelu. Izgubljeno se zdravlje sporo vraćalo. Bila je to neka vrsta nutarnje duševne kupelji, pokretača tjelesnog zdravlja i bez liječnikove nade u spas i aparate. Mudra će priroda možda pripomoći. Ali nebo je bilo bolesno, ista je ruka upravljala njenom bolešću i oboljelom prirodom. U snijegu i hladnoći, groznici i nevremenu, sred malih privatnih i masovnih kolektivnih tragedija, prirodnih katastrofa kojima je naglo počela godina, slutila je proljeće, vrtove i olistale krošnje, more i tople vjetrove, obnovu života i svjetlosti. Takvo nešto kao što su znaci očigledno postoji. Poželjela je nove radosne haljine, smijeh neba umjesto tužaljki. Pokazalo se da je sve to vrijeme i nesvjesno u malim noćnim razgovorima, zahvaljujući uhu srca, kako reče u

svojim nadahnutim propovijedima pisac „Knjige božanske utjehe", njemački mistički filozof, dominikanac iz 13. stoljeća, ona bila u razgovoru s Njim.

Ponovno su dolazili blagdani, Bog Uskrsa, za koji, kako reče Matoš, „zna epikurski pjesnik Lukrecije, kad veli da plamtimo, da gorimo, da živimo onim Bogom što u nama živi". Tražila je i dalje svjetlosne puteve, kročila međutim onim teško prohodnim, izbrisanih tragova.

Svoj vrtoglavo visok puls i groznice, u nedostatku učinkovitih rezultata uznapredovalih medicinskih i farmakoloških spoznaja, pripisivala je starim, predmedicinskim, magijsko-astrološkim predodžbama i prirodnim pojavama koje djeluju analogno zvijezdama, i skrivenim znakovima prirodnog svijeta i njihovu djelovanju na čovjekova bolesna stanja. Uzroke svojih bolesti pripisivala je lošoj predispoziciji svoje zvijezde. Liječničko je umijeće tražilo pomoć u starim, pa i istočnjačkim, doktrinama i tehnikama uspostave zagubljena jedinstva mikro- i makrokozmosa, u poznavanju nematerijalne biti prirode, pa čak i pete biti, tajne zemaljske i nebeske harmonije, moći trava, metala i biljaka. Uostalom i etički sadržaji moderne zapadnjačke medicine ukazivali su sve više na njene nedostatnosti, utječući se djelotvornim metodama starih terapeuta i prizivajući se i na evanđeoski nauk, na ljubav prema bližnjemu, ideal kršćanskog sretnog i blaženog života.

Njeno sutra, premda sporo i tegotno, javljalo joj se kroz stihove pjesnika jedne jedine pjesme, „Mjesečina", stihove malog brata, uglednog i obljubljenog teologa, bibličara i filozofa, kompozitora, fra Bonaventure, koji je ovih dana proslavio jubilarnu šezdesetgodišnjicu svoga svećenstva. Života mišljenog i proživljenog kao – Molitva i dragovoljnog služenja unutarnjem Glasu, života ispunjenog naučavanjem i traganjem za bivstvenim Bogom kao vlastitim posjedom, u poniznosti nutarnjeg i izvanjskog čovjeka. Višekratno je iščitavala stihove inspirirane biblijsko-psalmodičkom tradicijom, toliko izuzetne i velike u korpusu sveukupne duge domaće pjesničke i duhovne povijesti . U njima je nalazila odgovore i na neka svoja vlastita pitanja, sumnje i aporije, na osnovno pitanje: Kako biti?

O, Ti, koji jesi.
I nikada nisi!
O, daj mi
Biti mi daj!

O kako je dobro biti.

Prepoznavala je i znakove svoje istinske nade, kraljevstvo srca, a prisiljena lišiti se mnogo toga što je imala ranije, odužile su joj se nevolje, ali spoznaje obogatile. Jedna od njih bila je i spoznaja o važnosti umijeća zaboravljanja, a ne samo pamćenja, ars reminiscendi, koje je otpočela kultura srednjovjekovlja i renesanse, razvijajući je i njegujući sve do danas, kakve je našla kod velikih modernih pisaca kao što je Borges i Fuentes.

Odjednom je drugačije vidjela svijet, ljude oko sebe, pogađala im misli i skrivene želje. Jedna od tih spoznaja bila je ostati tiha, pripravna otvoriti vrata neznanu i nezvanu gostu, kao vlasniku ovoga noćnoga Glasa, da uđe u njen dom unoseći svjetlost u njen mračni otok, poput svjetionika, i time biti dobro i božanstveno. Iščitavala je dugo u noć ove gotovo psalmičke stihove, skrivenu Riječ duhovne pjesme koja je u njoj prerastala u tako potrebnu, upravo neophodnu ljekovitu zvučnu tišinu, počinak duše u ćeliji njena tijela u kojem boravi... Čuvala se izobilja tako primamljivih i zavodničkih riječi i misli koje su izvirale naizgled neposredno, spontano iz srca zaljubljenika u čistu glazbu, naglo bi, usprkos oduševljenosti i prisiljavajući se prekidala slušanje, u zamjenu za ono vrednije, čišće. Za znakove umjesto imena koja je smatrala razodijevanjem i posvjetovljenjem biti. Spoznavala je slasti uživanja u lišenosti, primajući kapi, ne i mlazeve pića, nalik slici prispodobe psa u aforizmu, psa koji pregladnio do bjesnoće i na sam pogled na sočnu kost bezobzirno od nje bježi,ostavljajući je. Utonula u posvemašnju tamu i strepnju nad svojim stanjem, prepoznajući granične momente svog postojanja koje je poprimalo nove, njoj dotad nepoznate oblike kojima se morala prema savjetima liječnika prilagoditi, prihvatiti ih. Sporo i polagano zamjećivala je da se, i ovako rasutoj na djeliće, zbivalo u njoj isto nekadašnje vrenje koje je duboko pohranjeno i sačuvano povremeno izbijalo na površinu, ista nekadašnja snaga koja se iznenadno vraćala, tiho bujajući poput zrna gorušice. Bio je to znak pritajenog života koji je još iščekivao i onaj najmanji izazov, iskru da raspali plamen koji je tinjao. Ipak, listajući stare bilješke, listove sjećanja, dnevnike, skice, u onom bitnom nisu se razlikovali usprkos vremenima, mijenjala se ona, ono najbolje od nje sačuvano u knjigama ostalo je isto, isto ono svjetlo koje i sada odnekud dopire u noći na njena vrata snova osvjetljujući joj put prema izlazu.

Još su se jutrima spuštale bijele magle i mrzli putevi, javljali su vijesti i upozorenja o ledenoj kiši, poledici, zatvorenim cestama i mostovima, odronima i lavinama. Njeni su dani naprotiv odmicali u sigurnosti i zaštićenoj ugodnosti. Maženu zvucima, glazbena maštanja odvodila bi je na čarobna putovanja, u biti nije bilo odricanja, pustinja oko nje nije joj zahvatila dušu. Približavalo se

vrijeme karnevala, sačuvala je sliku grafičara i prijatelja pjesnika, jednu od njoj najdražih, sliku bijele maske odbačene na cesti, žalobne i u isto vrijeme neobjašnjivo mirne, pomalo radosne, znaka, navještaja skore njegove smrti. Zakriveno lice iza maske sačuvalo je njeno vrijeme, spasilo od prolaznosti dana i godina, darovalo joj sreću baš poput ovog nepoznatog lica koje joj se javljalo glasom, glazbom za smiraj.

Ako još niste pročitali, pravo je vrijeme da to učinite i tako doznate što se u HKD-u sv. Jeronima događalo od 1928. do 1968. g.

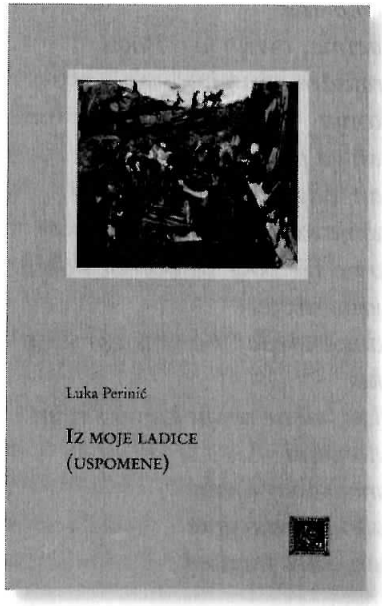

Slavica SARKOTIĆ

Ponekad usnem mog djeda

Moj djed je teško radio sve dane u tjednu
Osim nedjelje
Iako nije bio vjernik
Čuvao je šumu
Išao u polje
Sijao pšenicu rukom
Iz platnene vreće
Omaške
Nije bio ne znam kako bogat urod
Ali je bilo dosta za kruh, žgance
I za ponos
Ovisio je o vremenu
Suncu , oblacima, ovisio je o Bogu
Nije imao traktora, orao je
Uz pomoć konja
Kako si, pitah ga ponekad
Ja zadovoljan, odgovarao je moj djed
Znojna, prašnjava lica
Danas nitko ne sije polje uz pomoć konja
Imaju moderne strojeve
Traktore s klima uređajima i meteorologe
Za savjetnike
Urod je obilan, ali ne znaju kamo s njim
Svi su nezadovoljni
Ponekad usnem mog djeda
Pitam ga kako je tamo gore
Ja zadovoljan, kaže mi djed
U snu

Ja ću uvijek bdjeti nad ravnicom

Otići će samo moje noge
Umorne i ostarjele
Cipele će spremiti u ormar
Ili će ih nekome darovati
Dio mene će ostati
Bdjeti nad ravnicom

Otići će samo moje oči
Pospane i kratkovidne
Naočale će ostati u ladici
Ili će ih netko baciti u smeće
Ali to su samo stvari
Najbolji dio mene
Bdjet će nad ravnicom

Otići će samo moje tijelo
Istrošeno godinama
Ali misli će se uplesti
U grane breza
I nitko ih neće moći iščupati
Breze sam sadila svojom rukom
One će znati
Da duh moj vazda bdije nad ravnicom

O Uskrsu

O Uskrsu sam uvijek nujna
Jer se rascvjetaju
Sjećanja u narcisama
A vjetar nosi mirise djetinjstva

O Uskrsu me obuzme sjeta
Jer mirišu svježi prvi otkosi
S draguljima od rose
A kosa kojom je kosio moj otac
Hrđa negdje na tavanu

O Uskrsu sam uvijek ranjiva
Zbog Isusovih patnji
I zbog ljudske neosjetljivosti
Na te patnje
Da si barem mogao ponijeti
Križ od ivančica
Umjesto onog drvenog, teškog
Moj Gospodine

O Uskrsu me uvijek
Nadvlada radost
Jer Sunce otvori svaki cvijetak
I zazeleni svaku živicu
Jer dođu djeca
I život pobjeđuje

Do idućeg Uskrsa
Sačuvam uspomene
I po koju pisanicu

Mladen JURČIĆ

Znakovi prolaska
(nastavak iz prošlog broja)

(Kratki sadržaj prošlih nastavaka: Emil Och, urednik u maloj izdavačkoj kući, istražuje tajanstveni nestanak književnika Božidara Lovrenčića, koji se povukao u samoću, pa je u vikendici na rubu šume radio na romanu fantastične tematike, ali je odatle netragom nestao. Lovrenčićev roman govorio je o čovjeku koji u stvarnosti vidi neobične pojave, kao što je, primjerice, svjetleći krug, portal u drugu, tajanstvenu dimenziju. Urednik Och, boraveći u tom kraju, i sam vidi takav krug, a doznaje da je književnik imao i manje ugodne vizije, jer viđao je i nevjerojatne „rupe" u stvarnosti, raspukline praznine, koje bi povremeno izbrisale, „razderale" nama poznati prostor i prijetile da progutaju promatrača, kao da se raspada i sama njegova stvarnost. Och se budi u duševnoj bolnici i od psihijatra Agha doznaje da je hospitaliziran jer je imao halucinacije, a tada kao da se, u skladu s raspadom, fragmentiranošću i nespoznatljivošću okolne stvarnosti, počinje raspadati i sama njegova ličnost. Naslućuje da su književnik Lovrenčić, psihijatar Agh i on sam možda tek jedna te ista osoba, koja se više ne snalazi u stvarnosti i ne razumije ju, pa je izgubila identitet, a viđenja svijetloga, iskupljujućega portala i paradoksalnih, jezivo praznih „raspuklina" u prostoru zapravo su sukob proturječnih i paradoksalnih osjećaja smisla i besmisla u njemu samomu, jer se više ne može „nositi" sa svijetom oko sebe.)

Emil Och:

Našao sam se unutra! – nekako sam upao u tu nepojmljivu, strašnu „pukotinu u stvarnosti", ili me je usisala u sebe dok sam spavao. Možda sam vrlo neoprezno dopustio da me ponovno svlada san, nakon što sam tako blizu, u bolničkom hodniku ispred svoje sobe, ugledao to... napuknuće!

A sada... Ne znam kako da to opišem, osim kao polumračnu sivu prazninu... ništavilo, bez igdje ičega! Možda se svi najviše bojimo upravo tog *ništa,* priznavali to ili ne, bili svjesni, ili nesvjesni. Vjerojatno bih od užasa skrenuo umom, ili bih presvisnuo od tjeskobe, našavši se kako lebdim u beznadno samotnomu ništavilu, nalik na krhotinu skršenoga broda, zapljuskivanu valovima strave na nepreglednoj pučini, ali s trunkom zdravoga razuma ponavljao sam sebi da je

to samo san, iz kojega ću se uskoro probuditi već i zbog same siline užasa. Pomagalo mi je i to što sam se osjećao nekako odijeljen od svoga, sada besmislenoga tijela, pa samim tim nekako izdvojen iz cijele nevjerojatne situacije. Sve sam promatrao nekako umrtvljena duha, bez jakih čuvstvenih reakcija, kao da sam na neki način obamro, jer mi je i samu unutrašnjost prekrio i anestetizirao sloj tog sveopćeg sivila. Um kao da nije vjerovao u to, dijelom i zato što više nije preostalo ništa u što bi se moglo vjerovati.

Jednolično, mutno sivilo bilo je još beznadnije od mraka, činilo se da dokida sve, čak i sam užas. Sve je bilo tako prazno da je isključivalo svaki intenzitet, čak i intenzitet strave, možda i zato što je, zajedno sa svim drugim, isključivalo bilo kakvu neposrednu, shvatljivu, stvarnu opasnost, osim dakako krajnje opasnosti same te praznine! Iako zbog umrtvljenosti nisam osjećao nepodnošljiv užas, zapljuskivala me je duboka tjeskoba, svijest da sam posve bespomoćan, zarobljen tim... ne mogu reći „prostorom", nego prije suprotno: jezivim ukidanjem prostora kakav poznajemo.

Činilo mi se da se skupljam, da se, kao nekom vrlo usporenom implozijom, doslovno sve više uvlačim u sebe, pa će na kraju od mene ostati samo točkica, a onda će i nju progutati sivilo.

Tjeskoba je rasla, rasla, pokušavao sam se pokrenuti, pronaći (nepostojeći!) izlaz iz toga ništavila, a onda sam se silovito trgnuo i naglo se, probudio, sav oznojen.

Primarijus dr. Franjo Agh:

Trgnuo sam se, naglo se probudivši, a onda sam, oznojen, sjeo u krevetu, prestrašeno žmirkajući. Tako nešto još nikad nisam sanjao! Nevjerojatno! Što je to sa mnom? Sanjao sam da sam Emil Och i da sam upao u onu njegovu „prazninu" koja ga je proganjala i zbog koje je i završio u duševnoj bolnici. Što li to znači... tako brzo nakon što sam doživio ono sa zrcalom? Agh sanja da je Och! Sreća da još imam smisla za humor, inače bih se uplašio da sam zaista pošao stopama svojih pacijenata i da sam zašao u sumorne, još žalosno neistražene krajeve iza svih razumnih obzora.

Kad sam se pribrao, pokušao sam sve to omalovažiti, zureći u suprotni zid polumračne sobe, jer tek je počelo svitati. U pomoć mi je pritekao i moj smisao za humor, no ipak, možda bih se *trebao* ozbiljno zabrinuti. Sanjao sam da sam zarobljen u umu u koji sam pokušavao proniknuti zapravo uvijek nedovoljnim medicinskim klišejima, a iako sam „glavolomac" veteran, na određenu glasu,

sumnjam da se tim našim klišejima i kraticama doista *može* proniknuti u umove, koji osim mnoštva drugih stvari, sadrže neizrecive čežnje, nimalo jednostavne tjeskobe i strahove, a i... prazninu.

No u dovoljnoj sam mjeri znanstvenik, pa ne smijem dopustiti da me sve to previše potrese, uznemiri, a kamoli da me baci u sumnju glede vlastitog zdravoga razuma. Riječ je naprosto o tome da je Och, sa svojom prazninom, ostavio na mene poseban dojam, a tu je i njegov neobjašnjiv nestanak. Uostalom, strah pred prazninom stara je boljka, kao i neprihvaćanje stvarnosti i nesnalaženje u njoj. Načitao sam se pesimističnih teorija o tome da su ljudska zamišljanja, uzleti duha, priče, slike, umjetnost, filozofija, sve vrste ideologija, pa i ljubav i religije uporni, ali na kraju ipak premalo uspješni pokušaji davanja oblika stvarnosti koja nema oblika, zapravo i ne trpi umjetne oblike, pa ih stalno niječe, poništava, jer neumoljivo je bezoblična. No čovjek ne odustaje (jer i ne može odustati, a da ne zaniječe i ne poništi vlastito biće), nego neumorno zamišlja da netko negdje, odnekuda, sve smisleno uobličuje i svemu daje smjer, ili pak da takvo usmjeravanje i bitno oblikovanje neispravljivo bezobličnoga može postići i sam čovjek, svojom sviješću i naporima. Možda su nam takve nade jedino oružje protiv praznine, jer bezobličnost i praznina su kao vakuum, u njima ne možemo disati, niti se uistinu kretati. No kakvo zapravo oružje imamo? Sva se oružja i oruđa na kraju istroše, zahrđaju i slamaju, a bojim se da je to pogotovo slučaj s mojima!

Božidar Lovrenčić:

1.

Moram ostati miran, jer gotov sam ako me obuzme trajni, nekontrolirani strah da sam poludio i da će mi se um dalje kidati, propadati poput stare, iznošene tkanine. Onda više neću imati nikakvih izgleda, postat ću jedan od onih posebno neugodnih, vječno prestravljenih luđaka, koji većinu vremena provode obuzdani medikamentima, ili luđačkom košuljom, a ipak bih želio još nešto napraviti, reći, barem završiti djelo koje sam započeo, pa makar mi bilo posljednje, jer smatram da sam to u stanju učiniti i da bih mogao uspjeti.

Zato se moram oprijeti i to svom svojom duhovnom snagom! Moram se uvjeriti da su to samo snovi, dovoljno sam razuman da bih to uvidio. Ne smijem potonuti, dopustiti da me ti prizori odvuku do tamnoga, strašnoga dna, da me svlada slijepa užasnutost, kao što tvrde da bi se, našavši se u dubokoj vodi, neplivači mogli spasiti kad ne bi podlegli nepotrebnoj panici, jer nagonski bi

počeli plivati, ali se ne usuđuju, pa se utope zbog svoje malodušnosti, iako uvijek postoji mogućnost izbavljenja. Čovjek je često jadno i očajno biće, no iskupljujuća mu je značajka da je ipak pun mogućnosti, zapravo cijeli je svijet njegova, makar kakva-takva mogućnost.

Sve to što doživljavam i što me tako plaši samo su snovi, puka zamišljanja i igre prenapregnuta uma, potaknute napornim radom i odviše intenzivnom zaokupljenošću novim djelom, od kojega mnogo očekujem. Doduše, ta su zamišljanja vrlo živa, kao i uvijek kad posve uronim u stvaranje kakvoga zahtjevnijega teksta, samo što su ovaj put opipljivija, a istodobno neodredljivije nazočna, ponajprije u snovima, a onda i u... Ne u stvarnosti, dakako, nego u viđenjima, koja se, istina, doimaju alarmantno stvarnima, ali mislim da moja temeljna ubrojivost čak ni sada nije postavljena pred neprobojni zid.

Sanjao sam da sam svoj urednik koji istražuje moj nestanak, a u snu sam se čak zatekao i u koži nekog smušenog psihijatra, pa što? To nije znak duševne rastrojenosti, nego su izljevi moje mašte. U biti, sve bi to mogli biti likovi iz zamišljenoga djela, pa nije čudno da me uvelike zaokupljaju. Svakako se moram upeti da održim zdravo rasuđivanje, do sada sam u tome prilično dobro uspijevao, a poslije toliko godina zapostavljanja i prešućivanja mog rada, konačno su se počela javljati i neka priznanja. Sve bih upropastio kad bih zapao u... tako neobično, porazno ludilo!

Ako i haluciniram, moram se svjesno, svom svojom razložnošću suprotstaviti utonuću. Vjerujem da mnogo znači ako smo svjesni svoje bolesti, a bit ću uistinu izgubljen samo ako dopustim da me valovi prekriju, da mi se preliju preko glave, da me duševno zatrpaju i pokopaju te „pukotine" potpune praznine, koje odjednom ugledam tako blizu sebe, ili bilo što drugo...

Kad samo pomislim kako se neki autori, čak zadivljujuće maštovito, trude pokazati da je naša stvarnost zapravo puna skriveno fantastičnoga, krajnje začudnoga i spasonosno onostranoga, dok se meni čini upravo suprotno: Vidim beznadnu prazninu, ništetnost te naše „stvarnosti", prolaznost i konačnu opustošenost gotovo svih naših pregnuća, a k tome i ništavilo, nestajanje koje čeka s „one strane", jer sve su „strane" podjednako uzaludne. To nestajanje guta sve naše napore, a s njima i samu nesretnu, zahtjevnu, vječno nemirnu i često nesnosnu „čuvstvenost uma", koji, naposljetku, ne može ništa konačno domisliti, jer i nema što! Ako taj svoj um pomno njegujemo, samotno ga i uporno izoštravamo, on doduše postaje vrlo snažno oruđe, no koje nema pravu, posve zadovoljavajuću, najvišu namjenu, jer ne može domisliti odgovore na pitanja koja su za nas najvažnija, zapravo jedino značajna, pa bi nam tu bili

najpotrebniji i um i njegova neobjašnjivo istančana čuvstvenost. Najistaknutiji i krajnji plodovi tog našeg glasovitog uma zapravo su prolazne, krive ideologije, umišljanja, iluzije, zamke „trendova doba" i općenito prevladavajućega mentaliteta, koji neumitno guši. U nastojanjima da se oslobodi, ta naša umnost oko sebe najčešće izgradi novi, još skučeniji, u još većoj mjeri ograničavajući zatvor, možda zato što „slobodni prostori ondje vani" i ne postoje, nego naposljetku sve guta praznina, no prije toga ta praznina stvara nepopravljive pukotine u našoj „stvarnosti", kao u mom slučaju.

Pogled mi pada na bilješke za jedno od početnih poglavlja romana, koje sam napisao prije desetak dana, namjeravajući ih uvrstiti u razmišljanja glavnoga lika:

„Trebali bismo sagledati, shvatiti i odrediti cjelinu, a ne samo dijelove, koje uvijek beznadno selektivno izdvajamo, jer su nam prihvatljivi i privlačni, a o ostalomu i ne razmišljamo. No cjelina je daleko previše složena i proturječna, hladna i bezobzirna za umnu čuvstvenost, pa uvijek niječe i potire naša čvrsto određena, osobita uvjerenja, koja su, nažalost, često utoliko nedostatnija što su žarkija. Ta, za nas bitna uvjerenja u konačnici su uvijek nemoćna da protumače, srede, sebi podrede i nadiđu tu „cjelinu stvarnosti". Zavladati stvarnošću drevna je ljudska želja i potreba iz koje izviru svekolika „magija" i sve religije. Posljedica te iskonske ljudske potrebe, tog očajničkog nastojanja magijski je i vjerski mentalitet, no na kraju, kad nas „stvarnost" otrijezni, uviđamo da su takve naše želje i potrebe uvijek bezuspješne i uzaludne.

Čovjek nije u stanju i ne želi vidjeti cjelinu kakva jest, iako ona svojom bitnom nepredvidivošću i nemilosrdnom bezobzirnošću stalno pobija njegove zanose, planove, nadanja, iluzije i žarka vjerovanja. Da bi u nešto vjerovao, bilo da je pripadnik neke religije, ili sljedbenik bilo koje ideologije, čovjek mora postati jednostran, zatvoriti određene tijekove misaonosti, pa i iskustva, čvrsto se uhvatiti samo nekih, izdvojenih značajki, kojima pridaje posebnu istinitost, dok zapostavlja i previđa sve ostalo. Mora dakle na određeni način oslijepjeti za sve što govori protiv njegovih žarkih uvjerenja i uvjerljivo ih pobija. Takva osoba mora nepokolebljivo slijediti put koji je sebi umislila kao najbolji i ne gledati na bilo koju stranu. No „stvarnost", „životni tijek", ili što god to bilo, neumoljivo tvrdo, okrutno, hladno i objektivno pobija žar naših, u biti nategnutih, vjerovanja i svih ideologija, frustrira, niječe, zaprječuje nam misaonost, pa i djelovanje, ukazujući da smo u krivu kad zamišljamo, ili kad želimo uspostaviti, temeljnu sređenost. Autori *Biblije*, primjerice, odavno su uočili problem ponora između pouzdanja u vrhovnu smislenost i pravednost, i nesmiljene

stvarnosti, koja se nimalo ne osvrće na naše pojmove i čežnje, jer za nju sve to nema nikakva značenja. Tu je temeljnu, nepremostivu rascijepljenost biblijski autor pokušao riješiti u *Knjizi o Jobu,* gdje ju je vrlo dojmljivo postavio, ali bez konačnoga uspjeha, jer nije dao zadovoljavajuće, konkretne odgovore. Složena okrutnost i bezobzirna hladnoća „stvarnosti", koja ne ukazuje na djelovanje ikakve Providnosti, nerješive su, pa se čini da im nikako ne možemo skrojiti smisleno, sređeno ruho. Stvarnost sa sebe strgne odjeću koju joj darujemo, pa ostane gola divljakinja. A onda često počinje pucati, kidati se, kao da se urušava..."

A onda sam, prilično rastreseno čitajući te zabilješke, nagonski protrnuo, no ne bih mogao reći zbog čega, što sam to predosjetio i zašto me u tom trenutku zapljusnuo nalet duboke tjeskobe, jer pogleda spuštenoga na papir, još ništa nisam vidio. Možda sam podsvjesno reagirao na činjenicu da je odjednom, kao prerezana, zamuknula buka prometa pod prozorom mog stana u staroj zgradi, blizu gradskoga središta. Ta je buka u ovo doba dana uvijek bila posebno naglašena, jer promet je bio najgušći, pa sam povremeno osjećao podrhtavanje stare zgrade zbog prolaska tramvaja i rijeke vozila. Zatvoreni prozor slabo je pomagao, čak i noću, kad bi se promet, uključujući i tramvaje, uvelike prorijedio, no sad su svi ti zvuci odjednom zamrli, kao da sam naglo oglušio i nastala je potpuna tišina, kakvu još nisam čuo u toj sobi, čiji je prozor gledao na ulicu.

Kad sam podigao pogled s ispisanoga papira, noge su mi se odsjekle, učinilo mi se da ću se srušiti, a od zaprepaštenja bilo mi je kao da mi je netko jednom rukom stegnuo mozak, a drugom utrobu, jer pred prozorom sobe nisam ugledao lišće s vrha krošnje stabla iz drvoreda koji je obrubljivao prometnicu. Nije bilo ni sivih pročelja jednoličnih zgrada nasuprot mojoj, ni plavoga neba iznad njih, a ni samoga dana – ničega! Nestao je cijeli uobičajeni, dosadno poznati vidik, a umjesto njega zurio sam u prazninu pred prozorom, koja se jedva mogla nazvati... prostorom!

Papir s bilješkama ispao mi je iz ruke, i kao da sam, kroz vakuum, polako odlebdio, a ne otišao do prozora, jer nisam osjećao noge, i jedva sam bio svjestan da se krećem. Kroz prozor nisam vidio ni ulicu, ni promet, ni svakodnevni djelić poznatoga mi svijeta, nego samo nevjerojatno, jednolično sivilo, a osim mog disanja nije bilo nikakvoga zvuka.

Dok sam stajao skamenjen, činilo mi se da će, otvorim li prozor, a i kroz samo staklo, jezovita praznina provaliti unutra, pa će proždrijeti i mene i posljednju oazu moje usamljene sobe, jer kuća, ili samo moj stan, ili samo soba

(više nisam znao čega još ima, a čega nema) lebde u čudovišnom, izluđujućem ništavilu. Možda i srećom, osjećao sam kako me, kroz zgranutost, obuzima obamrlost, omamljenost, koja je djelovala poput sedativa, jer ublažila je udarac užasa. Sjećam se da mi se pred očima zacrnjelo, a kad sam, poslije ne znam koliko vremena (nekoliko sekundi, ili sati?), ustao s poda, polako dolazeći k sebi, pred prozorom sam ponovno ugledao dosadno bučnu prometnicu, koju nisu mogle uljepšati ni krošnje drvoreda.

Dovukao sam se do sofe, pa sam dugo sam sjedio, izgubljeno zureći pred sebe, kao obamro, ošamućen, posve ispražnjena uma, a to je, u tim trenucima, za mene vjerojatno bilo spasonosno, jer osjećao sam da balansiram na vrlo tankoj, opasno naoštrenoj, pogubnoj oštrici s koje bih svakog trenutka mogao nepovratno skliznuti u prazninu kakvu sam maločas ugledao, u ništavilo ludila. Na rubu oštrice držala me je samo ta obamrlost, koja me je impregnirala određenom ravnodušnošću i spriječila me je da posve potonem.

Što da učinim? Kamo da se obratim? Da potražim „stručnu pomoć"? Možda primarijusa Agha, o kojemu sam sanjao kao o nekakvoj... vlastitoj personi, neobičnom dijelu mog vlastitog identiteta? Čak sam se, unatoč situaciji, morao nasmiješiti, pomislivši kako je spasonosno to što ipak nisam izgubio kakav-takav smisao za humor, a to je značilo da me bezumlje nije uspjelo posve svladati, rasap i rastrojstvo ipak me nisu potpuno smrvili, ili sam se barem tako nadao.

Možda bih doista trebao hitno potražiti kolegu svog zamišljenoga doktora Agha, dok ne bude prekasno. No što ako, prije nego se i snađem, završim u duševnoj bolnici, kao još jedan moj izmaštani lik, Emil Och, pa ne budem mogao završiti svoje (posljednje?) djelo, do kojega mi je ipak bilo uporno, čak pomalo opsesivno stalo. No pisati se može i u bolnici, zašto ne?

2.

Možda bih mogao pokušati otići onamo, ne da bih se spasio, jer činilo mi se da se, poput mušice u paukovoj mreži, beznadno zaplićem u nestvarni, sve manje prohodni labirint vlastitoga uma (ako se to još uopće može nazvati umom), nego kako bih provjerio i onu drugu stranu svojih umišljanja, fantazija, ili što god to bilo. Jer palo mi je na pamet da ponovno odem u Markovu vikendicu, na rubu šume i potražim svjetlosni krug koji sam vidio u tom kraju, a bio je nalik na portal, koji je vodio u moju izmaštanu zemlju Afaniju. Možda sam i tada halucinirao, jer više nisam mogao biti siguran ni u što, ali svjetlosni krug

barem se činio potpuno suprotnim stravi praznine, pukotina u stvarnosti, koje sam također vidio, pa, na kraju i pred svojim posljednjim utočištem, pred prozorom svoje samotne sobe!

No sad mi se taj krug učinio nekom mogućnošću izbavljenja, jer barem je bio smislena slika, neki simbol nade, što li? Pomislio sam da to naprosto moram razriješiti, moram poći u potragu za njim. Možda ga doista ponovno ugledam, kao što mi se stalno nametala i ona praznina, a ako mi se krug i pričinio, barem je predstavljao neki znak čuvstveno, svjetlosno smislenoga, drugo lice, dijametralno suprotnu stranu mojih... halucinacija! Markova vikendica na brdu postoji, nije izmišljotina, ili ruševina, unatoč onome što je, u mom nesuvislom snu, tvrdio primarijus Agh. Otići ću onamo, kako bih se barem pokušao smiriti, a lutanja obližnjom šumom ionako su na mene uvijek blagotvorno djelovala. Otići ću i vidjeti što će biti, prije nego potražim „stručnu pomoć" i sučelim se s onim što će mi ta pomoć možda donijeti, jer nemam baš veliko povjerenje u psihijatre.

3.

Dakako, kućica je *bila* ondje, usred pitoma zelenila, na rubu šume i, kao uvijek, činila se pravim mjestom za opuštanje, odmor, pa i za usredotočeno piskaranje. Ušavši, smjesta sam se osjetio bolje i normalnije, što je obećavalo, pa sam neko vrijeme sjedio za stolom kraj prozora, čak prilično ležerno pregledavajući bilješke koje su ondje ostale. Zurio sam u dvorište, mirno dišući, kao da se za nešto pripremam, a onda sam ustao i izašao.

Naposljetku, razmišljao sam, iako su mi viđenja tih raspuklina praznine prouzročila toliko tjeskobe, izjedajućega straha od ludila, pa čak i nesnosne panike, neuništivi, ćaknuti književnik u meni ipak je morao priznati da su ti izluđujući prizori barem pružali zanimljivu građu za ambiciozno zamišljeno djelo, jer što god ta viđenja bila i makar kako razorno djelovala na mene, neporecivo su zanimljiva! Još ako mi se posreći da ovdje, u tumaranju šumom, ponovno pronađem onaj zagonetni svjetlosni krug, halucinacije će imati i unekoliko iskupljujuću stranu. No hoću li imati hrabrosti da ga... istražim?

Morao bih se potruditi nekako raščlaniti nedvojbeno simboličko značenje tih oprečnih, sučeljenih viđenja, a to bi možda imalo i terapijsko djelovanje. Možda bih, na određeni način, trebao biti zahvalan za te halucinacije, jer mogao sam početi ludjeti na još konfuzniji, nesuvisliji način, bez primjesa barem kako-tako iskoristive „umjetničke" građe. Dosad sam već mogao biti luđak koji zavija, ili besmisleno urliče, a možda i katatoničan!

K tome, tješio sam se pitanjem: čemu se pisac uopće može nadati, ako ne da pokuša zahvatiti, iskazati kako jedna uz drugu tajanstveno struje, nespoznatljivo se, često tragično isprepliću, potiru, ali se i neprestano obnavljaju dvije oprečne struje postojanja. Tu je, ponajprije, ledeni, šturi, po svemu što možemo spoznati slučajni i besmisleni tijek ravnodušno rasprostrtom pustarom posve bezoblične „stvarnosti" i našega, u njoj izgubljenoga, neiskupljivo samotnoga bića, proisteklogа ni iz ničega, na putu nikamo, pa se na tom putu mora snaći što bolje (a često i što bešćutnije) može. No kako bi stvar bila do kraja zamršena, tu je i drugi tijek, ono što toliki nepokolebljivo smatraju „svjetlošću", žarka težnja predmnijevanoj smislenosti, neiskorjenjivo čeznutljiva jezgra u nama, čiji su plodovi uvijek u varljivoj, možda beznadno iluzornoj budućnosti našega bića, no unatoč svoj pustoši ta jezgra ipak posve ne vene, nego uvijek donosi barem kaktusov cvijet... čega li? Nekakve „duhovne" nade?

Vječno, a ipak nikad beznadno dosadno pitanje kaosa i tajnoga sklada, svjetla i tame, propadanja i ispune! No jesu li ta čežnja i uporna vjera fatamorgane, odrazi privida koji očajnički, nepopustljivo grčevito, a uzaludno priželjkujemo, ili putokazi k dostupnoj, stvarno postojećoj svjetlosti? Evo teme za razglabanje koje bi, barem na neko vrijeme, moglo spriječiti da potpuno ne skrenem.

Pitao sam se (ili sam se uglavnom izbjegavao pitati) jesam li se iz labirinta beznadno rascjepkanoga, ravnodušnoga, neuhvatljivo nepouzdanoga, ali barem poznatoga mi, svagdanjega svijeta nekako urušio u isto tako nedokučiv, još zbrkaniji i još više izluđujući labirint sebe samoga, razorno lišen barem privida objektivnosti? Te iritantne, fantomske personifikacije, koje su se pojavljivale i blijedjele unutar toga labirinta: urednik, Och, tobože objektivni procjenitelj mojih radova, zatim psihijatar, Agh, opet tobože objektivni i „znanstveni" raščlanitelj i procjenitelj moje osobe, koji je međutim procijenio da uopće ne postojim, pa naposljetku i sama moja stvarnost, koja popušta, puca, kida se i nestaje rascrvotočena, a sve se u njoj pokazuje iluzornim – je li sve te fantastične sanjarije i prizore zapravo potaknula središnja praznina u meni samome, jer ta me je praznina napokon sustigla i oborila? Izvire li iz duboke „rupe" u meni, koja, unatoč mojoj dobi, otkriva tragični nedostatak bilo kakve doista vrijedne, konačne, temeljne spoznaje, vjerovanja ili načela, od kojega bi se, na čvrstim temeljima, izgradilo kakvo-takvo smirenje, samopouzdanje, ispunu i svijest da sve nije bilo uzaludno, da nisam posve beskoristan i promašen, a ja bih bio dovoljno hrabar, dovoljno ludo mudar, kako kaže Novi zavjet, i dovoljno duhovno ustrajan da te spoznaje zadržim, da ih učinim stalnim potpornjima?

Prije desetak godina napisao sam priču o čovjeku koji je zalutao u golemu knjižnicu punu najzačudnijih knjiga, biranih plodova ljudske misli kroz povijest, a mnoga od tih djela smatrali su vrhuncima tisućljetnih misaonih traženja, nastojanja, a i nalaženja. Tu su se mogla naći uredno posložena i katalogizirana, svojevremeno duboko promišljena filozofska djela, koja su, međutim, u naše vrijeme izblijedjela, zanemarena su, gotovo zaboravljena, jer nisu uspjela uvjeriti, ni trajno zaokupiti čovječanstvo. Uz njih su se pružali redovi najraznovrsnijih, utopijskih ideoloških rasprava, koje su trebale donijeti osvješćivanje, bitne spoznaje i revolucionarne preokrete, boljitak, ravnopravnost, jednakost, pravdu, sreću i što sve ne, no uspjele su izazvati samo žestoke sukobe, krvoprolića i tlačenja u razdobljima političkoga, psihičkoga i tvarnoga nasilja, kad su takva djela smatrali najmudrijima i konačno „spasiteljskima", a slijepa vjera u njih bila je obvezatna, pojačana prijetnjom teškoga kažnjavanja i progona neistomišljenikâ. No onda su, neizbježno, i ta djela pala u zaborav, prijepori oko njih zamrli su, a potoci krvi nakratko su presušili.

Na policama su zatim slijedili su zanosni, ali prašnjavi tomovi spekulacija, uzleta i mističnih zanosa tumača i vidjelaca iz svih mogućih religija, kao i beskrajni nizovi djela o najskrivenijim tajnama čarobnjaštva i ezoteričnih znanosti, s opisima nevidljivih, ali navodno oko nas vrlo nazočnih svjetova. Te su knjige govorile o nadnaravnim bićima i prizorima, ali isticale su i neslućene, ljudske mogućnosti, koje samo moramo probuditi pomoću tajnih vježbi i rituala, kako bismo stekli gotovo božanske osobine. Mnoga su djela davala upute za prodiranje u druge dimenzije, a i za otiskivanja na fantastična putovanja. Beskrajni nizovi na policama svjedočili su o neumornim, očajničkim nastojanjima ljudskoga uma, mentaliteta i senzibiliteta da nadiđe, oboji, oplodi, bitno uljepša, proširi i opravda ledeno sivu, jalovu, vječno ravnodušnu i skučenu stvarnost, no sav je taj trud zapravo bio nesmiljeno uzaludan. Te nepregledne, silne, visoke police, koje su se protezale u nedogled, sad su bile oronule, prašne, napuštene i beskorisne, jer u knjižnicu gotovo nitko više nije zalazio. Ljudi nisu više marili za takva uzvišena, danas teško razumljiva mozganja, niti su im vjerovali. Bili su odviše zaokupljeni trenutnim užicima, neposrednom koristću, opuštajućim razonodama, tvarnim strastima i opipljivim, kako su smatrali, jedino stvarnim pregnućima, pa nisu marili za taj nesigurni, bajkoviti onkraj, koji je veličanstveno maštovito navirao i širio se iz sasvim drukčijega mentaliteta.

Nasuprot svim tim policama, u kutu, na niskomu, neuglednomu stoliću junak pripovijetke pronašao je usamljenu, prilično tanku knjižicu, naslovljenu naprosto: *Istina.* U njoj je anonimni autor ukratko, bez zanosa i spekulacija,

zabilježio sve o nama, o našemu svijetu i svemiru, u kojemu nije bilo ničega osim slučajnosti, ravnodušnosti, praznine i besmisla, a pisac je tvrdio da je o tim temama i spoznajama zapravo besmisleno, vrlo tužno, pa i opasno naširoko raspravljati i umovati. Zato je, na malo stranica, odgovarajuće trijeznim, suhoparnim rječnikom iznio istinu o našoj „stvarnosti", koju su silni, uznositi, žarki tisućljetni tomovi uzalud nastojali produbiti, ispuniti i osmisliti, pa time iskupiti ono što se, unatoč svim pokušajima, ne može osmisliti ni ispuniti.

Utonuo u misli, gotovo nisam ni primjećivao smirenu ljepotu razlistale šume, a onda sam, prenuvši se, podigao pogled prema krošnjama i sjajnom prostoru nad njima, pod azurnim nebom. Nutrinom mi je prostrujala bolna čežnja za svim onim što sam, zbog nemarnosti, lijenosti i krivih usmjerenosti izgubio tijekom godina, što sam glupo propustio kad je još bilo vremena za toliko toga.

U prsima su me gotovo tvarno zapekle tuga i zebnja zbog svega što me je zadesilo, zbog lutanja zastrašujućim, konfuznim labirintom iz kojega nisam znao ni mogao izaći. Kad bi se barem sve to rasplinulo, poput grozničava sna, kad bih barem još, sada i ovdje, mogao spokojno, makar i samotno, uroniti u vedrine koje su me nekad tako nadahnjivale i ispunjale me nadom. Možda više nikada neću biti u stanju obnoviti to uzdizanje. Osjećao sam se iscrpljen, ispražnjen i ostario, a nekadašnji, sad tako daleki zanosi činili su mi se naivni, čak autistični, uzaludni, jer naposljetku me nisu doveli ni do čega stvarnoga. Duboko me je zaboljela pomisao da je cjelokupno nekadašnje poniranje u ljepotu i (kako sam smatrao) nekakvu mistično naslućenu „puninu svrhovitosti" bilo samo iluzija moga, tada naivnijega i zato primljivijega, maštovitijega mentaliteta, iako je sve to urodilo ne baš lošom zbirkom pjesama, koju je nekolicina kritičara toplo pohvalila. No je li sve ono što sam smatrao svojom jezgrom bilo samozavaravanje, bijeg od neizbježne praznine i zatvaranje očiju pred njom?

Kad sam, pokušavajući ublažiti pogubnu oštricu takvih razmišljanja, punim plućima udahnuo svjež, mirisni zrak, bilo je to više nalik dubokom, tjeskobnom uzdahu, a onda, poslije nekoliko koraka, naglo sam zastao.

Ispred sebe sam, među drvećem i grmljem, ugledao onaj poznati, jaki sjaj, koji se nije mogao objasniti blistanjem vedroga dana, jer nije se probijao odozgo, kroz krošnje, nego je ravno preda mnom razbijao i poništavao titranje šumskih sjena!

Prolazili su me žmarci dok sam se više probijao nego koračao prema sjaju, kao da me obavija nevidljiva gusta supstanca sna, koja ponekad uvelike uspo-

rava kretanje, a ionako više nisam mogao razlučiti (niti sam mario) što je java, san, zamišljanje, ili stvarnost. Provlačeći se kroz gusto grmlje, jedva sam osjetio da me je ispružena grana oštro zagrebla po licu.

Da, opet sam ugledao krug! Bio sam zatravljen, iako sam zapravo ovamo i došao u nadi da ću ga pronaći. Nisam se više pitao priviđa li mi se, takvo mi se pitanje činilo neprimjerenim. Na čistini, između drveća, veliki, zlatni, čudesni krug isijavao je nevjerojatnu, blještavu svjetlost, koja ipak nije nimalo smetala očima. Doimao se posve stvarno, *bio* je stvaran, iako izvan, s onu stranu svega što bismo smatrali razumnim, objašnjivim i uvjerljivim. Dok sam, kao hipnotiziran, zurio u sjajno, nepojmljivo središte, osjetio sam da me krug neodoljivo privlači, poziva, kao da mi je prodro u samo biće, nesavladivo ga obujmio, pa me uvlači u sebe, a ja se naprosto moram odazvati, jer upravo to je svrha ne samo svega što sam u posljednje vrijeme doživio, nego i svega što sam ikada *bio*...! Svi su drugi osjećaji izblijedjeli, nestali su čak strah i očaj. Neko sam vrijeme stajao, paraliziran, a onda sam polako, ali nezadrživo pošao prema sjaju...

Primarijus dr. Franjo Agh:

A bio sam duboko uvjeren da najbolje poznajem i uspješno radim ono što je povezano s ljudskom psihom, da se uspješno spuštam u taj najzamršeniji labirint i ipak nekako uspijevam pronaći putove... Ponosio sam se svojom sposobnošću da, objektivno najboljim znanstvenim sredstvima i postupcima, pacijentima doista pomažem da kako-tako srede najvažniju „kuću", ili barem sobu u njoj, onu „prostoriju" u glavi, koja određuje naša shvaćanja, poimanja, doživljavanja, a i postupanje. Duboko sam vjerovao da se stvari i ondje mogu dovesti u red pomoću učinkovitih metoda, da su određeni red, logičnost i koherentnost nedvojbeno u temelju svega. Istina, sve se to lako poremeti, ali te značajke ipak možemo ponovno uspostaviti. Smatrao sam da znam *što* su i kakvi bi trebali biti taj red, logičnost i koherentnost, kakvi bi trebali biti obrasci ponašanja, kako *razmišljati* i kako se odnositi da bismo dospjeli na „pravi kolosijek", koji nas vodi razložnim ciljevina. Cijeli sam život nastojao pomoći bolesnima, a priznajem da su mi godile i nagrade za takva pregnuća, ali sada...

Sve što *jesam* i što sam *bio* rasplinulo se tjeskobnije i potpunije nego u glavama mojih najtežih pacijenata. Više nisam znao ni tko sam, ni gdje sam, čak nisam mogao odrediti što stvarno opažam, a što samo umišljam, kakva je

uopće moja stvarnost koja bi, inače, trebala počivati na neupitnoj, čvrstoj podlozi! Što mi se dogodilo? Jesam li uopće liječnik, psihijatar? Jesam li doista razgovarao s pacijentima, ili sam samo držao zamišljene monologe, a pacijenti su mi bili nestvarni kao ljudi koje si je umislio Emil Och? Ima li, osim mene, još bilo koga u bolnici, gdje radim, u ovoj kući, gdje živim... ili na svijetu?

No vjerojatno sam samo depresivan zbog sna, koji mi ne izlazi iz glave, iako inače ne pamtim snove i ne pridajem im posebno značenje, što je možda čudno, s obzirom na moje zanimanje.

Jer sanjao sam da sam se probudio... u prazninu, u ništa! Naravno, bio je to samo san, sigurno je tako, to je jedino moguće objašnjenje, ali nikad prije nisam proživio takav užas, jeziv osjećaj nemoći i klaustrofobije koja je gušila i izazivala nesavladivu paniku. Užas, strah, osjećaj potpune izgubljenosti, bespomoćnosti i nigdine rasli su i rasli...! Takvo što nikad nisam čuo ni od najteže oboljelih pacijenata. Bila je to najgora noćna mora koja se može zamisliti, pogotovo jer se „buđenje" u prazninu doimalo posve stvarnim, poput pravoga buđenja. Čak se sjećam sna koji sam sanjao neposredno prije toga: Vozio sam se vlakom, kroz pust, krševit predio, pod turobno sivim nebom. Bio sam sâm u kupeu, a osjećao sam jaku nelagodu, kao da me na kraju puta čeka teška, posebno neugodna zadaća, ali ne mogu se sjetiti kakva. Vrata kupea odjednom su se otvorila i ušla je visoka prilika odjevena u crno, koja nije imala lice. U tom trenutku ta me neobična činjenica nije posebno iznenadila, nego prije uplašila, jer nekako sam znao, osjetio da je ta osoba usko povezana s mojom neugodnom zadaćom. Usplahireno sam se okrenuo prema prilici, koja je zaustila da nešto kaže, no u taj čas vlak je, uz iznenadni zvuk nalik zavijanju, ušao u tunel. Nastao je mrak, a ja sam se naglo trgnuo i otvorio oči.

No umjesto da osjetim olakšanje, kad sam se, kako sam smatrao, prenuo iz sna proparala me je oštrica duboke jeze i u času razbila uobičajenu omamu buđenja. Otvorivši oči, nisam ugledao svoju sobu, nego... ništa!, prostor koji bih tako mogao nazvati samo u nedostatku bolje riječi: sivu, jednoličnu prazninu, bez ikakvih poznatih predmeta, bez ičega što bi moglo poslužiti za snalaženje u njoj. Kao da sam plutao na pučini ne-prostora i nepostojanja, a zapljuskivali su me ledeni valovi razorno tjeskobne opustošenosti i valjda najbeznadnijega osjećaja samoće koji može prožeti čovjeka. Nešto mi je govorilo da je samoća konačna, neotklonjiva, beskrajna, a taj osjećaj prijetio je da me proguta.

U grlu mi je zastao krik prepasti i strave. Nisam mogao pustiti ni glasa, a bio sam i posve paraliziran, pa sam zurio ravno pred sebe ili bolje iznad sebe,

jer sam ležao. Ukočen, nisam mogao okrenuti glavu čak ni da vidim jesam li još u krevetu. Sjećanje na taj muk i nepomičnost sad me čak i tješi, jer zanijemjelost i potpuna nepomičnost značajke su strašnoga sna, a to mi govori da je zbilja riječ o noćnoj mori, da to nije bila java, halucinacija, tj. znak da sam poludio.

Ne mogu opisati kako sam se osjećao dok sam ležao (lebdio?) u toj praznini! Bojao sam se da ću tu, u tom položaju, ostati zauvijek, posve nemoćan. Obuzela me je slutnja da će ono što me čeka biti još mnogo gore od ovoga, ali ne zato što će se nešto užasno dogoditi, nego jer se neće dogoditi *ništa*, u toj izluđujućoj statičnosti neće i *ne može* biti nikakve promjene. Ono najgore već se dogodilo i posve se zaledilo, izvan svakog vremena i prostora! Nikad nisam, a vjerojatno nikad i neću osjetiti ništa gore od toga...

Iako sam sebi govorio da sanjam, strah se nekontrolirano razbuktavao u paniku, jer sve mi se više nametala misao da neću izaći odavde, da se više nikad neću moći pomaknuti. Jeziva bespomoćnost, izgubljenost i potpuna neizvjesnost srušili su se na mene kao razorni udar bujice kad popusti brana, samo što se sad skršila brana kako-tako razumnoga, poznatoga mi svijeta. Činilo mi se da ću se raspući, eksplodirati, čak sam priželjkivao da se to dogodi, no pakosni, iracionalni glas duboko u meni govorio je da više neće biti nikakvih događanja, pa ni silovito spasonosnih eksplozija, nego će zauvijek vladati siva, besmislena, nesavladiva statičnost, nigdje, niotkuda i nikamo! Činilo mi se da su svaki pokret i smislena povezanost tek prividi, kojih se hvatamo jer ne možemo i ne usuđujemo se uvidjeti prazninu...

Božidar Lovrenčić:

Polako sam prilazio svjetlećemu krugu. Činilo mi se da se ne mogu oduprijeti, iako zapravo nisam osjećao prisilu, tek vrlo duboku, neodoljivu, neobjašnjivo intenzivnu čeznutljivost, koja kao da mi je usmjeravala korake. Ipak, ne mogu reći da mi je to svjetlo hipnotički ovladalo bićem, nije zapovijedalo, nego mi se prije činilo da me iz njega doziva silina vlastitih osjećaja. Jarka, ali nipošto neugodna svjetlost posve je istopila strah i zebnju. Cijelo mi se biće pretvorilo u kovitlac nezadržive čeznutljivosti, koja kao da je navirala iz svega vrijednoga, plodnoga i vjernoga što sam učinio, što sam bio u stanju, ili sam žarko želio izvršiti... Ali još više izvirala je iz onoga što sam *morao* učiniti ali sam propustio, zaboravio i već odavno pokopao duboko ispod sasušena tla ostarjeloga srca.

Kao da su u mene odnekuda navirale sve nekadašnje nade i mogućnosti, ali sada pomlađene, bezvremene. Shvatio sam da mi se pokazuje srž onoga za što sam stvoren ali sam to iznevjerio, napustio, pogubno zaključivši da ono što je zapravo u meni bilo najblistavije i sačinjavalo samu moju bit, postoji samo u jalovim samozavaravanjima mladenačkoga žara, da nije stvarno ni ostvarivo, a sada se ukazalo kao bezvremeni imperativ.

U trenutku sam bolno jasno uvidio u kojoj sam mjeri tragično napustio i zaboravio samoga sebe, iznevjerivši gotovo sve što je u meni moglo i moralo biti stvaralačko, svijetlo i vjerno, što je bilo predviđeno za stalan razvoj. Kao da se sve to sada vratilo, kao da me je čekalo u jarkomu krugu među drvećem i pozivalo da se stopim s nekom nevjerojatnom mogućnošću iskupljenja.

Prilazio sam preplavljen i shrvan osjećajima, u bolnomu, ali nimalo zastrašujućemu iščekivanju, a sve jače blistanje nije me smetalo ni kad sam mu se posve približio.

Onda me je obavilo, ali nisam bio svjestan kad sam točno ušao u krug. U toj me je svjetlosti smjesta, začudno i najblagotvornije proželo... Vrlo je teško izreći što sam tako temeljito osjetio. Mogao bih to nazvati svojevrsnim izlječenjem i ponovnim, čudesnim uspostavljenjem cijeloga bića, potvrdom i iskupljenjem svih istančanih, plodnih osjećaja, čežnji, slutnji, doživljavanja... zapravo duše! Odjednom kao da sam, posve se pročistivši, nevjerojatno ojačao u samoj svojoj jezgri. Nestalo je svake tjeskobe, boli, praznine, uzaludnosti i žaljenja. Kao da su svi vrijedni osjećaji i težnje dobili potvrdu i konačno opravdanje.

Preplavila me je spoznaja mogućega ostvarenja naših plemenitih, najistančanijih pothvata, osjećaja koje, „u svijetu", često smatramo tek beskorisnim zaprekama, čak bolnim ranama, tegobnim suviškom preosjetljivoga, pa zato i štetnoga senzibiliteta.

No sad su se sva ta čuvstva objelodanila kao putokaz koji nas usmjerava postvarenju tajanstvene svjetlosti i konačnoj uspostavi našega bića u njoj, kroz ljubav, milosrđe, sućut, blagost i iskonsku čežnju za bistrim prostorima daljina, za jezgrovitom, mitskom slikom svjetlosnoga cilja.

Osjetio sam se posve ispunjen, ostvaren i dovršen vlastitim plodnim čuvstvima i nekad najdubljim vjerovanjima, a svojedobno odbacivanje toga pouzdanja sad sam osjećao kao najveću pogrešku i ogrješenje.

Dok sam ulazio sve dublje u svjetlost, ili bolje – dok me je sjaj sve dublje obavijao, kao da sam istodobno ulazio u blistavu jezgru svijesti o tome da nada koju sam gotovo posve odbacio tajno, daleko, ali nepobitno postoji...

Emil Och:

Barem raskošno, na povjetarcu ustitralo zelenilo ovoga parka djeluje stvarno! Dok tako sjedim na klupi, kao obični šetač koji se odmara, izvanjska čarolija vedroga dana kao da mi u biće ulijeva anestetik razblaženosti i prolaznoga smirenja. Pokušavam izaći iz sebe, zamisliti da sam snažno, postojano stablo pa mi je jedini cilj i zadaća da upijam svjetlost i čudesno ukrašavam prostor.

Ovdje se bistre slike prirode čine stvarnima, baš kao i oko kućice u kojoj je navodno boravio Lovrenčić, ali što je još stvarno? Tko sam ja i je li sve to samo niz uskomešanih snova posustala uma, iz kojih ne mogu izaći? Jesu li književnik Lovrenčić, doktor Agh i Baldo Marinović stvarne osobe? Jesam li zbilja prekjučer pušten iz duševne bolnice, gdje sam proveo neko vrijeme, zbog halucinacija? Kad je zapravo bilo to „prekjučer" i što će biti, tko ću biti sutra, ili još danas, malo poslije ove šetnje parkom?

Po izlasku iz bolnice smjesta sam otišao u uredništvo, pregledao brojeve časopisa i ladice svoga stola, ali nisam našao nikakav trag Lovrenčićevih tekstova. Kao što je Agh rekao, nije bilo nikakva dokaza da je uopće postojao književnik toga imena. Znakove njegova „prolaska" nisam našao ni u uredništvu, a ni kasnije, u svom stanu, kamo sam svojedobno također odnio Lovrenčićeve radove.

Pomislio sam da nazovem duševnu bolnicu i upitam za primarijusa Agha, no dijelom se nisam usudio, jer bojao sam se da ću čuti da ne postoji, a dijelom me je, kao reakcija na intenzitet svih tih događaja, obuzela ravnodušnost, letargija koja mi je pružala vrlo dobrodošli psihički anestetik.

Jesam li sanjao da sam Lovrenčić i Agh, jesam li halucinirao da sam zalutao na tako oprečna mjesta kao što su strašna pukotina praznine u stvarnosti i mistični, otajstveni svjetleći krug? Jesu li ti prizori, ta „viđenja", zapravo utjelovljenja konfuznih pitanja, vjerovanja i proturječja u meni samome, bojaznî i slutnjâ naše beznadne egzistencijalne izgubljenosti, s jedne stane, a nade u smisao s druge? Što će se dalje dogoditi i što će od toga prevladati?

(Nastavit će se)

Mladen JURČIĆ

Molitva za one

zabačene, „izvan svega",
sazdane od gline i besplodne
siline čuvstava, nedoglednih čežnji
i zaludnih, samotnih staza
živaca i živaca u nedogled,
potrte divotnim zaludnostima
razmeđe otajstvenih svjetova,

koji znaju graditi
tek zavidno mistične preljeve večeri
bojama zaludno iscijeđenih života,
zbog preteškog tereta „uvijek" i „zauvijek"
preslabe da ponesu još „sada" i „ovdje",

koji, umjesto da budu
dobro poučeni stravom,
nježno, zaneseno motre
kako nepojmljivi sumrak
sve im drago rastvara u „nikad",

koji vjeruju da se zima u ožujku
milosno razblažuje u novo proljeće,
pa preko palih nada iznova slikaju
utaman čudesno istančane prizore
najdirljivije spasonosnih,
no posve nedostižnih zbivanja...

Ozrenka FIŠIĆ [1]

Umozdravica za zemlju bos(n)u i golu

Negdje u središtu zemlje koja se zove Bos(n)a a i Hercegova, na obalama zlatonosne rijeke Lašve, u podnožju Vlašića, Vilenice i Pavlovice nalazi se dolina besanih ljudi. Ta dolina je posebno opasna za strance. Ako se nekom putniku dogodi da zaspi, stanovnici će pomisliti da je umro i živoga ga sahraniti...

Umjesto predgovora

Odlučila sam postati ozbiljna spisateljica. Prošlo je vrijeme Pipi Duge Čarape. Jako je volim i jednom ću posvetiti roman djevojčici u meni koja nikada nije odrasla i često mi pravi sitne i krupne nestašluke zbog kojih me smatraju neozbiljnom i nezrelom za svoje godine.

Zašto volim Pipi?

Iz istih razloga koje je navela Lidija Bajuk: jer je „hrabra, prkosna, istinoljubiva, samostalna, buntovna, nježna, pametna, znatiželjna, šašava..."

S tim riđim pletenicama i pjegicama na nosu ruga se stereotipu djevojčice iz snova koja će izrasti u djevojku, pa u ženu iz snova. I kada joj staneš na predugačke cipele, neće izgubiti živce i sasuti ti u lice cijeli arsenal ustaljenih izraza, izmišljenih za izbacivanje bijesa, nego će te pogledati otvorenih očiju i protrljati prignječene prste. Pa, ona zna da je to slučajno jer kako bi itko nekome namjerno stao na nogu.

Pipi je naivna i dobrodušna pa se pitam kako bi preživjela susret sa svim onim likovima iz besane doline koje sam upoznala otkada ne spavam. Eto, zato moram odrasti, da spasim Pipi u meni dok se ta dolina i ljudi koji je zovu svojom ne pomire sami sa sobom.

Da ne bude zabune, dolina iz mojih priča nije oduvijek bila besana. Svjedok sam njene postupne transformacije iz snene u besanu dolinu. Znakove promjene ponašanja kod stanovnika počela sam primjećivati još kao djevojčica, okružena vršnjacima iz Vajtine ulice. Kako sam odrastala, otkrivala sam tajne

[1] Autorica je nastavnica književnosti i jezika, ekolog, fotograf, pjesnikinja... Rođena u Travniku 1960. godine, živi i radi u Novom Travniku. Vodi dramsku skupinu "Brljiban", modnu skupinu "Pangea" i ekološku udrugu "Stari hrast". Članica je Erata-društva ljubitelja poezije. Radi na zaštiti kulturno-povijesne i prirodne baštine Lašvanske doline.

osamljenih djevojaka, priče o nevjerstvu, osmijehe nedozrelih dječaka i sudbine mnogih.

Likovi iz mojih priča počeli su patiti od nesanice a razmaci između sna i budnoga stanja postajali su sve duži, dok nije došao rat. Spavali su po nekoliko minuta svaki drugi dan, govorili i hodali u snu, preživljavali noćni strah, a pri kraju rata više uopće nisu mogli zaspati.

Od tada do danas dolina u kojoj živim zajedno s likovima iz mojih priča zove se Besana dolina. Pošto i sama patim od rijetkog poremećaja koji se u medicini zove insomnia, odlučila sam čitateljima koji spavaju izvan ove doline pokloniti budne priče.

P.S.

Čitajte ih jednu po jednu kada vam se ne spava i to u besanoj noći samo jednu priču, jer ako ih sve odjednom pročitate, bojim se da više nećete zaspati.

Travničke udavače ili kako pojesti muža za doručak

Prvo što sam primijetila na Marini kad sam je to sunčano jutro prije ravno dvadeset godina vidjela u omiljenom kafeu bile su njene istrošene cipele. Isprano plave s blijedim ružičastim cvjetićima, tubaste kao baletanke, a na zaobljenu prednjemu dijelu skoro bez boje, da sam povjerovala kako u njima i dalje šutira loptu u Koreji. To me ne bi začudilo, jer su djeca iz Vajtinog dvorišta, kako smo kasnije zvali ulicu našeg odrastanja, dopodne su šutirala krpenjaču ili bacala klisa, a popodne glumila Crnu ruku u podrumu bivše zgrade časnih sestara milosrdnica.

Čovjeka po kojem je ulica dobila ime pamtimo više zbog dugačkog kaputa u *patchwork* stilu i vunaste kose nego po tome što je osamdesetih predstavljao našu zemlju na Eurosongu, pjevajući iz petnih žila *Lejlu*.

Muški dio ekipe činili su Puki, Salko i Munir, a ženski Mara, Goga, Pija i Đuđa, žilave i okretne heroine vremena u kojemu svi podjednako nismo imali, a samo je moja mama na kredit kupila crno-bijeli televizor, zbog čega sam zavist prijateljica smirivala komadima njezinog zlatnog nakita. Krišom smo ga mijenjale za tada moderne baletanke kod mjesnog mešetara, a sve su bile u pastelnim bojama, osim onih cvjetnog uzorka koje je ljubomorno zgrabila Marina.

Od nas je brže sazrijevala, prije se zadjevojčila i spremnije koketirala s muškarcima, a prije nego sam preselila, jer se moja razvedena mama ponovno

udala i dobila stan u sasvim drugoj ulici, moja prijateljica je razrađivala plan kako će se dobro udomiti. Kasnije sam shvatila psihologiju travničkih udavača, no tih sam godina naivno vjerovala u ljubav, ponosno odbivši pekareva sina, koji se hvalio kako nije pročitao ni obavezne knjige iz lektire a kamoli *Travničku hroniku,* nobelovca i našega sugrađanina Ive Andrića. Poslije preseljenja dugo nisam vidjela prijateljice iz bivše ulice i kada se u obzorju mojih zjenica pojavila ta zapamćena pojedinost, baletanke na cvjetiće, prepoznala sam njihovu vlasnicu i prije nego što sam čula njen zvonki glas.

„Naravno da te volim!", cvrkutala je u uho muškarcu, uz kojeg je bila tijesno priljubljena.

„Voliš? Onda bi prihvatila da živiš s mojom majkom, a za uzvrat ću ti kupiti bundu u Poljskoj."

„Radije ću otići u Trst da obnovim garderobu prije vjenčanja i ... razmisli o malo većem automobilu za nas, jer i ja bih polagala vozački i .... pristajem dijeliti kuću s begovicom, ali moj je gornji kat!"

„Dobro, Marinice...!," tepao je budući muž žene koja će ga pojesti za doručak, nesvjestan da muškarac koji popusti travničkoj udavači jednom, to čini opet i opet i opet do svoga konačnog kraja.

Kasnije sam izgubila Marinu iz vida, a do mene su dopirali samo fragmenti iz njenog života udate žene. Pričaju da je svekrvu gurnula niz stepenice zbog porodičnog nakita, da joj je pod vrat stavljala nož iz porodične ostavštine, da je s koferima i malom djecom odlazila i vraćala se na adresu Varoš 45, da je rasula muževo naslijeđe kao pahulje snijega niz dolinu, da je...

Za rijetkih dolazaka u čaršiju, jer sam tih godina odrastala kod maminih rođaka, sretala sam je i svaki put mi se činila sve većom i napuhanijom dok je njen muž kojeg smo od milja zvali Begović bivao sve niži i sitniji. Zadužio se za silne novce, jamci umjesto njega vraćaju tri kredita, svekrva je odavno napustila ovaj svijet a Marina i dalje traži nemoguće i što je zanimljivo, ona to i dobije. Ljetovanje u Antaliji za nju i djecu, Armani torbica i Valentino žaket, talijanske cipele od anakonde i vikend salon za masažu a planirala je kćerku poslati na studij u Pariz. Sin tek završava osnovnu školu no, on je talentiran za tenis pa redovito lomi rekete, kao onaj ludi američki tenisač, mamin temperament.

A muž je davno pojeden i možete ga sresti jedino u predvorjima banaka, gdje diže novi kredit, traži odgodu plaćanja, ili ganja buduće žirante. Pravim se da ga ne poznam a vjerujte mi teško je i povjerovati da je to onaj dobroćudni muškarac s početka ove priče. Muž travničke udavače Marine je sve samo ne

smiren, bezbrižan i neopterećen, to je zvijer koju proganjaju svi od žene do djece a posebna priča su jamci. Lijepo mu je govorila majka:

„Bolje ti je oženiti Satkinu kćerku nego djevojku iz Vajtine ulice."

Zanimljivo je da se njena kletva ostvarila i kada sam čitala intervju s poznatom glumicom Indirom saznala sam da je ona jedna od Satkine djece. A ta vam je žena, sinonim za požrtvovno majčinstvo, čuvala svoju djecu kao oči u glavi i svake godine rađala po jedno, dajući im imena svjetskih državnika kao Naser, Nehru, Indira... potvrdila pravilo da svako dijete ima svoju nafaku.

Marinina majka je bila propala ruska balerina koju je u Travniku upoznao i oženio crnogorski mladić Petar na odsluženju vojnog roka jer je imala stan u Koreji. No, sklon alkoholu, zaposlen kao otpravnik vozova u vrijeme kada se gasila željeznička stanica u Lašvi, sve je više tukao bivšu balerinu da je ona od posljedica udaraca u glavu oboljela i umrla a iza sebe ostavila maloljetnu kćerku naravi iste kao otac. Možda tu leži tajna Marininog propalog braka i želje da živi izvan granica svojih mogućnosti, mada vam ona na pitanje je li sretna nikada neće odgovoriti odrično.

„Ja sam ostvarila sve svoje snove, a isprane baletanke sa roza cvjetićima davno zamijenila Pradinim salonkama. Prije par godina kad su u modu ušli američki plakari na čitav jedan zid sam ugradila krilo za obuću i svako jutro kao dio obaveznog rituala otključem vrata i probavam cipele i sandale, zimi naravno čizmice. Imam ih 365 pari a što misliš koje su prve u tom nizu?"

„Baletanke, naravno!"

„Da, draga moja, ali ne one iz Vajtine ulice, ja imam ravno 25 baletanki u bojama od pastelno plave do oker smeđe. Pa šimike, špagerice, martinke, sve vrste i oblike koji su se pojavili od dana moje vjeridbe."

„E, moja Marina, sve one zajedno ne vrijede onih balerinki koje sam upamtila. Uzgred, gdje su završile?"

„Dala sam ih Satki, zajedno s odjećom iz vremena prije braka."

Zanimljivo, svako dijete ima svoju nafaku, a svaka cipela svoju sudbinu. Kad sam vidjela Marininu kolekciju cipela, samoj sam sebi obećala da nikada neću imati više od pet pari a sve koje ne nosim, poklonit ću prvoj Cigančici na koju naiđem.

Milo JUKIĆ

Kolačuša

Prodali smo deblo kruške kolačuše
i u ništa pretvorili sve plodove njene
od danas pa sve do njenog pretpostavljenog kraja.

Kupili smo za taj novac, zarađen
na kolačušinom deblu i pokojoj debljoj grani,
uglavnom onim dvjema pri zemlji, uz koje smo počinjali penjanje,
kompjuter s priključkom na internet
uključenim u cijenu,
kabela, puno kabela je došlo,
i tastatura i monitor i još štošta,
kako bismo mogli pratiti što se događa u normalnom svijetu,
dopisivati se sa znanim i neznanim,
osobama na privremenom radu u inozemstvu,
i kurvama,
pisati svoje i čitati tuđe blogove,
i još štošta.

Od kolačuše će praviti pražić,
tako se, naime, naziva jedan djelić koji na violini
leži između vrata i glave,
kolačuša se, kažu, ubila za to,
ali će pražić praviti samo od restlova.
Tko zna koga će sve razveseliti cilik violine!

Od krupnih dijelova pravit će onu malu sponu
koja s donje strane veže, ne sama, dakako,
kundak i cijev lake jurišne puške.
Kažu da je kolačuša odlična za to
ako se drvo prije kvalitetno osuši.

Tko zna koga će sve promašiti metak iz cijevi koju drži
ta mala spona
ako stablo ne bude kvalitetno osušeno.

A i ne zanima nas baš previše.
Mi ćemo, svejednako,
surfati internetom.

Razgovor sa pticama

Opet danas pričam sa pticama, i to
o sinoćnjoj izložbi slika.
Kažu da su kroz prozor susjedove dnevne sobe
vidjele TV-prilog i da baš i nisu odviše zadovoljne
slikarevim umijećem.

Nemam baš pravih riječi, pa bih im rado citirao
Anandu Kentisha Coomaraswamyja u dokazivanju teze
da estetika, u modernom smislu, nema baš puno veze
s tradicionalnom filozofijom umjetnosti
i da bi se i sam Platon vjerojatno složio s tim,
ali mi moje ptice upadaju u riječ, pomalo neuljudno.
Ili neuptično, s njihovog aspekta.

Zato radije sužavam raspravu na način kako se
u gangi i reri svodi posljednji stih.
Perspektive im, kažem, nisu iste,
slikareve, naime, i njihove, a osim svega
njihove tužne oči bi, od šume i od pašnjaka,
pa čak i od mrtve prirode ili panorame
Velike jabuke ili Vječnog grada,
pa i od slike na kojoj nema ničega osim
plavih valova Atlantika
ili providnih santi Sjevernog ledenog mora
ugledale nepregledno polje puno žita.

Sve bi se svelo na isto,
kao na kraju gange i rere.
Eh, kako bi se s takvih slika
slatko zobalo!

Na suprotnim obalama

Ti i ja uvijek ćemo stajati na suprotnim obalama,
ni Hajrudina, ni Tosun-efendije nema da nam sagrade most,
uzalud što ti si u meni zavijek – ja samo gost,
putnik namjernik, neuhranjeni vranac svezan
na tvojim jaslama.

Ti si mi sihra i tantra, ali ja nikad neću postati tvoj guru
ni crnom, ni bijelom magijom. Izgleda ludo,
al' kad bih se u cvijet pretvorio i zasuo te proljetnim peludom –
uzalud: mi našoj djeci nikada nećemo mjeriti temperaturu.

I kad je hladni rat načas nestao, kad se sasuo u prah
tvrdi berlinski zid,
mir nije stasao; čarke su primirje držale
pod upitnikom. I na kraju je na bijenale
otišla tek pijana slika... To jedno drugom pravimo genocid.

Ako je Kur'an časni sveta knjiga, i ako grješkom
i mene, Kristovog raba, zapadnu 33 hurije,
da budu sve iste, ko ti, ja bih. I da me nije
nikako u raju, al' da si blizu... Ni to mi ne bi
bilo teško.

Al' kome ja ovo... Koliko njih je preda mnom na tvome popisu?
Ja takvu sviječom tražim, ti takve ko ja susrećeš dnevno stoput!
A osim toga: ja sam u sevdalinki, ti u hip-hopu,
ja ni u primisli tvojoj, ti i az i iže u mom ljetopisu.

Jerko GRGEC

Šezdeset i osma – Hombre i Pascal na raskrižju povijesti

Desnica je maksimalan izraz prirodnosti:
rađamo se nejednaki i dobro je da
prirodne nejednakosti iskoristimo kako
bismo promicali natjecanje, razvoj,
ukratko – tržište. Mi ne želimo društvo
"prirode", nego društvo kulture; a jednakost,
nju tek trebamo ostvariti.

Gianni Vattimo: "Ecce comu – come si ri-diventa ciò che si era" (2007.)

Bili jednom revolucionari...

U filmu *La Chinoise* (Kineskinja) francuskoga redatelja Jean-Luca Godarda, iz 1967. godine, pratimo napore marksistički nastrojenih studenata oko primjene revolucionarnih teorija u vlastitome djelovanju. Posebno je instruktivna jedna od uvodnih scena, u kojoj se pokazuje pravi pravcati buržujski salon, s dvije fino raspoređene, crvene fotelje i stolom za ispijanje jutarnje kave. Na njemu se nalazi svjetiljka korespondentne, crvene boje i malena bilježnica, ili knjiga (ne vidi se baš dobro). Izvan prizora počinju zatim do nas dopirati rastjelovljeni glasovi studenata, Véronique i Guillaumea, čiji razgovor vrlo brzo degenerira u šarmantan gubični proljev deklamiranja odrješitih, proleterski osviještenih, krilatica i parola.

Taj savršeno pogođeni predosjećaj hipostaziranja (malo)građanske dnevne sobe, iz koje onda proizlaze naprednjačke težnje dijametralno suprotne njezinu razlogu postojanja, mogli bismo nadopuniti i stihovima talijanskog kantautora Claudia Lollija, nastalima nekoliko godina kasnije. Naime, u pjesmi *Borghesia*, Lolli tematizira neuništivost stare, sitne, buržoazije, koja je u stanju preživjeti svaku nesreću, pa tako i kćerku umjetnicu, sina ne-trgovca, ili čak komunista[1]. A kako sin komunist preživljava Lenjina i Mao Zedonga može se također vidjeti u Godardovoj *Kineskinji*, kada, negdje u sredini toga lepršavog

[1] Tu pjesmu talijanski je kantautor objavio na svome prvijencu (*Aspettando Godot*) iz 1972.. godine. Trebalo je proći tridesetak godina da Lolli svoju viziju sigurnog nestajanja trule buržoazije malo ublaži, umetnuvši u zadnje stihove skladbe *Borghesia* ("jednoga dana vjetar će te odnijeti bestraga") vrlo znakovito *možda*, što pokazuje da je došao do spoznaje kako se u građanskome ogledalu svi možemo ogledati u naravnoj veličini. Na tako izmijenjenu pjesmu, objavljenu na albumu *Dalla parte del torto* (2002.), negativno

djelca, jedan od članova partijske ćelije, koji je iz nje isključen, uključuje konačno svoj mozak, i izgovara jasnu presudu. Iako Henri još uvijek prihvaća valjanost marksističkoga pristupa, on također smatra da su svi zaključci i ideje skupine kojoj je pripadao zbrda-zdola okupljeni u vrlo konfuznu, infantilnu cjelinu. Štoviše, podsjećaju na priču o grupi egipatske djece koja su, da bi se dokazalo da je jezik Egipćana jezik bogova, bila držana u izolaciji od svakog uljudbenog utjecaja, a onda se ispostavilo da se međusobno sporazumijevaju blejeći poput ovaca. U blizini se naime nalazio ovčinjak.

Henri oštroumno zaključuje da su i oni u svojoj sobi, smišljajući revolucionarnu strategiju, bili upravo poput te djece. A marksističko-lenjinističke teorije nalikovale su pomalo bleci ovaca. Godardov film značajan je prije svega po tome što je na neki način vrlo precizno anticipirao velike studentske nemire koji će, godine 1968., eksplodirati na raznim stranama zemaljske kugle.

Danas se tih 12 mjeseci smatra jednim od traumatičnijih razdoblja 20. stoljeća, razdobljem kada su nasilje i ludilo, nadjeveni egalitarističkim teorijama i htijenjima, garnirali "spontanu eksploziju pobunjeničkoga duha". Revolucionarni zahtjevi studenata nisu u svojim temeljnim, libertinskim postavkama korespondirali sa željom Giannija Vattima za uspostavom društva kulture, a ne prirode, ali možemo sa sigurnošću reći kako su, unatoč tadašnjem očitom političkom neuspjehu, dugoročno gledano promijenili konfiguraciju svijeta kakav danas poznajemo (i to baš u smislu ustoličenja novih kulturnih pravila i nedodirljivih "civilizacijskih" dogmi). Sudbine aktera tih zbivanja slijedile su doduše, uz pokoju tragičnu iznimku, poznati recept neizbježnoga kooptiranja pobunjenikâ u redove vladajućih struktura, jer bilo je samo pitanje vremena kada će žudnja za građanskim mirom i sigurnošću natjerati negdašnje buntovnike i ikonoklaste da prigrle konformizam i konzervativne vrijednosti. Pa ipak, ideološki residuum tadašnjih studentskih zahtjeva alkemijski se, zdravom razumu usuprot, pretvorio u plodno tlo današnjih dogmi tolerancije, multikulturalnosti i seksualnih sloboda, proživši njima čitavu našu egzistenciju.

Šezdesetosmaško nasljeđe pokušat ćemo analizirati s naglaskom na knjigu skupine autora naslovljenu "Liquider mai 68?", a objavljenu pod uredničkom palicom Matthieua Grimpreta i Chantal Delsol na samu 40. godišnjicu studentskih nemira u Francuskoj.

Napominjem da cilj ovoga teksta nipošto nije zapodijevanje kakve fenomenološke, sociološke ili bilo koje druge visokoparno-birokratske diskusije

su reagirali dežurni ljevičarski cenzori, možda isti oni koji su Francescu Gucciniju zamjerili što se u pjesmi *Canzone di 12 mesi* (1972.) usudio dragome Bogu zahvaliti na svome rođenju.

koja bi neizbježno završila u prebistrim vodama specijalizirane, mentalne tunelvizije, sa svim pogubnim konotacijama takvoga (nadri)učenog dogmatizma. Svrha je, naprotiv, u branjenju prava na "čisto ljudski" uvid u događanja novije svjetske povijesti, te na diskretno donošenje općenita suda o protagonistima, u ovome slučaju, šezdesetosmaških zbivanja. Do kojega bismo trebali doći ne toliko pod dojmom njihovih intenzivno proživljenih mladenačkih godina, nego, radije, po načinu na koji su se ponašali kada je, metaforički rečeno, u igri glazbenih stolica muzika utihnula... A oni se, iz strastvenih palitelja, neopozivo prometnuli u prozaične vatrogasce i u graditelje novih brana, sada već jedne sasvim druge, kulturne represije.

1968. – općenito

Godine 2004. američki pisac Mark Kurlansky objavio je knjigu "1968 – The year that rocked the world" ("1968. – Godina koja je uzdrmala svijet", Ljevak, 2007.). To djelo, na žalost, besprijekorno utjelovljuje mnoge tipične nedostatke publicistike i biografske proze koja si u zadaću stavlja da pravodobno i podrobno informira o nekom značajnom fenomenu, osobi ili razdoblju publiku naviklu na revijalnu prezentaciju takvih tema. Konkretno, načinu na koji Kurlansky pristupa problematici Šezdeset i osme možemo zamjeriti upravo temeljnu površnost nalik onoj s kojom se, primjerice, ne baš kreativni pisci biografija holivudskih zvijezda laćaju svoga posla, skicirajući konture samo još jedne u nizu generičkih, zamjenljivih i posve slučajnih osobnosti.

Da ne bi bilo zabune: sadržaj "Godine koja je uzdrmala svijet" uistinu je vrlo obuhvatan, i u njemu vjerojatno nije izostavljena nijedna značajna pojedinost toga razdoblja. Ipak, baš zbog takva odustajanja od svakog principa selekcije, pred nama se proteže beskrajan arhipelag portreta čija je papirnata jednomenzionalnost često izravno razmjerna golemoj količini riječi utrošenih u njihovu gradnju. Nedostaje dakle vezivno tkivo koje bi ispreplelo sudbine Rudija Dutschkea, Daniela Cohn-Bendita, Adama Michnika i mnogih drugih u precizan i cjelovit vrijednosni prikaz jednoga pervertiranog Zeitgeista u kojemu su etičku normu predstavljale Maova kulturna revolucija i naizgled budalaste, ali zapravo vrlo zlokobne parole, nalik onoj sa zidova Sorbone: "Zabranjeno je zabranjivati". Da se Kurlansky ograničio na događanja na sjevernoameričkome tlu[2] (seksualna revolucija, ubojstva Martina Luthera Kin-

[2] Kao što je to učinio američki književnik Joe Haldeman u romanu *1968*, objavljenom 1995. godine. Vijetnamski veteran i istaknuti pisac znanstvene fantastike u toj je knjizi vrlo plastično i precizno uspio

ga i Roberta Kennedyja, posljedice vijetnamskoga rata...), možda bi njegovu knjigu bilo lakše podnijeti. Ovako, pamtit ćemo je (osim po tome što je prevedena na hrvatski jezik) najviše po određenom kompleksu superiornosti što nas lagano propuhuje sa svake njezine stranice, a tipičan je ne samo za sudionike zbivanja 1968., nego i za velik broj "usputnih prolaznika", koji se pukom činjenicom da su se jednom davno našli uza sam epicentar revolucionarnoga ludila često koriste kao dostatnim razlogom opravdanja svake svoje, pa i moralno dvojbene životne odluke.

Potpuno drukčiji pristup događajima šezdeset i osme nalazimo u knjizi "Liquider mai 68?" (Treba li odbaciti svibanj 1968.?), što je razvidno već iz same, upitne rečenice naslova. Urednici su, krenuvši od činjenice da je danas duh ljudi otvoreniji nego što je bio prije četrdeset godina, okupili u tom djelu priloge (uglavnom) francuskih intelektualaca vrlo različitih političkih, kulturnih i ideoloških pedigrea, kako bi se kritički ispitalo nasljeđe zbivanja koja su dubinski izmijenila francusko društvo. Ili, kao što piše na ovitku: "U ovoj knjizi događaji iz svibnja 68. dovode se otvoreno pod upitnik. I najbeznačajnije od njihovih osobina stavljaju im se na teret. Ali oni također uživaju presumpciju nevinosti..." Nije to, razumije se, nikakav neodgodiv etičko-religijski apel, ali takvo početno, principijelno određenje više je nego dovoljan poticaj na udubljivanje u meandre ovoga, tako reći, prigodno-sveobuhvatnog, forumskog izjašnjavanja.

Obračun s ostavštinom svibnja 1968.

Od svih svjetskih zemalja pogođenih slobodarsko-revolucionarnim valom studentskih prosvjeda čini se da je upravo Francuska najprimjereniji izbor u cjelovitome sagledavanju posljedica šezdesetosmaških zbivanja.[3] Događaji iz te

predočiti svu ambivalentnost kontrakulturne revolucije, smještajući je unutar dualiteta uobičajenih izmjena političke klime u određenoj zemlji. Ili, što se same Amerike tiče: "Eisenhower je začeo revoluciju, ali revolucija je začela Ronalda Reagana."

[3] Studentska pobuna 1968. u Francuskoj, kao i većina buntovničkih pokreta u razvijenim, kapitalističkim zemljama iste godine, može se promatrati kao rezultat plimnoga vala ideološki motiviranih potraživanja radikalno lijevoga predznaka. Situacija je bila ponešto drukčija u istočnim zemljama, primjerice u Poljskoj ili Čehoslovačkoj, gdje su studenti ustajali zapravo protiv same srži komunističkoga ustroja, ostajući u svojim istupima, ipak, vjerni zagluplujućem revolucionarnom žargonu i retorici klasne borbe, te pokušaju ispravljanja devijacija primijenjenog socijalizma. U ovome tekstu bavit ćemo se isključivo šezdesetosmaškim revoltom u "slobodnim" zemljama, ostavljajući po strani i zanimljiv paradoks studentskih previranja 1968. u Jugoslaviji. A on je, gledano iz hrvatske perspektive, posebno zanimljiv jer su se kod nas, izgleda, pobunjenici svjesno zadržavali u "imanenciji osnovnog zahtjeva, u ovome slučaju Partije kao jedine ozbiljne političke snage" (Šnajder). Tri godine nakon toga u Hrvatskoj je eksplodirao studentski bunt Hrvatskoga

godine, a posebno "svibanj 1968.", u Francuskoj su bili obilježeni serijom organiziranih prosvjednih marševa i manifestacija, koji su kulminirali općim štrajkom što je zemlju pak doveo na rub ekonomskoga kolapsa. Predsjednik Charles de Gaulle konačno je, početkom lipnja 68., raspustio Nacionalnu skupštinu i raspisao nove izbore, zaprijetivši milijunima štrajkaša da će, ne vrate li se na posao, u zemlji biti proglašeno izvanredno stanje. Od toga trenutka revolucionarna stremljenja radnika i studenata počela su polagano kopnjeti.

Valja istaknuti da je Francuska iza drugoga svjetskog rata uživala u ekonomskoj stablilnosti i prosperitetu, a u sredini šezdesetih godina prošloga stoljeća ostavila je za sobom i svježe sjećanje na rat sa svojom alžirskom kolonijom, okončan 1962. godine. Da stvari kreću nabolje moglo se vidjeti i po stanju na francuskim sveučilištima, gdje se broj studenata u razdoblju između 1958. i 1968. drastično povećao. Upravo je te studente vjerno oslikao Godard u filmu *La Chinoise*, a mogli bismo reći da je i junak romana Georgesa Pereca "Un homme qui dort" (Čovjek koji spava), objavljenog također 1967., naposljetku završio u prosvjedničkoj gomili.[4] Jedini, izgleda, kojima revolucionarni duh vremena nije uopće odgovarao bili su ljubitelji reda, rada i statusa quo, poput tada 13-godišnjeg Nicolasa Sarkozyja, kojega je majka morala fizički spriječiti da se ne pridruži, u vrijeme studentskih prosvjeda, desničarskom kontramaršu na Champs-Élysées. Sarkozy nikada nije promijenio svoje mišljenje, tako da i ne čudi što se, baš u tijeku svoje predsjedničke kampanje, 2007. godine žestoko obrušio na kulturno nasljeđe svibnja šezdeset i osme. Budući predsjednik tada je izjavio da bi francusko društvo jednom za svagda trebalo odbaciti šezdesetosmaški duh, koji je nametnuo intelektualni i moralni relativizam i odgojio sve one što tvrde da ništa nije sveto, da ne postoje jasna pravila i standardi, i da ništa nije zabranjeno. Ipak, to ga nije spriječilo da na značajna mjesta u svojoj administraciji postavi neke od ključnih figura toga turbulentnog razdoblja.

proljeća, koji je predstavljao puno ozbiljniji prosvjed, zaradivši, sukladno tomu, i puno težu represiju, ali se prema tadašnjim studentskim vođama ovi iz 68. još i dan-danas odnose s neskrivenim podsmijehom.

[4] Junak Perecovog romana student je koji se na dan ispita jednostavno ne diže iz kreveta, i polako se utapa u pasivnosti, izolaciji i nedostatku bilo kakva smisla. Ipak, na kraju knjige razočarano se gleda u zrcalu, govoreći samome sebi: "Nikakvo prokletstvo te ne pritišće. Ti možda i jesi čudovište, ali nisi čudovište Pakla." Slično junaku upravo "Pakla" Henrija Barbussea, mladiću koji na kraju romana prestaje špijunirati ljude u hotelskoj sobi i izlazi van u život, Perecov student također stiže do ruba svoje duše. Oba djela završavaju u znaku sveoubuhvatnoga nihilizma koji ne ostavlja čovjeku puno izbora, pa kad već znamo da se Henri Barbusse poslije pisanja samonazvane "Biblije ljudske žudnje" prometnuo u angažiranoga pisca i Staljinova biografa, ne bi bilo baš teško zamisliti kako su mnogi mladi ljudi koji su se u Perecovu liku doista mogli prepoznati, sljedeće, 1968. godine preuzeli istaknute uloge u studentskoj revoluciji.

Knjiga "Liquider mai 68?" polazi upravo od pitanja opravdanosti Sarkozyjeve kritike, a neodgodivost razgovijetna, precizna odgovora na taj upit nameće se iz jednostavnog razloga što akteri te kulturne, političke i seksualne revolucije zauzimaju danas u Francuskoj ključna mjesta u medijima i, još važnije, na sveučilištima, što im pruža priliku za formiranje današnjih mladih ljudi, a možda (ako predsjednikova kritika stoji) i za iskrivljavanje i falsifikaciju novije francuske povijesti.

Polazeći od jedinog valjanog kriterija u vrednovanju intelektualnoga rada, što će reći od prisutnosti Misli (pa makar samo u tragovima) i sposobnosti artikuliranja dosljednog svjetonazora što nadilazi svaku partikularnost, dvadesetak priloga ove vrijedne knjige podijelit ćemo okvirno na dvije skupine. U prvoj svoje će mjesto pronaći autori čija je sposobnost apstraktnog mišljenja i sinteze ometena teškim sponama nostalgičnog prisjećanja, ili pak jednostavnom činjenicom njihove hipersenzibilne, specijalističke ograničenosti. U drugoj skupini čekaju nas nešto uspjeliji i artikuliraniji tekstovi, čiji autori pokušavaju biti dostojni onog plemenitog paskalovskog određenja misli kao oruđa koje obuhvaća i nadilazi svekoliku stvarnost. Uz napomenu da čak i kada takvi napori ostanu na razini pokušaja, možemo s punim pravom govoriti o hvale vrijednome pothvatu. Na kraju, zaključke koji proizlaze iz posebnog, francuskog primjera pokušat ćemo prenijeti na općenitiju ravan, nastojeći posljedice šezdesetosmaških zbivanja sagledati u kontekstu sveprisutnih kategoričkih imperativa novoga doba. Čija se djelotvornost, na žalost ili srećom, može dobro opisati dvjema jednostavnim rečenicama: Stara pravila zamijenjena su novima. Problem je samo u tome što u nova malo tko vjeruje, ili ih se u svome privatnom životu doista drži.

a) Sudbinska partikularnost kao kruh naš svagdanji

U knjizi *Liquider Mai 68?* nema mnogo tekstova koji bi otvoreno, apologetski promicali vrijednosti i zasluge studentske revolucije. Čak i autori koji su za to razdoblje još uvijek snažno vezani nostalgičnim reminiscencijama, često otvoreno ukazuju na negativne posljedice tadašnjih zbivanja. Ipak, njihov se iskaz čini uvjerljivim sve dok im iz dubine duša ne provali pokoji suzdržan panegirik svibanjskome nasljeđu. Tada postaje bjelodano da su takvi hvalospjevi jedini autentičan element u njihovim prilozima, a sve ostalo rezultat je nesvjesnih pokušaja autocenzure, kao i nemogućnosti stvaranja cjelovite slike konkretnog povijesnog razdoblja. U tom pogledu najznakovitiji je ogled Sarah

Vajde, naslovljen *Fragments d'une esthétiaue du chagrin contemporaine* (Fragmenti estetike suvremene žalosti).

Na samome početku autorica, uključivanjem defenzivnog mehanizma, brani ideološku zaluđenost svoje generacije ovim riječima: "Što biste htjeli, nismo bili čitali ni *Moskovski dnevnik* Waltera Benjamina, ni *Crvenu konjicu* Isaka Babelja, nego samo Sartrea i de Beauvoir, Bendu i Aragona. Nekultivirani, mislili smo da je Rosenberg nedužan, a Crvene kmere smatrali smo dobročiniteljima čovječanstva!"

Vajda nešto kasnije vrlo jasno ističe kako ništa od tadašnje pobune protiv buržujskog reda danas ne postoji, ali, kaže, bio je to prekrasan san, a ona će mu, usprkos svim zaprekama, ostati vjerna. I tu se otprilike autoričino obzorje počinje kobno sužavati, a pred nama se ocrtavaju obrisi pravog buržujskog svjetonazora, nesposobnoga da zamijeti išta s onu stranu svojih partikularnih interesa (s književnošću i pisanom riječi općenito kao surogatom tipične građanske zatucanosti). Zbog toga ključni dio njezina teksta, onaj u kojemu žestoko napada apolitičnost buržoazije, njezinu neosjetljivost na svaku bol što je se izravno ne dotiče, djeluje posebno plitko i promašeno. I što je još važnije: začuđujuće irelevantno.

U sličnom duhu napisan je i tekst Jo Letilleula *Á l'attention de...* (Na znanje...), satirički, ali nedorečen epistolarni pokušaj upućen ni više ni manje nego Danielu Cohnu-Benditu, i prilog francuske akademkinje Chantal Delsol *Un pére dans les maisons* (Otac u kućama), smješten na samome kraju knjige.

"Ako uopće ne vjerujemo", kaže Delsol, "u napredak, drugim riječima ako mislimo da su poboljšanja u ljudskim odnosima tek snovi vizionarâ, onda se svibanjski pokret svodi na lakrdiju razmažene djece." Međutim autorica tako ne misli, već smatra da je svibanj 68. pridonio konkretnom povijesnom poboljšanju. Glavna žrtva i meta tadašnjih zbivanja bio je *otac*, no konkretnu osobu Delsol zamjenjuje likom iz Kafkina *Pisma ocu*, odnosno čovjekom koji omalovažava i umanjuje svoje dijete umjesto da mu s povjerenjem pomogne da ga nadiđe.

Premda francuska akademkinja dosta realistično opisuje nedostatke svoje narcističke, pretenciozne i loše odgojene generacije, čiji se moral svodi na sotoniziranje nacističkog genocida (i nijednoga drugog!), i koja se obavija načelima u koja više ne vjeruje, tekst završava puno ružičastijim tonovima. Dok normalna, ideološki neopterećena osoba pročitavši kako šezdesetosmaška generacija i dalje zadržava ciničan i zaprepašćujuće netolerantan ideološki mentalitet svoje mladosti potpuno smetne s uma tvrdnje o bitnom poboljšanju,

autorica ih ipak ne zaboravlja. Cijeli je jedan naraštaj, možemo pročitati na samome kraju teksta, bio žrtvovan da bi se Kafkinu ocu omogućilo da evoluira. I to za nju nije preskupo, jer joj se sve teškoće što nas pogađaju danas, čine časnom cijenom koju plaćamo za prisutnost autoriteta svjedočanstva, autoriteta koji se angažira i zna da je krhak. Kakva su nam to konkretna supstancijalna poboljšanja pristigla na krilima svibanjskih događanja, zaista je teško iščitati iz zaključaka toga teksta. Ne preostaje nam onda drugo nego prihvatiti da će, unatoč svim posljedicama, antropološka stvarnost, koju autorica također u svome eseju zaziva, imati zadnju riječ u razrješenju čitave priče. A jednoga dana objasnit će nam možda i tekstove poput njezina.

Dok se u tom ogledu naziru samo obrisi Hazlittove "ignorancije učenih" i njoj pripadnog posuđivanja smisla, pravoj navali specijalističke kratkovidnosti koja smokvinim listom partikularne vizije prekriva golu istinu teško svodljive stvarnosti tek se polagano primičemo. Tekst Françoisa Grimpreta *Mai 68: sexe, drogues et rock'n'roll* (Svibanj 68: seks, droga i rock'n'roll) odvlači nas u bespuća jedne tipične bolesti modernoga društva, odnosno u ozbiljnu fenomenološku analizu raznih efemerija, među kojima počasno mjesto zauzima kanon rock glazbe. Čitajući suhoparne autorove retke o tome kako je pjesma *Satisfaction* značila svom snagom opaljen šamar uspavanome licu Francuske degolijanskih godina, teško je oteti se dojmu kako se udubljujemo u autorski rad čija je stručnost prispodobiva upućenosti s kojom, prema Gombrowiczevoj dijagnozi, neuki ljudi raspravljaju o nogometu. Ne zato što bi im se taj sport sviđao, nego jednostavno zbog toga što su tom primitivnom temom ovladali.

Grimpret gotovo da nijedanput u svome tekstu ne izlazi iz zadanih okvira, tako da sve završava prozaičnom konstatacijom kako je rock glazba 60-ih sigurno ostavila više traga glede životnog stila koji joj je bio pridružen nego sa striktno političkoga gledišta. I to je otprilike sve. U stopu dakle pratimo stručnjake duž njihova itinerara sve dok ne shvatimo kako nas njihova putanja ekspertize vodi slijepom ulicom, ravno do zida.

Vrijedi to i za tekst Jean-Marie Petitclerca *La quête spirituelle derrière la révolte des jeunes de Mai 68* (Duhovna potraga u pozadini pobune mladih u svibnju 68.), s time da je njegova limitiranost posebno zanimljiva s obzirom na autorovu, tako reći, dvostruku pripadnost. Riječ je naime o dominikanskome svećeniku koji je ujedno i specijalizirani odgojitelj, autor mnogih uspješnica s toga područja. Petitclercov ton vrlo je jasan. Na samome početku teksta kaže se da nam današnji bonton nalaže da odbacimo nasljeđe svibnja 68. "Neki čak govore o njegovu potpunom odbacivanju, ali on je", kaže dobri svećenik, "čak

i ako osudimo tadašnje ekscese, bio prodahnut istinskim daškom. Iza pobune mladih krila se nemjerljiva potraga za duhovnošću." S obzirom na to da se takva dijagnoza uvelike razlikuje od tipičnih konzervativnih osuda Šezdeset osme kao neprijateljice svake duhovnosti i transcendencije, autorov stav djeluje, pri prvome čitanju, kao obećavajući početak zanimljivog ogleda. No teza se nikada ne produbljuje, nego sve skupa smjera prema repetitivnome osnaživanju unaprijed zadanog poučka. Štoviše, izloženi svemu tom naklapanju o istinskoj potrazi za transparentnošću, za autentičnošću i smislom, ne možemo a da se ne zapitamo o istinskome pozivu ovoga pisca. Naime, dok čitateljima plasira teze o stupovima duhovne potrage studentske pobune, autor im nijednom rečenicom ne daje ni naslutiti da je svećenik i da bi, kao takav, trebao govoriti u ime jedne transcendentne stvarnosti. U svjetlu takve diskretnosti valja promatrati i završetak teksta, kada, kako bi odgovorio na pitanje je li dašak Šezdeset osme bio blagorodan, autor citira staru normandijsku uzrečicu: Možda jest, a možda i nije. "Mnogi vide", nastavlja Petitclerc, "u toj staroj uzrečici znak ustrajne kolebljivosti. Ja u njoj radije opažam veliku mudrost."

Ono što mi vidimo, puno je konkretnije od takve gospodske sustezljivosti. Opažamo pastira koji govori isključivo u ime povjerenog mu stada. A kad pastire čujemo da tako zbore, prema riječima još jednog dominikanca, oca Bruckbergera, "bojimo se da ćemo čuti samo blejanje".[5]

Filozof Antoine-Joseph Assaf u svome je prilogu, naslovljenom *Sartre, l'anti-Socrate de 68* (Sartre, protu-Sokrat šezdeset i osme), naumio sa svim figurama iz Šezdeset i osme uspostaviti dijalog na metafizičkome raskrižju, što, sámo po sebi, zvuči prilično zanimljivo. Ipak, onima koji su u pitanjima stručnoga žargona i filozofske pedanterije obični laici, njegov tekst djeluje kao veoma sofisticirano praznoslovljenje u kojemu Bog nije više od endemske zvjerke zarobljene u svome papirnatom staništu.

Mogli bismo se osvrnuti na još nekoliko slabije artikuliranih priloga ove knjige, koji svoje sigurno ishodište nalaze u kompromitiranome polju humanističkih znanosti. No takvi, specijalistički pokušaji, na tragu već spomenutog teksta spisateljice Sarah Vajde, teško će u nama pobuditi išta više od blagog osjećaja irelevantnosti i nezahvalnog ispipavanja teritorija tuđe ekološke niše.

Tekst koji nam uistinu donosi nešto novo, a ostavlja također gorak okus, dolazi nam iz pera doktora ekonomskih znanosti, Jean-Louisa Caccoma. Riječ je o eseju naslovljenu *Le "Grenelle" originel: du danger de figer les "acquis"*

[5] Cit. R.L. Bruckberger: "Dieu et la politique", str. 97. Librairie Plon 1971.

(Izvorni „Grenelle“: o opasnosti zgušnjavanja „tekovina“), u kojemu se totalitet svibanjskih događanja svodi na samo jednu, ekonomsku dimenziju. Na punih dvadesetak stranica, autor analizira pogubne posljedice pregovora koji su 27. 5. 1968. održani između francuske vlade, poslodavaca i sindikalnih predstavnika, a u svojim su zaključcima predviđali 25-postotno povećanje garantirane, minimalne plaće, 10-postotno povećanje redovnih prihoda, kao i smanjenje radnog vremena. Iako tada ponuda vlade nije bila prihvaćena i štrajk je nastavljen, Caccomo smatra kako su "grenejski dogovori posvetili ritual jednostavno nazvan 'društvenim dijalogom', ali koji doslovno znači izopačenje pravne države i utire put zaobilaženju demokratske procedure i davanju prava ulici". Te postavke u sljedećim su poglavljima studiozno potkrijepljene iznošenjem konkretnih podataka o padu stope rasta francuskog BDP-a posljednjih trideset i pet godina, a onda nam uvaženi doktor konačno, na zadnje dvije stranice, nudi svoj kratki osvrt na svibanjska događanja iz idejne perspektive. A to zapravo nije osvrt, nego obična primisao, otrcana, banalna skica koja ljudski duh tretira kao potrošni epifenomen materijalne stvarnosti, kojoj je, usput budi rečeno, sudbinski podređen. "Ta evolucija individualnih mentaliteta", kaže Caccomo, "imala je enormnih pozitivnih aspekata, u mjeri u kojoj je francusko društvo imalo potrebu za daškom individualne slobode, bez kojega nijedna ekonomija ne može prosperirati."

Veselko Tenžera čudio se svojedobno velikom interesu mladih za studij prava i ekonomije, priznajući kako mu zaista nije jasno da je mladim ljudima takav, birokratski ideal u tolikoj mjeri zavodljiv i privlačan. Da je malo dulje poživio možda bi, osim birokratskoga nerva, budućim ekonomistima i pravnicima priznao i ispravnost izbora u svijetu u kojemu je čovjek sveden na čistu proizvedbenu i potrošačku funkcionalnost, dok mališanima, poput dječaka iz filma *Mary Poppins*, nije više dopušteno ni da svoje novčiće "investiraju" u kupnju hrane pticama. Na književnoj razini, pandan doktoru Caccomu i njemu sličnima bila bi "gospoda u sivom" iz romana Michaela Endea *Momo* – fantomi proizašli iz jedne druge dimenzije koji neprimjetno obilaze kuće običnih ljudi ne bi li ih nagovorili na štednju koja će im se dugoročno isplatiti. Jedino što će pritom izgubiti jest život u njegovoj punini.[6] Međutim, od svih dosad spominjanih tekstova, samo Caccomova umotvorina slijedi besprijekorno za-

[6] "Nitko nije shvaćao da, štedeći vrijeme, u stvarnosti štedi na svemu drugome. Nitko nije želio priznati da njegov život postaje sve siromašniji, sve monotoniji, i sve hladniji." Cit. Michael Ende: *Momo*, str. 69. Longanesi & C. Milano, 2003.

crtanu logiku pravolinijskog rezona koji uistinu odgovara na neumoljive zahtjeve svijeta u kakvomu živimo.

Jasno, čisto ekonomski uvjetovan svjetonazor nije drugo doli jedan od simptoma reduktivne bolesti modernoga društva, pred kojom nam se pružaju tek dvije mogućnosti: ili da se pozabavimo razlozima koji su do tih simptoma doveli, ili da nagovještaje bolesti oportunistički zamijenimo drugim simptomima, i pobjegnemo od srži problema. Najgore je od svega to što, čini se, svi mi duboko vjerujemo kako je samo druga mogućnost ostvariva. A kako ćemo vidjeti, vjeruju u to i gotovo svi pisci na čije ćemo se priloge knjizi *Liquider mai 68?* osvrnuti u sljedećem poglavlju. Njihova je dijagnostika često vrlo precizna, ali praktičnih rješenja gotovo da i nema.

b) Nedovoljnost razuma i filozofske analize

Vrlo osobno viđenje šezdesetosmaških zbivanja, zajedno sa svim traumama i razočaranjima proizašlima iz tog razdoblja, ponudila nam je novinarka Michelle d'Astier de la Vigerie. U tekstu naslovljenom *En mai sur les barricades, en juin sur les Champs-Élysées: la rue, lieu de l'iniquite? Regard d'une protestante evangelique sur Mai 68* (U svibnju na barikadama, u lipnju na trgu Champs-Élysées: ulica, mjesto iskvarenosti? Pogled evangeličke protestantice na svibanj 68.) nalazimo potresno svjedočanstvo evangeličke obraćenice o ideološkim i ljudskim zastranjenjima studentskoga pokreta 1968. De la Vigerie, koja je u studentskim nemirima i sama aktivno sudjelovala, piše kako su tadašnji, idealistički nastrojeni studenti bili posve uvjereni da postupaju na dobrobit sviju, zaboravljajući u potpunosti na predvidljive duhovne posljedice kršenja božanskih zakona na kojima počivaju naša judeo-kršćanska društva. Ističe kako je u svibanjskim događanjima otvorena Pandorina kutija, a "ono što je, prema biblijskome proročanstvu, obuzdavalo 'misterij zla', činilo se da je nestalo". Riječima kako su u Francuskoj od Boga dani nam zakoni bili sustavnije gaženi u 4 desetljeća nakon studentske pobune nego u 4000 prethodnih godina, završava tekst koji, s jedne strane, možemo shvatiti kao dobrodošli korektiv priloga Jean-Marie Petitclerca, ali isto tako i kao iskaz kojemu zbog proverbijalne vjerničke oscilacije između dviju krajnosti, ne možemo do kraja povjerovati.

Tekst *Peut-on vivre sans morale commune?* (Može li se živjeti bez zajedničkoga morala?) jednog od najeksponiranijih konzervativnih francuskih pisaca, Jeana Sévillije, napisan je puno staloženijim, preglednijim i racionalnijim tonom. Podsjećajući čitateljstvo na to da se još prije 40-ak godina u francuskim škola-

ma naučavao moral, autor naglašava kako je danas teško u to uopće povjerovati, a činjenica da nas takve stvari danas sablažnjuju pokazuje koliko su ideje Šezdeset i osme prožele mentalitet modernog čovjeka. "Znamo što se", kaže Sévillia, "dogodilo sa svibanjskim sloganima, šezdesetosmaška mistika degradirala se u miteranovsku politiku. A od svibnja 68. zadržala je međutim revoluciju vrijednostî koja je čovjeka učinila mjerom svih stvari." Najvažniji dio teksta jest konstatacija da su i ljevičari i desničari prihvatili taj preokret vrednota, a iz te konvergencije političkih opcija nastat će kasnije ono što će biti prozvano libertinskim liberalizmom, koji francuskom intelektualnom, političkom i društvenom životu nameće jedan jedini kriterij, a to su prava čovjeka. Komentirajući ozakonjenje svačijeg prava da ostane onakav kakav jest, autor zaključuje da u tom stadiju ništa nije normalnije od gaženja zabrana, a pravo na transgresiju i svetogrđe smatra se moralnim imperativom. I još konkretnije: "budući da sve prolazi, ni dob ni spol, ni podrijetlo ni društvena pripadnost ne smiju činiti razliku između bićâ, jer inače im se pripisuje smrtni grijeh diskriminacije. U rječnicima, diskriminacija je distinkcija; u neizdiferenciranome svijetu razlikovati znači postati nepravedan, nemoralan."

U svojim temeljnim crtama, esej Jeana Sévillije daje prilično lucidno i cjelovito objašnjenje svibanjskih događanja. Može mu se, uvjetno rečeno, zamjeriti preuglađeno, gospodsko inzistiranje na čisto vanjskom aspektu civilizacijskih vrednota, u koje bi se onda kao u provjerena bontonska pravila uklapao i sam kršćanski svjetonazor. Pri tome je takvo profinjeno izlaganje prispodobivo primjerice načinu na koji je Elias Canetti, u svome djelu *Masa i moć*, hvalio katolicizam zbog stanovite sporosti i "mirnoće", povezane s velikom "širinom"[7]. Drugim riječima, čitajući Sévillijin tekst dobivamo dojam da autor moralna pitanja analizira kao nepristran promatrač, što u krajnjoj liniji može ipak biti i pozitivno, jer oduzima čitaocu pravo na upućivanje bilo kakva racionalnog prigovora kritički iznesenoj, solidno argumentiranoj cjelini.

U stvaranju obuhvatne slike svibnja 68. u Francuskoj nedostaje nam još mrvica preciznosti u dijagnosticiranju negativnih aspekata i posljedica tadašnjih zbivanja, a nju ćemo pronaći u tri ogleda objavljena u knjizi *Liquider Mai 68?*. Prvi od njih je tekst Patricea de Plunketta: *La repentance n'est pas dans l'air* (Bez iskupljenja).

Tu se teza o spajanju ljevice i desnice kao upravljačâ istoga, trgovačkog centra malčice produbljuje. Komentirajući odrastanje studentskih revolucionara u Francuskoj, autor kaže: "U godini 2008. ta djeca već imaju šezdesetak ljeta. Njihovo nekadašnje odbijanje postalo je duhom neoburžoazije: dušom bešćutnoga svijeta u kojem se ljevica i desnica izmjenjuju u opsluživanju 'novih običaja', nebitno koje sile."

De Plunkettov esej nije pretjerano originalan, jer se u zaključcima uvelike oslanja na ideje francuskih filozofa Pierrea Boutanga i Bernarda Stieglera, od kojih potonji u pogledu krivnje protagonistâ studentske pobune naglašava: "Istaknuli smo paradoks glede svibnja 68: mislili smo da kapitalizam pokreće desnica, braniteljica tradicionalnih vrijednosti, i da je Svibanj 68. želio simbolički uništiti te vrijednosti. Ali u stvarnosti upravo ih je kapitalizam uništio... Kapitalizam je u proturječju s održanjem superega, a društvo bez superega uništava sámo sebe."

Za Stieglera su događaji iz 68. lažna revolucija i istinsko uništenje, koje je ukorijenjenog obiteljskog čovjeka preoblikovalo u individuu unutar gomile, bez spona ili stabilnoga "ognjišta". Nadalje, "Svibanj 68. lansirao je ideju da je svaka stabilnost fašistička, a ta je dijabolizacija trajnog procvala na svim područjima". De Plunkett na sve to nadodaje konstataciju da je Šezdeset i osma pripremila teren posvemašnjem trijumfu konzumističkog društva, jer nervni centar svibanjskoga duha nije bio ideološki, nego psihološki, u obliku dvostrukog odbacivanja, obiteljskih i duhovnih vrijednosti. Isto odbacivanje u središtu je konzumističkoga društva, koje reducira svijet na individualističku materijalnu potrošnju, amputirajući egzistenciji dimenzije u kojima je ključ za razumijevanja čovjeka. Kako bi se taj ključ i ravnoteža modernog čovjeka mogli povratiti, de Plunkett uopće ne spominje. Slično kanadskoj kantautorici Joni Mitchell, on na pakao želi baciti tek letimičan pogled, bluzerski ga pomirisati da bi vidio kako funkcionira, a svoju dijagnozu ostaviti, u najboljem slučaju, kao možebitnu polaznu točku drugim autorima. Pa neka onda oni naprave s njom što god ih je volja.

Esej Paul-Marie Coûteauxa, *Mai 68, une sortie de l'Histoire?* (Svibanj 68., izlaz iz povijesti?), donosi nam još nekoliko vrijednih zapažanja glede cjelokupnosti svibanjskih događanja. U središtu je ogleda vrlo jednostavna rečenica, koju zbog njezine lapidarnosti i samorazumljivosti, prispodobivih La Rochefoucauldovim maksimama ili Lecovim epigramima, odmah prepoznajemo kao istinitu. A ona kaže da je s vremenom triptih Rad-Obitelj-Domovina bio zamijenjen drugim: Sudjelovanje-Pleme-Carstvo. Pobunjenici nisu, smatra Couteaux, učinili ništa drugo nego otvorili put strašnim silama kojima se više nitko ne suprotstavlja. „Trajno su diskvalificirali kršćansku umjerenost, disciplinu i

[7] Vidi Elias Canetti: *Masa i moć*, poglavlje *Katolicizam i masa,* str 125.

pravednu ekonomiju, samo radi ne manje trajnoga ustoličenja imperativa intenzivne konzumacije; diskvalificirane su stare vrline radi samoposluge svetoga individualizma i svete jednakosti, kako bi se sakraliziralo pravo na potrošnju onoga što konzumira vaš susjed, kao što je diskvalificirana i ideja nacije kako bi se na njezinu lešu uzdiglo carstvo, koje je ubrzo postalo jedinstveno: mondijalizacija koja se iz godine u godinu sve jasnije pokazuje kao ništa drugo doli strahovita amerikanizacija cijeloga svijeta."

Na primjeru Bernard-Henrija Lévyja, po autorovu mišljenju ključne figure šezdesetosmaške generacije, ukazuje se na još jedan vid isprepletenosti korporativizma i dogmatske misli intelektualne elite. Coûteaux ističe, uzajmljujući izraz Jean-Pierrea Chevènementa, da se taj „milijarder maskiran u filozofa", ubrzo nakon što su ga ustoličili u neku vrst pape francuske misli, pokazao onoliko sirov koliko i aproksimativan, i, u pravome smislu riječi, nepošten. "Nitko više od njega ne simbolizira taj bliještući, ali nikada izrečen dokaz da je intelektualni oportunizam poslodavački onoliko koliko je ljevičarski: ovaj potonji samo oblači onaj prvi u odjeću dobrih namjera."

Esej završava pogledom na duhovni portret običnog Francuza današnjice, koji se, suočen sa zastrašujućim izazovima modernog svijeta, ponaša kao čovjek kojemu su obznanili da boluje od neizlječive bolesti i koji se, napustivši svaku nadu, slijepo baca u provansalsko kolo užitaka slavljeničkih delirija. A takvo ponašanje, prema autorovu sudu, samo je odveć ljudska posljedica regresivnog procesa pred problemima odraslih, odnosno pred svijetom kakvim nam se danas pokazuje i koji se više ne usuđujemo gledati. Uznemirujućom preciznošću, Paul-Marie Coûteaux odvodi nas iza kulisa jedne artificijelne stvarnosti u kojoj ljudska egzistencija postaje sve uniformnija, anonimnija i javnija. Ona je, štoviše, određena isključivo parametrima potrošnje, a tipičan primjerak vrste *homo sapiens* u njoj neizbježno postaje nalik idiotu kako ga definira Saul Bellow, odnosno čovjeku koji prije svega želi da mu život bude "zanimljiv". Dijagnostika ovdje nije samo precizna, ona je besprijekorna. Ipak, od praktičnih rješenja ni slova.

Denis Tillinac ide, u svome tekstu pod naslovom *Rideau!* (Zastor!) još dalje u napadu na svibanjsko nasljeđe: "Znamo da skepticizam prirodno naginje nihilizmu. *Le jouir sans entraves* (Uživati bez okova) što je divljački i osvetnički odzvanjao sa zidova Sorbone nosi u sebi nemarnost, u korijenu iskvarenog, pristupa slobodi. Otvoriti ustave nagona čovjeku, ne čini ga spremnim slobodno misliti. Još manje ga čini spremnim pristupiti regijama univerzalnog, koje su domovina umjetniku." Autor ističe kako je kredo Svibnja 68. počivao na dvije

velike gluposti: na nedužnosti žudnje i na kreativnosti nesvjesnoga. Takva su načela rezultirala vrlo prizemnom vizijom ljudske osobe, a u osvitu toga mučnog posla dekonstrukcije svaki krik proglašavan je poezijom, svako črčkanje slikarstvom, a svaka buka glazbom. Uslijed maniheističkog pogleda na svijet razumu je, po definiciji "buržujskom", bilo dosuđeno da se pridruži svijesti (unaprijed proglašenoj represivnom) u paklu otuđenja.

Svibanjska događanja Tillinac prosuđuje isključivo po njihovim plodovima, a u tom pogledu jednu od glavnih uloga zadržava apoteoza američkog kulturnog imperijalizma, počevši od hard rock glazbe, pa sve do antipsihijatrijskih ideja Pearla ili Erikssona. Štoviše, protagonisti studentske revolucije nisu, došavši na vlast, učinili Francusku velikodušnijom, veselijom, raskošnijom, a ni kreativnijom. Željeli su okončati s kapitalizmom, ali danas je on slavodobitniji i neuhvatljiviji nego što je bio prije njihova dolaska na vlast.

Kontrakulturna revolucija, kaže se na kraju teksta, dovela je sve postojeće norme u pogibelj. "Odjednom, sve treba na ruševinama ponovno izgraditi: metafiziku, etiku, politiku, društvenost, ženskost, nutrinu, duhovnost. Baš sve. Možda je prekasno, a možda i nije. U svakom slučaju – odbacimo što prije u povijesni koš za smeće tu vašarsku sekvencu francuske povijesti; jer ona je osušila srca, okamenila duhove i osudila duše na unutarnji egzil. Dao Bog da pronađu ponovno svoju domovinu."

Tillinacov esej jedini je prilog ove knjige koji, nakon minuciozne anamneze šezdesetosmaških događaja, analizi simptoma i etiologiji bolesti pridodaje prijedlog sanacije. Ipak, prijedlog je vrlo općenit, pomalo pretjeran, a nadasve neostvariv, jer zahtijeva ni manje ni više nego cjelovitu preobrazbu ljudskoga roda. Uopće, pokušavajući sve ovdje predstavljene oglede svesti na zajednički nazivnik, uviđamo da dalje od ekonomskog plafona postavljenog u eseju Jeana-Louisa Caccoma jednostavno ne možemo otići. Ekonomija je, po svemu sudeći, jedina znanost koja dotiče i prožima čitav naš život, zgušnjavajući sve moralne propise u nekoliko elementarnih, neodgodivih zapovijedi. A one nam apodiktički nalažu da naučimo tek štedjeti, ulagati i multiplicirati vlastiti novac. Za sve ostalo možemo se žaliti upravi vodovoda.

Isto tako, nije baš teško opaziti, čitajući ovu knjigu, kako je u bitnome zapravo svaki njezin esej (pa tako i oni kojima se ovdje nismo pozabavili) uperen protiv duha svibanjskih događanja. U domeni nebitnoga doduše nailazimo tu i tamo na poneki literarno-filozofski pasus koji pokušava iznijeti razumsku obranu Šezdeset i osme, ali on uspijeva naglasiti tek snažnu nostalgiju za vremenom u kojemu je radikalnu promjenu još uvijek bilo moguće ostvariti. S

obzirom na to da (ne samo francuski) vođe studentske revolucije sigurno nisu priželjkivali radikalnu transformaciju društva do kakve je, i njihovom neospornom zaslugom, uistinu došlo, nužno je još jedanput baciti pogled na totalitet događanja iz 1968. godine. Jer, ako je nostalgija za njima kod velikoga broja ljudi tako snažna, moralo je tu biti nečega sadržajnijeg i kompleksnijeg od puke ideološke zatucanosti i idejnih zabluda koje su označile *reductio ad apsurdum* starih kulturnih zasada i odbacivanje još starijih moralnih izvjesnosti kršćanske provenijencije.

Zaključak

Čini se kako su u pravu oni što tvrde da studentska revoluciija 68. nije predstavljala političko, nego prvenstveno kulturno previranje. Bio je to, izgleda, ključan moment u kojemu je metafizički razmjer ljudskih vrijednosti proglašen arbitrarnim reliktom prošlih vremena, tako da buntovnicima nije preostalo drugo nego pokušati izgraditi sve iznova, na živome pijesku subjektivnoga morala i polovnih ideja radikalno lijeve provenijencije.

C. S. Lewis smatrao je da su emocije prijeko potrebna poveznica između intelekta i instinkta, te da one moraju biti izvježbane kako bi pomogle intelektu da kontrolira tijelo. Bez pomoći izvježbanih osjećaja, pisao je, intelekt je nemoćan pred životinjskim organizmom. Dodajmo tome temeljnu nestabilnost razuma našopanog apstraktnim marksističko-lenjinističkim parolama, i eto nam dovoljno uvjerljivog objašnjenja sinkronosti mladenačkoga bunta u najrazličitijim krajevima svijeta 1968. godine. Zbog svega toga i ne čudi što se mnogi sudionici tih zbivanja prisjećaju proživljenih eskapada, sukoba s policijom ili zauzimanja sveučilišnih zgrada s iskrenom nostalgijom.

Gledano iz objektivnog rakursa, svaki je od njih opasno nalikovao pobunjenim patuljcima u filmu Wernera Herzoga *Auch Zwerge haben klein angefangen* (I patuljci su počeli mali), iz 1970. godine. Djelo njemačkog sineasta prikazuje pobunu zatvorenikâ u kažnjeničkoj koloniji na Kanarskim otocima, s time da su sve uloge podijeljene naturščicima patuljastoga rasta, te kritičari često tu celuloidnu deformaciju prirodnoga svijeta u kojoj se svejedno možemo prepoznati, ističu kao najveće postignuće toga, vrlo uznemirujućeg, filma. Ipak, gledaoca najviše pogađa eksplozija nasilja usmjerena prema životinjama i najslabijim članovima grupe, te neuspjelo, majmunsko oponašanje normi građanskoga života, koje uvijek i bez greške završava u razularenim bakanalijama destrukcije i općeg rasula. U vrlo poučnoj sceni na kraju filma vidimo najsitnijeg patuljka, znakovitog imena Hombre, kako uživa u prizoru deve polomljenih nogu, koja nikako ne uspijeva ustati. Punih nekoliko minuta Hombre grohotnim smijehom posvećuje okrutnu vodviljsku scenu, a onda zakašlje i izgubi koncentraciju. Nakon toga, razvidno je da mu smijeh više ne dolazi prirodno, ali čovječuljak i dalje ustraje u forsiranju mimike i glasovnih reakcija koji obično prate tu instinktivnu, specifično ljudsku aktivnost. Zapravo, Hombre je vrlo sličan neutješnome liku iz Poeove pjesme *A dream within a dream*, koji, stojeći na obali, bezuspješno pokušava zadržati u ruci pregršt zrnaca zlatnoga pijeska. Kod patuljka je nakana doduše malčice drukčija, utoliko što se on trsi da u nedogled produlji trajanje ugodnog osjećaja, ćuteći ispravno da mu, u nedostatku stabilnih vrednota opredmećenih blagorodnim atributima paskalovske misli, jedino takav vid trajnosti stoji na raspolaganju.

Poput Herzogovih pobunjenika iz kažnjeničke kolonije, i studentski je revolucionarni pokret bio osuđen na sigurnu propast. Usprkos tome, njegovi veterani bezbolno su preživjeli taj poraz. Nanjušili su "konjunkturu", i ugodno se smjestili na čelnim pozicijama novoga svjetskog poretka. Adam Michnik izjavio je u jednome intervjuu 2001. godine da ga često posjećuju šezdesetosmaši i da takve ljude prepoznaje već na prvi pogled. "Stvar nije u političkim stavovima, nego u načinu razmišljanja. Upoznao sam Billa Clintona i odmah shvatio da je šezdesetosmaš." Uzmemo li baš Billa Clintona kao ogledni primjer sudbinske prilagodbe bivših revolucionara kapitalističkome sustavu, cijela priča o godini šezdest i osmoj dobiva primjeren, jasan zaključak. Bivšeg američkog predsjednika još uvijek pamte kao proekološki nastrojenu, manjinama širom otvorenu liberalnu dušu koja se cijeloga života svojski trudila pomoći obespravljenim, siromašnim slojevima američkoga društva. Ono po čemu bi spomenuti gospodin uistinu trebao biti zapisan u analima novije povijesti SAD-a upravo su skandali koji u potpunosti odudaraju od njegovih proklamiranih ideala. Pri takvom sabiranju računa, od burlesknog showa s Monicom Lewinski puno je važnija whitewaterska storija, jer ona vrlo zorno predočuje dokaze o sustavnome iskorištavanju financijski najzakinutijih stanovnika američkoga raja u režiji bračnoga para Clinton

Sve nas to dovodi još jednom do sadašnjeg vremena i Vattimova krika u pustinji za društvom kulture, a ne prirode, s početka našega teksta. Talijanski filozof te je rečenice objavio 2007. godine u knjizi *Ecce comu*, u kojoj pokušava, u svjetlu globalne financijske krize i temeljnog nesrazmjera u podjeli materijalnih dobara, rehabilitirati ideju komunizma. Osim što mu se još uvijek priviđaju bitne razlike između lijeve i desne opcije političkoga spektra, Vattimova žudnja

za kultiviranim društvom pati od još jednog, temeljnog nedostatka. Podrivanje relativno stabilnih temelja zapadnoga svijeta, s kulminacijom krajem šezdesetih godina prošloga stoljeća, samo je dovršilo proces sekularizacije civilizacijskih vrednota i standarda, učinivši cjelokupni, a ne samo religiozni, kulturni identitet privatnom stvari pojedinca nasukanog u pustinji jalove stvarnosti. Kao što smo već istaknuli, stara pravila zamijenjena su novim regulama, kojima normalan čovjek ne samo da nije, nego i ne može biti dostatno prožet. Politička korektnost kao jedina, neprijeporna civilizacijska vrednota, i kategorički imperativi kulture s malim *k*, određuju danas čovječanstvo kao presliku pastve Bernanosova seoskog župnika, u kojoj su dobro i zlo nekako u stanju ravnoteže, samo što je pri tome težište smješteno nisko, veoma nisko.

Sve dakle treba da ostane u granicama u kojima se svaki ljudski impuls racionalno određuje i, u vrijednosnome smislu, računovodski precizno kvantificira. U takvoj situaciji, samo se jedna metafora globalnoga društva čini valjanom i važećom, a nju je moguće izraziti sljedećom sentencijom: Živimo u velikome trgovačkom centru gdje se naša, specifično ljudska vrijednost iskazuje poglavito onim što možemo kupiti. Pri tome se velika većina čovječanstva nalazi u vrlo nezgodnoj situaciji, jer s ono malo crkavice u svojim džepovima ne može baš tržiti po vlastitim prohtjevima, dok bi ono što si uopće može priuštiti, najradije bacila u smeće.

Od takvih nesretnika teško je očekivati i trunčicu solidarnosti i čovjekoljublja, ili mrvicu ijednoga od materijalnih (duhovna da i ne spominjemo) djela milosrđa. Od njih, naprotiv, možemo očekivati da jedno drugomu otpjevuše pjesmu američkog kantautora Randyja Newmana *I want you to hurt like I do*. Riječ je o skladbi u kojoj glavnome liku, nakon što napusti svoju ženu i dvoje djece, pred očima promiču fragmenti spasonosne vizije budućnosti čovječanstva. Upućeni mudrac izražava zatim želju da sve svoje supatnike okupi na jednome mjestu, i da im objasni neke stvari:

Znate već kako je... život je okrutan i gadan i ne možeš uvijek dobiti ono što želiš. Ali svi mi imamo nešto što nas povezuje, nešto što svi možemo razumjeti.[8]

Riječ je o jednostavnome receptu, koji prosječnome čovjeku, više od gomile knjiga za samopomoć i cjelokupne psihofarmaceutske industrije, pomaže u odabiranju pravog puta.

Potrebno je samo otvoriti usta i izreći čarobne riječi: *Jedino želim da patiš poput mene.*

[8] Navodim po sjećanju dio pjesme Randyja Newmana *I want you to hurt like I do*, s albuma *Land of dreams* snimljenog 1988. godine.

O zalasku sunca

O zalasku sunca
mojem
kad se životna nit
stanjila (sasvim)
začuđen
lakim prijelazom
iz biti
u nebiti
kad me ptice
nadlijeću
zagledan
u visine neba
On me vraća
u biti
iz ne znam kojeg razloga
kao i prvi moj poziv
u život
tu mora biti
smisao
odustajem
od svake zabrinutosti
tko se uopće
obazire
na moje
iskustvo
sigurnost
vaša
Sie sprechen
über Sicherheit
aber schon morgen
werden Sie tot sein
tako je pisalo
na crnoj odjeći
berlinskog bitnika

u potpunom smiraju
jutra
stropoštao se hrast
iz nepoznatog razloga
ni vjetrića
ni ptice
čitam poruku
tako ćeš se
ti stropoštati
u nedjelju
27. aprila u 9 i 20
jedino je godina nepoznata
to će biti Njegova odluka

Ako se još niste pretplatili na neko od svetojeronimskih izdanja, pravo je vrijeme da to učinite!

s. Petra od PRESVETOG SRCA

U srcu Crkve
(Karmel u pitanjima, IV.)

- Kako izgleda samostanska uprava?

- Terezijanskom zajednicom upravlja priorica, koja rukovodi samostanom u svojstvu višeg poglavara. Priorica je u službi Božje nakane ljubavi prema sestrama. Među njima ona je čimbenik jedinstva i povezanosti u ljubavi. Predsjeda im, vodi ih i prati na putu njihova poziva, zauzimajući se za vjerno obdržavanje Pravila i Konstitucija. Brine se i za materijalne potrebe samostana i sestara. U vršenju službe pomažu joj tri ili četiri savjetnice. (Usp. Konstitucije, br. 210.)

- Koja je danas simbolika vašega habita?

Naša sv. Majka Terezija Avilska željela je da naša odjeća bude jednostavna i stroga, od tkanine kestenjaste, odnosno smeđe boje. To je boja zemlje, ali i drva, križa. Za svoj simbol uzeli su je neki prosjački redovi pa tako i naš.

Odjeća se sastoji se od habita s pojasom, škapulara preko toke od platna, kojom se pokriva glava, i crnoga vela. Bijeli veo nose novakinje i sestre s privremenim zavjetima, a svečano zavjetovane sestre imaju crni veo. U svečanim prilikama, pri sv. Misi, prilikom molitve časoslova na svetkovine, svake subote i uoči blagdana odijevamo i bijeli plašt.

- Kako komunicirate s vanjskim svijetom?

- Ljudi nas posjećuju, telefoniraju nam, ili pošalju e-mail. U samostanu postoje prostorije, govórnice, u kojima razgovaramo s posjetiteljima. U hrvatskim samostanima su i vanjske sestre, koje žive s nama, ali idu u nabavu i obavljaju usluge potrebne samostanu: uređuju crkvu, kontaktiraju s posjetiteljima, idu na sprovode našim roditeljima, jer sestre koje žive u klauzuri ne idu roditeljskim kućama.

- Današnji mladi željni su radikalne duhovnosti. Koliko su upoznati s vašim načinom života i koliko su zainteresirani za vašu zajednicu?

Kako je naš samostan u sklopu marijanskog svetišta, u hodočasničkoj sezoni imamo dosta posjeta. Dolaze vjeroučenici s vjeroučiteljima, skupine mladih, hodočasnici koji se zanimaju za naš način života. Za većinu smo nepoznanica, ali Gospodin nađe načina da nas produhovljene djevojke pronađu. S nama mogu stupiti u dodir telefonom, pismeno, mogu doći, čitati našu duhovnu literaturu i provesti nekoliko dana kod nas u samostanu.

- Imate li dovoljno novih zvanja? Kako se postaje karmelićanka?

- Naš samostan u M. Bistrici utemeljen je prije jedanaest godine, a otad smo dobili šest novih članica. Da bi neka zajednica bila "privlačna", mora autentično živjeti svoje poslanje, a nova redovnička i svećenička zvanja Božji su dar, izmoljen na koljenima. Moliti možemo uvijek, a poneki članak u novinama, podaci o nama na preklopnicima koje dijelimo hodočasnicima naša su gorušična zrna, no ostatak je Božje djelo.

Različite osobe do Karmela dolaze različitim putevima. Djevojke koje dolaze k nama u samostan moraju imati navršenih 18 godina i završenu srednju školu, a isto tako opću i vjersku naobrazbu. Svoje zvanje mogu provjeriti tako da s nama žive tri mjeseca. Ako uvide da je to njihov životni put, ulaze u postulaturu, pa u novicijat, potom polažu privremene, a poslije tri godine svečane zavjete. Put do Karmela za svakoga je različit, ali uvijek je posrijedi Božji poziv, put Božje ljubavi za čovjeka. No još se osjeća neupućenost glede našega načina života pa osobe koje osjete poziv dobro čine ako uspostave kontakt sa zajednicom.

- Možete li nam iznijeti povijest svog zvanja?

Svoj hod prema Karmelu podijeliti će s vama jedna od naših mlađih sestara:

"*Bit ću misionarka,* mislila sam kao prvopričesnica, čitajući u MAK-u o Majci Tereziji i o. Anti Gabriću, iako nisam željela poći u Indiju, nego u Afriku. Kad sam, primivši sv. Potvrdu, prvi put čula pjesmu *Krist na žalu*, znala sam da me Bog zove, da baš mene traži 'za velika djela'. Bojala sam se to priznati i samoj sebi, a pogotovo kome drugome – premda sam svaki put kad sam čula tu pjesmu jedva zadržavala suze...

Život me je odnio dalje, na druge, reklo bi se 'normalne' puteve: škola, fakultet, druženja, izlasci, putovanja, zabava, prijateljstva... Za Crkvu, zbog svega toga, nisam imala previše vremena, premda sam cijelo vrijeme redovito, svaku večer molila: za uspjeh u školi, za zdravlje, za ljubav... Iskusila sam i ljudsku ljubav: imala sam dečka. Naizgled sve je bilo dobro, život mi je išao od ruke, ali negdje u dubini nisam bila zadovoljna. Osjećala sam da me sve to ne usrećuje, jer tražila sam savršenu ljubav, vječnu, koja će trajati zauvijek.

Počela sam intenzivno razmišljati o životu, o sebi, o Bogu. Redovito sam odlazila na sv. Misu, molila, tražila odgovore na sve što sam nosila u sebi. Molila sam Majku Božju da mi pokaže životni put i dâ mi snage da ga prihvatim...

Jednom prilikom došla mi je u ruke knjiga *Povijest jedne duše* sv. Male Terezije i upravo ona me je dovela u Karmel. Kad sam prvi put ušla u crkvu

Karmela u Brezovici, znala sam: 'to je to!', ono što tražim. Prije sam mislila da osoba koja se odluči za redovnički život, najprije mora upoznati sve redove i družbe, pa tek onda izabrati onu koja joj se najviše sviđa. Nisam poznavala ništa od toga, a i o Karmelu sam vrlo malo znala. Tako je, umjesto da sama biram, to učinila Marija – Kraljica Karmela – izabrala je mene.

Sad mi je sve postalo jasno: Ni Presveta Djevica ni dragi Bog nikoga ni na što ne prisiljavaju. Marija mi je samo pokazala ono za što sam je molila i dala mi je vremena da sve to slobodno prihvatim. Na hodočašću u Mariju Bistricu dala sam pristanak: čvrsto sam odlučila da ću biti karmelićanka, a još nisam ni slutila da ću jednoga dana živjeti pod okriljem Majke Božje Bističke, u sunčanoj dolini podno bističke Kalvarije."

I druga nam sestra otkriva svoj put prema Karmelu: "Prva klica mog redovničkog zvanja probuđena je negdje u osmom razredu osnovne škole. Kao djevojčica promatrala sam časne sestre u našoj župi i u dubini duše poželjela sam biti nalik na njih. Svoju sam želju otkrila roditeljima, no smatrali su da sam premlada da pođem tim putem. Nakon dolaska u Zagreb, u trećem razredu srednje škole definitivno sam se odlučila posvetiti Bogu. Na početku četvrtog razredu srednje škole ušla sam u zajednicu Bogu posvećenih svjetovnih osoba i ondje sam provela devet godina. Za to sam vrijeme završila fakultet. Na četvrtoj godini studija u meni se ponovno javila želja da budem redovnica, a zajednica koja mi je zaokupljala misli bila je karmelska. O toj zajednici doznala sam čitajući autobiografiju *Povijest jedne duše,* svima poznate karmelićanke sv. Terezije od Djeteta Isusa, a posjećivala sam i sestre u Karmelu u Brezovici, pokraj Zagreba. Poslije nekoliko godina razmišljanja i razgovora s duhovnicima, odlučila sam poći u novu avanturu života s Bogom, no sada kao karmelićanka. Već je prošlo gotovo osamnaest godina otkako sam u Karmelu, najprije u Brezovici, a sad u Mariji Bistrici, i nisam požalila taj korak. Bog je tako velik, tako dobar da mu se isplati izručiti čitav život. Dragi Bog mi je toliko toga darovao, pa mu na ovaj način želim uzvratiti, i to tako da živim samo za njega. Sv. Terezija Avilska rekla bi: 'Bog sam je dostatan!', a to je istina!"

- Vi ste klauzurne karmelićanke, izolirane od svijeta, cijeli život provodite iza rešetaka. Je li danas teško biti bosonoga klauzurna karmelićanka, neprestano u istom, omeđenu prostoru?

- Ništa nije teško onome tko ljubi i tko je iz ljubavi došao u Karmel. Slatko je biti zarobljenica Onoga koji je radi nas sišao u ovu našu stvarnost, darovao nam sve što je imao – svoje božanstvo, svoje čovještvo i onda se dao zatočiti u Euharistiji. Ne činimo ništa iznimno kad živimo u klauzuri, nego životom nasljedujemo

Isusa koji moli na gori, odvaja se od ljudi kako bi se približio Ocu, da mu se može sav predati, povjeriti, da ga može pravo ljubiti. Doduše, on je to činio povremeno, a mi smo to učinile i činimo cijeli život. Naš se život odvija u skladnom ritmu, a diktira ga dnevni red, koji nije teret nego pomagalo, kako bismo, unutar tih okvira, mogle živjeti slobodno. Dragi Bog nam nije dao okvire, i to bilo koje, primjerice, deset Božjih zapovijedi, da bi nas sputao, nego da u tim okvirima živimo kao slobodna Božja djeca. U slobodi djece Božje pravi je život.

- Možete li nešto reći o iskustvima s vjernicima i njihovim potrebama?

- Ljudi su gladni Božje i ljudske blizine. Nastojimo ih pažljivo saslušati i Bogu preporučiti njihove različite potrebe, a i potrebe ljudi koje su oni preporučili u naše molitve. Svaki čovjek nosi u sebi neke rane, na tijelu ili na duši. Svi trebamo liječnika. Ljudi vrlo često osjećaju vlastitu nemoć, uviđaju da ne mogu pomoći ni sebi ni drugima i tek se tada sjete Boga. Trebalo bi ići obratnim smjerom: stalno se s družiti Bogom, prijateljevati s njim, pokazivati mu svoje rane i moliti ga da ih izliječi, jer on to može, svemoguć je.

Dakle, kad su ljudi u muci, dođu k nama, jer znaju da smo uvijek tu, pa ćemo ih saslušati i Bogu prenijeti njihove jade. Ni mi same ne možemo ništa učiniti, ali može Bog kojega štujemo i ljubimo. Možemo ih u razgovoru uputiti na svećenika, ili stručnjake za razne probleme, za koje mi nismo stručne. Uvijek potičemo ljude da se ispovijedaju. Mnogo će se toga riješiti kada osoba uspostavi odnos s Bogom, imat će više duhovne snage. Isus je rekao: "Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni i ja ću vaš odmoriti." Zašto ga ne bismo poslušali? Isus je liječnik, pođimo k njemu!

- Što danas znači biti karmelićanka? U današnjem vremenu, potrebama...

- I današnje vrijeme vapi za moliteljima, za onima koji nastoje svijet što bolje sagledati iz Božje perspektive, sasvim različite od ljudske. Biti u Božjoj blizini nešto je najljepše i najviše ispunja dušu. Karmelićanka živi samo za Boga, u Njemu, i u tome je njezino cjelokupno bogatstvo. Nitko drugi nije joj potreban. Ona već sada živi vječnost, iako čvrsto stoji na zemlji.

- Red ste koji posebno moli i na neki način brine se za duhovna zvanja. Svojom molitvom i žrtvom od duhovne pomoći mnogim svećenicima i svećeničkim kandidatima. Koliko vas to ispunjava i kako se osjećate unutar duhovnoga zajedništva Bogu posvećenih osoba?

- Posao je karmelićanke da prodire u dubine Isusova srca i da vidi što je Njemu važno. A važan mu je svaki čovjek, spas svih nas. Proširenju Kristova kraljevstva posebno mogu pridonijeti svećenici i to oni dobri, revni i zauzeti. Karmelićanka se raduje kad na svećeniku opazi te značajke, kad je u svom

zvanju sretan i predan Kristu. To je predmet naših molitva i žrtava: dobra duhovna zvanja, a osobito svećenička. Običaj je u karmelima da sestre mole za pojedine bogoslove i svećenike koji to žele, a to traje do groba, pa i u vječnosti. Naravno da molimo za sve, a osobito za te koji su s nama osobno duhovno povezani. Radujemo se svakom duhovnom zvanju, svećeničkom i redovničkom. Sretne smo što su mnogi odabrali Krista za vođu i prijatelja, za svog zaručnika.

- Što za vas znači molitva, osobno predanje, žrtva, šutnja, Euharistija?

- Za mene je molitva životna potreba duše. Kao što mi je za život potreban zrak koji udišem, tako je i molitva na neki način disanje duše. Isus nam je uzor, jer bio je veliki molitelj. Kao što je on imao potrebu za molitvom, tako je ima i duša koja ga je pošla nasljedovati. Isus nije molio samo za sebe, nego za sve ljude svih vremena, pa i mi osjećamo potrebu da ljude, po molitvi, dovodimo bliže Bogu, ali i Boga ljudima, ako smijem tako reći. Šutnja je povezana s molitvom. Molitva nije samo obraćanje Bogu, nego i slušanje, osluškivanje, a da bismo mogli čuti, moramo znati šutjeti. No nije dovoljno samo čuti, nego treba i izvršiti ono što smo čuli. Termini koje ste spomenuli: žrtva, Euharistija, predanje, međusobno su usko povezani. Euharistija je spomen Isusove žrtve na križu za spasenje svih ljudi, pa se mi, koji svakodnevno pribivamo njezinu slavljenju, osposobljavamo da bismo se, poput Njega, mogle žrtvovati za druge. Euharistija je i zahvala Bogu za spasenjsko djelo, pa u nama izaziva potrebu za osobnim predanjem Kristu Gospodinu. Svoj život predajemo Isusu po Crkvi i za Crkvu, pritjelovljujemo se Njegovoj žrtvi i tako s njim tvorimo jedno tijelo. On je glava, a mi smo udovi njegovoga mističnoga tijela.

- Poručite nešto mladima, koji traže i odabiru poziv, našim obiteljima.

- Dragi prijatelji, otvorite vrata Kristu! Svjesno odaberite Isusa Krista kao svog Spasitelja. Nemojte uz njega tražiti druge bogove, koji to nisu: novac, automobile, karijeru, provod, jer to su samo prividi sreće i ne zasićuju dušu. Stvoreni smo za više stvari i nemojmo tako nisko letjeti. Isusa ćete upoznati čitajući Evanđelje, Sv. pismo i dobre duhovne knjige. Osobito bih vam preporučila da nabavite *Katekizam Katoličke crkve*, jer tu ćete naći blago za dušu. Produbljujte svoju vjeru, jer ona vam mora zahvatiti razum i srce, pa će onda uslijediti i djela. Odvojite malo vremena kako biste u šutnji promotrili svoj život i otkrit ćete da ste mnogo čime obdareni. Odatle će se u vama roditi zahvalnost, pa ćete moći uskliknuti sa sv. Terezijom Avilskom: "Sam Bog je dostatan."

(Dovršetak u br. 3, 2010.)

Velimir MILOŠEVIĆ

Dva groba

U Levanjskoj Varoši stoji još grob
brata moga dide.
Na njemu je na porculanskoj slici
naočit i punašan u župničkom habitu
i još tako mlad...
Stipa je, kažu, bio veseljak
i volio ugostiti namjernika,
a kad je bio mladomisnik
priredio je slavlje koje se pamtilo!
(Otac mu je Grga to isto dugo pamtio
dok je plaćao troškove...)

Grga je bio stolar,
"kućevlasnik donjogradski",
piše mu na grobu u Osijeku.
Bio je i član gradskog magistrata
i radio na najljepšim kućama grada.
Još su i meni pokazivali vrata
na palačama, djelo Grginih ruku.

I tko bi to pomislio,
Stipa je prvo bio kapelan
u selu moje bake.
Pobožne su ga divojke i snaše voljele,
pa je baba Stana mom tati
s ponosom poklonila molitvenik
što joj ga kao curi Stipa dao i potpisao.
Šokci su prigrlili Stipu,
dospio je i u bećarac:
"Milošević, to je mudra glava,
s Lovretićem pisme izmišljava!"

A jedne zimske noći,
baš kako je dobio svoju župu,
pozvali ga udijeliti posljednju pomast
u drugo selo...
I nek' su ga ogrnuli kožuhom,
i nek' su mu u karuce pod noge
stavili ugrijane crijepove,
Stipa se iz mećave vratio vreo
i zimičav, i nikakvi ga lijekovi
nisu mogli spasiti...

Iako je moj dido iz preparandije
bratu na pokop došao,
nisu mi o tom puno pričali,
možda i zbog rata koji je ubrzo izbio...
Uglavnom, nedugo potom umro je i Grga.
Od tuge za sinom prvijencem...

U Krku, ljeta 2009.

Malo pojašnjenja:

Levanjska Varoš – selo blizu Đakova
magistrat – gradsko poglavarstvo
Josip Lovretić – svećenik, pripovjedač i etnograf
iz Otoka kod Vinkovaca (1865. – 1948.)
kožuh – krzneni kaput s krznom iznutra, a kožom na vanjskoj strani
karuce – saonice vučene konjima
preparandija – učiteljska škola

Ivan ARMANDA

Msgr. fr. Jordan Zaninović OP – aristokrat duha

Uvod

Red propovjednikâ kroz povijest je darovao hrvatskom narodu više od stotinu biskupa i nadbiskupa. U XX. stoljeću tri su člana tadašnje Dalmatinske dominikanske provincije primila biskupski red. Najstariji od njih bio je fr. Jordan Zaninović[1], koji je ostao poznat kao jedan od učenijih Dalmatinaca svoga vremena te kao filozof, teolog i pjesnik. Većinu života proveo je u dominikanskom samostanu u Splitu, od kojega se teška srca oprostio kada je postao biskup hvarsko-bračko-viški. Teška se srca i splitski puk oprostio od svog dugogodišnjeg sugrađanina, koji je bio nezaobilazna ličnost u životu grada pod Marjanom u drugoj polovici XIX. i početkom XX. st. S druge pak strane, vjernici hvarsko-bračko-viške biskupije oduševljeno su dočekali svog novog pastira, koji će predano brinuti o povjerenim mu dušama. Kamo god je došao, Zaninović je uživao velike simpatije i povjerenje te bio od svih cijenjen. Ostavio je za sobom glas uzorna redovnika, svećenika i biskupa. O njemu se mnogo pisalo povodom njegove smrti, a uspomena na ovog uzornog redovnika, svećenika i biskupa nije izblijedjela ni deset godina nakon što je preminuo Naime, upravo 1927. godine njegov subrat dr. fr. Anđelko Rabadan objavio je na talijanskom jeziku svoju doktorsku disertaciju pod naslovom: *Talijanska poezija o. Jordan Zaninovića dominikanca: 1840 – 1917.* No, nakon toga Zaninović počinje polagano padati u zaborav te je gotovo doživio sudbinu brojnih uzornih i znamenitih sinova našega naroda kojih su imena danas prekrivena debelim slojem prašine.

Djetinjstvo i mladost

Budući dominikanac i biskup Jordan Zaninović rođen je 13. veljače 1840. godine u siromašnoj, ali uglednoj težačkoj kršćanskoj obitelji u Starom Gradu na Hvaru. Otac Dominik i majka Marija rođena Plančić na krštenju su mu nadjenuli ime Miho i pružili mu kršćanski odgoj kojega će se s ponosom i zahvalnošću sjećati do smrti.[2] Don Ante Petravić, koji je poznavao njegovu obitelj, kaže kako su Zaninovićeva oca i majku svi poštivali kao "uzore poštenja i pobožnosti."[3]

Zaninović je u rodnom mjestu započeo pučku školu. Veliku ulogu u njegovoj prvoj izobrazbi odigrao je don Šimun Ljubić, koji ga je uveo u humanistički studij. Budući da je, kako je to sam zapisao, njegovo srce "hlepilo" za Dominikanskim redom te da je "po svojoj naravi i hlepio i težio"[4] za samostanskim životom, Miho je stupio u dominikanski samostan sv. Petra mučenika u rodnom mjestu. Sami dominikanci ubrzo su ga zavoljeli zbog njegove dobrote, poslušnosti, marljivosti i pobožnosti. No vrlo brzo bijeli su fratri uvidjeli i njegov veliki intelektualni potencijal.[5]

Iz Staroga Grada Miho odlazi u dominikanski samostan u Splitu, gdje od 1852./53. do 1855./56. školske godine nastavlja izobrazbu na tamošnjoj gimnaziji. Njegovi profesori veoma su ga voljeli, a kolege iznimno cijenili. Dovoljno je pogledati njegove školske svjedodžbe, u kojima je opisan kao sasvim primjeren mladić i to zbog svoje iskrene i dobre naravi, marljivosti, želje za znanjem, točnosti, pažljivosti i moralnih kvaliteta. Sva četiri razreda gimnazije Miho je položio s izvrsnim uspjehom.[6]

Prepoznavši u njemu veoma inteligentnog mladića, dominikanci su Zaninovića odlučili poslati na studij u Italiju. Dana 10. listopada 1856. u Zadru mu je izdana putovnica za Rim, iz koje proizlazi da je šesnaestogodišnji Miho imao duguljasto lice, plavu kosu i oči te pravilan nos i usne.[7]

Stigavši u Rim, Zaninović je u rujnu 1856. godine u glasovitom dominikanskom samostanu sv. Sabine iz ruku tadašnjeg generala Reda propovjednikâ fr. Aleksandra Vinka Jandela primio habit Reda te stupanjem u novicijat svoje krsno ime zamijenio redovničkim fr. Jordan. U samostanu sv. Sabine nekoć je

[1] Ostala dvojica su: msgr. fr. Karlo Josip Cecchini (Lucca u Italiji, 12. XII. 1953. – Tarant u Italiji, 17. XII. 1916.), nadbiskup Taranta u Italiji, i msgr. fr. Celestin Bezmalinović (Selca na Braču, 7. V. 1912. – Hvar, 4. VI. 1994.), biskup hvarsko-bračko-viški.

[2] Usp.: ARMANDA, Ivan, *Msgr. fr. Jordan Zaninović*, u: *Marulić*, XXXVIII (2005) 4, str. 740; RABADAN, Angelico, *La Poesia Italiana del P. Giordano Zaninović Dei Predicatori: 1840 – 1917*, 1927., str. 7.

[3] PETRAVIĆ, Ante, *†J. Zaninović, biskup (Pogrebno slovo održano pri sveč. zadušnicama u Crkvi OO. Dominikanaca u Splitu, 7. nov.)*, Leonova tiskara, Split, 1917., str. 2.

[4] ZANINOVIĆ, Jordan, *Deveto je petoljeće: pastirska poslanica svećenstvu i puku Hvarsko-bračko-viške biskupije*, Splitska društvena tiskara, Split, 1903., str. 1.

[5] Usp.: CAREVIĆ, P., *Nad liesom Blagopokojnog Presvietlog Biskupa Fr. Jordana Zaninovića u Hvaru, 24. listopada 1917.*, u: *List Dubrovačke biskupije*, XVII (1917) 11, str. 133; PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 2; RABADAN, A., nav. dj., str. 7.

[6] Usp.: *Attestato scolastico*, Split, 19. ožujka 1854., *Jordan Zaninović 1* (JZ1), pismena ostavština u Arhivu dominikanskoga samostana u Splitu (dalje: ADSS); *Attestato scolastico*, Split, 31. kolovoza 1854., JZ1; *Attestato scolastico*, Split, 30. ožujka 1855., JZ1; *Attestato scolastico*, Split, 27. studenoga 1855., JZ1; *Attestato scolastico*, Split, 24. travnja 1856., JZ1; *Attestato scolastico*, Split, 15. rujna 1856., JZ1.

[7] Usp. *Reipass. Passaporto Imperiale Regio Austriaco*, Zadar, 10. listopada 1856., JZ1.

boravio i sam utemeljitelj Dominikanskog reda, sv. Dominik. Na ulazu u nekadašnju svečevu sobu dominikanci su bili postavili popis s imenima najslavnijih dominikanaca koji su živjeli u tom samostanu. Prvi je na popisu sam sv. Dominik, a među inima nalazi se i ime fr. Jordana Zaninovića. Uz njegovo ime nalazi se i opaska da se isticao gorljivošću, pobožnošću i znanjem.[8]

Provevši u samostanu sv. Sabine godinu kušnje, fr. Jordan je bio poslan u samostan sv. Marije od Hrasta (S. Maria della Quercia) kod Viterba, gdje je 21. studenoga 1857. položio doživotne redovničke zavjete i odmah potom u istom samostanu započeo filozofsko-teološki studij. Samostan sv. Marije od Hrasta Zaninović će iznimno zavoljeti i rado će ga se sjećati do kraja života.[9]

Fr. Jordan se u samostanu pokraj Viterba zdušno posvetio studiju te stekao zavidno znanje iz filozofije i teologije. No pokazao je i velik interes za književnost te započeo pisati pjesme. Već tada počeo je skupljati knjige, tako da je prije povratka u domovinu u svojoj maloj privatnoj biblioteci posjedovao brojna djela ponajboljih latinskih i talijanskih klasika kao što su: Vergilije, Katul, Ciceron, Julije Cezar, Dante, Petrarca, Boccaccio, Tasso, Goldoni, Alfieri, Manzoni, Leopardi i brojni drugi.[10]

Još kao dječak naučio je talijanski te ga za života u Italiji usavršio. Nikakvo čudo da mu je bio poput materinjeg jezika. Bio je to jezik njegove mladosti, preko kojega je upio humanističku izobrazbu. No, osim talijanskim, izvanredno je ovladao i latinskim te postao čovjek klasična duha. Sve to je, kao što zgodno primjećuje don Ante Petravić, od težačkog sina siromašnih i priprostih roditelja učinilo aristokrata duha te plemića duše i srca.[11]

Po svršetku studija Zaninovića je 20. listopada 1862. u kapeli katedrale u Viterbu za svećenika zaredio kardinal Gaetano Bedini.[12] Time se njegov boravak u Italiji i u samostanu sv. Marije od Hrasta približio kraju.

[8] Usp. RABADAN, A., nav. dj., str. 8.

[9] Usp.: ARMANDA, I., nav. dj., str. 740; RABADAN, A., nav. dj., str. 8 – 9. Dominikanac D. A. Mortier u svom djelu *Santa Maria della Quercia* (Firenze, 1904.) ubraja Zaninovića među najznačajnije dominikance koji su u devetnaestom stoljeću boravili u samostanu, te dodaje: "Njegovom apostolskom žaru i njegovim vrsnim kvalitetama duguju velikim dijelom dominikanci u Dalmaciji životnost svoje provincije." (Str. 195.)

[10] Usp. RABADAN, A., nav. dj., str. 9.

[11] Usp. PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 3.

[12] Usp. RABADAN, A., nav. dj., str. 9.

Četrdeset godina u Splitu

Postavši u Italiji "zreo muž uma i srca"[13], Zaninović se u dvadeset i trećoj godini života vratio u domovinu. Već 1. siječnja 1863. nalazimo ga u samostanu sv. Katarine djevice i mučenice u Splitu, gdje će proživjeti naredna četiri desetljeća života vršeći razne službe u samostanu i provinciji, ali i u splitskoj biskupiji i gradu Splitu.[14]

Dvadesetšestogodišnjeg fr. Jordana general Dominikanskoga reda imenovao je 25. studenoga 1866. priorom splitskoga dominikanskoga samostana.[15] Za njegove uprave sastavljen je 1866. godine detaljan samostanski inventar, koji se čuva u samostanskom arhivu. Uprava splitskim samostanom drugi put mu je povjerena 27. ožujka 1895.[16]

Provincijali fr. Alfons Petrinčić i fr. Anđeo Bojanić imali su mnogo povjerenja u mladog fr. Jordana pa su mu često povjeravali vizitiranje Dalmatinske dominikanske provincije u njihovo ime. Tu mu je službu prvi put povjerio provincijal Bojanić 1870., kada je fr. Jordanu bilo tek trideset godina. Isti provincijal imenovao ga je 26. kolovoza 1870. svojim *sociusom* tj. zamjenikom, a 16. studenoga iduće godine obavijestio ga je kako mu kao svom *sociusu* dodjeljuje titulu naslovnog priora dračkog. Povjerio mu je 3. listopada 1872. i kanonsku vizitaciju samostana u Bolu na Braču, a 10. prosinca 1874. kao svog *sociusa* imenovao ga je kanonskim vizitatorom čitave Provincije. Nekoliko godina kasnije, 13. listopada 1877. isti provincijal imenovao ga je vizitatorom svih samostana Dalmatinske dominikanske provincije. Dana 5. svibnja 1898. provincijal Petrinčić imenovao ga je vikarom Provincije.[17]

Kada je 1886. godine fr. Franji Baldiću istekao mandat provincijala, general Reda fr. Josip Marija Larroca 26. rujna 1886. za novoga provincijala postavio je fr. Jordana Zaninovića. Četiri godine kasnije, u kolovozu 1890. dominikanci su se okupili u Trogiru radi izbornog Kapitula provincije te za provincijala

[13] MATIJACA, Vjekoslav, *Dominikanski samostan u Splitu i rad njegovih članova na proširenju Sv. Ruzarija*, Split, 1953., rukopis, str. 9, ADSS.

[14] Usp. *Libro della Provincia di Dalmazia dell' Ordine de' Predicatori dall' anno 1850. fino all' anno 1894.* (dalje: LP 1), str. 62, ADSS. Zaninović je upravo 1. siječnja asigniran u splitski samostan, što pretpostavlja da je natrag u domovinu doputovao barem nekoliko dana ranije.

[15] Usp. isto, str. 92.

[16] Usp. *Liber Provinciae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum: 1894. – 1916.*, str. 10, Arhiv Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu.

[17] Usp.: Fr. Alfons Petrinčić fr. Jordanu Zaninoviću, Bol na Braču, 5. svibnja 1898., JZ1; Fr. Anđeo Bojanić fr. Jordanu Zaninoviću, Bol na Braču, 26. kolovoza 1870., JZ1; Fr. Anđeo Bojanić fr. Jordanu Zaninoviću, Bol na Braču, 16. studenoga 1871., JZ1; LP 1, str. 114, 116, 117, 139, 141; RABADAN, A., nav. dj., str. 10.

izabrali Zaninovića. Dana 25. kolovoza njegov izbor potvrdio je i general Larroca. Kao provincijal, fr. Jordan je rezidirao u splitskom samostanu, gdje je ostao i po isteku drugoga mandata. Godine 1894. u upravi provincijom naslijedio ga je fr. Alfons Petrinčić. Kada je njemu istekao mandat, dominikanci su u lipnju 1898. na Kapitulu provincije u Bolu na Braču ponovno za provincijala izabrali fr. Jordana Zaninovića, koji je, pošto je general fr. Andrija Frühwirth 2. srpnja potvrdio njegov izbor, treći put započeo obnašati tu službu. Uz potvrdu njegovog izbora za provincijala general Frühwirth šalje mu i vlastoručno pismo u kojem izražava nadu da će fr. Jordan povjerenu mu službu vršiti na dobrobit Provincije. Štoviše, general ga poziva da zajedno rade za njezino dobro, radeći tako ujedno za dobro čitavoga Reda.[18]

U Zaninovićevo vrijeme u splitskom dominikanskom samostanu živio je i fr. Alojzije Matijaca iz Kaštel Lukšića. Među Zaninovićem i Matijacom razvilo se veliko prijateljstvo i iskrena bratska ljubav. Upravo ova dva redovnika bili su duša splitskog dominikanskog samostana koncem XIX. st. Kada je Matijaca 6. rujna 1890. preminuo, njegov vjerni subrat i prijatelj, tadašnji provincijal fr. Jordan Zaninović ispratio ga je velikim klasičnim nekrologom na latinskom jeziku.[19] Fr. Anđeo Marija Miškov, koji će nasljediti Zaninovića na čelu Dalmatinske dominikanske provincije po isteku njegovog trećeg mandata, smatrao je kako je taj nekrolog, kakvim u posljednjih dvjestotinjak godina nije bio počašćen nijedan hrvatski dominikanac, bio dodatni razlog i poticaj hrvatskim biskupima da Zaninovića Svetoj stolici predlože za biskupa hvarsko-bračko-viškog.[20]

Za života u Splitu osobita je preokupacija fr. Jordanu bila profesorska služba. Prvenstveno je poučavao buduće dominikance i mlađu subraću. Dana 11. svibnja 1865. general Reda fr. Aleksandar Vinko Jandel imenovao ga je lektorom filozofije i teologije, a 25. ožujka 1875. vikar Dominikanskog reda fr. Josip Marija Sanvito bakalaureusom. Ovaj ga je 5. listopada 1878. uzdignuo na čast naučitelja svetog bogoslovlja (*magister in sacra theologia*), te je tako

[18] Usp.: Fr. Andrija Frühwirth fr. Jordanu Zaninoviću, Rim, 2. srpnja 1898., JZ1; Fr. Andrija Frühwirth fr. Jordanu Zaninoviću, Rim, 2. srpnja 1898., JZ1; Fr. Josip Marija Larroca fr. Jordanu Zaninoviću, Ambioni, 26. rujna 1886., JZ1; Fr. Josip Marija Larroca fr. Jordanu Zaninoviću, Rim, 25. kolovoza 1890., JZ1.

[19] ZANINOVIĆ, Jordanus, *In obitu P. Aloysii Mattiazza Ord. Praed.*, Typis Antonii Zannoni, Spalati., 1890.

[20] Usp.: RABADAN, Anđelko, građa i bilješke za doktorsku radnju, rukopis bez paginacije, *Jordan Zaninović 2* (JZ2), pismena ostavština u ADSS.

Zaninović postigao najveću čast i najveći mogući akademski stupanj u svome Redu.[21]

Ističući kao glavne odlike profesora Zaninovića jasnoću i jednostavnost u izlaganju, don Ante Petravić kaže: "Nije čudo što su ga njegova buduća braća već kao učenici voljeli, jer on im nije bio samo učitelj, nego i uzgojitelj. Govorio im je pameti, ali još više srcu i tu im je on prvi bio zornim izgledom."[22]

No Zaninovićeva profesorska djelatnost nije ostala samo unutar samostanskih zidina. Već 1864. bio je pozvan kao profesor na Realnu gimnaziju u Splitu, gdje je predavao filozofsku propedeutiku, latinski i talijanski jezik. Kao veoma kvalitetnog i korektnog profesora, njegovi su ga đaci iznimno cijenili i poštivali.[23] Nastojeći to pobliže objasniti, povjesničar splitskog samostana fr. Vjekoslav Matijaca kaže: "Izvanjska pojava Zaninovića, nastup i način predavanja, no najviše njegova velika kultura, ulijevala je neko osobito poštovanje učenika. Govorio je pameti, ali više srcu... Radi tih odlika, učenici, koji kasnije zauzeše odlična mjesta, harno se sjećahu i govorahu o njemu najdubljim poštovanjem."[24]

Slične pohvale na adresu profesora Zaninovića uputio je i don Ante Petravić: "Već sama izvanjska pojava Zaninovićeva ulijevaše neko poštovanje. Njegova ljubezna riječ, njegov vedri humor privlačivaše k njemu sve i svakoga. Da je u brzo osvojio simpatije i profesora i učenika, to se po sebi razumije. Dr. Gjuro Pulić, kasniji prognanik radi narodne stvari, čovjek strogog suda, govoraše o Zaninoviću najvećom pohvalom. Svi njegovi učenici, koji kasnije, u našoj pokrajini zauzeše odlična mjesta, harno i poštovanjem se sjećahu i govorahu o svojem nekadanjem učitelji i uzgojitelju."[25]

Profesora Zaninovića s ljubavlju i zahvalnošću sjećao se i Dinko Politeo. Kada je kao dječak stigao u Split, Politeo je želio postati pjesnik. Napisao je jednu pjesmu i odnio je Zaninoviću da je pregleda. Daljnji tijek događaja pripovijeda nam sam Politeo: "Kad sam ga nekoliko mjeseci poslie moga dolazka u Split posjetio sa mojom t. zv. pjesmom, te ju on pročitao, opazio sam na njegovu licu izraz krute ironije i kao sažaljenja. Pjesma je bila takova, da se nije mogla niti izpraviti. Mjesto dakle da mi ju izpravi Zaninović mi dade neke upute, osobito u koliko se stihotvorstva tiče, i da me sasvim ne ponizi, osokoli

[21] Usp. Fr. Josip Marija Sanvito fr. Jordanu Zaninoviću, Rim, 25. ožujka 1875., JZ1; Fr. Josip Marija Sanvito fr. Jordanu Zaninoviću, Rim, 5. listopada 1878., JZ1; RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 10.

[22] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 6.

[23] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 11.

[24] MATIJACA, Vjekoslav, nav. dj., str. 10.

[25] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 6 – 7.

me da spjevam drugu pjesmu. Iza nekoliko dana, donesoh mu sbilja jedan sonet i taj ga tako začudi, da me zapita, da li sam ga u istinu ja sastavio. Izpravi ga i taj se je sonet čitao na dan svetčanosti po zidovima splitskim, kao sonet sjemeništa."[26]

U nastavku Politeo piše: "Kada sam pak stanovao u samostanu Dominikanaca, te tako imao povoda, da svaki dan obćim sa o. Zaninovićem, tada sam i talijanske i hrvatske pjesme za svaku prigodu sipao kao iz rukava. Drugovanje sa o. Zaninovićem u velike mi je pomoglo. U tom drugovanju upoznao sam bolje i vriednost toga fratra, koji je u ladici zaključivao tolike svoje krasne pjesme, dočim su obćinstvu poznate samo njeke od njegovih prigodnica. (...) Nego drugovanje sa Zaninovićem u drugom smjeru daleko mi je više koristilo i uplivalo na moj kulturni razvitak."[27]

Koliko je Politeu značilo sve što ga je naučio Zaninović pokazalo se i kod pisanja zadaće na ispitu zrelosti. Sjećajući se te zadaće Politeo piše: "Možda toj zadaći imam najviše da zahvalim, ako sam položio izpite s odlikom; ali ona je sadržavala ono, što bijeh naučio od o. Zaninovića i od njegovih knjiga."[28]

Nezaboravni su mu ostali i njegovi brojni razgovori sa Zaninovićem: "U razgovoru sa o. Zaninovićem često se je sbilo da sam mu ja stavio upita i prigovora toli u obće glede vjerskih pitanja, koli glede onih, koja se tiču napose dominikanaca. Zaninović mi je uviek tako odgovorio da mi je riešio svaku sumnju. I danas se sjećam njegovih odgovora, pa im i danas uvidjam svu temeljitost i učenost."[29]

Osim što je predavao u samostanu i na Realnoj splitskoj gimnaziji, Zaninović je bio i kateheta splitske djece te se i na tom polju afirmirao, stekavši nepodijeljene simpatije i poštovanje crkvenih vlasti, vjeroučenika i njihovih roditelja. Pokazao je zavidne pedagoške vještine i katehetske sposobnosti te znao proniknuti u duše i srca svojih vjeroučenika.[30] Hvaleći njegove katehetske sposobnosti, fr. Vjekoslav Matijaca piše: "Pravo veliki ljudi su pravo i ponizni. Tako i Otac Zaninović. Od katedre samostanske i gimnazijalne, znao se sniziti do dječjeg. Za više godina, taj dubokoumni filozof, snizio se djeci kada im je predavao početke vjere u pučkoj školi, koja je bila u prizemnim samostanskim

[26] POLITEO, Dinko, *Izabrani članci: predgovor (predgovora I. dio)*, Tisak i naklada N. Pissenbergera u J. Schürmachera komand. družtva u D. Tuzli, Tuzla, bez godine, str. LX.
[27] Isto, str. LXII – LXIII.
[28] Isto, str. LXVII.
[29] Isto, str. LXIII.
[30] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 11.

prostorijama. Kao što su ga profesori i učenici viših škola cijenili i voljeli, tako i oni mališani."[31]

Kada bismo Matijacine pohvale zlonamjerno sveli na veličanje lika i djela subratova, morali bismo se suočiti s izjavama splitskih biskupa koji su Zaninoviću povjeravali katehetske službe. Još 1. veljače 1869., šest godina nakon povratka iz Italije, splitski biskup Marko Kalođera zamolio je Zaninovića da preuzme duhovnu skrb za đake u Građanskoj muškoj pučkoj školi u Splitu. Prihvativši ovu službu Zaninović je praktički postao duhovnik i ispovjednik splitskih dječaka i mladića. Isti biskup imenovao ga je 27. veljače 1886. i katehetom na Građanskoj ženskoj školi u Splitu.[32] Tu je službu prije Zaninovića obavljao njegov subrat fr. Alojzije Matijaca, a biskup Kalođera sada je "provizorno povjerava" fr. Jordanu "gojeći si nadu da ćete se Vi rado preduzeti ove službe, i vršiti ju običnom Vam revnošću i vještinom, te da će učenice Vami povjerene liepo napredovati u poznavanju svete vjere, i u obsluženju njezinih spasonosnih propisa."[33]

Godine 1896. u Splitu je bila otvorena nova Građanska ženska škola pa je splitski biskup Filip Franjo Nakić od uprave novootvorene škole bio zamoljen da osigura školi katehetu koji će se brinuti za vjerski odgoj učenica. Potrebnog katehetu biskup Nakić pronašao je u osobi fr. Jordana Zaninovića te ga 9. rujna 1896. imenovao na spomenutu službu.[34] Dvije godine kasnije, 10. rujna 1898., zahvaljujući Zaninoviću na uspješnom i plodnom vršenju povjerene mu službe, biskup Nakić kaže: "Onom istom redovničkom revnošću, kojom u svakoj Diecezanskoj potrebi Vi dolazite u susret pišućemu, nazad dvi godine, kada je bio u neprilici da providi Vjeroučiteljem novouztrojenu gradjansku žensku školu u ovom gradu, Vi ste se primili i ove važne službe, koju ste revno, sdušno i koristno obavljali do konca prošle školske godine. – Pošto je sliedilo imenovanje stalnog Vjeroučitelja kod pomenute škole, Vi sada ostajete riešeni rečene službe, te pišući ćuti se dužnim da Vam izrazi svoju harnost na pohvalnom razpoloženju što ste i u ovoj prigodi pokazali, i svoje zadovoljstvo za probitaćni Vaš rad i na ovom polju, moleći Gospodina Boga neka Vas on nagradi obiljem svoga blagoslova."[35]

[31] MATIJACA, Vjekoslav, nav. dj., str. 10.
[32] Usp.: Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 1. veljače 1869., JZ1; Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 27. veljače 1886., JZ1.
[33] Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 27. veljače 1886., JZ 1.
[34] Usp.: Msgr. Filip Franjo Nakić fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 9. rujna 1896., JZ 1.
[35] Msgr. Filip Franjo Nakić fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 10. rujna 1898., JZ 1.

Obavljajući više godina katehetsku službu u Splitu, Zaninović je mogao proniknuti u njezinu bit i shvatiti kolika je njezina važnost. Odjeke ove činjenice i njegovog katehetskog iskustva pronalazimo i u pastirskoj poslanici u kojoj, 1906. godine, svojim svećenicima osobito preporuča "propovijedanje vjeronauka, koje je temelj i predpostava svakog propoviedanja."[36] Odmah potom Zaninović nastavlja: "Nastojati da Isus zaposjedne srdce, ima biti najglavniji posao ne samo svećenika, nego otaca, majka, učitelja i svakog kršćanina, naravski svakoga po svojim silama. No, da Isus zaposjedne srdce potrebito je, da prije zaposjedne pamet; da se duh Isusov udahne u dušu kao život, mora prije kao istina, putem nauka, biti zasadjen u pameti."[37]

Splitski biskupi povjeravali su mu i druge odgovorne službe. Msgr. Marko Kalođera imenovao ga je 8. veljače 1873. izvanrednim članom dijecezanskog ženidbenog suda u Splitu, 23. siječnja 1881. redovitim članom, a 1886. i predsjednikom; 17. siječnja 1878. imenovao ga je i konzultorom pastoralnih konferencija splitske biskupije, a 20. srpnja 1883. prvi put prosinodalnim ispitateljem u biskupiji – na kojoj će službi Zaninović biti potvrđen ukupno šest puta.[38]

Koliko god mu je to bilo moguće, Zaninović je pomagao splitskim biskupima i radio za dobro njihove dijeceze. Nerijetko se i u službenom glasilu biskupije javljao raznim člancima, na čemu mu je biskup Kalođera bio osobito zahvalan.[39]

Zaninović je u Splitu ostao poznat i kao traženi duhovnik i ispovjednik. Već 1869. praktički je postao ispovjednik splitskih mladića, a ubrzo potom i ispovjednik nekih ženskih redovničkih zajednica u Splitu. Najduži ispovjednički staž stekao je u samostanu sestara klarisa. Njihovim ispovjednikom, bilo izvanrednim bilo redovitim, neprestano su ga imenovali biskupi Kalođera i Nakić, koji ga je 6. lipnja 1899. delegirao da u njegovo ime ide klarisama i primi svečane zavjete s. Marije Anđelike od Uskrsnuća Mikačić. Biskup Nakić ponovno ga je 24. veljače 1902. na tri godine imenovao redovitim ispovjednikom splitskih klarisa pa je tu službu Zaninović vršio do odlaska iz Splita.[40]

[36] ZANINOVIĆ, Jordan, *Gospodin Isus: pastirska poslanica svećenstvu i puku Hvarsko-bračko-viške biskupije*, Leonova tiskara, Split, 1906., str. 8.

[37] Isto, str. 8.

[38] Usp.: Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 8. veljače 1873., JZ1; Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 23. siječnja 1881., JZ1; Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 20. srpnja 1883., JZ1; Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 17. siječnja 1878., JZ1; RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 12.

[39] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 12.

[40] Usp.: Msgr. Filip Franjo Nakić fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 6. lipnja 1899., JZ1; Msgr. Filip Franjo Nakić fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 24. veljače 1902., JZ1; RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 14.

Osim sestara klarisa i drugih redovnica, te splitske mladeži, Zaninović je bio tražen ispovjednik među svim društvenim slojevima u gradu Splitu. Ipak, najviše su ga tražili učeniji Splićani. Nikakvo čudo da ga je splitski gradonačelnik V. Milić prozvao "duhovnim ocem" grada Splita.[41]

Osim što su ga cijenili splitski biskupi, Zaninović je uživao i povjerenje đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je razmijenio više pisama s fr. Jordanom te ga 3. rujna 1889. imenovao predsjednikom Duhovnog stola u svojoj biskupiji. To je učinio u znak zahvalnosti što je Zaninović kao provincijal udovoljio njegovoj molbi poslavši mu pučke misionare fr. Anđela Mariju Miškova, fr. Jerka Vlahovića i fr. Antonina Pisturića da obave pučke misije u njegovoj biskupiji. Dodatni razlog bila je činjenica što je general Dominikanskog reda fr. Josip Marija Larroca 2. srpnja 1889. primio Strossmayera na duhovna dobra Reda.[42]

Kao član Reda propovjednikâ Zaninović za života u Splitu nije zanemario ni propovjedničku službu. Osim na hrvatskom propovijedao je i na talijanskom jeziku. Dana 2. ožujka 1882. biskup Marko Kalođera imenovao ga je korizmenim propovjednikom na talijanskom jeziku u splitskoj katedrali, što potvrđuje Jordanove propovjedničke kvalitete.[43]

No Zaninović se za života u Splitu ipak nije odviše isticao propovjedničkom djelatnošću, barem ne u očima splitskog puka. Zašto je tome tako, objašnjava nam don Ante Petravić: "Prvih godina nije propovijedao, ali je kasnije i to započeo: i to baš prvi put držao je propovijed u Čast Bogorodici (sub umbra illius sedi), a kasnije je češće propovijedao, i to onako, kako je odgovaralo njegovoj učenosti. Pučki propovjednik nije nikada bio, niti je to mogao lako postati. Odveć je bio filozofski naobražen, odveć je megju knjigama i s knjigama živio, pa mu nije bilo lako, da svoju visoku kulturu snizi do pučkih pojmova. U njegovoj misli bijaše odveć dubine za pučko shvaćanje, u njegovom izrazu odveć elegancije i klasičnosti, da prodre u pučko uho."[44]

Ipak, fr. Jordan je bio uspješan propovjednik, a razlog tome mogao bi biti sljedeći: "Znao je kao malo koji drugi svojom prirogjenom oštroumnošću shvatiti vrijeme, u kojemu živimo i višim pogledom gledati na neke mizerije."[45]

[41] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana...*, str. 14.

[42] Usp.: FAZINIĆ, Anđelko, *Korespondencija Strossmayera s hrvatskim dominikancima*, u: *Nova et vetera*, XXXV (1985), str. 92 – 103; Josip Juraj Strossmayer fr. Jordanu Zaninoviću, Đakovo, 3. rujna 1889., JZ1.

[43] Usp. Msgr. Marko Kalođera fr. Jordanu Zaninoviću, Split, 2. ožujka 1882., JZ1.

[44] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 5.

[45] Isto, str. 14.

Svoje propovjedničke kvalitete i sposobnosti rado je prenosio na mlađu subraću. Kasniji poznati pučki misionar i propovjednik na hrvatskom i talijanskom jeziku fr. Anđelko Orlandini OP, upravo je kod Zaninovića i Alojzija Matijace izučio propovjedničke vještine. O tome svjedoči fr. Sibe Budrović OP: "Bili su to (Zaninović i A. Matijaca, o.p.) riedko naobraženi otci, uzornog redovničkog života, koji su najozbiljnije shvaćali propoviedanje rieči Božje, pa se spominjem, kako mi je pokojni (A. Orlandini, o.p.) pripoviedao, kakvi je novicijat morao proći prije nego bi se popeo na propoviedaonici. Morao je najprije sastaviti propovied, koju su oni pregledali i sa sadržajne i formalne strane. Tako popravljenu morao je naučiti na pamet, a onda je pred njima izreći kao da je govori na propoviedaonici. Oni su ga onda upozorili na razne izgovorne i mimičke pogreške, i tek onda je mogao stupiti pred javnost."[46]

Osim splitskog klera, puka i uglednih gradskih obitelji, fr. Jordana su iznimno cijenila subraća u samostanu i Provinciji. Razlog tome treba tražiti u činjenici da je Zaninović mnogo radio na svojoj trajnoj duhovnoj i intelektualnoj formaciji. Sa svom revnošću i gorljivošću izvršavao je dužnosti koje su mu subraća povjeravala, obdržavajući pri tom svaki zarez iz redovničkih *Konstitucija*. Unatoč ugledu koji je uživao, zadržao je poniznost i jednostavnost kao glavne odlike svoga karaktera. Premda je tri puta bio provincijal Dalmatinske dominikanske provincije, dva puta prior splitskog samostana te naučitelj svetog bogoslovlja, nije se ustručavao obavljati najniže i najneznatnije poslove u samostanu. O. Vjekoslav Matijaca ističe da ga se nerijetko moglo vidjeti gdje poslužuje subraću za stolom.[47]

O ljubavi i poštovanju koje su dominikanci gajili prema svom subratu svjedoči nam i don Ante Petravić: "Najprva strana, na kojoj je Zaninović razvio svoj rad, bijaše rad na samom sebi ili bolje i jasnije rečeno, najprvi mu je rad bio, da je sam bio kao fratar uzor svojoj braći. Njegova mlagja braća znadu i danas pričati sa udivljenjem o tome mužu 'intermerate vitae', strogim u svakom pogledu sa samim sobom. Prednjačio je svojom točnošću u izvršavanju redovničkih dužnosti, da je bio svojoj savremenoj i mlagjoj braći živim primjerom redovništva. To je doprinijelo, da su sva njegova braća bez iznimke i uvijek njega najviše poštivali od sve svoje braće i uvijek i svugdje o njemu govorili s najvećim hvalama i nekud kad su o njemu zborili, uvijek je to bilo kao da govore o svojem ponosu, o mužu, s kojim se svugdje mogu dičiti."[48]

[46] BUDROVIĆ, Sibe, *†O. Anđelko Orlandini*, u: *Gospina krunica*, XXVI (1944) 7 – 8, str. 138 – 139.
[47] Usp.: MATIJACA, V., nav. dj., str. 9; PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 4 – 5.
[48] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 4 – 5.

Zaninović je dva puta sudjelovao i u radu Vrhovnih zborova Reda propovjednikâ. Prvi put je kao provincijal sudjelovao u radu izbornog Vrhovnog zbora Reda od 19. do 26. rujna 1891. u samostanu Imena Isusova u Lyonu. Tada je zajedno s njime bio i fr. Augustin Gjivanović kao definitor Dalmatinske dominikanske provincije. Za vrhovnoga starješinu Reda bio je izabran fr. Andrija Früwhirth.[49] Drugi Vrhovni zbor Reda propovjednikâ na kojemu je Zaninović sudjelovao, započeo je s radom 1. lipnja 1895. u samostanu sv. Tome u Avili pod predsjedanjem generala Früwhirtha. Ovaj put radilo se o zboru definitorâ pa je sudjelovao i Zaninović kao definitor svoje Provincije.[50] Na jednom od ova dva Vrhovna zbora Zaninovića su okupljeni dominikanci zamolili da upravo on, kao vrstan poznavatelj latinskoga jezika, sastavi tekst koji će biti upućen papi Leonu XIII.[51]

Biskup hvarsko-bračko-viški

Navršivši šezdesetu godinu, fr. Jordan se spremao mirno provesti suton svojega života, no Bog je imao druge planove s njime. Sukladno tadašnjoj praksi, car Franjo Josip I. u sporazumu sa Svetom stolicom imenovao ga je 24. listopada 1902. biskupom hvarsko-bračko-viškim.[52] Tadašnji provincijal fr. Anđeo Marija Miškov ovu je vijest 27. listopada 1902. službeno javio svim samostanima te se istoga dana u pratnji svoga zamjenika fr. Anđela Šoljana iz Korčule uputio u Split kako bi u svoje osobno, ali i u ime sve braće u Provinciji čestitao Zaninoviću.[53] Sutradan javlja splitskom dominikanskom samostanu kako je provincijsko vijeće odlučilo novoimenovanom biskupu darovati pektoral.[54] Nekoliko mjeseci kasnije, 3. ožujka 1903. i papa Leon XIII. izdao je dekret kojim šezdesettrogodišnjeg Zaninovića imenuje pastirom hvarsko-bračko-viške dijeceze.[55]

Govoreći o razlozima koji su, premda nisu isključivi i presudni, ipak utjecali na njegovo imenovanje biskupom, fr. Anđeo Marija Miškov kaže: "Da je

[49] Usp.:*Acta Capituli Generalis Ordinis Praedicatorum Lugduni*, Typis Vatisanis, Romae, MDCCCXCII., str. III – IV.
[50] Usp.*Acta Capituli Generalis Diffinitorum Sacri Ordinis Praedicatorum*, Typis Vaticanis, Romae, MDCCCLXXXXV., str. III.
[51] Usp. PETRAVIĆ, Ante, nav. dj., str. 6.
[52] Usp. *Schematismus Provinciae Dalmatiae Sacri Ordinis Praedicatorum*, Typis Leoninae, Spalati, 1904., str. 23.
[53] Usp. Fr. Anđeo Marija Miškov samostanu sv. Katarine u Splitu, Korčula, 27. listopada 1902., JZ1.
[54] Usp. Fr. Anđeo Marija Miškov samostanu sv. Katarine u Splitu, Split, 28. listopada 1902., JZ1.
[55] Usp. *Schematismus Provinciae Dalmatiae Sacri Ordinis Praedicatorum*, Typis Leoninae, Spalati, 1904., str. 23.

postao o. Zaninović biskupom jedan je uzrok što su se svi biskupi htjeli odužiti dominikancima radi njihovog Apoštolskog rada, a osobito misijama. Opet sam čuo da je bio i njegov klasični nekrolog na latinskom jeziku prigodom smrti o. A. Matijace potaknuće biskupima da ga izaberu. Doprinijela je i njegova izvanjština dostojanstvena i elegantna te njegov pozantni stas i glas."[56]

Bilo kako bilo, Jordan Zaninović je sporazumom pape i cara postao biskup, iako sam to nije priželjkivao. Dapače, opirao se tome, a kada je čuo da je ipak imenovan, od silnog uzbuđenja uhvatila ga je ognjica te je zalegao u postelju.[57] Kada ga je iste večeri posjetio prijatelj profesor Zarabarini, i čestitao mu na imenovanju, Zaninović mu je iz bolesničkog kreveta odgovorio: "Moli za ovog nevoljnika."[58]

Kako se osjećao kada je imenovan biskupom i koliko je žalio za mirnim samostanskim životom s kojim se morao oprostiti, najbolje je opisao sam biskup Zaninović u prvoj pastirskoj poslanici svećenstvu i puku svoje dijeceze: "Deveto je petoljeće navršilo, odkad sam, ničice prostrt pred svetim žrtvenikom u monumentalnoj Crkvi Sv. Sabine u Rimu, na se primio bielu dominikansku odjeću; a nakon godine svečane redovničke zavjete položio... Od one dobi već se iznizalo četrdeset i pet godina mog neznatnog života, a šezdeset i tri odkad sam Božje svjetlo ugledao; ovo me je sjećalo, da mi je već skupljati jedra, te se ozbiljno pripravljati da se sretno dovinem do luke vječnosti. Kad iznenada, preko svakog mog očekivanja, zamieni se pravac mog života: Biskupska čast, koja mi biše nametnuta, potisne me u burno široko more svakojakih briga i teških odgovornosti, koje bi me kadre bile zabrinuti i u muževnoj dobi. Evo me iztrgnuta iz naručaja onih, s kojima sam sproveo dugi niz godina u sladkom savezu duhovnog bratstva, što je veselilo moje srce u Bogu živomu. O sveto skrovište, milo boravište siromaštva, čistoće, posluha, mira i molitve! (...) Kako dakle da suze sustegnem, ljubezna Braćo, mili Sinovi, kad promislim na ono što ostavljam i na ono što me čeka?"[59]

Na Mali Uskrs, 19. travnja 1903. Zaninovića je u dominikanskoj samostanskoj crkvi u Splitu za biskupa zaredio nadbiskup zadarski i tadašnji dalmatinski metropolit msgr. Matej Dujam Dvornik. Uz njega je prisutan bio kotorski biskup msgr. Frano Uccellini i mitronosni prepozit splitskog stolnog kaptola msgr. Vinko Valle. Tom prigodom Zaninović je od svoje subraće dobio zlatni

[56] RABADAN, A., građa i bilješke...
[57] Usp. PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 13.
[58] Isto, str. 13.
[59] ZANINOVIĆ, J., *Deveto je petoljeće* ..., str. 1 – 2.

pektoral, a dominikanski trećoreci poklonili su mu zlatni biskupski lanac. Nakon trosatnog misnog slavlja bio je upriličen svečani ručak za uzvanike, a uvečer su isusovci priredili dramsko-glazbenu akademiju u čast novom biskupu.[60]

Oko dva mjeseca kasnije, 10. svibnja, Zaninović je bio svečano ustoličen u hvarskoj prvostolnici. Zgodno je spomenuti kako su Jordanu tadašnje državne vlasti poklonile pokućstvo jer ga kao siromašni redovnik nije imao niti ga je mogao sam kupiti. Nakon njegove smrti dio tog namještaja i glavnina njegove pisane ostavštine preneseni su u dominikanski samostan u Splitu.[61]

Kao biskup, Zaninović je imao i svoj grb, prepun dominikanske simbolike. U gornjem dijelu grba nalaze se zlatna zvijezda i kruna s ljiljanovom i palminom granom, a ispod njih pas dalmatinac sa zapaljenom bakljom u ustima. Taj pas simbolizira utemeljitelja Dominikanskog reda, sv. Dominika čija je majka, prema predaji, prije nego ga je rodila, sanjala kako joj iz krila sa zapaljenom zubljom izlazi pas koji je potom otrčao i zapalio svijet. Na Jordanovom grbu pas jednu prednju nogu naslanja na zemaljsku kuglu, a drugu na knjigu. U donjem dijelu grba nalazi se hrast na kojem visi slika Majke Božje s djetetom Isusom u naručju. Sam Zaninović najbolje je objasnio značenje donjeg dijela grba: "Vidjet ćete na mom grbu hrast, a na njem Gospinu sliku. Ono je čudotvorna slika Gospe tako zvane *della Quercia* (od Hrasta) blizu grada Viterba, pred kojom sam redovničke zavjete položio, pod čijom sam zaštitom sve moje dane proveo svedjer od nje pomožen, a hoću da provedem i posljednje moga života."[62]

Budući da je čitav život ostao sinovski privržen i odan samostanu kod Viterba i Blaženoj Djevici Mariji, Jordan ih očito nije mogao zaboraviti ni u svom biskupskom grbu, ali ni u biskupskom geslu, koje glasi: "Sub umbra illius sedi." U prijevodu s latinskog jezika: "Pod njezinom sam sjenom sjedio."[63]

Dok ga je zdravlje služilo, biskup Zaninović rado je obilazio svoju biskupiju i redovito pisao korizmene poslanice svećenstvu i puku svoje dijeceze. Posebno mu je na srcu ležao svećenički pomladak pa je, štedeći na svojim potrebama, skupio nemalu svotu novca i ostavio za odgoj i izobrazbu mladih svećenika. Njegovim je nastojanjem ostvarena zamisao njegovog prethodnika, biskupa fra Fulgencija Careva OFM, o proširenju i uređenju biskupske palače, a dosta je

[60] Usp.: *Posvećenje Presvijetloga i Prepoštovanoga Gospodina Fr. Jordana Zaninovića, za Biskupa*, u: *Gospina krunica*, IX (1903) 5, str. 143 – 144; Shematismus ..., str. 23.
[61] Usp. MATIJACA, V., nav. dj., str. 38.
[62] ZANINOVIĆ, J., *Deveto je petoljeće* ..., str. 22.
[63] Usp. MATIJACA, V., nav. dj., str. 38.

obogaćena i hvarska katedrala, u kojoj je Zaninović često propovijedao, baš kao i u drugim crkvama za svojih pastirskih pohoda. Štoviše, upravo je on u hvarskoj katedrali prekinuo dotadašnju praksu propovijedanja na talijanskom jeziku i započeo s propovijedanjem na hrvatskom. Osnovao je i po cijeloj svojoj biskupiji razgranao Svećeničku zajednicu te bodrio i hrabrio kler svoje biskupije pri svakom pothvatu koji je bio na duhovnu i vremenitu korist vjerničkoga puka. Uvijek je nastojao biti milosrdan, ali pravedan i nepristran pa je stoga odluke donosio tek nakon dugog razmišljanja i žarke molitve. Rado je pomagao siromahe i dijelio im od svojih prihoda koliko je mogao. Siromasima je i oporučno ostavio nešto novca, baš kao i nekim siromašnijim crkvama u biskupiji.[64]

U veljači 1904. Zaninović je s provincijalom Miškovom i fr. Vinkom Marijom Draganjom OP otputovao u Pompeje, gdje je 25. veljače za nadbiskupa Taranta zaredio dominikanca fr. Karla Josipa Cecchinija, Talijana rodom, ali člana Dalmatinske dominikanske provincije. Zajedno s njime zareditelji su bili biskupi Nola i Konversano. Svečanosti je prisustvovao i utemeljitelj velebnog pompejskog svetišta Gospe od Ružarija, dominikanski trećoredac i današnji blaženik Bartolomej Longo. Iz Pompeja Zaninović je u pratnji provincijala Miškova posjetio svetište sv. Alfonsa Liguorija u Paganima te proslijedio za Rim, gdje ih je obojicu 2. ožujka u audijenciju primio papa Pio X. Zadržavši se neko vrijeme u Rimu, biskup Zaninović je na blagdan sv. Tome Akvinskoga služio svečanu pontifikalnu misu u velebnoj dominikanskoj crkvi sv. Marije iznad Minerve. Iz Rima su proslijedili za Beč, gdje ih je 14. ožujka u privatnu audijenciju primio car Franjo Josip I. Četiri dana kasnije, vratili su se u Dalmaciju.[65]

Prigodom euharistijskog kongresa 1909. godine u Dubrovniku Zaninović je vodio svečanu pontifikalnu misu u dominikanskoj crkvi u gradu na blagdan utemeljitelja svoga Reda. Vjekoslav Matijaca piše da je tom prigodom njegova otmjena pojava osvojila sve prisutne, a isto se dogodilo i 1913. godine na euharistijskom kongresu u Beču, kamo je Zaninović osobno poveo vjernike svoje biskupije. Godinu dana ranije u Hvaru je proslavio zlatni jubilej misništva.[66]

[64] Usp.: CAREVIĆ, P, *Nad liesom Blagopokojnog Presvietlog Biskupa Fr. Jordana Zaninovića u Hvaru, 24. Listopada 1917.*, u: *List dubrovačke biskupije*, XVII (1917) 11, str. 134; MATIJACA, V., nav. dj., str. 10; PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 14 – 15.

[65] Usp. *Presvietli O. Zaninović i Redodržavnik O. Miškov u Pompeju u Rimu i u Beču*, u: *Gospina krunica*, X (1904) 4, str. 126 – 127.

[66] Usp.: CAREVIĆ. P., nav. dj., str. 135; MATIJACA, V., nav. dj., str. 39.

Odlazak ljubljenog pastira

Posljednjih godina života Zaninović je počeo pobolijevati. Zbog arterioskleroze nije više mogao obilaziti svoju dijecezu, pisati biskupske poslanice niti se aktivnije posvetiti pastirskoj službi. Bio je uglavnom vezan uz biskupski dvor i ovisan o tuđoj pomoći. Njegova bijela braća nisu ga ni u bolesti zaboravila, pa su mu poslali časnog brata fr. Benedikta Barića kao pomoćnika u danima starosti i bolesti. Svojom vedrom i šaljivom naravi, ali i svesrdnom pomoći fr. Benedikt mu je uljepšao posljednje godine života.[67]

Svjestan svog teškog zdravstvenog stanja i činjenice da će ubrzo prijeći u vječnost, Zaninović je u siječnju 1915. sastavio oporuku u kojoj se očituje velika ljubav prema puku i kleru Hvarsko-bračko-viške biskupije te prema Dalmatinskoj dominikanskoj provinciji. Širokogrudno je svoja vremenita dobra namijenio siromasima, odgoju i obrazovanju svećeničkog pomlatka svoje biskupije, svojoj rodbini, dominikancima, katoličkoj štampi, katoličkim organizacijama i siromašnijim crkvama u svojoj biskupiji. Na koncu je u oporuci izrazio želju da bude pokopan u dominikanskoj crkvi u svom rodnom Starom Gradu na Hvaru.[68]

Kako je bolest napredovala, Zaninović je sve više slabio te 16. listopada 1917., uslijed pogoršanja prouzrokovanog upalom pluća koja se nadovezala na arteriosklerozu, zalegao u samrtnu postelju. Svjestan da mu se bliži smrt, zatražio je sakramente umirućih, koje mu je 17. listopada svečano podijelio prepozit hvarskog stolnog Kaptola u prisutnosti samog Kaptola, klera, predstavnika mjesnih vlasti i nekoliko vjernika. Prethodno je ispovjedio vjeru i oprostio se s dijecezanskim i redovničkim klerom svoje biskupije, a sutradan mu je stigao i papinski blagoslov. Čitava biskupija molila je za umirućeg pastira, u čijoj se sobi svakodnevno slavila sv. misa i molila krunica.[69]

Na vijest o teškom zdravstvenom stanju svog subrata u Hvar su pohitala njegova bijela braća. Posebnom torpiljerkom iz Korčule je stigao fr. Anđeo Marija Miškov, iz splitskog samostana prior fr. Anđelko Orlandini i fr. Jerko Vlahović, iz bolskog samostana prior fr. Metod Mirić, a iz starigradskog fr. Rajmund Franetović, fr. Andrija Ivanović i fr. Inocent Bojanić. Iz Grablja, gdje se privremeno nalazio, stigao je i fr. Antonin Zaninović. Osim njih uz umirućeg

[67] Usp. MATIJACA, V., nav. dj., str. 39.

[68] Usp. *†Biskup Fra Jordan Zaninović*, u: *List Dubrovačke biskupije*, XVII (1917) 11, str. 131.

[69] Usp. isto, str. 130.

biskupa bio je i fr. Benedikt Barić, koji mu je zadnih godina života bio na usluzi.[70]

U subotu, 20. listopada 1917. bilo je očito kako biskup Zaninović broji posljednje sate ovozemaljskog života. Stoga je u 6 sati ujutro u njegovoj sobi odslužena tiha sveta misa, nakon koje je fr. Anđeo Marija Miškov u prisutnosti ostalih dominikanaca, rodbine i klera započeo s molitvama za umiruće. Već oko 7 sati tužna zvonjava sa gradskih zvonika najavila je Hvaranima da se njihov pastir preselio u vječnost.[71] Dominikanac i biskup Jordan Zaninović preminuo je u 78. godini života i petnaestoj godini pastirske službe, na dan kada se navršavala 55. obljetnica njegovog svećeništva. Veliki štovatelj majke Božje preminuo je u Marijinom mjesecu listopadu i u subotu, dan posvećen Gospi.

Odmah nakon smrti pokojnikovo je tijelo u pontifikalnoj odjeći bilo izloženo na odru u velikoj dvorani biskupske palače do početka pogrebnih svečanosti. Dijecezanski kler, brojni redovnici i redovnice (posebno dominikanci), vjernici i rodbina svakodnevno su molili uz Zaninovićev odar. Sama pak biskupska kurija bila je zasuta mnoštvom sažalnica iz domovine i inozemstva.[72]

U srijedu, 23. listopada biskup Vinko Palunko predvodio je Zaninovićev pogreb. Tužna povorka uputila se iz biskupske palače prema stolnoj crkvi. Biskupa su u otvorenom lijesu nosila četiri svećenika i dva dominikanca, a iza lijesa išla je njegova rodbina i fr. Anđeo Marija Miškov, koji je ujedno zastupao odsutnog dominikanskog provincijala. U hvarskoj katedrali odslužena je svečana pontifikalna misa na kojoj je jedanaest dijecezanskih i redovničkih svećenika na svim oltarima čitalo tihe svete mise. Zbor je otpjevao *Requiem* maestra Bosiljevca i Rossijevu *Libera*. Nakon pontifikalne mise kanonik Carević održao je nadgrobni govor, a potom je, prema tadašnjoj praksi, uslijedilo pet odrješenja. Pošto je stolna crkva bila zatvorena za narod, dominikanci su u prisutnosti hvarskog kaptola, klera, redovnika, predstavnika mjesnih vlasti, kaptolskog liječnika i pokojnikove rodbine otpjevali *Salve Regina*, kako je to običaj u Dominikanskom redu. Zatim je lijes sa Zaninovićevim zemnim ostacima zatvoren i položen u biskupsku grobnicu u hvarskoj katedrali. Prior starigradskog samostana fr. Pio Maroević svim se silama trudio ispuniti Zaninovićevu želju i ishoditi da biskup bude pokopan u dominikanskoj samostanskoj crkvi u Starom Gradu na Hvaru. Nažalost, teške ratne prilike nisu to dopustile pa je Zaninović privremeno bio pokopan u hvarskoj katedrali, s namjerom da se njegovi

[70] Usp. isto, str. 132.
[71] Usp. isto, str. 130.
[72] Usp. isto, str. 131.

posmrtni ostaci, kada to budu dopuštale prilike, prenesu u dominikansku crkvu u njegovom rodnom mjestu.[73]

Filozof i teolog

Fr. Jordan Zaninović više je godina predavao razne filozofske i teološke discipline pomlatku Dalmatinske dominikanske provincije, ali i splitskoj mladeži. Njegov znanstveni rad bio je priznat i od uprave Dominikanskoga reda, koja je Zaninovića uzdignula na čast naučitelja sv. bogoslovlja. Među Jordanovom pisanom ostavštinom u arhivu splitskog samostana čuvaju se brojna predavanja i drugi zapisi koji potvrđuju njegovu aktivnost na području filozofije i teologije. Ti su zapisi uglavnom na latinskom ili talijanskom jeziku, a treba im pribrojiti i rukopise Zaninovićevih biskupskih poslanica na hrvatskom i talijanskom jeziku.

Govoreći o Zaninovićevom kvalitetnom bavljenju filozofijom, don Ante Petravić kaže: "Treba znati, da je bio Tomista prvoga reda, te je u poznavanju filozofije tomističke i nadalje bio poznat, a sedamdesetih godina prošloga vijeka slovijaše kao drugi filozof u Dalmaciji."[74] Odmah potom kaže kako je mjesto prvog filozofa u Dalmaciji tada zauzimao dr. Ante Petrić, te nastavlja: "Ima jedno svojstvo, koje davaše prednost Zaninoviću nad Petrićem: Petrić bijaše i odveć dubokouman filozof, koji za svoje duboke misli ne nalazaše zgodna izraza, pa su njegove filozofske rasprave dosta teške za čitanje i umaraju, jer im fali adekvatan izraz, jer nema nikada u njegovim stranicama elegancije i tačnosti izraza. Zaninović više pjesnik no filozof posjedovaše lakoću izraza i govoraše i pisaše književnom elegancijom i klasičkim izrazom."[75]

Teološku misao Jordana Zaninovića možda je najlakše pratiti u njegovim pastirskim poslanicama, koje se bave raznim temama i problemima. U svojoj prvoj pastirskoj poslanici govorio je o dužnostima koje sa sobom nosi biskupska služba, istaknuvši posebno dužnost očuvanja vjere među povjerenim mu dušama.[76] Govoreći pak o samoj vjeri fr. Jordan kaže: "Ona uzdrži u sebi jezgru toga što nam je ufati, i pruža nam jaki oslon u raznovrsnim nestalnostima svietovnim. Vjera nam dostojanstveno govori o Bogu i o njegovoj Providnosti, predlaže nam pristojno bogoslužje, čisto ćudoredje, jako i uzvišeno sredstvo

[73] Usp.: *†Biskup Fra Jordan Zaninović*, str. 131 – 132; MATIJACA, V., nav. dj., str. 39.
[74] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 5.
[75] Isto, str. 6.
[76] Usp. ZANINOVIĆ, J., *Deveto je petoljeće ...*, str. 2 – 3.

okajanja; spaja medju se milost i narav, vječnost i vrieme, stvorenje i Stvoritelja; skladan i vjeran je odziv sveobćega sklada. Vjera je božanska mudrost, koja riešava sva velika i zamršena pitanja, kojim je izmučeno ljudstvo, odkriva nam vrhunaravni sviet, do koga smo po Božjem milosrdju uzneseni bili; i mislima i težnjama, koje u nami pobudjuje, unapried nas uvadja u nebesku postojbinu, gdje ćemo jednom biti sretnim stanovnicima."[77]

Odmah potom biskup svom svećenstvu i vjernicima govori o opasnostima koje vjeri donose razni pokreti i filozofski pravci koji je napadaju. Među njima, posebno se osvrnuo na naturalizam te nastavio govorom o sredstvima za obranu vjere. Osobito je interesantno te i danas aktualno Jordanovo prozivanje štampe, koju također ubraja među glavne neprijatelje vjere. Dakako, njegova kritika nije upućena štampi kao takvoj, nego onoj koja ruši moralni red i nastoji potkopati temeljne istine katoličke vjere.[78]

O zabludama i stranputicama ondašnjeg društva Jordan je govorio i u nekim drugim svojim pastirskim poslanicama, poput one iz 1910. godine, započevši je ovim riječima: "Današnje društvo, kako to svatko vidi, pruža nam žalostan prizor! Od postanka kršćanstva pa do danas nije se još nikada drzovitije i posvemašnije vriedjao savez, što obstoji izmedju katoličkih naroda i Isusa Krista. U mišljenju i u ćućenju, u životu tih naroda nešto se sotonskog opaža. Zakon se Božji prezire, bezboštvo se javno ispovieda; psuje se sveto Ime Božje; tlače se blagdani; širi se nećudorednost i bezvjerje pomoću novina, knjiga, kazališta i svakovrsnih slika, te sotonskim radom sekta; neprestano se borba vodi proti Bogu i Krstu, proti Crkvi i kršćanskim dogmama i ustanovama. I taj pakleni rad ima neizbrojno mnoštvo pomagača: a ti su osobito zagovaratelji lažne slobodne štampe, te njezini predplatnici, čitatelji i širitelji."[79]

U nastavku te poslanice Zaninović proziva prosvjetu koja misli "da je sama sebi dostatna, te bježi od Boga"[80] nadahnuta racionalizmom koji Boga želi stjerati u crkve i sakristije, ostavljajući tako otvoren put socijalizmu i masonstvu. Iako do toga u Dalmaciji još nije došlo, ipak se javljaju neki glasovi koji bi htjeli izbaciti križeve i vjeronauk iz škola. Stoga Zaninović snažno i odlučno diže svoj glas protiv takvih ideja i nastavlja poslanicu govorom o odgoju djece koji mora proteći u zdravom kršćanskom duhu i pod budnim okom ne samo

[77] Isto, str. 3.
[78] Usp. isto, str. 3 – 12.
[79] ZANINOVIĆ, Jordan, *Današnje društvo: pastirska poslanica svećenstvu i puku Hvarsko-bračko-viške biskupije,* Leonova tiskara, Split, 1910., str. 1.
[80] Isto, str. 1.

svećenika i učitelja, nego i roditelja, koji, zaslijepljeni ljubavlju prema svojoj djeci, često rade kobne pogreške u odgoju. On upozorava sve roditelje da budno paze na svoju djecu i nadziru ih kako se bi dogodilo da njihovi sinovi i kćeri zađu na stranputicu.[81]

Godine 1904. Jordan je svoju pastirsku poslanicu posvetio dogmi o bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije i to povodom pedesete obljetnice proglašenja te dogme. Svećenstvu i puku svoje biskupije obrazložio je dogmu i njezino značenje te govorio o načinu Marijinog otkupljenja i plodonosnosti štovanja njezinog neoskvrnjenog začeća u tadašnjem vremenu, u kojem je oholost duha doprla do svog vrhunca.[82] U poslanici do izražaja dolazi i Jordanova nježna sinovska ljubav prema majci Božjoj, koju je oduvijek posebno štovao. Nadahnut tom ljubavlju i čvrstim pouzdanjem u Mariju, Zaninović poziva: "O vi zavedeni ohološću misli, vi dakle koji ne nalazite mira niti počinka u krilu bludnje, ostavite za čas tmine, koje vas okružuju, pridružite se sinovima Crkve Katoličke, i pokleknite š njima pred Kraljicom svake istine i krieposti, i naći ćete mira i utjehe svojoj duši. Vjerujte, ako jednom udje u vaše srdce ljubav prema Mariji, i ako tu ljubav oplodi milost Božja, vjerujte da vam neće nitko nikada moć izčupati uspomenu i ime te majke plemenite i nježne ljubavi, istinitog znanja i svetog ufanja."[83]

Na poseban je način interesantna Jordanova pastirska poslanica iz 1906. godine, jer u njoj govori o propovijedanju, koje je sam Krist ustanovio i naredio svojim apostolima. Stoga naglašava nužnost kvalitetnog propovijedanja, ali i kvalitetnog slušanja propovijedi, za što su potrebna dva preduvjeta: prikladna priprema za slušanje i vjera. Dakako, propovijedi nije dovoljno samo slušati, nego vjernici trebaju o njima razmišljati i pokušati provesti u djelo propovjednikove savjete. Stoga Jordan naglašava kako su dobra djela dokaz plodonosnog propovijedanja i slušanja propovijedi. Iz toga proizlazi da je glavna svrha propovijedanja učiniti nas dobrim i gorljivim kršćanima.[84] Stoga biskup, koji dolazi iz Reda propovjednikâ, pri koncu pastirske poslanice poziva svoje svećenike: "Izgledom, riečju i svim silama duše svoje propoviedajte svete vjerske istine

[81] Usp. isto, str. 2 – 11.
[82] Usp. ZANINOVIĆ, Jordan, *Katolički svijet: pastirska poslanica svećenstvu i puku Hvarsko-bračko-viške biskupije*, Leonova tiskara, Split, 1904.
[83] Isto, str. 7.
[84] Usp. ZANINOVIĆ, Jordan, *Gospodin Isus: pastirska poslanica svećenstvu i puku Hvarsko-bračko-viške biskupije*, Leonova tiskara, Split, 1906.

djeci, odraslima, priprostima i prosvietljenima, i tim ćete zapriečiti neprijateljima, Vjere, da zapjevaju pjesmu pobjede." [85]

Književnik

Već u mladenačkim danima u Viterbu Jordan se počeo baviti pisanjem pjesama. Većina ih je pisana talijanskim jezikom. Razlog tome nije omalovažavanje materinjeg jezika, nego činjenica da je Jordan od djetinjstva počeo upijati talijanski jezik, koji će u Italiji postati jezikom njegove naobrazbe. Stoga će mu talijanski postati drugi materinji jezik, na kojem će se često bolje izražavati nego na hrvatskom. Don Ante Petravić zgodno primjećuje da je Zaninović bio "odnjihan talijanskim kulturnim duhom"[86] i to u vrijeme "kad se izvan Dubrovnika moglo na prste izbrojiti ljude, te su znali pisati u narodnom jeziku, a kada u javnosti Dalmacije nije bilo ni znaka kakvom radu narodnoga smjera."[87] Odmah potom Petravić nastavlja: "Što je većina njegovoga književnoga rada na talijanskom jeziku, tome ne će nitko zamjeriti (...) Nikakvo čudo, što se Zaninović nije umio otrgnuti od jezika kulture svojih mladih dana. (...) Ako je Zaninović u mladim dnevima zavolio talijanski jezik i ostao mu vjeran, nije nikada bio za politički smjer onih, koji nama nametahu taj jezik namjerom da nam narod raznarode."[88]

Osim toga, poznato je kako je Zaninović, premda se nije previše zaokupljao političkim zbivanjima, ipak svojim osjećajima i stavovima bio na strani narodnjakâ. Kao dokaz tome mogu nam poslužiti pjesme koje je posvetio Gaji Bulatu i don Mihovilu Pavlinoviću.

Pjesnički opus Jordana Zaninovića broji više od 350 pjesama, uglavnom soneta prigodnog karaktera. Pjesme je ponajviše pisao prigodom određenih događaja, kao što su vjenčanja, mlade mise, svećenički jubileji te smrt.[89] Don Ante Petravić o tom kaže: "Skoro su sve te pjesme za razne prigode, i ja ne znam drukčije to protumačiti nego silom prilika, okoline i vremena, sred kojih započe pjesnikovati. Za svoga boravka u Italiji upozna na školskim klupama takvu poeziju, koja je bila većinom ispjevana za prigode. Takvu poeziju Zaninović svojim dolaskom unosi u Split, i održa je za četrdeset godina. Nakon g. 1860. nije bilo važnije crkvene ili svjetovne proslave, pa pirovanja ili smrti

[85] Isto, str. 12.
[86] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 8.
[87] Isto, str. 8.
[88] Isto, str. 8 – 9.
[89] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana* ..., str. I – VIII.

odličnika ili mlade mise svećeničke, a da se Zaninović ne oglasi pjesmom, i to ponajviše sonetom. Bijaše to moda onih vremena, i sve se otimalo, da pri piru, proslavi, pogrebu dobije pjesmu. Kako Zaninović uživaše ime dobra pjesnika, svima je bila mila njegova prigodnica."[90]

Osim prigodnih, Zaninović je pisao i religiozne pjesme. Petravić ističe kako se u svim njegovim pjesmama "zrcali nježnost njegove duše"[91] te potom naglašava osobite karakteristike Jordanovog religioznog pjesništva: "Njegove religiozne pjesme ne odjekuju misticizmom, jer ovaj ne odgovaraše njegovom temperamentu, nego su više smjera dogmatičkoga. U njima ne pjeva srce, već intelekat, ne progovara golo čuvstvo, već više razum i mislilac, koji nije uzalud toliko godina učio i predavao teologiju i filozofiju. U njima ima manje nježnosti i pjesničke lakoće, a više misli i umne produbljenosti."[92]

Među njegovim religioznim pjesmama osobito se sinovskom ljubavlju i nježnošću ističu one posvećene Blaženoj Djevici Mariji, koju je Zaninović posebno štovao. Osim majke Božje, njegove religiozne pjesme posvećene su ponajviše Presvetoj Euharistiji i dominikanskim svecima i blaženicima.[93]

Zaninovićevu poeziju detaljno je proučio mlađi subrat dr. fr. Anđelko Rabadan, koji je u Fribourgu postigao doktorat iz književnosti tezom *La Poesia Italiana del P. Giordano Zaninović Dei Predicatori: 1840 – 1917.* U svojoj doktorskoj radnji piše kako se Zaninović posebno ugledao u Manzonija, Giustija, Dantea i neke druge književnike. Pronalazi u njegovom pjesništvu i mnoštvo klasičnih elemenata s uspješno preuzetim motivima iz mitologije. Što se tiče jezika, osim talijanskim, Zaninović je pisao i latinskim i hrvatskim jezikom te hvarskim dijalektom.[94]

U svojim sjećanjima na Zaninovića i Dinko Politeo iznio je kratki sud o njegovoj poeziji: "U svim njegovim pjesmama u ostalom zrcali se se nježnost njegove duše, a sve se odlikuju, ako ne nekim krepkim i jakim mislima, a to plemenitošću čuvstava, poletom mašte, vanrednom elegancijom izraza i zato su sliveni kao od jednog komada."[95]

Među pjesničkim opusom Jordana Zaninovića nalazi se i mnogo humorističnih i satiričnih poetskih ostvarenja. Dakako, nipošto nije bila riječ o grubom izrugivanju ili zajedljivim šalama, nego o zdravom umjetničkom humoru

[90] PETRVIĆ, A., nav. dj., str. 9 – 10.
[91] Isto, str. 10.
[92] Isto, str. 10.
[93] Usp. MATIJACA, V., nav. dj., str. 10; RABADAN, A., *La Poesia Italiana* ..., str. 97.
[94] Usp. RABADAN, A., *La Poesia Italiana* ...
[95] Usp. POLITEO, D., nav. dj., str. LXIII.

i satiri. Među njegova najveća humoristična književna ostvarenja spadaju šaljive igre *Pasquinata* i *Convegno degli uccelli a Bosanka nel casotto d' uccellanda*. Prvu je napisao 1863. kako bi razveselio subraću u vrijeme karnevala, a druga je nastala 1887. povodom svećeničkog jubileja njegovog subrata fr. Antonina Pesantea. Ove dvije šaljive igre najveća su njegova književno-umjetnička ostvarenja pored šaljive drame *Ho capio*, koju dr. Anđelko Rabadan naziva pravim draguljem među Jordanovim humorističnim ostvarenjima. Drama spada u dijalektalnu književnost, jer je pisana narječjem autorova rodnog otoka. Mnogi joj upravo zato pridaju veliku važnost, kao vjernu svjedoku hvarskog dijalekta.[96] To naglašava i don Ante Petravić: "Radnja ova vrijedi u prvom redu kao neprocjenjivi jezični dokumenat bodulskoga dijalekta, koji inače malo po malo gubi svoju izvornost. Kao takav dokumenat iznajprije dobro će doći svakom filologu. Kao šala protkana je dalekom tendencijom, i hoće da istakne jednu nevolju: Neuki puk, kome se daje tobože suverenska prava i proglašuje ga se izvorom vlasti, uistinu se izrabljuje i izigrava, a on radi neukosti i ne zna, kamo ga se vodi. Treba ga najprije ljubavlju prosvijetliti. Dramatsku ovu radnju resi realističko prikazivanje osoblja uz fino psihološko prodiranje i crtanje."[97]

Zaključak

Devedeset godina nakon smrti dominikanac i biskup Jordan Zaninović izronio je iz zaborava kao velikan uma i srca te aristokrat duha. Naime 13. listopada 2007. godine u Starom Gradu na Hvaru započelo je obilježavanje devedesete obljetnice njegove smrti. Toga dana na njegovoj rodnoj kući otkrivena je spomen-ploča, a u hvarskoj katedrali priređena je prigodna izložba dokumenata o njegovu životu i radu. Istoga dana dr. Marin Zaninović i prof. Joško Bracanović održali su predavanja kojima su nastojali prikazati vrijeme u kojem je fr. Jordan Zaninović živio te njegov lik i djelo. Nakon predavanja hvarsko-bračko-viški biskup msgr. Slobodan Štambuk predvodio je misno slavlje, a potom je u hvarskoj katedrali otkrivena spomen ploča u čast biskupu Zaninoviću. Na koncu je izvden i prigodni recital, koji je priredio biskup Štambuk, a izvela ga je skupina djevojčica recitirajući stihove što su u hvarskoj katedrali bili recitirani prije 105 godina prilikom ustoličenja biskupa Zaninovića. Tako su se vjernici i kler Hvarsko-bračko-viške biskupije na dostojan način odužili svom uzornom i zaslužnom pastiru.

[96] Usp.: PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 11 – 12; RABADAN, A., *La Poesia Italiana ...*, str. 147 – 186.
[97] PETRAVIĆ, A., nav. dj., str. 12.

Malkica DUGEČ

Kroćenje pogleda u visine

Odvoji se pogled od običnih stvari
Pa zaplovi svodom, daleko od svijesti
O životu zemnom što se topi, stari,
Što je slutnja mijena, odron od obijesti.

Odvoji se pogled od sreće, od strasti,
Od vjere, dobrote, domovine, smisla,
Premda ipak sluti da će jednom pasti
Na početak svoga bijega od besmisla.

Čovjek uvijek traži, nemirima luta
Žudeć vječno gnijezdo u visini sviti,
Jer na zemlji tek mu smrtnikom je biti.

Ako i moj pogled za visinom žudi,
Snatreći da tamo sve drukčije traje,
Ja ga krotim. Od sna da mi ne poludi.

3. 9. 2009.

John Henry NEWMAN

Milosni pozivi[1]

Šezdesetnica 27. veljače 1848.

Prispodoba o sijaču, tema današnjega čitanja Evanđelja, podastire nam opise četiri vrste ljudi koji primaju Božju riječ. Sijač najprije sije na otvrdnulo zemljište i na put, zatim u plitku zemlju, ili na kamen, pa na tlo na kojemu je zasađeno i drugo sjemenje, a naposljetku u doista plodnu, bogatu i dobro pripremljenu zemlju. Sijač je slika propovjednika, sjeme je Riječ koju propovijeda, a kamen, put, već otprije zaposjednuto zemljište i dobro tlo odražavaju četiri različita stanja ljudi koji slušaju Riječ. Pred sobom, dakle, vidimo sliku koja će nam, Božjom milošću, pružiti prikladnu temu za večerašnje razmišljanje.

Pogledajmo najprije prispodobu o sjemenu koje pada na otvrdnulo zemljište: *Jedno pade uz put, bi pogaženo i ptice ga nebeske pozobaše* (Lk, 8,5) Moć Božanske Riječi, koju objavljuje njome ovlašteni propovjednik, tako je velika, u tolikoj je mjeri blagoslovljena Božanskom milošću, pa pomoću nje tako napreduje da leti kao sulica, ili strijela. Prorok Amos kaže: *Strijele su im vrlo oštre u srcima kraljevih neprijatelja,* a drugi prorok izjavljuje: *Istesao sam ih pomoću proroka. Pogubio sam ih Riječju svojih usta.* Vidimo da je i u knjizi *Otkrivenja* naš Gospodin prikazan s oštrim mačem koji mu izlazi iz usta, dok sveti Pavao govori o maču Duha, a to je Božja Riječ. Prorok Izaija upozorava da se ta Riječ otiskuje i Bogu se ne vraća prazna, nego napreduje ondje kamo je On pošalje. Ništa je ne može zaustaviti, osim zatvorena srca. Ništa joj se ne može oprijeti, osim tvrdokorno ovosvjetske, putene i bezbožne volje, jer takva se volja uistinu opire Bogu. No premda Božanska Riječ može ući ako je srce imalo razblaženo, ipak ostaje na površini ako srce nije dovoljno omekšano. Prispodoba nam pokazuje neposredne posljedice činjenice da Riječ ostaje na površini, jer pozobaju je ptice nebeske, pa ondje ne leži baš dugo. Nameću se dvije mogućnosti: ili ćemo dopustiti da nam Riječ uđe u srce, ili će je odnijeti vjetar, pozobat će je ptice, a noge prolaznika razgazit će je i uništiti.

[1] Propovijed kardinala Johna Henryja Newmana (1801. – 1890.), engleskog teologa, koji je 1845. prešao s anglikanizma na katoličanstvo. Najavljeno je njegovo proglašenje blaženim prigodom posjeta pape Benedikta XVI. Velikoj Britaniji 16. – 19. rujna ove godine. (Ur.)

Mogu zamisliti da neki slušaoci smatraju da opisujemo krajnosti, no zapravo je riječ o njima samima. Kad čuju, ili pročitaju opis slike sjemena koje pada na tvrdo tlo uz rub puta, možda slušaju ravnodušno, kao da ih se to ne tiče, a zapravo je taj opis upućen upravo njima. Vrlo su brojni oni čije je srce nalik kamenitoj zemlji uz cestu, a evo što time hoću reći: Mnijem da nam se svima događa da čujemo imena nekih osoba, ili slušamo o zgodama i događajima, pa u jednom trenutku čujemo nešto, ali već u sljedećem sve to zaboravljamo, jer nam riječi doduše prođu kroz glavu, ali ne ostave dojam. Zašto je tako? Zato što o tome nikad prije nismo čuli, ne zanima nas, pa nas se i ne dotiče. Kako riječi dođu, tako i odu, kao da nam se netko obraća nepoznatim jezikom. No pretpostavimo da su nam poznate činjenice iz života čovjeka o kojemu se govori. Zamislimo da je riječ o javnoj osobi, da smo o njoj slušali, ili godinama čitali. Možda znam što se toj osobi događalo, poznato mi je da je napustila zemlju, ili je zapala u nevolju, oboljela, možda se uzdigla na ljestvici, ili je umrla, pa nas vijesti koje čujemo vrlo zainteresiraju. Ono što doznajemo povezujemo s već poznatim činjenicama. Kad u društvu o nekome kažemo ovo ili ono, često vidimo da se te vijesti uvelike dojme pojedinih slušalaca, dok su za druge posve nevažne. Zato ta druga osoba nezainteresirano prelazi na novu temu, ali prvi sugovornik izražava čuđenje, zadovoljstvo, ili žalost, pa kaže: *Je li to moguće? Sjećam se toga čovjeka od prije dvadeset godina. Kako se promijenio, kako se visoko popeo,* ili *kako ga je tužan završetak snašao!* Možda doznajemo, kao što smo upravo nedavno čuli, da je abdicirao francuski kralj. Netko će primijetiti: *Sjećam se kad je sjeo na prijestolje,* pa će o tome razmišljati, dok za drugoga to neće biti odviše značajna vijest, pa o njoj neće ni mozgati.

Još nas više zanimaju novosti koje se tiču dragih prijatelja, ili bliskih rođaka. Ako samo čujemo da netko u razgovoru spominje dobro nam poznato ime, sluh nam se izoštri, pa sve jasno razaznajemo, jer sliku dobroga poznanika povezujemo s tisuću misli, ta osoba u nama ima svoje mjesto, može se reći da je dio nas, a kako nam je u nutrini zapisana njezina duga povijest, to nam je ime vrlo značajno.

Sad uviđate razliku između slušaoca s otvrdnulim i onoga s omekšalim srcem. Prvi je često razmišljao o vjeri, a drugi to nikad nije činio. Jedan će se u dovoljnoj mjeri zainteresirati ako mu govorite samo o onome što se tiče njegova svijeta, ako razgovarate o tome kako uzgojiti ljetinu, o svim mogućim načinima zarađivanja novca, ili o raznovrsnim svjetovnim zabavama i zadovoljstvima, jer time smjesta zaokupimo sugovornikovu pozornost. No ako mu progovorite o četiri posljednje stvari: o nebu, paklu, smrti i sudu, zuri u vas, ili

se počne smijati. Ako mu se obratite pobudnim riječima o svetim stvarima, čuje i zaboravi. Posebno je žalosno što je tako i s mnogima na smrtnomu času. Vjernici koliko mogu nastoje riječima dotaknuti umirućega, no iako ih siroti bolesnik čuje, ono što mu govore prima bez čuvstava, bez ikakva razmišljanja. Riječi neučinkovito padaju u prazninu, a bolesnik umre. Suprotno tome, spomen nekog svetoga mjesta ili imena djeluje poput čarolije na osobu čije je srce naviklo razmišljati o vjeri, jer te je ljude Božja milost pripremila i na razne ih načine učinila primljivima. Uzmimo čovjeka kojega su iskušavale nevolje, možda je propatio gubitak drage osobe, ili je zapao u grijeh, pa se sada skrušeno kaje, a kad čuje pitanje: *Što mi je činiti da se spasim?,* ili: *Poslije smrti sud,* ili pak: *Vjeruj i spasit ćeš se,* a možda i: *Utješi se, utješi, narode moj,* ili: *Krist je umro za grješnike,* tih nekoliko riječi uklope se u duševno stanje te osobe i smjesta je oduševe, pa ih ona ne može prečuti, nego ih žarko prihvaća i upija. Da, znamo da se sveci duhovno hrane već samim Isusovim imenom, ono ih ushićuje, a slično je i s Marijom, ili s oba imena, izgovorena zajedno: *Jesu Mariae* i: *Alma Redemptoris Mater.* Sveci su, čuvši ime, doživljavali ekstazu. Ta nam imena u umu slikaju likove Majke i Sina, štoviše, vječnoga Sina i Majke pune svih milosti, a ta povezanost uznosi i ulijeva strahopoštovanje, jer u potpunosti je ljudska, ali i božanska. Te riječi podižu mrtve i razblažuju žive.

Primjećujemo da su, u prispodobi, Riječ života pozobale ptice, a k tome su je i razgazile noge prolaznika. Dosad sam govorio o neupućenima, nemarnima, o ljudima bez srca, kojima je đavao ukrao božansko blago, jer su ga ostavili da leži na površini njihova duha. Ali ima i drugih, još gorih, onih koji, kako se čini, gaze božansku Riječ. Takvi ljudi osjećaju odbojnost i mržnju prema istini. Strašno je reći, ali na svoje se oči možemo uvjeriti da mnogi mrze nauk koji je Krist objavio, a Crkva naučava. Naravno, mnogi to čine iz pukoga neznanja, a drukčije bi osjećali i postupali da su imali prilike čuti pouku. Ali nisu baš malobrojni oni koji na propovijedanje Riječi odgovaraju s prijezirom, taj ih govor razdražuje, pa od sebe odbijaju Riječ. Tako je od samoga početka: Kain je ubio Abela, Josipa su svukla i prodala braća, Davida je Šaul mrzio, a našega Gospodina su popljuvali i na smrt osudili oni kojima je došao. *K svojima dođe i njegovi ga ne primiše* (Iv 1,11). Grješni je naraštaj osjećao odbojnost prema njemu i odbacio ga je, a otkad on više nije među nama, svijet još osjeća odbojnost prema njegovoj Riječi i opire joj se. Ponekad to izvire iz nedostatka ljubavi. Čujemo kako ljudi kleveću Crkvu i rugaju se najsvetijim stvarima. Čim se spomene nešto s tim u svezi razbjesne se, mršte, promijene izraz lica, štoviše, kad vide svećenika počnu se snažno tresti, sumnjaju da neki redovnik ili redovnica imaju sve same šokantne i gnjusne značajke, a zbog svojih predrasuda šire u najvećoj mjeri neistinite priče. Ponekad to proizlazi iz nedostatka vjere. Smatraju da je upravo čudesno, posve nepojmljivo, neobično i vrijedno zgražanja da ljudi mogu vjerovati u ovo ili ono naučavanje, ne žele vjerovati da je to uopće moguće, misle da se ljudi pretvaraju da vjeruju ono što zapravo ne vjeruju, pa sve obrazovane katolike smatraju licemjerima. Takvo mišljenje izvire iz nečiste savjesti i netrpeljivosti koja dolazi do izražaja kad im se govori o onome što bi im inače bila dužnost. Gospodin nas poziva da svoje bisere ne bacamo pred svinje, jer će ih izgaziti papcima, a upravo to i čine puteni, senzualni ljudi. Žele živjeti na svoj način, ne sviđa im se kad ih se upozorava na pakao i posljednji sud, pa kad do njih dopre pobudni glas, pobune se protiv njega, jer smatraju da ih objava istine o Bogu osobno vrijeđa. Tada kao da počnu toptati nogama, kako bi ugasili nebeski plamen.

No sad ću spomenuti i treći, prilično čest slučaj otvrdnula srca. Tu spadaju oni koji vjeruju Riječi života, ali ih ona ne pokreće. Kad osobe koje grješno žive prvi put čuju naviještanje katoličkih istina, propovijedanje ih se dojmi, jer je nešto novo, a novost nauka je Božje oruđe. Bog ga je blagoslovio, kako bi učinkovito djelovalo na ljude. Zato ih se propovijedanje dotiče i privlači ih. K tome, bogoštovlje Katoličke crkve može uvelike zaokupiti, jer tu su sveti obredi, sakralni čini, vrlo svečana služenja (primjerice blagoslovi), pa sve to takve ljude obuzdava, navodi ih da se predaju, da se prepuste Bogu, s osjećajem da su u rukama Spasitelja. Navodi ih da uzviknu: *Uzmi me, čini sa mnom što hoćeš!* To traje neko vrijeme, a hvala Bogu, ponekad sretno završava, jer takvo oduševljenje i preobraženje uma vode do trajnoga obraćenja. No u drugim slučajevima nije tako. Osoba je određeno vrijeme potaknuta, a onda oduševljenje izblijedi. Viđao sam takve ljude, mnogi ih poznaju. Na rubu su istinskoga obraćenja, spremaju se ozbiljno prihvatiti vjeru, spremni su svom biću postaviti samo jedan cilj, odredište i životnu svrhu: ugoditi Bogu i spasiti dušu. Ali iznenada, u njima dolazi do promjene, koja se odigra gotovo u trenutku, dok okrenemo glavu i skrenemo pogled. Kad ih ponovno pogledamo, već su posve druge osobe, ili bolje, isti su kao što su i bili. Ponovno su zapali u nekadašnji zaborav vjere, a kad se jednom opuste, nemoguće ih je pokrenuti, pa takvi ostaju zauvijek. I zato, ima osoba koje baš posve ne zanemaruju vjeru, nego se drže nekih oblika vjerovanja, žive po određenim pravilima, pa ih nazivaju vjernicima, što oni na određeni način i jesu, no jednom su bili potaknuti da prigrle jedini istinski oblik bogobojaznosti, koji dolazi s neba, bili su pozvani da napuste kumire i taštine, no ako propuste učiniti taj korak, ako ih izda odvažnost,

ako ih spriječi oholost, ili ih unazadi ljubav prema svijetu, tako da odustanu od svoje namjere, više nisu ono što su bili prije toga. Ne, gori su! Novo stanje tih ljudi gore je od prijašnjega. I prije su bili okorjeli, a sad su deset puta tvrdokorniji. U njima nije pogaženo samo dobro sjeme, nego im je izgaženo i samo srce, stvrdnulo se poput pločnika i više ga ništa neće pokrenuti.

Nažalost, to se događa i ondje gdje se godinama propovijeda istina, a ne samo na mjestima gdje se propovijedi ne čuju. Vidjet ćete kako riječ uspješno napreduje na nekom novom mjestu, ali na staromu vladaju hladnoća, mrtvilo, omlitavjelost, tromost, mlakost, nazadovanje i neiskrenost.

Postoji i mnogo gori primjer takve okorjelosti srca. Znam čovjeka koji je na neko vrijeme prihvatio vjeru, činilo se da je vjernik, ali onda je to otklonio, čak je odbacio i vjerovanje u Boga. Postao je poput životinje u polju, pa je čak o tome otvoreno govorio, priznavao je svoju promjenu i izjavljivao: *Nekoć sam bio religiozan. Vjera je u meni imala svojih pet minuta. Izrasla je kao trava, no iz nje se ništa nije razvilo, kao ni iz trave. Ne mogu je oživiti. Bilo je to određeno stanje uma, u određenom razdoblju moga života, ali nadrastao sam to.*

Dakle, draga braćo i sestre, kakvu pouku mogu izvući iz tih promišljanja, osim one koju nam prorok pruža u *Psalmima,* a Apostol je od njega posuđuje: *Danas, ako glas mu čujete, ne budite srca tvrda kao u Pobuni, kao u dan iskušenja u pustinji...* (Heb 3,7–8) *Pače, hrabrite jedni druge dan za danom dok još odjekuje ono Danas da ne otvrdne tko od vas zaveden grijehom.* (Heb 3,13) Kad je srce tvrdo, ptice odnose božansko sjemenje i ne vraćaju ga, nego ono zauvijek nestaje. Zato na najbolji način iskorištavajte dragocjeno vrijeme. Ne odgađajte – mnogo je duša osuđeno zbog odugovlačenja. Božje prigode ne čekaju, nego dolaze i odlaze! Riječ života ne čeka, ako je ti ne prisvojiš, to će učiniti đavao, koji ne oklijeva, nego su mu oči uvijek otvorene, pa je spreman skočiti i odnijeti dar, ako ga oklijevaš upotrijebiti.

Postanete li svjesni činjenice da su vam srca tvrda, pa čeznete za razblaživanjem, ne očajavajte. Uz pomoć Božje milosti, sve će vam biti moguće. Obratite mu se, zamolite volju i snagu da izvršite ono na što vas poziva. Bog nikad ne napušta vjernike koji ga zazivaju, kad god iskušava čovjeka, pruži mu i milost kojom će nadvladati kušnju. Zato ne očajavajte i ne klonite, čak ni ako mu dođete ali smjesta ne osjetite čuvstveno uzdizanje koje vodi do nadvladavanja samoga sebe. Bog milost daje malo-pomalo. Ako mu svakodnevno dolazimo, u Njegovoj se nazočnosti postupno ispunjavamo strahopoštovanjem, pa smo mu u stanju vjerovati i slušati ga. Stoga, ako netko teži prosvjetljenju kako bi spoznao Božju volju, a želi steći i snagu da je vrši, neka, ako ikako može, dnevno pribiva sv. misi. Neka počne tako da se svakodnevno pojavljuje pred Presvetim Sakramentom, pa neka Utjelovljenom Spasitelju ponudi srce, kao prikladan prinosni dar na koji će utjecati pogled i milost Vječnoga Sina, mijenjajući ga i posvećujući. Neka se ta osoba tu i tamo, tijekom dana, kratko pomoli, neka izgovori streloviti zaziv Gospodinu i Spasitelju, a isto tako i Njegovoj svetoj Majci, Blaženoj Djevici Mariji, anđelu čuvaru, ili svecu zaštitniku. Neka se povremeno sabere, pa neka u duhu, kao da je već u nebu, stupi u Božju nazočnost, zamislivši da stoji pred prijestoljem Svevišnjega. Neka zamisli da vidi Jaganjca Božjega, koji odnosi grijeh svijeta. S vremenom, pomoću tih će sredstava biti u stanju smekšati svoje srce, ne odjednom, nego postupno, ne pomoću vlastite mudrosti, nego će njegova nastojanja blagosloviti Božja milost. Upravo su tako počinjali i sveci. Male stvari učinili su polazištem, pa su naposljetku postali sveti, ne odjednom, nego korak po korak. Stoga se i mi, iako nismo sveci, moramo otputiti stazom poniznosti, strpljivosti i pouzdanja u Boga, imajući na umu da smo u Njegovoj nazočnosti, pa mu budimo zahvalni na milostima.

A sada, braćo i sestre, iako sam zapravo malo zborio o velikoj temi, rekao sam dovoljno, ne o samom predmetu, nego dovoljno da *vi* izvučete pouku iz onoga što ste čuli. Položite te riječi u svoja srca, kao što sam uvjeren da činite, a i dalje ćete činiti. Želim vam da i pomoću moga propovijedanja steknete blagoslov. U tome, a i u svemu drugome blagoslovio vas Svemogući Bog, Otac, Sin i Duh Sveti.

Prijevod: Mladen Jurčić

Ivana HERCEG

Ja ću ...

Kad me stari vjetar otpiri
Još ću biti tu
Iza tvoga uha cvijet ću biti

Kad me ulice pometu iz svih svojih smjerova
Još ću hodati
Tebe pratiti
Kao žvaka ispod tvoje papuče
(ha, ha; nećeš me uočiti)

Kad me snijeg sakrije u svojoj bjelini
Ja ću milovati tvoje ruke
Dijete s očima žene

I kad kiša ubije moju vedrinu
Samo ću biti kap
Skrivena u ćošku tvog prozora

I kad me ne bude bit ću ja kraj tebe
Ja ću...

Kristijan KRALJEVIĆ

Mjesečev krojač

... leti zvijezdama i doći ćeš u zemlju snova, gdje te ja čekam okupana mjesečinom...

Bile su to riječi koje je čuo kroz mjesečinu i vjetar, u tihoj jesenskoj noći. Još ponesen ljepotom toga bića i glasa krenuo je stazama zvijezda iza stvarnosti svijeta, putem poznatim samo onima koje su zvali Mjesečevim krojačima.

U nekim legendama i pričama nazivali su ih spletkarima noćnih bogova i bića, u nekim tkalcima najdivnijeg ruha, u nekim tkalcima najdivnije laži i spletke, koju su samo bogovi razotkrivali, dok su ljudi u njoj mirno i spokojno uživali, kao i oni koji su nosili ruho tkalca. Ali zapravo sve su to bile laži, nametnute od ljudi i bića koji su u svojoj sebičnosti umirali, jer ne poznavahu tu ljepotu koju su Mjesečevi tkalci poznavali.

Iz niti mjesečine tkati najdivnije, najugodnije i ljepše ruho smrtnog svijeta, ruho kraljeva i polubogova. Ruho o kojem su svi smrtnici, među njima i oni koji se nazivahu polubogovima, sanjali danju i noću, jer oni koji to ruho nošahu bijahu zaista posuti posebnom ljepotom mjesečine. Ali od svih legendi o tom ruhu i njegovu tkalcu, samo je jedna istinita. Priča ljubavi tkalca i djevojke niska roda i loze, ali zato obasute ljepotom koja je bila poznata samo božicama drevnog svijeta.

U noći tihoj, u noći najdivnijoj, njegova duša osjeti njezin zov. Iako nesvjesna toga, pozvala ga je tihim šapatom svoga srca. Da siđe s putova zvijezda na putove ljubavi i ljudi.

Kad je došao tiho do mjesta gdje je njezino srce spavalo i čekalo, ona se prepade jepote kojom to biće bijaše obdareno. Kao sjajem sunca, koji te ne plaši ili ozljeđuje, već te nježno, kao ruka majke tek novorođenog djeteta, miluje i miri dok se spremaš u najdivniji san, u svijet u kojem on živi i stanuje. Kao udarom vatre na golu kožu, ali vatre koja ne prži i ubija, već puni tijelo neopisivom energijom, snagom i žudnjom. Kao udarom kamena, koji ne boli ili crni, već udara kao unutarnji gong našeg srca, radi kojeg srce kao da iskače iz nas i želi poletjeti daleko do zvijezda.

I u noći takvoj, u noći najdivnijoj on posla pjesmu do njenog srca, preko zvijezda: *Kroz pjesmu skrivena poruka, iza lica anđela, u obliku poljupca, poslana poruka od zvijezda. Da te povede u svijet tisuću i jednog sna, iza pustinja ni-*

štavila u oaze vječnog života. Gdje samo ljubav postoji, slađa od meda, skinuta s usana dvoje zaljubljenih. U svijet moga tkanja, u svijet moga čara. Gdje te ja čekam i volim, gdje te moja ljubav ljubi i voli, gdje te moje srce traži i voli.

Pjesma, najdivnijeg od roda, tkalca Mjesečeva svoda, probudi je iz sna i zadrži joj se poput šapata duha u njenom srcu i duši, daleko od ušiju drugih. U njezinom srcu i tajni. Gdje nitko, osim nje, ne čuje te riječi dalekoga svoda, Mjesečeva svoda.

Zbog riječi koje nikad smrtnik nije smio čuti, njezina se duša zaljubi u njega i njezin bitak poludi za njim. Njezino tijelo bi iz dana u dan sve sličnije nebu, sličnije zvijezdama i Mjesecu. Daleko od ljudi i od smrtnosti koju u sebi nosiše. A sve bliže svijetu dalekoga svoda. Iako daleko od ljudi, ipak toliko predivno i milo da je najveći kraljevi toga svijeta za nevjestu i djevu poželješe.

Tako i bi nakon godina, jer tkalac ne uspije ponovno doći do nje, jer mu sile dalekoga svoda to zabraniše. I djeva nakon nekoliko godina ljepote i sjaja umre kao zvijezda, kao zvijezda najdivnijeg sjaja. Zvijezda predvečeri, jutra i noći. Zvijezda putnika i moreplovaca, zvijezda puta i spasa, zvijezda Danica.

A tkalac i danas traži nju, preko poruke: ... leti zvijezdama i doći ćeš, u moju zemlju snova, gdje te ja čekam, okupana mjesečinom..

Drago MARŠIĆ

Kad postanem ljudi kad osvanem ptica

Za um zaći
Zapeto odapeti
Ispleteno rasplesti

Raspetljati spetljano
Rasurljati isurljano

Razmrsiti zamršeno
Razbistriti zamućeno

Sići s uma
Za um zaći
Zasurljano naći

Zdenko KREMER

Postmoderna vremena (ili Čuđenje u svijetu)

Borba protiv bora

Slučajno sam čitajući internetsko izdanje jednog našeg dnevnog lista, u „oglasnom prostoru" naletio na naslov – Savjeti u borbi protiv bora. U prvi tren, taj mi se naslov učinio smiješnim – Zašto bi se trebalo boriti protiv bora i kojeg to uopće bora? Onda mi je palo na pamet da se tu ne radi o boru – crnogoričnom stablu nego o boru – kemijskom elementu, koji je valjda iz nekog razloga štetan za ljudsko zdravlje. Ili možda za prirodni okoliš, tko bi to znao. Nasmijao sam se svojoj gluposti. No kad sam pročitao kratak tekst ispod navedenog naslova, shvatio sam da sam pogriješio i po drugi put – naime da se tu ne radi ni o boru – kemijskom elementu, već o borama na licu.

Našao sam se tada u čudu – Zašto bi se trebalo boriti protiv bora na licu? No opet samo za trenutak, jer sam brzo skontao kako borbene parole ove vrste predstavljaju standardni sadržaj televizijskih reklama i reklamnih plakata. Stvar je bila samo u tome što ovaj naslov nekako posebno bode u oči. Okolnost naime da riječ bora ima isti korijen kao i riječ borba, uz pojavu homonimnosti, čini da ova formulacija s borbom protiv bora zvuči nekako nespretno i blesavo.

Spomenuta veza vjerojatno nije slučajna, možda su bore na licima odraslih ljudi nekakav odraz životnih borbi kroz koje su prošli, znamen svakojakih nevolja, egzistencijalnih strahova, briga i problema s kojima su se suočavali; možda upravo bore na neki najneposredniji, najvidljiviji način odražavaju sadržaje njihovih života. Uostalom na što sliči lice starije osobe bez bora? Nije li to nešto neprirodno, bezlično, nije li takvo lice zapravo lice idiota koji uistinu i nije živio?

Sigurno je da ima ljudi koji žele mnogo toga sakriti, možda čak i izbrisati kompletnu istinu o sebi i svom životu. Nekom je od njih izgleda palo na pamet da je to moguće nekakvom uzaludnom borbom protiv istine svojih bora. Jadna je ta zabluda, a još je jadnije to što ljudi ne uviđaju kako se svaka borba protiv istine prije ili poslije pokazuje uzaludnom. A borba protiv istine koju možeš vidjeti u ogledalu, pogotovo.

I tako ovaj naslov, kako god ga shvatili, uvijek ispadne smiješan. Jer borba protiv bora na licu jednako kao borba protiv bora – crnogoričnog stabla ili bora – kemijskog elementa, koliko god nas pokušavali uvjeriti u suprotno, uvijek ostaje najobičnija budalaština, još jedan „biser" u riznici neuništive (?) ljudske gluposti.

Mirisi sela i grada

Neki se ljudi iz grada, pri posjeti mojim roditeljima koji žive na selu, potuže kako tu sve smrdi. Smrdi đubre, smrdi štala, smrde svinje. Možda im smrde i ljudi, ali to ne govore. Ove me tužbalice uvijek začude, jer meni tamo nikada ništa nije smrdilo, ni prije kad sam kao klinac dolazio onamo u posjetu maminom stricu, a ni sada kad dolazim u posjetu roditeljima. Ali nije to zbog lošeg njuha. Doduše, kad komšije voze đubre na njivu, a kod njih se toga skupi cijelo brdo, visoko kao štala sa sjenikom na drugoj etaži, onda se nešto i osjeti, no to mi ne previše smeta.

Zapravo, rekao bih da je stvar u tome što tek na selu, odnosno u prirodi, kod gradskog čovjeka proradi osjet njuha, pa tek ondje može osjetiti neki miris, autentični, iskonski miris, miris zemlje, miris livada, njiva, šuma, mirise godišnjih doba, mirise biljaka, cvijeća i plodova koje nam zemlja daje, pri čemu i mirisi životinja (eventualno i onih ljudskih), a koje oni nazivaju smradovima, postaju jednostavno sastavnicom mirisa života koji je nešto normalno, prirodno i samim tim ništa loše.

U gradu se ne osjeti ništa, pa čak ni smrad, to je barem moje iskustvo. Tu valjda osjetila toliko otupe da mirisi više i ne mogu doprijeti do pameti. I taj je bezmirisni miris grada gori od najgoreg seoskog smrada. Zabrinjavajuće je što toga latentnog mirisa grada ljudi uopće nisu svjesni.

Jedino se tu i tamo, posebno po jutarnjim tramvajima, može osjetiti miris raznih pomada i parfema, dezodoransa i kolonjskih voda, i sve se to obično tako lijepo smiješa, da se čovjeku diže želudac.

Ipak, ima i jedan ugodan miris koji se u gradu može nanjušiti. To je miris finog nedjeljnog ručka. Nažalost, takav je miris rijetkost (barem ga ja rijetko kada zatječem).

Mlijeko s dodatkom kalcija

Bila je neka reklama (a možda je emitiraju još uvijek) za mlijeko s dodatkom kalcija. Čudila me ta reklama – Zar u mlijeku već nema kalcija? Kako se

to taj kalcij uopće dodaje i kakav je to kalcij koji se dodaje? Tata mi je objašnjavao (a on se, kao, isto bavi mlijekom, samo kozjim) kako se u mljekarama iz mlijeka najprije izvadi kalcij i još štošta (možda i sve što se može), a onda se vrati neki drugi (odnosno nešto drugo).

A da mlijeko iz mljekare ne odgovara onome koje pomuzeš u štali, u to se nije teško uvjeriti. Recimo, kad ugrijem naše mlijeko u lončiću i onda ga popijem, lončič ostaje gotovo čist (ostane zapravo malo masnoće na crti koja označava početnu razinu mlijeka). A kad isto učinim s mlijekom kupljenim u trgovini, onda na dnu lončića ostane neki tamni talog, koji se pri pranju suđa ne skida samo tako. Valjda je to taj kalcij, odnosno kalcij plus još nešto.

No ne čudi samo mlijeko s dodatkom kalcija, već i to što protiv toga kalcija, taloga i uopće mlijeka koje je drugačije od onoga koje daju recimo krave, nitko ništa u javnosti nije ni zucnuo. Valjda se ljudi naviknu na taj talog, na drugačije okuse i mirise, pa im oni onda ne smetaju. Kao što će se pomalo naviknuti (ili se već navikavaju) na paradajz s dodatkom ribe ili krompir s dodatkom visibabe. A jao si ga nama s ovakvim dodacima.

Za one koji ne znaju, evo citata iz članka našeg poznatog genetičara i borca za ekološku poljoprivredu, dr. Marijana Jošta, u Vjesniku još prije desetak godina (3. 11. 2000.). A ako se nešto od tada promijenilo, onda se promijenilo na gore:

Sigurnost i bezopasnost prehrambenih proizvoda od GMO-a nije dovoljno ispitana jer se multinacionalne biotech-kompanije žure što prije vratiti velika financijska sredstva uložena u istraživanja. Tako se dogada da nedovoljno ispitana hrana dolazi na tržište, a kupci, ne svojom voljom, postaju pokusne životinje za njezino testiranje. Tu tvrdnju najbolje potvrduje pokušaj prikrivanja alarmantnih rezultata hranidbenih pokusa na štakorima koje je u škotskoj proveo dr. A. Pusztai (Gillard sur. 1999.). Sporni hranidbeni pokus proveden je sa GM-krumpirom u koji je unesen gen iz visibabe. Taj gen transgenoj biljci daje sposobnost proizvodnje tvari nazvane GNA-lektin, koji ima insekticidni učinak. Dosadašnje spoznaje o lektinu visibabe nisu uputile da je toksičan za sisavce, pa je zato i uključen u krumpir, rižu, uljenu repicu, kupus i druge biljne vrste. Pokusi su pokazali da je GM-krumpir s vlastitim lektinom u mladih štakora usporio rast, oštetio imunološki sustav te izazvao značajne promjene na vitalnim organima (mozgu, štitnjači, bubrezima, slezeni, želučanoj stijenci). Nasuprot tome lektin visibabe pomiješan s običnim krumpirom u istoj koncentraciji nije štetno djelovao. Kad su objavljeni rezultati tih istraživanja (kolovoz, 1998.), dr. Pusztai je prisilno umirovljen, a vjerodostojnost rezultata je zanijekana. Tek na zahtjev medunarodne znanstvene

javnosti rezultati su ponovno razmotreni, prihvaćeni kao točni, a dr. Pusztai je rehabilitiran (veljača, 1999.).

O jednoj „humanitarnoj akciji"

Prošlog petka poslao sam jedan mail na adrese nekih svojih prijatelja. Taj mail ipak nije bio tipa onih koji se pošalju na sve moguće adrese koje negdje imaš zapisane, pa zapravo i ne očekuješ odgovor; ovdje se na koncu radi o ljudima s kojima komuniciram gotovo svakodnevno. A većina njih su informatičari za koje je vrlo vjerojatno da bi mi mogli pomoći na ovaj ili onaj način, što bi mi svakako dobro došlo. Na taj mail nitko nije odgovorio. Nije to meni bio neki problem, snašao sam se već nekako u međuvremenu. Ovdje je problem u tome što je ovakav ishod zapravo jedna od mnogobrojnih indikacija da su ljudi ovog našeg vremena, (odnosno da smo) uglavnom izgubili sposobnost da u nepreglednoj masi informacija koje do nas dolaze sa svih strana, razlučimo bitno od nebitnog, smisleno od besmislenog, istinu od laži. A ta nas nesposobnost vodi u ravnodušnost, rezignaciju, ignoranciju za zbivanja oko sebe, koja onda promatramo otprilike na način na koji se gleda nogometna utakmica. I ne samo što su nas izdresirali da budemo ignoranti, nego smo i oguglali na ignoriranje sebe samih.

Čini se da ta, za ovo (post)moderno vrijeme karakteristična ignorancija koja ne kaže ni „žao mi je" ni „Idi dovraga", zapravo nije neka naša „karakterna crta", a još manje neko „uobičajeno stanje duha", već jedna duboka i moćna namjera, koja se u našoj „stvarnosti" realizira u obliku efikasne metode održavanja na životu ovog današnjeg „sistema vladanja". Vlastima u totalitarnim državama trebala je tajna policija kao sredstvo represije nad onima koji su imali nešto protiv i nešto se bunili (jer su stvarno i bili „opasni"). Sredstva represije danas su ugrađena u našu vlastitu narav.

Evo sadržaja spomenutog maila:

Pred nešto više od tjedan dana razgovarao sam s roditeljima jednog bolesnog dječaka (5 godina) koji bi mu željeli nabaviti nekakav kompjuter (za igru, on inače mora boraviti u zatvorenom i ne smije puno kontaktirati s ljudima dok mu traje terapija). Oni nemaju novaca da mu kupe novi stroj, pa bi mu trebalo nabaviti ili složiti nešto "polovno", barem nekakav PII/K6. S obzirom na okolnosti, bilo bi dobro kad bi se nešto moglo naći povoljno ili besplatno. Dakle, ako imate neke stare komponente, ili imate neki stroj, kompletan ili u dijelovima, koji biste prodali po relativno povoljnoj cijeni, ili znate nekoga tk ima nešto takvo molim da mi javite.

*

Valjda svakog odraslog čovjeka ponekad obuzme nostalgija za prošlim vremenima, osobito mladošću ili djetinjstvom. A budući da je čovjekov život uopće, a time i ono što od njega ostaje u sjećanju nemoguće odvojiti od najšireg konteksta u kojemu se on događa, nekada se čini da nostalgija naše generacije poprima oblik žala za „potonulom SFRJ", koji obično nazivaju jugonostalgijom. To je valjda nešto slično čeznutljivim sjećanjima naših djedova i baka na onu daleku crno-žutu monarhiju ili čak na onu „predratnu" državu, kada se ipak, usprkos svemu, živjelo ljepše i veselije nego danas. Ili sjećanjima naših roditelja na prohujala vremena poslijeratne „socijalističke izgradnje" kad se „zbilja radilo onako kako treba" i kad još nije bilo sveg onog „nerada, javašluka i lopovluka" koji je karakterizirao jugoslavensko društvo u njegovom poznom periodu. Kakve sve to ima veze s Austro-Ugarskom ili s onom kasnijom Kraljevinom, ili sa FNRJ tj. SFRJ, nije mi baš jasno (najvjerojatnije je da nema nikakve i da se zapravo radi o fenomenu da u lako dostupnom sjećanju ostaju samo one lijepe stvari, dok one ružne odu nekamo dublje, gdje im se obično zametne svaki trag), no to su nostalgije na koje svatko od nas ima pravo.

*

Još malo o stereotipima

Izgleda da se pretpostavlja da oni koji pripadaju nekim kršćanskim (katoličkim) krugovima i kružocima imaju velike simpatije prema Tuđmanu i njegovom načinu vladanja, glasaju za HDZ na izborima, suosjećaju s hrvatskim generalima zatočenima u Haagu, oduševljavaju se Thompsonom i njegovom poezijom, a dobro je i ako im je netko od rodbine poginuo na Bleiburgu. U tom društvu nije baš preporučljivo reći kako je Tuđmanova pretvorba i privatizacija nanijela ogromne štete hrvatskoj privredi i društvu uopće, a kamoli spominjati kako ti je djed bio u partizanima. U nekim drugim krugovima opet moraš Crkvu smatrati zastarjelom i reakcionarnom organizacijom, slagati se s pravom na pobačaj, slušati neku drugu vrstu glazbe, oduševljavati se novim tehnologijama, osobito onim komunikacijskim, smijati se prostačkim vicevima, a proste riječi upotrebljavati kao poštapalicu. Tu valjda nije preporučljivo reći kako se tvoj djed uglavnom stidio svoje partizanije.

*

Studentski prosvjedi i reakcije iz akademskih krugova. S obzirom na vlastito iskustvo, ne čudi sljepilo sveučilišne nomenklature koja ne shvaća, niti želi

shvatiti, da se ovdje radi ne o nekakvim studentskim „zahtjevima" ili „pravima", nego o sudbini čovječanstva koje se našlo u slijepoj ulici. Ne smeta njima što je znanje „roba" bačena na „tržište", pa ni to što su oni i sami takva „roba", valjda zato što se prodaju po relativno povoljnim cijenama.

Može li se što učiniti da barem nešto na ovom svijetu prestane biti roba? Može li se što u tom smislu učiniti sa znanjem? I bi li ukidanje znanja kao robe moglo pridonijeti ukidanju ovoga značenja I za druge stvari, odnosno bića, pogotovo ona ljudska? Čini mi se da bi aktivisti Pokreta za slobodni softver imali bi što reći o ovoj temi jer je priča o slobodnom softveru zapravo priča o znanju koje je postalo, a onda prestalo, odnosno prestaje biti roba. A ta bi priča mogla biti poučna i u nekom vrlo općenitom smislu.

„U digitalnom društvu klasa radnika na znanju – umjetnika, književnika, studenata, tehnoloških stručnjaka i znanstvenika koji nastoje unaprijediti uvjete svog života na osnovi prikupljanja znanja i analize dostupnih informacija – biva radikalizirana sukobom između onoga za što znaju da je moguće i onoga što ih ideologija buržuja prisiljava da prihvate. Iz tog nesklada stasa svijest ove nove klase, a s njenim uzdizanjem do samosvijesti započinje pad vlasništva.

Napredak digitalnog društva, čiji je nedobrovoljni promicatelj upravo buržoazija, nadomješta izoliranost stvaratelja proizašlu iz nametnutog principa ‚konkurencije', njihovim revolucionarnim udruživanjem i suradnjom. Stvaratelji znanja, tehnologije i kulture otkrivaju da im više nije potrebna struktura proizvodnje zasnovana na vlasništvu i struktura distribucije zasnovana na prinudi plaćanje. Udruživanje i anarhistički model proizvodnje bez vlasništva, omogućuje stvaranje slobodnog softvera (odnosno slobodnih informacija) posredstvom kojeg stvaratelji stječu kontrolu nad tehnologijom daljnje proizvodnje. Sama mreža, oslobođena kontrole difuzijskih tvrtki i drugih vlasnika nad kanalima protoka informacija, postaje mjestom novog sistema distribucije bez hijerarhijske kontrole, zasnovanog na udruživanju ravnopravnih stvaratelja, koji nadomješta prinudne sustave distribucije za sva dobra se ‚nultom graničnom cijenom'. Sveučilišta, knjižnice i znanstvene institucije postaju centri moći ove nove klase koja preuzima povijesnu ulogu distributera znanja, ne bi li osigurala uvjete za neophodan preobražaj današnjeg društva." *(Eben Moglen – The dotCommunist Manifesto)*

*

Opći je dojam da danas mnoge ljude privlači znanost i da velik broj njih cijeli svoj život posvećuje "traganju za znanjem". No čini se da u velikoj većini

slučajeva predmet njihovih želja uopće nije znanje, a kamoli nekakva mudrost (koja bi trebala biti konačni rezultat ove potrage), nego, u najboljem slučaju, žude za nekakvom "radosti otkrića", egzaltacijom pred nečim novim, dosad nevidenim (čemu se onda pridodaje društveni ugled i nagrada zbog njihove pameti i sposobnosti). Možda je upravo zbog toga današnja znanost toliko jalova, ne možda toliko sama po sebi, koliko kao čimbenik progresivne društvene dinamike.

Izgleda da je, u ovom našem vremenu, puno sigurniji put prema znanju i mudrosti onaj negativni (apofatički), na kojemu je u prvom redu potrebna hrabrost, jer znati danas ono što treba znati nije nešto lijepo i dobro, već upravo suprotno, nešto jako gadno. Strahota suočavanja sa strahotama ovoga svijeta koje se obično ne primjećuju (jer ih nema na televiziji, odnosno "u javnosti").

*

Pune čaše u koje ništa ne može stati i one, također pune, u koje uvijek stane sve što treba.

*

Danas je puno lakše i umrijeti za laž nego živjeti u istini.

*

Naša civilizacija čovjeku pruža obilje materijalnih dobara i životnih pogodnosti, gotovo sve što se zamisliti može, sve osim onoga što je u danom trenutku potrebno.

*

Rasprava s jednim euforičnim misliocem oko pojma euforije. Evo dvaju tumačenja ovoga fenomena:

Euforija – pretjerano oduševljenje za Evropsku Uniju. U Hrvata danas su euforični samo političari na vlasti, a nešto slično vrijedi i za ostale evropske narode (udružene i neudružene).

Euforija – psihički poremećaj na određeni način komplementaran depresiji (v.): dok euforiju karakterizira manjak, depresiju karakterizira višak osjećaja za realnost.

*

Zašto bi stav bezbožnika o Božjoj egzistenciji i mističkom sjedinjenju ljudskih duša u Božanskom bio manje vrijedan od stava vjernika o tome?

Čini se da bi mogao biti ne samo manje vrijedan, nego i bezvrijedan, kad bi naša vjera bila istinska, nepokolebljiva, kad bi se temeljila na apsolutnom povjerenju i predanju Božjoj volji, kad bi za nas same zaista predstavljala i naše vlastito egzistencijalno pitanje. Možda bi tek u tom slučaju tobožnji argumenti i dokazi onih koji ne vjeruju, odnosno onih koji se bore protiv vjere, zvučali kao plitka i prazna demagogija, nonšalantna i dosadna priča o njihovoj vlastitom sljepilu, samouvrerenosti, samosažaljenju, nedostatnoj senzibilnosti ili pak nekim žalosnim okolnostima, koja nema nikakve veze sa životom, ni onim njihovim niti onim uopće.

*

Cipele Margite Stefanović

S obzirom da ne volim glazbu, posebno ne onu modernu, nisam se nadao da će me ikada zainteresirati priče o jugoslavenskim rockerima iz osamdesetih godina. No ova koju mi je ispričao Dražen zbilja je zanimljiva. On sam bio je jedan od aktera na toj sceni – basist rock sastava Korova Bar, kasnije Karlovy Vari, koji je 1985. godine uspio snimiti jednu ploču. Kaže da je s Margitom često svirao i dosta se s njom družio. Evo nekih natuknica iz njegovog pripovijedanja:

Jedina prava žena koju je u životu upoznao. (Odrednica „prava žena" odnosi se na „stupanj duhovnog razvoja".)

Izvlačio ju je iz psihičkih kriza. (Zašto nije i Goranku?)

Nakon gubitka djeteta posve potonula. (U depresiju, drogu, itd.)

Umrla u rujnu 2002. u prihvatilištu za beskućnike u Beogradu.

Njenom smrću na drugom se svijetu našla kompletna prva postava rock sastava Ekatarina Velika (sudbina sastava Karlovy Vari, u kojemu je također svirala, nešto je slično).

Završila arhitekturu i muzičku akademiju.

Imala apsolutni sluh. (Mora da je imati takav sluh u ovoj današnjoj kakofoniji gradskog života nešto strašno. Možda je poludjela zbog toga.)

Virtualna Crkva???

Potkraj života, par je mjeseci živjela u Zagrebu, kod Jasne. Jasna sad prodaje njezine cipele kao raritet.

Kako se zna da su baš Margitine?

*

Kako je lijepo bilo živjeti u susjedstvu onih finih, prijaznih bakica za koje se skoro nije ni znalo da postoje. Danas iz susjednih stanova po cijele dane slušam dernjavu, svađe, psovke, preglasnu glazbu. Ozbiljna sumnja da se radi o demonima ili opsjednuću. Što će biti s tim djetetom koje svako malo plače u susjednom stanu (kad odraste)?

Basara (parafraza) – Njihova djeca neće biti ljudi nego zli dusi.

*

Više posjeta ambulantama i bolnicama. Kakvog li užasnog straha (koji tamo vlada). I ne znaš tko se više boji – pacijenti ili doktori.

*

Emotivna konfuzija na jednoj sahrani (kao da je moja vlastita) rezultira totalnom tupošću. Jesu li mi se to emocije potrošile? Ili je cijela ta stvar s našim emocijama obično samozavaravanje?

Zagreb, prosinac 2009.

Rajko GLIBO

U srce urezan

Antunu Branku Šimiću

Plovi jedna lađa
sa škrinjicom otvorenom
iz koje vjetrovi raznose
zvjezdani prah

Svatko se na svoje
brdo penje
Svatko na svoje brdo
uznosi svoje zvonike

Crtamo znakove
svoga vremena
pred otvorenom škrinjicom
Tvoga znamena
u srce urezanog

Šum je tako blizak
iz Tvoje škrinjice
i tako jak
Uvijek jak
Slušam mu dah i korak

Biram bisere
iz Tvoje škrinjice
Kad mi je hladno
oblačim odjeću
pjesama Tvojih
i utopljen blagujem ljepotu

Tvoj topli dah
u srce se urezuje
Plamen Tvojih svjetiljki
svjetlošću oplemenjuje

Toma LUČIĆ

O čašćenju sv. Vlaha (Blaža) u Hrvatskoj

Vrijeme se kreće prema svome kraju, a svijet je u svim bitnim stvarima bolji, obzirniji, tolerantniji i ispunjeniji nadom.
(Charles Dickens)

Ova misao i napose drugi dio Dickensove rečenice, barem kao ideal, potvrđeni su i priznanjem dubrovačke Feste svetoga Vlaha nematerijalnom kulturnom baštinom čovječanstva. U Abu Dabiju 30. rujna 2009. godine Međuvladin odbor UNESCO-a stavio je Festu na Popis respektabilnih vrednota i za današnje vrijeme.[1]

Liječnik, kršćanin, biskup i mučenik

Glavni lik, na armenskom Sourp Vlas – dubrovački sveti Vlaho i njegov grad Dubrovnik okosnica su događanja na Festi i oko nje. Armenac Vlas, po zvanju liječnik, postao je biskupom u rodnom gradu Sebasti (današnji turski grad Sivas). Bio je svjedok Božje dobrote i ljubavi, a progonjen je pod carem Licinijem i upraviteljem Kapadocije Agrikolom, mučen i mučeničkom smrću 316. godine po Kristu završio svoje kršćansko poslanje. U više su ga navrata batinali; kožu su mu strugali željeznim češljem, a na kraju mu odrubili glavu.[2]

[1] Usp. *Festa svetoga Vlaha – baština čovječanstva*: Naša Gospa (Dubrovnik), XV (2009.) 41, str. 19-20; Dubrovački vjesnik (Dubrovnik), br. 3061 od 3. listopada 2009., str. 50; Ika (Zagreb), br. 40/2009. od 7. listopada 2009., str. 1 i 7; Dubrovački list (Dubrovnik) od 7. listopada 2009., str. 63; Glas Grada (Dubrovnik), V (2009.), br. 238 od 9. listopada 2009., str. 2. Sukladno članku 9. *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* (NN 69/99, NN 151/03 i 157/03), nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti. Festa svetoga Vlaha na UNESCO-v je Popis uvrštena zajedno sa šest fenomena kulturne baštine iz ostalih dijelova Republike Hrvatske. Nominacija i ostali dokumenti vezani na odluku o uvrštavanju Feste dostupni su na: *www.unesco.org/culture/ich/index.php?RL=00232*.

[2] Usp. Petar Bašić, *Život Svetoga Vlasi*, Dubrovnik 1803.; Stijepo Skurla, *Sveti Vlaho biskup i mučenik od Sevasta*, Dubrovnik : Pretner, 1871., str. 1-49 i 153-155; Frano Jurić, *Najstariji rukopis u Dubrovniku o mučeništvu sv. Vlaha*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 48-50; Niko Gjivanović, *Koje godine bi mučen sv. Vlaho?*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 50-52; Urban Talija, *Sv. Vlaho mučenik, Sv. Vlaho biskup i mučenik*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 52-60 i I; Ambrozije Benković, *Sveti Blaž (Sveti Vlaho), biskup i mučenik*, Teslić, 1940., 36 str.; Ambrozije Benković, *Sveti Vlaho (Sveti Blaž), biskup i mučenik*, Teslić, 1940., 36 str.; Maksilimilijan Lach, *Životi svetaca za svaki dan*, 2, Zagreb, sine anno, str. 71-73; Josip Antolović, *Duhovni velikani*, pod 3. veljače; ww.skac.hr/svetacdana/ pod 3. veljače; Marko Margaritoni, *Sveti Vlaho : Povjesnice i legende*, Dubrovnik : Crkva sv. Vlaha, 1998., 91 str.; Armand Tschouhadjian, *Sveti Vlaho biskup iz Sebaste*, Dubrovnik, 2010., 127 str.

Kroz dugu povijest, od trećeg stoljeća do danas, u raznim vremenima i prostorima slavljen je, osporavan i zabranjivan, baš kao i njegova Festa. A onda u XXI. stoljeću priznanje od krovne kulturne institucije svijeta, UNESCO-a, i uvrštenje u kulturnu nematerijalnu baštinu ljudskog roda. To ispunjava nadom u bolji svijet.

U Poslanici Diognetu nepoznati kršćanski autor iz II. stoljeća piše: „Kršćani se ne razlikuju od ostalih ljudi ni područjem gdje stanuju, ni jezikom, ni načinom života. Ne žive u svojim vlastitim gradovima, ne služe se nekim neobičnim jezikom, ne provode neki osobit život. Nisu pronašli taj način života nekim domišljanjem i nastojanjem radoznalih ljudi. Nisu zaštićeni ni ljudskim zakonom kao neki drugi. Nastavajući grčke i barbarske gradove, gdje je koga sudbina postavila, prihvaćajući svagdje domaće običaje u odijevanju, hrani i uopće načinu života, oni žive i time predlažu izvanredan, i po jednodušnom mišljenju svih nevjerojatan, način života. Žive u vlastitoj domovini, ali kao došljaci. Svaka im je tuđa pokrajina domovina, a svaka domovina tuđina. [...] Provode život na Zemlji, ali na Nebu imaju domovinu. Pokoravaju se izglasanim zakonima, a načinom svoga života nadvisuju zakone. Ljube sve, a svi ih progone. Ubijaju ih, a oni oživljuju. Siromasi su, a obogaćuju mnoge. U svemu oskudijevaju, a svime obiluju. Sramote ih, a oni u sramoti doživljavaju slavu."[3] Poslanica Diognetu vremenski je bliska življenju svetoga Vlaha. Iako napisana nešto ranije, doimlje se kao da je pisac imao pred sobom život svetoga Vlaha i po njemu, kao uzorku, opisao život kršćana.

Tko su sveci i zašto postoje?

U prvoj Crkvi svi su se vjernici nazivali svetima (tako: *Druga Korinćanima* 13,12; *Efežanima* 1,4; *Filipljanima* 4,22; *Kološanima* 3,12). Oni su bili sveti jednostavno zato što su ušli u blisko zajedništvo s Uskrslim, time što su postali članovi zajednice Kristovih sljedbenika. Kako je zajednica učenika rasla i gubila prvotni zanos i gorljivost, uobičajilo se samo iznimne ljude nazivati svetima i to tek nakon što umru, a osobito ako su skončali kao mučenici. Stoljećima su

[3] Poslanica Diognetu, V, u: *Život* (Zagreb), IX (1928.) 9, str. 150 (preveo Ivan Petar Bock); Konstantin Rac – Franjo Lasman, u: *Izbor iz stare književnosti kršćanske*, Zagreb, 1917., str. 46; *Časoslov rimskoga obreda*, II, Zagreb, 1984., str. 613; Stanko Lasić, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, U Zagrebu, 2009., str. 62. O Poslanici: Tomislav J. Šagi-Bunić, *Povijest kršćanske literature*, I, Zagreb, 1976., str. 284-291; Juraj Pavić – Tomislav Zdenko Tenšek, *Patrologija*, Zagreb, 1993., str. 80-82.

ljudi aklamacijom priznavali pojedince svecima, bez formalnoga postupka. Od XII. stoljeća u Katoličkoj Crkvi nečije proglašenje svetim mora odobriti papa.

Svi su kršćani „sa svom smjelošću" (*Djela apostolska* 4,29) pozvani isijavati svjetlo života „u velikodušnosti, dobroti, nehinjenoj ljubavi i istinitoj riječi" (*Druga Korinćanima* 6,6–7); biti pripravni priznati Krista pred ljudima i slijediti ga sve do prolijevanja svoje krvi jer je mučeništvo najveći dokaz ljubavi (*Ivan* 15, 13). Grčka i latinska riječ za mučenika, *martyr*, prvenstveno znači svjedok. Mučenik je svjedok vjere. Postojanost mučenika jedan je od motiva vjerodostojnosti kršćanske religije. Zato do pred kraj prvoga tisućljeća kršćanstva nije postojao današnji postupak proglašenja blaženim (beatifikacija) i svetim (kanonizacija). „Mi se klanjamo Kristu jer je Sin Božji, a mučenike ljubimo kao Gospodinove učenike i nasljedovatelje radi njihove neusporedive pobožnosti prema svom kralju i učitelju. O kad bismo i mi mogli biti njihovi sudrugovi i suučenici!"[4]

Baš na blagdan svetoga Vlaha, dvadeset i dvije godine nakon što je on (971.) postao zaštitnik Dubrovnika, papa Ivan XV. piše 3. veljače 993.: „Moći mučenika i priznavalaca štujemo tako da se klanjamo Onome čiji su mučenici i priznavaoci; častimo sluge kako bi štovanje prešlo na Gospodara koji je rekao: 'Tko vas prima, mene prima' [*Matej* 10,40] da bi nas, koji nemamo povjerenje u našu pravednost, pomagale njihove molitve i zasluge u predobroga Boga, da postignemo ono oko čega djelotvorno nastoje spasonosne Božje zapovijedi, sveti kanoni i časni oci i čvrstoću uvjerenja koja se nalazi u uspomeni časnog biskupa koja se predaje bogoštovlju."[5]

U *Dekretu o zazivanju, čašćenju i moćima svetaca i o svetim slikama* od 3. prosinca 1563. Tridentski sabor uči: „Sveci, kraljujući zajedno s Kristom, Bogu prinose svoje molitve za sve ljude. Dobro je i korisno ponizno ih zazivati i utjecati se njihovim molitvama i njihovoj pomoći kako bismo izmolili dobročinstva od Boga po njegovu Sinu našem Gospodinu Isusu Kristu koji je naš jedini Otkupitelj i Spasitelj... Vjernici trebaju častiti sveta tijela svetaca i mučenika i drugih koji žive s Kristom, koji su bili živi udovi Krista i hram Duha Svetoga [*Prva Korinćanima* 3,16; 6,15.19; *Druga Korinćanima* 6,16], koje će On uskrisiti i proslaviti u vječnom životu i po kojima Bog daje ljudima mnoga dobročinstva. Slike pak Krista, Gospe i drugih svetaca treba držati u crkvama i iskazivati im

[4] Sveti Polikarp Smirnski, u: *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 957, str. 259.

[5] Heinrich Denzinger - Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 675, str. 189.

potrebnu čast i štovanje ne kao da bi se vjerovalo da je u njima neko božanstvo ili moć zbog čega bi ih trebalo štovati, ili kao da se od njih nešto traži, ili kao da bi se pouzdanje stavljalo u slike, nego jer se čast koja im se iskazuje prenosi na pralik koji slike predstavljaju; tako da preko slika koje ljubimo, pred kojima skidamo šešir i klečimo, klanjamo se Kristu i častimo svece koje one predočavaju."[6]

Sveci su Božji prijatelji; na zemlji s Kristom trpe i proslavljaju se. Pošto su više ujedinjeni s Kristom, jačaju Crkvu. Uče životu i svetosti. Svojom sudbinom povezuju nas s Otkupiteljem. Slavi ih se mahom na dane njihova rođenja za Nebo. Na blagdane svetaca propovijedaju se divna Božja djela i navješćuje uskrsno otajstvo prolaska kroz muku i smrt na život, a Božji ugodnici se predočuju kao uzori koje treba slijediti. Uspomena svetih časti se zbog dijeljenja sudbine s Isusom, ljubavi i dražesti, zazivanja Krista i njegove slave.

Da bi se nekoga častilo kao sveca on ne mora imati besprijekoran i bezgrešan život, nego vatrenu i iskrenu predanost molitvi i dobrim djelima, čime postaje uzor junačke kreposti. „Pravo štovanje svetih nije toliko u mnogim vanjskim činima, nego više u jačini djelotvorne ljubavi kojom od svetaca tražimo iz života primjer, udio u zajedništvu s njima i pomoć od njihova zagovora."[7] Sveci se časte svetkovanjem njihovih blagdana, građenjem crkava i drugih ustanova njima u čast, molitvama za njihov zagovor pred Bogom i držanjem njihovih slika i kipova u kućama, crkvama, školama i na drugim mjestima.

Zazivanje svetaca i molitve da se oni mole za nas proizlaze iz članka vjere o općinstvu svetih (putnika na Zemlji, pokojnika koji dovršuju svoje čišćenje i blaženika u Nebu): molitvom se ostvaruje zajedništvo s pokojnima i pokojni mogu djelotvorno moliti Boga za žive. Crkva nam jamči da su, među svim pokojnicima, oni koji se nazivaju svetima – u raju, s Bogom; sveci su sigurni nebesnici.

Poštovan, čašćen i zazivan

Sveto pismo uči da „pravednici žive dovijeka" (*Mudrost* 5,15). Sveti Vlaho, biskup bogat mudrošću, razboritošću, darežljivošću i još kao liječnik tijela i duše uvijek spreman pomoćnik u nevolji, mučeništvom do savršenstva izbrušeni dragulj, osvojio je poštovanje i još više čašćenje u svemu kršćanskom svijetu.

[6] Heinrich Denzinger - Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 1821-1823, str. 381-382.

[7] Drugi vatikanski sabor, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 21. studenoga 1964., br. 51.

U Katoličkoj Crkvi slavi se drugi dan po Svijećnici, 3. veljače. U Pravoslavnoj Crkvi blagdan mu je 11. veljače po julijanskom tj. 24. veljače po grgurovskom kalendaru. Uza svetog Nikolu, malo je svetaca s Istoka poput svetoga Vlaha, koji se štuju jednako na Istoku i Zapadu. Poznat je kršćanima od Japana do Amerike.

Hrvati ovoga sveca toliko vole da imaju dva službena imena za njega: Blaž i Vlaho. Blaž dolazi od latinskoga Blasius, a Vlaho od srednjovjekovnoga grčkoga Vlasios. Inače, velik broj svetačkih i svetopisamskih imena u Hrvata grčkoga je postanja (primjerice Ivan, ali i Isus). Razlozi su jednostavni: nakon propasti Zapadnoga Rimskoga Carstva, hrvatski su krajevi nekoliko stoljeća bili pod bizantskom vlašću (u to doba nije postojala podjela kršćanstva na katolike i pravoslavne), a i sveta braća Ćiril i Metodije Slavenima su došla iz Grčke. Taj se utjecaj odrazio i na sustav osobnih imena i posve ga je pogrešno pripisivati pravoslavlju (budući da je raskol nastupio u XI. stoljeću), a biskupije na istočnoj obali Jadrana uvijek su priznavale papino vrhovništvo u Crkvi te su od njega, a ne od carigradskoga patrijarha, tražili potvrdu izbora, biskupsko ređenje ili palij.

Endemska imenica i deklinacija. Stanovnici dubrovačkoga kraja prirodno u uhu imaju mušku deklinaciju za imenice muškoga roda koje završavaju na –o i nerijetko se ljute kad čuju da lektori i mediji prepravljaju kose padeže takvih imenica na žensku deklinaciju, a posvojne pridjeve tvore kao da je riječ o ženskim, a ne o muškim osobama. Naime, u Dubrovniku se dvosložna muška osobna imena koja imaju dugouzlazni naglasak sklanjaju po muškoj deklinaciji kad u nominativu završavaju samoglasnikom –o (Bóžo, Đúro, Ívo, Jáko, Józo, Lúko, Máto, Mího, Míjo, Níko, Pávo, Péro, Vído, Vláho), a po ženskoj deklinaciji kad završavaju na –e (Ánte; Více, Vícē, Víci, Vícu, Vîce, Víci, Vícōm). Posvojni pridjev prvoj skupini je na –ov (Bóžov, Lúkov, Níkov), a drugoj na –in (Ántin, Vícin).

U standardnome hrvatskom jeziku obje skupine idu po ženskoj deklinaciji, a posvojni pridjev tvore pomoću nastavka –in, osim imenice Vlaho koja je endemska jer živi samo na ograničenom području hrvatskoga Juga. Ta se imenica zbog toga mora i po pravilima hrvatskoga standardnog jezika sklanjati onako kako se to čini na njezinu zavičajnom, matičnom području. Dakle samo kao: Vláho, Vláha, Vláhu, Vláha, Vlâho, Vláhu, Vláhom. Posvojni pridjev je: Vláhov, Vláhova, Vláhovo.

Moći ili relikviju čini ostatak tijela, najčešće kosti, predmet religioznog kulta radi veze sa svetom osobom. Moćnik ili relikvijar je umjetnički izrađen

predmet u kojem se čuva relikvija. Moći svetoga Vlaha čuvaju se u Dubrovniku (u riznici Stolne crkve Gospe Velike); po Italiji: u Rimu, Tarantu i Milanu, u Francuskoj u Paray-le-Monialu i po Njemačkoj u: Brusswicku, Mainzu, Lübecku, Trieru i Kölnu.

Antroponimija. Mnogi kršćani s ponosom nose njegovo ime: Blaž, Blaženka, Blaženko, a u Dubrovniku, nesumnjivo, najpopularnije je ime Vlaho. Po Vlahu su nastala i prezimena: Vlaho, Vlahušić, Vlahutin, a po Blažu: Blaškić, Blaško, Blašković, Blažak, Blažan, Blažanin, Blažanović, Blažek, Blažeka, Blažeković, Blaženčić, Blaženić, Blaženka, Blažetić, Blažev, Blaževac, Blažević, Blaži, Blažic, Blažičević, Blažičko, Blažić, Blažina, Blažinčić, Blažinec, Blažinić, Blažinović, Blažok, Blažon, Blažona, Blažotić, Blažotinec i Blažun.

Prema mađarskom obliku imena Balázs, u Međimurju i Baranji nastala su prezimena: Balaš, Balaša, Balašević, Balaško, Balašković, Balaž, Balažić, Balažin i Balažinec.

Češki je Blažej, engleski Blaise, francuski Blaise, grčki Blásios, kastilski (španjolski) Blas, katalonski Blai, latinski Blasius, nizozemski Blasius, njemački Blasius, poljski Błażej, portugalski Brás, rumunjski Blasiu, ruski Vlasij, slovenski Blaž, srpski Vlasije, švedski Blasius, talijanski Biagio, turski Vlas, a ukrajinski Vlasij.

Topografija. U Hrvatskoj postoji dvanaest naselja čija imena vuku podrijetlo od Blaž (u zagradi je općina ili grad pod koju pripada):

- Blaškovec (Sveti Ivan Zelina, Zagrebačka),
- Blaškovići (2: Kršan, Istarska, i Vinodol, Primorsko-goranska),
- Blažani (Brinje, Ličko-senjska),
- Blaževci (Vrbovsko, Primorsko-goranska),
- Blaževdol (Sveti Ivan Zelina, Zagrebačka),
- Blaževdol Psarjevački (Sveti Ivan Zelina, Zagrebačka),
- Blažević Dol (Staro Petrovo Selo, Brodsko-posavska),
- Blažići (3: Vinodol, Primorsko-goranska; Viškovo, Primorsko-goranska; Vižinada, Istarska) i
- Svetoblažje (Trnava, Osječko-baranjska).

U Bosni i Hercegovini:

- Blaž (Višegrad),
- Blaža (Vareš),
- Blaževac (Gradačac),
- Blaževci (Tešanj),
- Blaževići (Grude),

- Blažijevići (Srebrenica),
- Blažuj (Tomislavgrad),
- Blažuj (nekad naselje blizu Sarajeva, a od 1990. dio naselja Sarajevo koji je dobio ime po bivšem dominikanskom samostanu svetoga Blaža iz 1233. koji je tamo postojao), te
- Blažujevići (Rogatica).

Mnoga druga sela, gradovi i pokrajine uživaju njegovu nebesku zaštitu.[8] Osim Dubrovačke, zaštitnik je biskupija Cassano allo Ionio (u Kalabriji, "taban čizme" na Jonskome moru) i Molfetta-Ruvo-Giovinazzo-Terlizzi (u Puljи, pokraj Barija).

Nekadašnja Dubrovačka Republika i današnja Dubrovačka biskupija, kao i sam grad Dubrovnik, već više od tisućljeća slave svetoga Vlaha i ponose se njegovom zaštitom.

Utkan u zemljopis Europe i Novoga svijeta

Države. Po portugalskom imenu svetoga Blaža – Sao Braz nosi ime država *Brazil*. Njegovo ime nose i brojna ljudska naselja.

Tako, na samom jugoistoku *Njemačke*: Sankt Blasien, grad u pokrajini Baden-Württemberg.

Na sjeveroistoku *Švicarske*: Saint-Blaise Neuchâtel, općina u kantonu Neuchâtel.

Na krajnjem jugozapadu *Engleske*: gradić St Blazey.

U *Italiji*: San Biagio della Cima (na Ligurskom moru, blizu francuske granice), selo San Biagio (općina Bagnolo San Vito kraj Mantove), San Biagio di Callalta (blizu Venecije), selo San Biagio in Padule (općina San Felice sul Panaro kraj Modene), Monte San Biagio (na obali Tirenskoga mora, između Rima i Napulja), San Biagio Platani (po sredini Sicilije, na obali Sredozemnoga mora).

U *Francuskoj*: Saint-Blaise Alpes-Maritimes, mjesto na jugoistoku Francuske, blizu Sredozemlja i talijanske granice; Saint-Blaise-du-Buis, na jugoistoku Francuske, u departmanu Isère; Saint-Blaise Haute-Savoie, mjesto u departmanu Haute-Savoie, blizu Ženeve; Saint-Blaise-la-Roche (St. Basien bei Rappoltsweiler), na istoku središnje Francuske, u departmanu Bas-Rhin; L'Hôpital-Saint-Blaise, selo na jugozapadu Francuske, blizu Atlantskoga oceana i Španjolske, u departmanu Pyrénées-Atlantiques; Lentillac-Saint-Blaise, selo u jugozapadnoj Francuskoj, u departmanu Lot; Blaise-sous-Arzillières, selo i općina u departmanu Marne na sjeveroistoku Francuske. U departmanu Haute-Marne na sjeveroistoku *Francuske*: šest sela i općina: Cirey-sur-Blaise, Courcelles-sur-Blaise, Guindrecourt-sur-Blaise, Montreuil-sur-Blaise, Vaux-sur-Blaise i Wassy-sur-Blaise.

Na *Malti*: San Blas je mala, stjenovita uvala i omiljeno izletište u blizini sela Nadur na sjeveroistočnoj obali malteškog otoka Gozo.

U *Španjolskoj*: gradska četvrt Madrida zove se San Blas. Novi gradski dio na jugu Tenerifa zove se San Blas.

U *Kanadi*: Saint-Blaise-sur-Richelieu, općina u provinciji Quebec.

U *Sjedinjenim Američkim Državama*: rt San Blas, dio poluotoka koji se proteže prema zapadu od kopna Floride, odvajajući Zaljev svetoga Josipa sjeverno od njega od Meksičkog zaljeva južno od njega.

U *Meksiku*: San Blas: 1. luka i turističko odredište u središnjem Meksiku, na obali Tihog oceana, u državi Nayarit; 2. mjesto u meksičkoj državi Sinaloa; 3. selo u općini La Paz u meksičkoj državi Baja California Sur; 4. San Blas Atempa, grad i općina na jugozapadu Meksika, na Tihom oceanu, u državi Oaxaca.

Gradska četvrt San Blas u Quitu, glavnom gradu *Ekvadora*.

Otoci San Blas ispred karipske obale u *Panami*. Zaljev San Blas, zaton Karipskog mora na sjevernoj obali Paname, istočno od Panamskoga kanala.

U *Peruu*, četvrt u povijesnom centru Cuzco-a zove se San Blas.

Rijeke: Blaise, pritok Marne, na sjeveroistoku Francuske, i Blaze, pritok rijeke Eure na sjeveru Francuske.

Sedam župnih zajednica u Hrvatskoj pod zaštitom svetoga Vlaha (Blaža)

U Hrvatskoj je sedam župa posvećeno svetome Vlahu: župna crkva svetoga Blaža u Zagrebu, Prilaz Gjure Deželića 64; župna crkva sv. Blaža u Vodnjanu, 52215 Vodnjan, Ulica svetoga Roka 4; župna crkva sv. Blaža u Predošćici, 51557 Cres, te u Dubrovačkoj biskupiji župe svetoga Vlaha u: Stonu, Slanom, Janjini i Babinu Polju, gdje je sveti Vlaho zaštitnik mjesta, a novija crkva posvećena je svetome Pavlu i sagrađena je na temeljima prijašnje crkve sv. Vlaha iz XIV. stoljeća. Manjih crkvica, kapelica, oltara, slika i kipova toliko je

[8] O čašćenju svetoga Vlaha u drugih državama usp. Krsto Krile, *Kult sv. Vlaha u stranom svijetu*, Narodna svijest (Dubrovnik), XIII (1931.) 4 / 30. I., str. 2; Kruno Prijatelj, *Oltarska pala Sv. Vlaha u Genovi*, Dubrovnik (Dubrovnik), XIII (1970.) 3, str. 103-105; Armand Tschouhadjian, *Sveti Vlaho biskup iz Sebaste*, Dubrovnik, 2010., str. 41-95.

diljem Hrvatske da im je teško znati broj i nemoguće sve nabrojiti u ovom napisu. Nema u Hrvatskoj niti jedne župe u kojoj se ne slavi blagdan sv. Blaža. Na njegov blagdan 3. veljače i(li) u nedjelju po blagdanu mnoštvo vjernika traži blagoslovnu molitvu grla: „Po zagovoru svetoga Vlaha (Blaža), biskupa i mučenika, oslobodio te Bog bolesti grla i svakoga drugog zla. U ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga. Amen."

Vlahove crkve po Hrvatskoj

O čašćenju svetoga Vlaha u Dubrovačkoj biskupiji bit će govora napose, a i drugdje diljem Hrvatske posebnije se časti sveti Blaž. U sjevernoj Hrvatskoj, u Donjem Miholjcu (Đakovačko-osječka nadbiskupija) na blagdan svetoga Blaža izlaže se Svečeva slika na čašćenje vjernicima.

U Požeškoj biskupiji, župa Buk, filijala Pleternički Mihaljevci, ima crkvicu sv. Blaža i oltar s njegovom slikom. Župa Kaptol, filijala Bešinci, ima Svečevu crkvicu s oltarom i slikom iz XX. stoljeća. Župa Kraljice sv. krunice (Nova Gradiška II.) ima filijalu Ljupina i u njoj crkvicu sv. Blaža u kojoj je tirolski oltar s kraja XIX. stoljeća i na njemu drveni kip sv. Blaža. U župi Staro Petrovo Selo filijala je Tisovac s crkvicom sv. Blaža i Svečevom slikom na oltaru. Crkvicu sv. Blaža ima i župa Štivica. Selo Baćindol koje je filijala župe Cernik ima crkvicu sv. Marije Magdalene u kojoj je kip sv. Blaža pa je u mjestu proštenje i na Blaževo.

Lijepa, moderna crkva u srcu glavnog hrvatskog grada Zagreba, djelo poznatog hrvatskog arhitekta Viktora Kovačića, dovršena je 1915. i posvećena sv. Blažu. To je ujedno najveće Svečevo svetište u sjevernoj Hrvatskoj.

U Zagrebačkoj nadbiskupiji, u župi Kamanje pokraj Ozlja odnosno Karlovca nalazi se crkvica sv. Blaža u selu Durlinci.

U Sisačkoj biskupiji, između Gline i Siska, u župi Glina crkvica je svetoga Blaža u Novom Selu Glinskom.

U Primorskoj Hrvatskoj štovanje sv. Blaža najraširenije je na jadranskom sjeveru (u Istri) i na jugu, u dubrovačkom kraju.

U Porečko-pulskoj biskupiji svetome je Blažu posvećena velika župna crkva u Vodnjanu, vrlo bogata relikvijama svetaca. U župnoj crkvi u Grožnjanu, na oltarnoj pali likovi su sv. Blaža, sv. Sebastijana, sv. Roka i sv. Valentina. U selu Pahovićima koji pripadaju župi Rakotule crkvica je sv. Marije Magdalene i u njoj zidani oltar s drvenim retablom: sv. Mihovila, Gospe od Karmela, sv. Marije Magdalene i sv. Blaža. Župa Sv. Lovreč Pazenatički ima u mjestu crkvicu

s freskama iz životu sv. Blaža. Selo Musalež koje pripada župi Poreč ima crkvicu sv. Blaža s njegovom slikom na oltaru. Župa Zrenj u područnoj crkvi Salež ima novi kip sv. Blaža. Crkvu sv. Blaža ima selo Barat u župi Bačva. Na glavnom oltaru župe u Gračišću drveni su kipovi sv. Blaža, sv. Eufemije i sv. Lucije.

U Krčkoj biskupiji, svetome je Blažu posvećena župna crkva u Predošćici na Cresu.

U Zadarskoj nadbiskupiji, uz štovanje sv. Blaža u mjestima Sukošanu i Biogradu na Moru vezan je običaj blagoslova kolačića ili kruščića sv. Blaža, a u Brbinju postoji crkvica sv. Blaža.

U Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, više crkvica i kapelica srednje Dalmacije ima slike i kipove sv. Blaža, a kao suzaštitnik mjesta slavi se u Kaštel Štafiliću, Žeževici i Čaporicama.

U Hvarskoj biskupiji, u župi sv. Nikole u Komiži na otoku Visu postoji crkvica sv. Blaža u koju vjernici hodočaste na Svečev blagdan.

U Dubrovačkoj biskupiji svetome je Vlahu posvećen franjevački samostan u Pridvorju iz 1438.[9] te desetak bogomolja: zborna crkva u Gradu na Placi iz 1715.,[10] nadžupna crkva u Stonu iz 1874. (srušena u potresu 5. rujna 1996.), župna crkva u Slanome iz 1758.,[11] župna crkva u Janjini na Pelješcu iz 1767., samostanska crkva u Pridvorju iz 1429., crkvica na Gorici sv. Vlaha u Lapadu iz 1255.,[12] crkvica iznad Prijevora na Lastovu iz XIII. stoljeća, pregrađena 1618., crkvica u Košarnom dolu (Golubinici) kraj Kune na Pelješcu iz XVII. stoljeća, crkvica na groblju u Račišću na Korčuli iz 1886., ostatci crkvice iz XII. stoljeća između Gornjega i Donjeg Čela na Koločepu, ostatci crkvice na Križu na Prenju u Gornjoj Čibači (koju su srušili Crnogorci 17. lipnja 1806.), ostatci crkvice u kuli Puncjele pokraj samostana sv. Klare u Gradu.

Sveukupno, više od 20 bogomolja u Hrvatskoj posvećeno je svetome Vlahu.

---

[9] Usp. *Liber viridis*, prir. Branislav M. Nedeljković, Beograd, 1984., str. 191-192; Donato Fabianich, *Storia dei frati minori... in Dalmazia e Bossina*, II, Zara, 1864., str. 219-221; Frano Jurić, *Franjevački samostan u Konavlima*, Prava Crvena Hrvatska (Dubrovnik), XIII (1917.) 659, str. 1-2; Anđelko Badurina, *Samostan u Pridvorju*, Konavoski zbornik, I, Dubrovnik, 1982., str. 174-179; Anđelko Badurina, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb, 1990., str. 94-101, 138; *Šematizam Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*, Zadar, 1990., str. 107-110; Anđelko Badurina, *Franjevački samostan u Pridvorju*, Radovi Instituta povijesti umjetnosti, 20, Zagreb, 1996., str. 123-131.

[10] O njoj: Kruno Prijatelj, *Umjetnost XVII. i XVIII. st. u Dalmaciji*, Zagreb 1956., str. 33-34; Miho Demović, *Dulčićevi vitroi u crkvi dubrovčkog zaštitnika*, Bogoslovska smotra (Zagreb), XLV (1975.) 4, str. 459-464.

[11] Usp. Marija Nadilo, *Župa svetoga Vlaha Slano : U povodu 600. obljetnice postanka župe (1407.-2007.)*, Slano : Župni ured, 2007., 128 str.

[12] O njoj: Vid Vuletić Vukasović, *Sv. Vlaho na Gorici*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. XI-XII.

Za Svečev blagdan, Dubrovčani se okupljaju u crkvi sv. Blaža u Zagrebu, sv. Jeronima u Rijeci, sv. Frane u Zadru, sv. Katarine (Dominika) u Splitu...

Čašćenje svetoga Vlaha u Dubrovačkoj biskupiji i u gradu Dubrovniku

Sveti Vlaho (Blaž) slavi se u Dubrovniku već 1039 godina.[13] Prvi susret Grada i voljenog Sveca veže se uz legendu i godinu 971. Mlečani, vječiti rivali Dubrovčana, tražili su izliku da šapa mletačkoga lava stane i na dubrovačku zemlju. Prilika za to ukazala se 971. kad su Mlečani s brodovljem i vojskom na putu za Levant svratili u dubrovačku luku. Pod izgovorom da se opskrbe vodom i hranom htjeli su zauzeti i pokoriti Grad. Dok je Grad mirno spavao, gradski župnik Stojko bdio je i molio nad svojim pukom. U stvarnom ili samo duhovnom viđenju – Bog zna – ukazao mu se dostojanstven lik sijedoga starca i predstavio se kao sveti Vlaho, biskup i mučenik iz Sebaste u Armeniji: „Javljam vam veliku opasnost po Grad. Vojska s mletačkih brodova okružila je Grad. Namjeravaju preko gradskih mira (zidina) iznenada ući u Grad i pokoriti ga." Župnik obavještava gradsku upravu. Brzo se sabire vojska i raspoređuje po gradskim mirima i obrambenim kulama. Obranom odbijaju Mlečane, a napadom odgone njihove brodove. Iz zahvalnosti za uspješnu obranu Dubrovčani izabiru svetoga Vlaha za svog nebeskog Parca (od parničiti se i parnica). Tada se rodila ljubav između Sveca i njegova Grada. Ima i drugih gradova koji imaju svoga sveca, a ovdje Svetac ima svoj grad i to je Dubrovniku drugo ime: Grad svetoga Vlaha.

Liturgijski, Vlahov blagdan zabilježen je u dubrovačkim misalima i drugim bogoslužnim knjigama.[14] Tako je dubrovački benediktinac dum Ivan Drkoličić, oko 1570., zapisao tadašnju molitvu za grličanje: „Gospodine Jezuse Kriste Nazarazine, sinu Boga živoga, slobodi nas od zla i nemoći grkljana i usta naših po zlamenju svetoga križa mi po krjeposti svete Bogorodice djevice Marije, i po dostojanstvah i moljenju priblaženoga Blaža, mučenika tvojega i biskupa, kojino se je za ovuj nemoć molio. Koji živuješ i kraljuješ s Bogom ocem u jedinstvu Duha Svetoga, Bog, po sve vike vijeka. Amen."[15]

Zapisao je dum Ivan Drkoličić istom prigodom: *„Na onogaj svetoga Blaža dan blagoslivlja se kruh vele vrijedan za nemoćnike:* Svemogući i milosrdni Bože, kojino si od svijeh stvari svijeta razlikost samom riječju satvorio i od ljudskoga popravljenja onu istu riječ, po kojoj su sva stvorena, hotio si da se uputi, kojino si velik i neizmijeran, strahovit i prohvaljen, i koji činiš čudotvorja, za kojega vjere ispovijedanje slavni mučenik i biskup Blaž razlicijeh muka vrste ne strašeći se od mučenstva vijenac vijerno je dosegnuo, i koji mu si među ostale darove ovuj milost dopustio, da kojemugodi od grkljana nemoći tvojom krjepostju da ozdrasvi, velemoštvo tvoje priložno molimo, da ne gledajući naših vrlina, negoli njegovijem ukroćen dostojanstvami i molbami, ovoj stvorenje kruhovo blagosloviti i posvetiti tvojom neizgovornom milostivnjom dostojiš se, tvoju milost usapši, da svi oni, kojino z dobrom vjerom okuse, od kojemugodi nemoći grkljanove oteščani se budu ćutiti, njegove muke dostojanstvami budu oslobođeni, u Crkvi tvojoj zdravi i veseli tebije hvale budu uzdavati i projvale ime tvoje, koje je blagoslovljeno u vijeke vjekova. Amen. Pokropi vodom krštenom i okadi tamjanom, po običaju."[16]

Dubrovačka Republika promicala je čašćenje svoga zaštitnika u svim svojim zemljama. Kako se širila Republika, širila se pobožnost svetome Vlahu. Iako je sveti Vlaho zaštitnik čitave Dubrovačke biskupije, i danas je drukčiji odnos vjernika prema zaštitniku Biskupije u krajevima koji nisu bili pod Republikom. Ipak, nema župe u Biskupiji koja ne bi imala neko obilježje svetoga Vlaha. Treći je veljače tako blagdan za čitavu Dubrovačku biskupiju, a za sam Dubrovnik kao i za župe Ston, Janjinu, Slano, Babino Polje na Mljetu i samostansku crkvu u Pridvorju svetkovina je. Sva ova mjesta u kojima je sveti Vlaho nebeski zaštitnik bila su, a donekle su i danas duhovna, kulturna i politička središta

[13] Usp. Niko Gjivanović, *Crtice o kultu sv. Vlaha*, List Dubrovačke biskupije, X (1910.) 2, str.15-17; 12, str. 118-119; Božo Cvjetković, *Sveti Vlaho i Dubrovnik*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 14-29; poseban otisak: Dubrovnik : Svećenička književna družba, 1916., 55 str.; Antun Liepopili, *Ljubav Dubrovčana prama Sv. Vlahu*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 29-30; Antun Vučetić, *Sv. Vlaho u Dubrovniku*, Dubrovnik : Dubrovačka hrvatska tiskara, 1924., 62 str.; Vicko Lisičar, *Proslava sv. Vlaha u srednjem vijeku*, Narodna svijest (Dubrovnik), XVIII (1936.) 4-5 / 31. I.; Niko Gjivanović, *Sloboda Sv. Vlaha u Dubrovniku*, Narodna svijest (Dubrovnik), XVIII (1936.) 4-5 / 31. I., str. 7; Vinko Foretić, *Slava svetoga Vlaha*, Narodna svijest (Dubrovnik), XXII (1940.) br. 6 / 14. II., 2-3; br. 8 / 21. II., str. 2 i 3 (Predavanje održano 10. veljače 1940. u društvu „Bošković"); Marko Herendija, *Uz tisućgodišnjicu svetoga Vlaha u Dubrovniku*, Dubrovački horizonti (Zagreb), III (1972.) 7-8, str. 50-55; Josip Nagy, *Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika*, Crkva u svijetu (Split), VII (1973.) 3, str. 256-270; Ante Dračevac, *Štovanje svetog Vlaha u Dubrovniku*, Dubrovački horizonti (Zagreb), XXII (1990.) 30, str. 114-125; Petar Marija Radelj, *Nadbiskup Stepinac u Dubrovniku 1941.*, Croatica christiana periodica (Zagreb), XVII (1993.) 31, str. 161-170; Tomislav Macan, *Vlasićki zapisci*, Dubrovnik : Matica hrvatska, 1996., 107 str.

[14] usp. *Missale Ragusinum : The Missal of Dubrovnik (Oxford, Bodleian Library, Canon. Liturg. 342)*, prir. Richard Francis Gyug, Toronto : Pontifical Institute od Mediaeval Studies, 1990., str. 282; Marinela Rusković Krištić, *Nastanak Oficija uz blagdan svetog Vlaha te himne svetog Vlaha nastale u prvoj polovici 20. stoljeća u arhivu dubrovačke katedrale*, Arti musices (Zagreb), 35 (2004.) 2; *In honorem sancti Blasii*, prir. Josip degl'Ivellio, Dubrovnik, 2010., str. 123-477.

[15] *Il Messale croato-raguseo (Neofiti 55) della Biblioteca apostolica vaticana*, prir. Ciro Giannelli i Sante Graciotti, Citta del Vaticano, 2003., str. 304 i 530.

[16] *Il Messale croato-raguseo (Neofiti 55) della Biblioteca apostolica vaticana*, prir. Ciro Giannelli i Sante Graciotti, Citta del Vaticano, 2003., str. 304-305 i 530.

kraja. Sam grad Dubrovnik i Parčeva crkva na Stradunu glavno je svetište svetoga Vlaha za biskupiju, za Hrvatsku pa i šire.

Sadašnja, lijepa barokna zborna crkva posvećena je 1715., a sagrađena je na mjestu prijašnje romaničke crkve sagrađene 1349.[17] i nestale u požaru 1706. godine. Još starija, prva crkva bila je na ulazu u grad sa zapadne strane, s Pila na mjestu današnjih zidina.

U doba Dubrovačke Republike sve je bilo obilježeno imenom ili likom svetoga Vlaha. Na državnom pečatu, zastavi,[18] na kneževom prstenu, na brodovima, na kulama i gradskim mirima stajao je njegov lik. Službeni državni dokumenti započinjali su i završavali njegovim imenom i molbom za zagovor. Poslanici male i slavne Republike išli su na Istok i Zapad, prijateljima i neprijateljima uvijek ispraćani riječima: „Šaljemo vas u ime Božje i u ime svetoga Vlaha, zaštitnika i zastavnika našega!" Puk mu se žarko molio. Pjesnici mu pisali pjesme, a glazbenici skladali uzvišene himne. I doista, ono što ovaj Grad i puk u njemu misli i u srcu nosi može se izreći samo pjesničkom dušom.[19] Nikola Petrović u XVI. stoljeću kroz usta svetoga Vlaha u pjesmi tako izriče molitvu:

„Ne daj, Najveći, Bože, da tvrđave ove nad kojim pomno stražarim, zla ikada pritisne kob! Kriste, održavaj vazda sigurnost zidina ovih, da bi uvijek te moj slavio puk!"

U XIX. stoljeću Medo Pucić pun vjere i sigurnosti u Parčev zagovor pjeva:

„Sveti Vlaho ti si nam jedina
i na kopnu i na moru dika,
Ti si ljubav, Ti si čast, istina,
Ti si prava sreća Dubrovnika."[20]

Ništa manje lijepo, ni s manje žara ljubavi ne pjevaju Dubrovčani ni danas. Akademik Luko Paljetak svoje nježne pjesničke osjećaje prema Parcu stavlja

[17] O njoj: Cvito Fisković, *Prvi poznati dubrovački graditelji*, Dubrovnik, 1955., str. 30-33; Lukša Beritić, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 10, Split, 1956., str. 65-67; Cvito Fisković, *Umjetnine u nekadašnjoj dubrovačkoj crkvi Sv. Vlaha*, Zbornik za likovne umjetnosti Matice srpske, 5, Novi Sad, 1969., str. 325-335.

[18] Vidi: Josip Luetić, *Sveti Vlaho. Državna zastava Dubrovačke Republike*, Croatica christiana periodica (Zagreb), XVI (1992.) 29, str. 81-84.

[19] Usp. Vid Vuletić Vukasović, *Legende o sv. Vlahu*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. IV-XI; *Sveti Vlaho poglaviti dubrovački obranitelj*, ur. Ivica Prlender, Miljenko Foretić i Luko Paljetak, Dubrovnik (Dubrovnik), NS, V (1994.) 5, str. 1-264; Ivo Vojnović, *Mala trilogija (Čudo sv. Vlaha, U zadnjem času, Kad se Blažena Gospa prošetala priko Place)*, Dubrovnik, 1999., 176 str.; *Sveti Vlaho : Dubrovački parac u hrvatskoj književnosti : antologija*, ur. Luko Paljetak, Dunja Fališevac i Miljenko Foretić, Dubrovnik, 2001., 267 str.

[20] Orsat Medo Pucić, *Cvijeta* (IV), u: P. A. Kazali / M. Vodopić / I. A. Kaznačić / O. M. Pucić, *Izabrana djela*, Zagreb, 2005., str. 322; *Sveti Vlaho: Dubrovački parac u hrvatskoj književnosti*, Dubrovnik, 2001., str. 95.

u usta pobožnoj teti Ani koja duge zimske noći krati razgovorima sa svetim Vlahom:

„Neka te ne zaboli ruka na kojoj grad naš držiš, nigda, nigda... ne smetaju ti daždi ni žege, da te zebe po ruci splela bi ti rukavicu, ma tebe ne mori studen nego brige, a od njih konat ne može se učinit... ja najviše ti, sram nije me, volim tvoju festu, znaš, kad po gradu nose ti ruke, noge, glavu, a ti to sam sve ozgo gledaš..."[21]

Za divno čudo, mladež ovoga grada s nesmanjenom ljubavlju govori, piše i pjeva o voljenom Svecu. Tiskane su dvije knjige pjesama i napisa učenika naših škola. Godine 2008. pod naslovom „A, što bi mi bez tebe, sveti Vlaho", a ranije, 2001., pod naslovom „Nad gradom bdije". U njoj učenica petoga razreda Izabela Šubić piše:

„Od davnina držiš grad u ruci,
prkosiš ti vazda svakoj muci.
Ti si moćna stijena od kamena,
vječno svijetlo za sva vremena."[22]

Ta obilježenost i protkanost živa je do danas. Slike svetoga Vlaha po dubrovačkim kućama, na brodovima gdje plove Dubrovčani, medaljice oko vrata... svjedoče o tome.[23]

Osim suvremenim pjesnicima, sveti je Vlaho izazov i nadahnuće i slikarima našega vremena. Prostore svečeve zborne crkve rese djela slikara Iva Dulčića, Iva Grbića, Josipa Škerlja, Vedrana Remetina, Lorena Logorija, Hrvoja Marka Peruzovića, Ivane Trostmann, Tonka Smokvine, Boža Grčića, Miša Baričevića i sestre Varvare, monahinje iz manastira Gradac u Srbiji.

I glazbeni umjetnici daju prinos čašćenju svetoga Vlaha. Prigodom Feste 2010. katedralna župa Gospe Velike i zborna crkva svetoga Vlaha objavile su zbirku glazbenih djela (himne, mise i skladbe) u čast svetoga Vlaha pod nazivom *In honorem sancti Blasii*.

[21] Luko Paljetak, *Pjesni na dubrovačku*, Dubrovnik, 1997., str. 93-94.

[22] *Nad Gradom bdije*, Dubrovnik, 2001., str. 39.

[23] Usp. Vid Vuletić Vukasović, *Napomene o ikonografiji te imenu sv. Vlaha*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 30-34; Vid Vuletić Vukasović, *Medalja, medaljice i bakrorez sv. Vlaha u Dubrovniku*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XVI (1916.) 2, str. 34-36; Ivo Scattolini, *Sv. Vlaho na slikama*, Narodna svijest (Dubrovnik), XVIII (1936.) 4-5 / 31. I., str. 4-5; Kruno Prijatelj, *Tri doprinosa o umjetnicima „Zlatnog doba Dubrovnika"*, u: Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća, ur. Igor Fisković, Zagreb, 1991., str. 205-208 (o slici sv. Vlaha iz Kneževa dvora).

Festa svetoga Vlaha

Kako Preradović lijepo kaže: „Na tom svijetu stalna samo mijena jest", tako je bilo promjena i oko proslava svetoga Vlaha. No jedno je obilježje ostalo trajno: Festa nije dan nego događaj. Danima prije živi se za Festu, a u dane poslije od Feste se živi. Završetkom jedne počinje priprema za sljedeću.

Izdaljega se Festa priprema tribinama „Ususret svetomu Vlahu". U bližu pripravu spada trodnevlje u Svečevoj crkvi. Predvoditelji su redovnici koji imaju povijesno značajne samostane u gradskim mirima: franjevci, dominikanci, isusovci, a svake četvrte godine biskupijski svećenici. U trodnevlju svojim radovima sudjeluje i školska mladež.

Otvaranje Feste na Kandeloru dobro je očuvani dio tradicije. Glazba mimohodom gradskim ulicama najavljuje svečanost. Festanjuli s barjakom svetoga Vlaha okupljaju sve gradske barjake. Pripremljeni i postrojeni trombunjeri spremno čekaju da plotunima najave početak svečanosti. Svečanu molitvu „Laus" s tarace crkve izgovara biskup i drži prigodni govor. Od 1977. do 1991. propovjednik trodnevnice držao je zaključni govor, zbog kojeg su neki u komunizmu bili i osuđeni.[24] Slijedi čitanje dobrih želja i čestitki od štovatelja diljem svijeta. Djevojke zvane trznice donose na blagoslov plodove zemlje: kruh, ulje, vino, voće, vosak i još dvije bijele golubice. Puštanje golubica na slobodu, uz pucnjavu trombuna, podizanje barjaka na Orlandov stup i pjevanje himne: „Sad razvijmo barjak, pred oltar kleknimo svi...", zaustavlja dah, izmamljuje suze, pljesak i gromoglasni poklik nazočnog mnoštva: „Živio sveti Vlaho!" Nakon otvaranja feste u Katedrali se pjevaju vespere (prva večernja) u čast svetoga Vlaha.[25]

Na samu svetkovinu 3. veljače budnicom glazbe, trombuna i gradskih zvona započinje svečani dan, dan „ki dohodi jednom nami na godište" (Ivan Gundulić). U sedam sati misa je u Svečevoj crkvi. Po svršetku mise festanjuli s trombunjerima i glazbom primaju blagoslov i kreću na Ploče dočekati barjake

[24] Marko Herendija, *Vlahov grad u svjetlu vjere i zlatu slobode*, Vrelo života (Sarajevo), III (1977.) 4, str. 337-339; Petar Bezina, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941.-1992.*, Split, 2000., str. 172-176. Zbog zaštite dostojanstva Feste svetoga Vlaha, godine 1945. komunističke su vlasti na smrt osudile i 17. studenoga 1945. u Trogiru strijeljale dominikanca dr. Dominika Barača. O njemu: Petar Marija Radelj, *Pedeseta obljetnica smrti dominikanca Dominika Barača*, Dubrovački vjesnik (Dubrovnik), XLVI (1995.) 25. XI., str. 6; Petar Marija Radelj, *Dominik Barač*, Hrvatsko slovo (Zagreb), II (1996.) 48 / 22. III., str. 30; Anto Gavrić, *Život za istinu*, Izazov istine (Zagreb), XII (2000.) 23, str. 77-82; Ivan Armanda, *Dr. fr. Dominik Barač*, Marulić (Zagreb), XXXIX (2006.) 1, str. 28-40.

[25] Usp. *Oficij sv. Vlaha s raznim molitvama*, priredio P[etar] V[lašić]. Pjesme preveo V[ice] M[edini], Dubrovnik : Jadran, 1924., 56 str.

i hodočasnike s istočne strane Grada, iz Župe i Konavala. Zajedno s njima idu na Pile čekati barjake i hodočasnike sa zapadne strane Grada, iz Rijeke, Primorja i Otoka. Na Pilama se izvijaju barjaci. Uredno prolaze Stradunom, klanjaju se pred zbornom crkvom svetoga Vlaha i zauzimaju svoja mjesta za misu pred Katedralom. U deset sati svečana je misa na otvorenom. Uz biskupa predvoditelja bude oko stotinjak suslavitelja. Po završetku mise počinje slavna i vrlo dojmljiva procesija. Puk u narodnim nošnjama, glazbari i trombunjeri, barjaktari i festanjuli, redovnice i klerici, prvopričesnici i ministranti, svećenici i biskupi u svečanim odorama i sa svetim relikvijama[26] u rukama uz pjesmu zbora i puka učine Stradun u tom času najvećom živom Crkvom pod otvorenim nebom. Kad ophod sa svetim moćima uđe u Parčevu crkvu, čuvar svetišta preuzme moćnik glave svetoga Vlaha na pladnju i nosi ga do oltara svetoga Vlaha. Do 1993. bio je običaj da rektor tada zapjeva Tebe Boga hvalimo.

Popodnevni program ispunjen je igrom, pjesmom i tombolom. Hodočasnici se razilaze u sumrak. Ispraćaju se biskupi i gosti iz daleka. Večernjom službom Božjom završava službeni dio programa toga dana. Večernje druženje nastavlja se u obiteljskim kućama uz komentiranje Feste, prebrojavanje biskupa i barjaka.

U prvu nedjelju po svetkovini hodočasti se na Goricu svetoga Vlaha, brdo na predjelu Lapada. Polazi se iz Grada u svečanoj povorci. Na Gorici je misa na otvorenom. Nakon mise hodočasnici se preko Gospina polja i Boninova vraćaju u Grad. Kad Zelenci prvi put otkucaju podne povorka hodočasnika krene Stradunom crkvi Svetoga Vlaha. Rektor crkve čeka hodočasnike, pozdravlja ih i drži završni govor. Uz Parčevu himnu i jeku plotuna iz trombuna festanjuli spuštaju barjak svetoga Vlaha, a odmah potom uz glazbu državne himne Lijepe naše podižu državnu zastavu na njeno stalno mjesto, privremeno, za vrijeme Feste ustupljeno barjaku s izvezenim likom svetoga Vlaha. Festa je završila, a hodočasniku štovatelju velikoga sveca, biskupa i mučenika iz Sebaste ostaje osjećaj Hanibala Lucića izražen riječima: „Vidi se, o Bože moj, u Gradu ovemu, / Što razum, što može dobrota u svemu."

[26] O njima: Lazar Mirković, *Relikvijari moštiju Sv. Vlaha*, Spomenik SKA LXXXI, Beograd, 1935., str. 31-57; Vinicije B. Lupis - Božidar Gjukić, *Emajlni reljefi na moćnicima sv. Vlaha*, Dubrovnik : Matica hrvatska, 2001., 52 str.; Vinicije Lupis, u: *In honorem sancti Blasii*, prir. Josip degl'Ivellio, Dubrovnik, 2010., str. 113-122.

reljef ugrađen u crkvicu sv. Ivana Krstitelja na Konalu, XII. st.
unutrašnja vrata od Ploča, XIII/XIV. st.
Vrata od lođe, oko 1350.
Vrata od luke, oko 1380.
reljef u svodu klaustra dominikanskog samostana, XIV. st.
na tvrđavi sv. Ivana, XIV. st.
na kuli Puncjela, prva pol. XV. st.
reljef na Kneževu dvoru na Šipanu, iz 1430.
Knežev dvor, Petar Martinov iz Milana, 1445.
nekoć na Vratima od Ponte, sada u kapelici Sorkočevićeva ljetnikovca (HAZU) u Lapadu, Juraj Matijev Dalmatinac, 1454.
Unutarnja vrata od Ploča (Trigon), sredina XV. st.
tvrđava Minčeta, druga pol. XV. st.
reljef na Revelinu, radionica Paskoja Miličevića, oko 1480.
malo poprsje u Gradskom muzeju, radionica braće Petrovića, kraj XV. st.
vijećnica u Kneževu dvoru, Paskoje Miličević, XV./XVI. st.
na portalu Kneževa dvora, Ivan Duknović (?), oko 1503.
na pročelju Sponze (Divone), Beltrand Gallicus, oko 1520.
vanjska Vrata od Pila, oko 1535.
reljef kraj Vrata od ribarnice, XVI./XVII. st.
bastion sv. Margarite, XVII./XVIII. st.
bastion sv. Stjepana, XVII./XVIII. st.
bastion Presvetog Spasitelja, XVII./XVIII. st.
tvrđava sv. Ivana, Jacob de Spinis, oko 1570.
tvrđava Lovrijenac, Jacob de Spinis, oko 1580.
u zbornoj crkvi sv. Vlaha, lijevo od ulaza, Nikola Lazanić, 1589.
reljef sv. Vlaha na Kneževu dvoru u Slanome
Na pročelju crkve sv. Vlaha, Marino Gropelli, oko 1710.
pročelje Katedrale, Marin Radica, 1904.
Donja vrata od Pila, Ivan Meštrović, poč. XX. st.
u sakristiji zborne crkve svetoga Vlaha, Ivan Meštrović, poč. XX. st.

Bandera, Vjenceslav, *Sv. Vlaho i njegov Dubrovnik u svjetlu vjere, žrtve i slobode. Tri govora održana u crkvi sv. Vlaha o svečevu trodnevlju 1936.*, Dubrovnik : Dubrovačka hrvatska tiskara, 1938., 66 str.

Butorac, Pavao. *U Vlahovu cvjetnjaku : Govori u čast sv. Vlaha*, Dubrovnik : Biskupski ordinarijat, 1963., 81 str. (ciklostilom). * Četrnaest nedatiranih propovijedi.

Gjivanović, Niko. *Sv. Vlaho, moli za nas!*, Glasnik sv. Terezije Maloga Isusa (Dubrovnik), (1932.) 2, str. 25-27.

Gugić, Ivo. *U slavu svetog Vlaha : sedamnaest govora u čast dubrovačkog obranitelja*, Trogir 1976., 84 str.

Kuharić, Franjo. *Propovijed kardinala Kuharića na proslavi sv. Vlaha (Dubrovnik, 5. II. 1984.)*, AKSA (Zagreb), br. 717, 10. veljače 1984., Prilog II., str. 1-6.

Kukuljica, Lovro. *Tri govora na slavu svetoga Vlaha, biskupa i mučenika : Rekao u Dubrovniku u oči svečeva blagdana god. 1870.*, Dubrovnik : Pretner, 1870., 26 str.

Kuničić, Jordan. *Kršćanska trilogija: vjera - ufanje - ljubav, Trodnevlje u čast sv. Vlaha god. 1963.*, Dubrovnik 1963., 30 str. ciklostilom.

Kuničić, Jordan. *Sveti Vlaho: svetac - mučenik - zaštitnik : Trodnevlje prigodom svečanosti god. 1954.*, Dubrovnik 1954., 28 str. ciklostilom.

Kuničić, Jordan. *U znaku vjere - stopama sv. Vlaha*, Narodna svijest (Dubrovnik), (1938.) 5 / 2. II., str. 1. * Propovijed na trodnevnici 1937.

Lučić, Toma. *Dubrovački prinos obrazu ljudske vrste*, Naša Gospa (Dubrovnik), XV (2009.) 41, str. 22-25.

Martinić, Ivo. *Crkva ne krije radost*, Dubrovački vjesnik (Dubrovnik), br. 2103, 9. veljače 1991.; Ivo Martinić, Prema slobodi, Dubrovnik, 1995., str. 141-144. * Govor na otvaranju Feste, 2. veljače 1991.

Martinić, Ivo. *Crkva Svetog Vlaha ne odumire*, u: Ivo Martinić, Prema slobodi, Dubrovnik, 1995., str. 76-81. * Govor na otvaranju Feste, 2. veljače 1986. zbog kojeg je osuđen.

Plenković, Zlatan. *Sto uzora nebeskih*, drugo izdanje, Zagreb, 1996., str. 21-22.

Stepinac, Alojzije. *Propovijed... na svetkovinu sv. Vlaha*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), XLI (1941.) 1-2, str. 2-3; Croatica christiana periodica (Zagreb), XVII (1993.) 31, str. 165-167.

Subotić Sabatini, Nedjeljko. *Suncokret svetoga Vlaha*, Dubrovnik : Svećenička književna družba, 1928., 48 str.

Talija, Urban. *Trodnevlje Sv. Vlaha Š1908.Ć*, List Dubrovačke biskupije (Dubrovnik), VIII (1908.) 3, str. 27-31; 4, str. 36-37; 5, str. 43-46; 6, str. 56-58; 8, str. 84-86.

Vereš, Tomo. *Sv. Vlaho i Dubrovnik : Govori na Trodnevlje u Zbornoj crkvi svetoga Vlaha u Dubrovniku 1960.*, Zagreb : Nova Stvarnost, 1998., 53 str.

Zaninović, Antonin. *O dubrovačkom zaštitniku Svetomu Vlahu biskupu i mučeniku govorio u Svečevoj Crkvi u Dubrovniku 1915.*, List dubrovačke biskupije, XVI (1916.); kao poseban otisak: Dubrovnik : vlastitom nakladom, 1916., 52 str.

Osnovna informacija, molitva i blagoslov pri grličanju

castellano

San Blas (†316), obispo y mártir, patrón de Dubrovnik (971)

Escucha, Señor, las súplicas de tu pueblo, que hoy te invoca apoyado en la protección de tu mártir San Blas; concédenos, por sus méritos, la paz en esta vida y el premio de la vida eterna, por Jesucristo, nuestro Señor.

Que por la intercesión de san Blas, obispo y mártir, te libre Dios de todo mal de la garganta y de qua1quier otro mal. En el nombre del Padre, y del Hijo, y del Espíritu Santo. Amén.

česky

Svatý Blažej (†316), biskup a mučedník, patron Dubrovnika (971) a proti nemocím

Na přímluvu svatého Blažeje, biskupa a mučedníka, uchovej tě Bůh ode vší choroby hrdla a od kteréhokoli jiného zla. Ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Amen.

Deutsch

Hl. Blasius († um 316), Bischof und Märtyrer, einer von Vierzehn Nothelfern, Schutzpatron von Dubrovnik (971)

Herr, unser Gott, erhöre dein Volk, das am Tag des heiligen Bischofs und Märtyrers Blasius zu dir ruft. Bewahre uns vor Krankheit und Schaden in diesem zeitlichen Leben und hilf uns in allewr Not damit wit das ewige Heil erlangen. Darum bitten wir durch Jesus Christus.

Auf die Fürsprache des heiligen Blasius bewahre dich der Herr vor Halskrankheit und allem Bösen. Es segne dich Gott, der Vater und der Sohn und der Heilige Geist. Amen.

English

Saint Blaise (†316), bishop and martyr, patron of Dubrovnik (since 971)

Lord, hear the prayers of your martyr Blaise. Give us the joy of your peace in this life and help us to gain the happiness that will never end. Grant this through Jesus Christ, our Lord.

Through the intercession of St. Blaise, bishop and martyr, may God free you from illness of the throat and from any other sort of ill. In the name of the Father, and of the Son and of the Holy Ghost. Amen.

français

Saint Blaise (†316), saint auxiliaire, médecin et évêque martyrisé, patron de Dubrovnik (depuis 971), invoqué pour les maladies du gorge

Écoute, Seigner, les supplications de ton people que soutiennent les prières de saint Blaise ton martyr; donne-nous ici-bas une vie de paix et le moyen d'atteindre la vie éternelle, par Jésus, le Christ, notre Seigneur.

Par l'intercession de saint Blaise, évêque et martyr, que Dieu te délivre du mal de gorge et de tout autre mal. Au nom du Père, et du Fils et du Saint-Esprit. Amen.

hrvatski

Sveti Vlaho (†316.), biskup i mučenik, zaštitnik od bolesti grla i Dubrovnika (971.)

Bože, ti si blaženoga Vlaha, mučenika svoga i biskupa, učinio divnim u podnošenju njegovih muka i u liječenju nemoći drugih. Podaj milostivo da nasljedujemo postojanost njegove vjere i da u pogibeljima osjetimo njegovu zaštitu, po Kristu, Gospodinu našemu.

Po zagovoru svetoga Vlaha, biskupa i mučenika, oslobodio te Bog bolesti grla i svakoga drugog zla. U ime Oca, i Sina, i Duha Svetoga. Amen.

magyar

Szent Balázs (†316), püspök és vértanú, Dubrovnik védőszentje (971 óta), a torokbetegségek gyógyítója

Szent Balázs püspök és vértanú közbenjárására őrizzen meg téged Isten a torokbajtól és minden más betegségtől. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.

italiano

San Biagio (†316), vescovo e martire, prottetore dalle malattie della gola, patrono di Dubrovnik (971)

Per l'intercessione di san Biagio, vescovo e martire, Dio ti liberi dal mal di goia e da ogni altro male. In nome del Padre, e del Figlio, e dello Spirito Santo. Amen.

latine

Sanctus Blasius (†316), episcopus et martyr, sanctus adiutor, patronus Ragusii Croatiae

Exáudi, Dómine, pópulum tuum, cum beáti Blásii mártyris patrocínio supplicántem, ut et temporális vitae nos tríbuas pace gaudére, et aetérne reperíre subsídium, per Christum, Dominum nostrum.

Per intercessionem sancti Blasii, episcopi et martyris, liberet te Deus a malo gutturis, et a quolibet alio malo. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

nederlands

Sint Blasius (†316), bisschop en martelaar, beschermheilige van Dubrovnik

Door de voorspraak van de heilige bisschop en martelaar Blasius, moge God u bevrijden van keelziekten en alle andere kwaad. In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

polski

Święty Błażej (†316), biskup, męczennik, jeden z Czternastu Świętych Wspomożycieli, patron Dubrownika

Przez wstawiennictwo świętego Błażeja, biskupa i męczennika, niech Bóg zachowa Cię od choroby gardła i wszelkiej innej dolegliwości. W imię Ojca, i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

português

São Brás (†316), bispo e mártir, protector de Dubrovnik (971) e das doenças da garganta

Por intercessão de São Brás, bispo e mártir, livre-te Deus do mal da garganta e de qualquer outra doença. Em nome do Pai, do Filho e do Espírito Santo. Ámem.

русский

Святой Власий (†316), епископ и священномученик, покровитель Дубровника

По ходатайству святого Власия да сохранит тебя Бог от болезней горла и от всякого зла. Во имя Отца, и Сына, и Святого Духа. Аминь.

slovenščina

Sveti Blaž (†316), škof in mučenec, zavetnik Dubrovnika (971) in proti kašlju

Po prošnji svetega Blaža, škofa in mučenca, te varuj Gospod bolezni v grlu in vsakega drugega zla v imenu Očeta in Sina in svetega Duha. Amen.

српски

Свети Власије (†316.), епископ и мученик, заштитник Дубровника (971.) и од болести грла

Посредовањем свештеномученика Власија ослободио те Бог од болести грла и свакога другог зла. У име Оца, и Сина, и Светога Духа. Амин.

na njemačkom sjeveru

ni raskoš hamburške vijećnice
ni predbožićni ugođaj
jednog nedjeljnog prijepodneva
ne otkriva bjelinu

tek vlažnost
i hladnoća sjevera

ljudi hladnoćom odišu

hamburško prijepodne
trenutak
s okusom kave
i pogledom u daljinu

ne mislim o tuzi
ni o radosti
tek o jugu
kamenu i pticama

dok me dodiruje

valovi oblikuju
kamenje

ne tako raskošno
kao hrvatsko more

brodice visoko
uzdignutih jedara

spremaju li se
na daleko putovanje
ili odlaze
da bi se uskoro vratile

u daljini snijeg
sa švicarskih planina

na tragovima
balade Gustava Benjamina Schwaba
„Jahač i Bodensko jezero“

u zraku
neka čudna smirenost

Bodensko jezero
ili oko Tvoje
dok me dodiruje

Vladimir REM

Ilirac na slavonski način
(tragom povijesti obitelji Brlić)

1.

Što je učinila obitelj Brlić za hrvatsku kulturu – do danas još nije potpuno vrednovano, a kamoli sustavno obrađeno. Pojedini članovi te obitelji uvelike su doprinijeli našoj umjetnosti i znanosti. Mogli bismo reći da je književna veličina Ivane Brlić-Mažuranić svima poznata. Na žalost, sa slavnom autoricom *Priča iz davnine* i možda još s Ignjatom Alojzijem Brlićem, piscem *Uspomena na stari Brod,* kao da se iscrpljuje općenito poznavanje te obitelji.

Brlići su u Slavoniju došli iz Hercegovine. Na prijelomu 17. i 18. stoljeća još su u Davoru, nedaleko od Nove Gradiške, a 1724. prebivalište im je Brod. Kuća koju su tada podigli izgorjela je 1882., a na njezinim temeljima sagrađena je zgrada koja i danas stoji, a u nju će 1892. ući Ivana Brlić-Mažuranić, pa će tu napisati *Priče iz davnine* i druga djela koja će joj donijeti slavu "hrvatskog Andersena". Prema obiteljskim i javnim dokumentima, u Brlićevu arhivu, prvi doseljenik bio je Mato Brlić. Kao desetogodišnji seljački dječak došao je ovamo izučiti krojački zanat. O njemu inače nema mnogo podataka. Osim nekih privatnih dokumenata, znamo samo za natpis na njegovu grobu u Brodu.

Natpis na grobu Mate, prvoga Brlića, koji je 1724. godine, iz sela Svinjara, današnjega Davora, došao u Brod, a ondje je 1784. i umro, glasi:

Mramoru studeni! Kog lad tvoj pokriva?
Nie l' Mato Berlich, sad pod njim počiva.
U selu Svinjaru najpri svitlost vidi
Pak u Brod doseli i u njemu sidi.
Zanat habadžinski Mato dobro znade
Pošteno se drža i majstor postade.
Sedam puta deset on živi godina
Valjade mu umrit, ne može bit ina.
Na smrtnoj postelji svim blagoslov dili
Andru sina grli, Andro gorko cvili,
Mir i ljubav svima Mato priporuči
Tilo zemlji dade, Bogu duh izruči.

Autor toga dvanaesteračkoga epitafa je Matija Antun Relković, što dovoljno govori o ugledu prvog Brođanina iz obitelji Brlić, koji je, premda zanatlija, bio i sakupljač vrijednih knjiga, pa se upravo njemu mogu pripisati počeci čuvene Knjižnice obitelji Brlić.

U nizu osoba iz te obitelji koje su poznate u našoj književnoj, kulturnoj i političkoj povijesti, prvi se ističe Andrija Antun Brlić (1757. – 1804.). Iako po zanimanju trgovac, bio je veliki ljubitelj pisane riječi, pa i pjesmotvorac. Sačuvan je rukopis njegovih deseteračkih stihova (iz 1778.) o sukobu slavonskih graničara s "pašom Bosne ravne". U trgovini toga prvog zaslužnog Brođanina iz obitelji Brlić prodavale su se i knjige, pa u vremenski okvir njegova djelovanja možemo smjestiti i početke knjižarstva u Brodu.

Podatke o Brlićima dopunjujem osvrtom na neke značajke razvoja te obitelji. Taj razvoj nosi sva obilježja razdoblja u kojemu se odvijao proces stvaranja građanskoga staleža u Hrvatskoj. Rezultat tog procesa su šest generacija kroz dvjesto godina. Cjelokupan taj razvoj ogleda se u zbirci muzejskog, arhivskog, knjižnog, slikarskog pa i arheološkog materijala koji je, tijekom dvaju stoljeća, sabran i sačuvan u kući gdje je danas arhiv obitelji Brlić.

Kako se taj razvoj odrazio u smjeni generacija vidi se već iz podatka da je Andrija Antun Brlić, sin prvog doseljenika Mate Brlića, postao tako imućan trgovac da je za vrijeme Napoleonovih ratova mjesecima iz vlastitih sredstava i zaliha prehranjivao brodsku vojnu posadu, koja je u ratnoj krizi ostala bez sredstava. Njegov sin, Ignjat Alojzije Brlić još je trgovac, ali i književni i javni djelatnik. Andrija Torkvat i dr. Ignjat Brlić, unuci dr. Vatroslav i dr. Dobroslav, praunuci dr. Ivan, dr. Andrija i profesor Zvonko Brlić, te prapraunuk Ignjata Alojzija veterinar Dobroslav Brlić – sve su to visoko obrazovani ljudi, a većina je igrala znatnije političke i kulturne uloge.

Još za boravka u Bosni Brlići su održavali vezu s tamošnjim fratrima. Već je Mato Brlić bio prvi sindik i prokurator franjevačke Bosne Srebrne, a tu vezu donijeli su sa sobom u novu postojbinu (u Brlićevoj arhivi postoji obilna korespondencija s fratrima iz Bosne). Andrija Antun Brlić bio je također sindik i prokurator franjevačke provincije Bosne Srebrne, a potom i njegov sin Ignjat Alojzije. Preko njih su bosanski fratri općili s ostalim kršćanskim svijetom i zadovoljavali svoje materijalne i duhovne potrebe.

2.

Biografski podaci o Ignjatu Alojziju Brliću (1795. – 1855.) mogu se ispisati ovako: Rođen je u Brodu, latinske škole polazio je u brodskom franjevačkom samostanu, gimnaziju je završio u Požegi, trgovački zanat izučio u Vukovaru, a umro je u Novoj Gradiški (kod kćerke Marije Agate, koja je pisala lirske pjesme, potpisujući se kao Jagoda Brlićeva). Dodamo li da se, uz trgovački posao koji je naslijedio od oca, bavio jezikom, književnošću, novinarstvom, prevođenjem i izdavaštvom, dobit ćemo potpuniji profil toga ilirca sa savske obale.

Ako želimo u općim crtama ukazati na glavni krug zanimanja Ignjata Alojzija Brlića i odrediti njegove bitne zasluge, na prvom mjestu treba istaknuti njegov jezikoslovni rad.

Došavši u vezu s Vukom Karadžićem, a potom s Ljudevitom Gajem, jednim od prvih ljudi hrvatskog preporoda, i sam se prihvatio posla, te je 1833. objavio prvu sustavnu hrvatsku gramatiku na njemačkom jeziku *(Grammatik der illyrischen Sprache)*.

Iako oduševljeni pristaša ilirizma i prijatelj Ljudevita Gaja, Ignjat Alojzije Brlić kritički je gledao na Gajeva pravopisna nastojanja, zastupajući mišljenje da bi ikavski govor trebalo učiniti književnim. Bio je čak sklon prihvaćanju ćirilice umjesto latinice: *Ja volim sbor u jednu herpu od 6 milionah Iliracah, od koji se 3 miliona kirilice derže*!

Ilirac na slavonski način, rekli bismo. Ni po Gaju, ni po Vuku.

Možda Brlićevi pogledi danas ne bi mogli izdržati "tvrđu" analizu, ali činjenica je da njegov jezikoslovni rad, ako i jest djelo čovjeka koji je "više načitan, kulturan, negoli stručnjak" (J. Ravlić), spada u nastojanja koja su pridonijela uobličavanju hrvatskoga književno-jezičnoga standarda. Temeljno načelo bilo mu je da se treba držati narodnoga jezika, jer "jezik je pučka svetinja, u koju ne smijemo maloumno dirati". To posebice vrijedi za "naše nove pjesnike", veli Brlić, "ako želimo domovini koristiti i hasnoviti biti i prostom puku za prosvjetitelje poslužiti".

Ignjat Alojzije Brlić autor je i povijesnih radova, kroničar koji – pišući o bliskoj ili daljoj prošlosti – izlaže živo i spretno. U *Uspomenama na stari Brod* (zabilježenima oko 1838.) i *Putopisnim crticama o Derventi i bosanskoj Posavini* (1853.) pokazao je izrazite pripovjedačke osobine. Kazivanja ne svodi na škrte i suhe podatke već pojedine događaje i zbivanja prikazuje šire, uz određenu sklonost epskom postupku. Primjerice, kad registrira da su Turci u Brodu imali hodžu i džamiju, ili da je, 1722. godine, barun Ivan Trenk (otac pandurskog vođe Franje Trenka) postavljao temeljni kamen brodskoj tvrđavi, ili kako je 1820. Brod proglašen slobodnom vojničkom općinom, Brlić to opisuje kako dolikuje realističkom piscu. Polazeći od konkretnih pojedinosti, vezanih za ovaj ili onaj događaj, svaku pojedinost predočava živo i slikovito, a ta njegova narativno-slikarska vještina dolazi do izražaja i u korespondenciji.

Možemo reći da je taj uvažavani sugovornik Gaja i Strossmayera, Đure Daničića, Mate Topalovića, Babukića i niza drugih značajnih ljudi preporodnog doba, u pismima Vuku Karadžiću (a posebno u pismima sinu Andriji Torkvatu) pružio skice vremena u kojemu je živio, oslikavši lice i naličje onoga što se događalo u pozadini burnih i revolucionarnih zbivanja.

Skupljajući podatke, I. A. Brlić je napisao već spomenute *Uspomene na stari Brod,* koje je izdao njegov sin dr. Ignjat Brlić. Osobito je zaslužan kao izdavač *Ilirskog kalendara,* koji je uređivao devetnaest godina, od 1836. do 1855., tj. do smrti.

3.

Kao najznačajnija ličnost od petero djece Ignjata Alojzija Brlića, u obiteljskim i javnim ispravama izdvaja se Andrija Torkvat Brlić (1826. – 1868.). "Darovit, temperamentan, živе i ljubazne ćudi, a osjetljive duše, neumoran u svojoj djelatnosti, a nemiran u traženju uvijek novih puteva" – tako opisuje Ivana Brlić-Mažuranić ovoga "živahnog i tipičnog predstavnika hrvatskoga i slavenskog idealizma".

Andrija Torkvat Brlić počeo je studirati i apsolvirao je teologiju, ali je u burnoj 1848. godini skinuo mantiju i odao se politici. Otac je sve to sa strepnjom pratio, što se najbolje vidi iz pisama koja mu je pisao. Ta korespondencija (sabrana u dvjema knjigama, s ukupno 182 pisma) vođena je najprije na latinskom jeziku, a kada je Andrija Torkvat prešao iz vinkovačke gimnazije u zagrebačko sjemenište pa onda u Beč, pisao mu je otac "ilirskim", "slavonskim" i "naškim" jezikom.

Najljepša su upravo pisma u kojima Ignjat Alojzije Brlić daje sinu savjete za život, npr. pismo od 20. srpnja 1849. u kojemu kaže: "Ostani pošten i nezavisan od praznih maštah, ideja i svojevolje, a u ostalom traži si hlibca, da ti koliko je moguće pristojno i bezbrižno življenje ne pomanjka; a drugčije uzmi i smatraj svit onako kakvi je, a ne onako kakvi bi po tvojim idejama imao biti; poštenje i nezavisnost najsvetije na svitu stvari nek ti budu..." U pismu od 27.

studenoga 1849. Ignjat Alojzije Brlić obrazlaže svoje postupke: "Ja sam sve štogod sam s mojom dicom radio, radio iz vlastitog iskustva, koje me vrlo skupo stoji. Ja tebe ni svojim ni tuđim robom ne želim učiniti, al mi je teško gledati, gdi se sam robom pohotenjah učinio; moja je očinska dužnost moju dicu na pravi put izvodit, i dok sam živ učit ih i upućivat, al ne zarobljivat; ovu moju dužnost izvršujem, a tko neće starijeg svoga slušat i roditelje poštivat, taj nek si sam pripiše ako mu zlo bude."

Vrijednost tih pisama je tolika da je danas uspoređuju s vrijednošću dopisivanja Strossmayer-Rački. Brlićeva pisma koristan su izvor za poznavanje našeg 19. stoljeća poput pisama Ljudevita Gaja, Stanka Vraza i najvećeg slavista svih vremena Vatroslava Jagića, koji je najplodniji naš epistolograf. Ta pisma, pohranjena u Brlićevu arhivu, štampana su u dvije knjige (naklada Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, u zbirci *Hrvatska riječ i misao kroz stoljeća,* sv. 3 i 7, Zagreb, 1942./43.), s predgovorom i bilješkama dr. Ivana Brlića. Prva knjiga sadrži 98 pisama, koja su pisana od 28. II. 1836. do 15. III. 1848. godine, a druga knjiga sastoji se od 84 pisma, koja su pisana od 29. III. 1848. do 8. IV. 1855.

Pisma I. A. Brlića, kao što se vidi, pisana su u doba hrvatskog preporoda, i to od njegova početka sve do pobjedonosne 1848. godine, odnosno sve do prve polovice onoga zlokobnog desetljeća habsburškog apsolutizma. Ovdje imamo sukob dviju generacija, sukob između oca i sina, iznesen psihološki duboko i neposredno. Premda u ovim pismima ima obilje građe za noviju hrvatsku kulturnu i političku historiju, ipak se ona čitaju više kao zanimljiv psihološki roman nego kao pomoćni povijesni priručnik. Nisu bila namijenjena javnosti, a jezik je narodni, te je umnogome to najbolje pisana knjiga našeg preporodnog vremena.

Glede ostavštine Ignjata Alojzija Brlića, valja zabilježiti i njegovu glazbenu zbirku, koja sadrži najstarije notne zapise (vokalne i instrumentalne) folklorne glazbe u Slavoniji. Radi se o napjevima i popijevkama iz prve polovice 19. stoljeća, dakle iz vremena prije sakupljačkog rada Franje Kuhača. Zbirka je objelodanjena u petom svesku *Uspomena na stari Brod.*

4.

Ignjat Alojzije Brlić bio je u više navrata i domaćin Vukov u Brodu. Vuk Karadžić je naime prilikom svojih putovanja po ovim krajevima navraćao i u Brod. Ovdje ga je, najčešće, ugošćavao Teodor Radičević, činovnik brodske

carinarnice, koji je bio oženjen Vukovarkom Ružom Mihajlović, a ova je opet Vuka poznavala još iz vremena njegovih dolazaka u grad na obalama Vuke i Dunava. I sam čovjek od pera (pisao oglede iz starije srpske književnosti, preveo Schillerovog *Wilhelma Tella),* Teodor Radičević je cijenio Ignjata Alojzija Brlića ne samo kao uglednog trgovca i vijećnika gradskog magistrata, nego i kao vrijednog sakupljača narodnog blaga. Posredovanjem ove obitelji (iz koje će, kasnije, poteći pjesnik *Đačkog rastanka)* Brlić je, predmnijevamo, i upoznao Vuka. Ili je, možda, do kontakta "uživo" između srpskog jezičnog reformatora i ilirca iz Broda ipak došlo preko utjecajnog brodskog "fiškala" Skalice, koji je bio Vukov zastupnik u jednom njegovu sudskom sporu?

Bilo kako bilo, to je upoznavanje urodilo dugogodišnjom suradnjom, o čemu i danas svjedoče dokumenti pohranjeni u Arhivu obitelji Brlić u Slavonskom Brodu.

Vrlo oštrouman, postojan u radu i marljiv u prikupljanju građe, Ignjat Alojzije Brlić pisao je svoju "ilirsku gramatiku". Činjenica je da to djelo, čijeg značenja u početku ni sam nije bio dovoljno svjestan, ne bi ipak mogao izvesti s takvim učinkom da nije posjedovao natprosječne sposobnosti.

Vuk Karadžić je uočio da se Brlić služi jezikom drukčijim od svojih prethodnika, a zapazio je, osim toga, i njegove već spomenute pripovjedačke kvalitete, pa ga je zato i pozvao na suradnju u svojoj *Danici* (1825.). Prvi broj toga naučno-beletrističkog godišnjaka on šalje Brliću preko peštanskog trgovca Josipa Milovuka, koji je često dolazio u Slavoniju jer je bio rodom iz Trpinje kod Osijeka.

Prepiska između Vuka i Brlića dodiruje razne teme. Tako u pismima iz 1826. oni razmjenjuju mišljenja oko sudskog spora s Franjom Sebastijanovićem zbog nekih financijskih potraživanja s Vukove strane. Vuka je u tome sporu zastupao otac pustolovinama sklonog Tome Skalice, koji je, navodno, sredinom prošlog stoljeća brodom krenuo na put oko svijeta (prema toj verziji, Brođaninu Tomi Skalici pripadala bi, dakle, aureola prvoga Hrvata koji je oplovio svijet, a ne Kotoraninu Ivi Visinu!).

U procesu o kojemu je riječ Brlić je bio uvelike angažiran, a to možemo zaključiti i na osnovi ove njegove poruke Vuku: "Dakle, još ne znamo kako će biti, ele mi se čini da ćemo ih mi (misli se na novce, op. V. R.) s pomoću Božjom dobit..."

Nazivajući Vuka u svojim pismima "ljubaznim prijateljem", Ignjat Alojzije Brlić davao je punu podršku Vukovim idejama, posebno njegovoj jezičnoj reformi, ali mu je isto tako, otvoreno i bez uvijanja, iznosio svoja neslaganja s

nekim njegovim sastavcima u *Danici:* "Život ajduk-Veljka Petrovića (možebit što nisam Serb) meni se sasvim ne dopada, ja ga nebi tudi metnuo."

S druge strane, koliko je Vuk cijenio Brlića i koliko je bio zainteresiran za Brlićeva jezikoslovna nastojanja, vidi se iz jednog njegova pisma koje ovako završava: "Pozdravlja vas g. Kopitar. Dokle ste došli u vašoj gramatici? Kada ćete biti gotovi? Navalite što brže!"

5.

Idući tragom požutjelih pisama dolazimo do spoznaje kako nisu bili u pravu oni koji su tvrdili da je prepiska između I. A. Brlića i Vuka Karadžića isključivo stručnog sadržaja. Naime, kako su se Vukom i njegovim djelom bavili pretežno filolozi, u vezi s odnosima između njega i autora "ilirske gramatike" donedavno se sve svodilo na konstataciju da je Brlić s Vukom "stajao u dopisivanju o jezikoslovnim predmetima".

Vuk i Brlić s interesom su pratili i komentirali aktualna zbivanja (Vuk piše o prvom srpskom ustanku, o vladavini Miloša Obrenovića, Brlić bilježi događaje koji prethode burnoj 1848. godini), pa predmetom njihove korespondencije nisu bila samo jezična pitanja nego i političke i društvene prilike onoga nemirnog doba.

Osim za prilike u slavonskoj Vojnoj krajini, s kojima se upoznavao, najčešće, bez posrednika, svojim dolascima ovamo, Vuk Karadžić je bio naročito zainteresiran za situaciju u Bosni, koja se u to vrijeme još nalazila pod turskom vlašću. Najpouzdaniji "obavještajac", ako tako možemo reći, bio mu je u tom pogledu Ignjat Alojzije Brlić, o kojemu je kružila čak i anegdota da više zna o Slavoniji nego o vlastitoj trgovini, a Bosnu da poznaje bolje nego vlastiti vinograd na obroncima Dilja.

Na pitanje o čemu Brlić piše Vuku i kako ga obavještava o "bosanskoj situaciji", odgovorit ćemo služeći se njegovim pismima, dakle njim samim.

Kada su se bosanski feudalci usprotivili reformama sultana Mahmuda II., ovaj je poslao Dželaludin-pašu da uguši pobunu. Iz Brlićeva pisma od 22. veljače 1833. saznajemo da je taj paša dao pogubiti "sve stare bosanske kapetane i age", ali da je "prijatelj kerštenim ljudima". Abdurahman-pašu naziva Brlić "najvećim krvolokom", dok za Namik-pašu kaže da je "najvećma u haremu posla imao", a inače "nit je šta znao nit radio". Protjeravši ga, Bosanci "učiniše po svojoj volji" svojim vezirom Husein-bega od Gradačca, ali se ovaj morao spašavati bijegom, i sklonio se najprije u brodskoj tvrđavi, a gdje je sada, to se ne zna – piše Brlić.

Poslije sloma "Zmaja od Bosne" vezirom postaje Mahmud Hamdi-paša, koji se, piše dalje Brlić, prijeti da će "od Sarajva herpu kamenja načinit, i da više Sarajva u Bosni neće biti".

Pismom od 31. svibnja 1834. Ignjat Alojzije Brlić obavještava Vuka o sukobu kršćanske raje s muslimanskim spahijama u Odžaku, kojom prilikom su kršćani "silu Turakah pobili i sve selo popalili".

Zanimljiva su dva Brlićeva pisma iz 1836. U prvom od njih (17. srpnja) slabljenje osmanlijskog carstva prikazuje na ovaj način: "Nit se Turci boje sultana i sarajevskog vezira, nit se boje ovi njiju." U pismu od 21. rujna iste godine obavještava Vuka o neslavnom ishodu bosanske bune ("rebelije"). Piše: "Skupilo jih se je jedno 2-3.000, i došav Travniku gdi se vezir nahodi, i Sarajvu kao u poglavitu varoš, budu 17. i 18. ovog mjeseca tako potučeni da su se svi razperšili kao prah po vjetru." Vezir je imao, nastavlja Brlić, "jedno 1.000-1.500 ljudi regularne turske trupe, sve samih Arnautah – ovi su po busijama dočekali Bošnjake, i pobili jih tako da je do 500 mertvih ostalo i 1.000 ranjavih, i da su teško pobigli koji su još živi." Na kraju pisma zaključuje: "Bošnjaci su (Turci) takve kukavice, da nije vriedno o njim govorit, a još manje pisat."

Suvremenik i sugrađanin pjesnika Stjepana Marjanovića (1802. – 1860.) i Branka Radičevića, koji se također rodio u Brodu (1824., umro u Beču 1853.), Ignjat Alojzije Brlić pokopan je u Cerniku, gdje mu je podignut spomenik kao "revnom rodoljubu i književniku narodnom".

Živko PRODANOVIĆ

izmicanje djetinjstva

iz djetinjstva
stihove još neke pamtim
ali više ne znam iz koje pjesme

i pamtim još dobru svoju mamu
kako mi brižna savjete daje
ali više ne znam koje

upravo onaj dan
kada sam obilazio djetinjstvo
prekopavali su
staru ulicu u starom kvartu
ugrađujući u nju tehnologiju
koju baš ne shvaćam
niti prihvaćam
a i da tih prekopa nije bilo
ulica bi me ranila pogledom
koji me više ne razumije
koji me gleda, a ne vidi

iz djetinjstva
zgode još neke pamtim
ali više ne znam čije

i sada bih još samo htio
sanjati mladenačke snove, neke
ali više ne znam kako

Mirko BOBAŠ

Kad te ne bi bilo

Pjesništvo izvire iz čuđenja, a to čuđenje potiču pitanja o tajni našega postojanja. Stoga nije neobično da je, svjesno ili nesvjesno, naš susret s poezijom zapravo susret s najdubljim značenjima skrivenima u tajnama naših bića.

Pjesnikinja Ana s. Rahela Tojčić Jušić (s. Rahela, redovnica franjevačkoga reda), rođena u Kijevu 1957. godine, u svojim zrelim godinama života i pisanja poezije, a u devedesetim godinama prošloga stoljeća, objavila je tri knjige pjesama: *Između dva rađanja* – zbirku podijeljenu u šest ciklusa (ATTAR, Zadar 1992.), *Djetinje svoja* – podijeljenu u pet ciklusa (Matica hrvatska, Split 1996.), *Cvjetovi blagoslova* – zbirku u četiri ciklusa (Napredak, Split 1999.), i dnevnički zapis pod naslovom: *Ivanov Dnevnik* (Matica hrvatska, Split 2004.). Neke je pjesme objavljivala u domaćoj periodici.

Ana Tojčić, Jušić, iz zbirke u zbirku nastavlja ispisivati cikluse svog poetskog života. Uz pomoć poezije trudi se slagati kockice životnoga mozaika.

Pišem pjesmu, tek da nešto reknem
Oslobađam govor bremenitosti.
U sjeni srca odmaram riječ
da jezik rodi istinu.
Neka mi šutnja, razlivena u meni,
urodi ljubav što pjesma izrekne.
(Oslobođenje)

Pjesnikinjin istup čitatelja navodi da i sam postane sudionikom svjedočanstva poetskoga čina. Ta poezija ne prekriva, nego otkriva pjesnički proces, koji je počeo monologom, samoispitivanjem: Ana osluškuje i registrira skrivene predjele svoga bića, ali ne egzaltirano ni prenaglašeno, nego ljudski toplo i diskretno. Poetizira o onome što, zapravo, predstavlja preispitivanje vlastite poezije, samogovor o smislu pjesništva i vlastitog pjesničkoga puta. Pjesme su joj nepatvorena ispovjedna lirika, ispovijed pred samom sobom, ali i određenje smisla same poezije.

Naravno, u svemu tome uočljiva je zavidna količina čistoće, bezazlenosti, povjerenja u riječ i pjesmu, kao i potreba da se iskažu sve dileme i emocije. To

podrazumijeva vrlo subjektivan odnos prema pjesmi, ali i onome kome se pjesnikinja obraća.

U toj vrsti poezije teško je unutar pojedine pjesme odrediti važnu granicu između osobnoga, privatnoga i onoga što pjesmu čini univerzalnim iskazom. Ana je pjesnikinja buđenja života. Sretno je spojila životnu pojedinost, emociju i poetsku riječ. Ona je prisan svjedok, pa stoga njezinu poeziju možemo smatrati vrstom duševnoga dnevnika. Neposrednost priopćenja govor je njezine pjesme. Ta emotivna potreba u pjesmi otvara mnoga vrata.

Vrijeme da ne bude pusto,
skladam.
Mjesto plućima
pjesmom dišem.
(Disanje)

U potrazi za pjesmom, za njenim ponovnim opredmećenjem, ispisala je stihove koji znače i traganje za egzistencijom pjesme, ali i za stvarnim smislom poezije. Zapravo, pjesma je izričaj duhovnog, duševnog i psihičkog stanja – svjedok same situacije. Ima sposobnost da o svemu govori s jednostavnošću iskonskog kontakta. Takav govor bića nesmetano se pretvara u govor pjesme.

Svaki pjesnik ima svoj odnos prihvaćanja ili neprihvaćanja ritma svijeta, a i zajednice u kojoj živi. Po svome senzibilitetu, po onome što je najčvršće određuje, Anina je pjesnička ličnost posve spremna da otkriva vitalne elemente u životu i svijetu. Njezin stih je niknuo na brazdi života i nastavio rasti u visinu, u dubinu i širinu. Obrana je života i dostojanstva. Sam taj proces čini bit pjesme. Ne opire se svijetu, ne odbija svijet od sebe, jer ga ne doživljava kao poremećeni prostor, u kojemu su poremećene i vrijednosti. Na tragu vlastite egzistencije pjesnikinja ima potrebu da definira, da se obraća samoj sebi i svijetu oko sebe. Pjeva o svijetu viđenu iznutra i tako na svoj način odgovara na pitanja, koja se roje iz dodira sa svijetom i životom. Odgovori mogu biti i naivni i neizrecivi, ali se osjeća spremnost da se o njima razmišlja, da ih se živi. Njezini stihovi imaju okus iskrenosti i povjerenja u izvornost ljudske komunikacije. Ambicija joj je da rasanjuje i rasvjetljuje. Stoga joj je pjesma zaista bitna potreba: poezija i egzistencija su isto. Sazrijevajući kao osoba i kao pjesnik, proširila je krug svojih poetskih interesa, tragajući za jednostavnim, razboritim, ljubavnim, egzistencijalnim, vjerskim ekspliciranjem svojega poetskog subjekta u svijetu koji je okružuje i određuje.

Ana je dijete Dalmatinske zagore, Kijeva. Privučena beskrajnim dodirom obzorja i kamena, kao biće ukorijenjena je u tradiciju podneblja, svjesna naraštaja koji su joj prethodili i kulturnih taloga koji su sve to oblikovali. Ono što je kod nje omiljelo duhu i uhu, ono što je kod nje pjesnički najplodonosnije jest majka, žena, život žene u samostanu, pripadnost tlu iz kojeg je potekla – Kijevo i Hrvatska, ljubav, vjera, ljepota boja, smisao života, povratak iskustvima i iskušenjima djetinjstva... gube se sve granice, u korist univerzalnijeg elementa. Te slike i predodžbe, ponesene iz najranijega sjećanja, ostale su stožer njezina doživljavanja svijeta i života. Bumerang stvarnosti poslije dodira djetinjstva opet se vraća stvarnosti. Time se krug zatvara. I upravo njezina poezija ukazuje na ambiciju suočavanja sa svijetom, ali i s osobom unutar sebe – to je zlatna žica njezina pjesništva. Vraćajući se tome stožeru, određuje smisao stvari i pojava kasnijega života. Zbog toga možemo ustvrditi da je Ana pjesnik povratka. Naime, ono što se zbiva u trenutku stvaranja pjesme provocira u njoj prapočetne slike. Ta je provokacija uvijek poetski plodonosna. Subjekt koji ispisuje pjesmu, pjesma je *sâma*. Između pjesnikinje i pjesme nema zapreka, brana, ni kočnica: ona živi pjesmu. U tim trenucima pjesma za nju postaje susret, dijalog, percepcija, sjećanje i osjećanje, slika memorije i sadašnjice, emocija. To Aninu govoru daje i dramatiku u iskazu, ali i umnost žene. Svijetla strana njezina govora, ono povjerenje u život, uvijek ostaje dominantno. Ona se ne predaje, jer makar koliko slike svijeta koji je okružuje i stješnjava, ruše radost života i idilu djetinjstva u njoj, nazočan je mlaz svjetlosti djetinjstva i života. To bih nazvao osjećanjem potpune solidarnosti. Pjesnikinja se u svemu osjeća kao prisutnik u zajedničkom poslu. Sjećanje je neuništivo. Ana je zapisala:

Sjećaš li se kad si opčinjene noći
ulijevao u posude žute čežnje, (...);
Pamtiš li
u mladom osmjehu
promagljenog vremena
da si pupoljke kao suhe grane
slagao u cvjetove ljubavi (...).
(Misli rasutog srca)

Anina poezija čežnjom ostvaruje složena emocionalna stanja svojstvena čovjeku, a to govori o karakteru njezina pjesništva, o onome što čini samu njegovu bit. Upravo taj ritam kretanja čini osnovu njezina stvaralaštva, satka-

noga od snažnoga temperamenta, ali i trijeznosti. Zna progovoriti molitveno, ljubavno i prirodno. Ne simulira svoja oduševljenja. Govori jednostavno, izravno i tako čuva dimenziju životne realnosti: prihvatila je izazov svoga redovničkog poziva i uopće života, njegujući izazov vječnosti.

Jezik i govor pjesme obilježeni su istodobno raspjevanošću i opuštenošću, u stalnom prelijevanju. Poetska rečenica duhovno potiče čitatelja, pa se on opredjeljuje za ili protiv. U toj blagosti nesumnjivo ima šarma i mekote, ali i bezazlenosti koja osvjetljuje autoričino poetsko opredjeljenje – jezik se pokazuje kao oslobođena energija poetske intuicije.

Ostala je neraskidivo vezana za izrazito lirski pjesnički govor. Od prvih stihova, koji su je predstavili kao tumača elementarnih lirskih stanja, pjesme su joj sugestivan mozaik, u kojemu su elementi emocionalnoga, melankoličnoga i lirskoga spojeni u cjelinu. Nošeni snagom žudnje i čežnje svojom glasovnom tvarnošću i evokativnom svježinom stihovi uspostavljaju vrlo plodne poetske danosti. Ta osnova je najvidljivija u pjesmama koje bismo mogli nazvali ljubavnima – njezina poetika podređena je unutarnjem, višem, iskonskom, pa je pravo zlatonosno poetsko bogatstvo.

Na stranicama tih zbirki dobili smo žubor govora u kojemu se životni, svetopisamski i pučki ritmovi miješaju s istančanim osobnim viđenjem. Ima tame, ima mraka, ima bola, ima melankolije ali to je samo prikladna pozadina na kojoj se bolje uočava blistava raskoš svijeta, koja je Ani dodijeljena i kojom se sustvaralački bavi. Ona ustrajno i dugo piše poeziju u kojoj je vidljiv kontinuitet stvaranja i, naravno, autorski kod, individualnost.

Zašto biti čovjek?

Ana, s. Rahela Tojčić Jušić svojim pjesmama: *Zapretena misao, Volim, Ponekad, Jadikovka, Prolaznost, Tajna, Život bira, Noćna groznica, Kako god bilo* i drugima postavlja jedno od temeljnih egzistencijalnih pitanja čovjekove potrage za sebi primjerenim mjestom u svijetu, koje je unutarnje središte, ishodište i stjecište svih životnih silnica koje ga određuju kao biće.

No koje je to čovjeku najprimjerenije mjesto? Odnosno, kamo čovjek pripada? Anina poezija ukazuje na važnost promišljanja o tajni ljudske bačenosti u svijet i o mogućem izlazu iz čovjekove zbunjenosti vlastitom situiranošću, o tome kako bi se čovjek, umjesto kao stranac u svijetu, trebao ipak osjećati svugdje kod kuće.

Egzistencijalni problem čovjeka pojedinca, kao društvenog i duhovnog bića, Ana rješava integracijom ljubavi i vjere, uma i srca, u prostoru i vremenu

– čovjek svoje mjesto vidi i traži tamo gdje jest. To je, Tojčićevoj, rješenje zagonetke čovjekova bitka u svijetu.

Korake moje danas život piše,
jučerašnjih nema više,
sutrašnje – prekosutra briše.
Vječnosti se bojim ponajviše
da ih izbriše

(Prolaznost)

Čovjek je, nedvojbeno, multidimenzionalno biće i nemoguće ga je svesti na samo jednu mjeru, dimenziju ili odrednicu koja bi ga u cjelini definirala. Odrednica pozicionalnosti uistinu je bitna za čovjeka. Bez te dimenzije prostornosti, situiranosti, ili smještenosti, ljudska egzistencija posve je nezamisliva. Čovjek kao biće vjere, kulture i uljuđenosti nastavlja Božje djelo stvaranja, tj. svojim radom nastanjuje stvoreni ljudski svijet i svijet duha.

Posebno je to vidljivo u Aninim pjesmama u kojima progovara o Kijevu, o djetinjstvu, svom redovničkom pozivu, o redovničkoj zajednici, o ljudima s kojima je u svakodnevnoj komunikaciji. Čovjek se, kao biće zajednice, u socijalnoj dimenziji stavlja u odnos prema drugima i stvara složenu mrežu međuljudskih odnosa, koji tvore različite društvene strukture. Čovjek živi pod nebeskim svodom, ali s vlastitom neznatnošću, začuđen pred veličanstvenom tajnom života. To su bitne sastavnice ljudskoga života, od rođenja do smrti, ili kako bi to rekla Tojčićeva, primjerice u pjesmi *Volim*:

Volim ići u susret času
što razdjeljuje noć od dana.
Volim tiho sjediti na brijegu.
U nevidljivim dvorovima
obogatiti odaje smijanjima.
Volim mirno postajati čudesna.
Volim ploviti pod zemljom,
ne suditi stablu po plodu.
Volim, razumjeti drugačije.

Pjesnikinja želi istaknuti da je čovjek u biti relacijsko biće, koje svoj život stvara u odnosu s drugim bićima, u prostornom i vremenskom kontinuumu, ali čovjek je istodobno i izdvojena jedinka, upućena na sebe i pozvana da nastavi

Božje djelo stvaranja. Tojčićeva odgovara da se u ljudskom životu sve odvija u dualističkoj napetosti, u parovima suprotnosti: život – smrt, ljubav – mržnja, moje – tvoje, mi – oni, muško – žensko, um – srce, prisutnost – odsutnost, vrijeme – vječnost, materija – duh, tijelo – duša, blizina – daljina, nutrina – vanjština, istina – laž, svjetlo – tama, toplo – hladno, čovjek – Bog, sloboda – ropstvo, bliskost – otuđenost, osamljenost – zajedništvo, punina – praznina, smrtnost – besmrtnost, radost – bol, razumnost – ludost, budnost – san…

Čovjek je na zemlji samo u prolazu, on je biće u tranziciji između granicâ rođenja i smrti. Pretače se u svijet, a svijet pak prodire u njega, pa kad pitamo o mjestu čovjeka u svijetu, ujedno pitamo i za mjesto svijeta u čovjeku.

Ljubav je ljubljena!

Mnogoglasju ljepote pisane riječi pridajem tekstove Ane Tojčić Jušić o ljubavi. Čitamo poetske tekstove koji se okreću oko ljubavi, kojima je ljubav nositelj zbivanja. Kroz senzibilne pjesničke monologe prepliću se dah života, bit osobe i čežnja za čovjekom kao osobom. Riječ je o životnim, temeljnim stvarnostima. Kroz sebe, kao kroz oko pokretne kamere, Ana registrira sebe, ljubljenu osobu, svoje djetinjstvo, zavičaj, domovinu, svakidašnje pojedinosti.

Ljudi se cijeloga života moraju pripremati za dar ljubavi, moraju naučiti govoriti jezikom koji uključuje otvorenost ljudskoj i Božjoj riječi. To učimo govoreći jedni s drugima i jedni o drugima na način što omogućuje prijateljstvo.

Kao pjesnikinja i ljubavne tematike Ana se, u svojim zbirkama pjesama iskrene emocije, suprotstavlja rutini i šabloni, a poruka iz njih mogla bi se sažeti ovako: Ljubav ima smisla samo ako je uspjela sačuvati istinu i ljepotu trenutka u kojem je nastala.

Nema ljubavi bez jednakosti. To znači da se moramo usuditi dopustiti da nas drugi vide onakvima kakvi u stvari jesmo, vjerovati da možemo biti voljeni i da volimo. Ana se usudila iskoraknuti na svjetlo i dopustiti da, čitajući njezino poetsko pismo, vidimo koliko je radosnica, koliko je glasnica ljubavi.

Ljubavna poezija zauzima prilično mjesta u Aninom pjesništvu. Ako pristupimo pravoj Ani, pjesnikinji ljubavi, susrećemo istinski senzibilitet za ljubavnu avanturu. I čitatelj ulazi u ljubavnu igru koju Ana svojom poezijom tako silovito inicira. Pita se: Čini li moja ljubav drugu osobu jačom, neovisnijom? Jer, u svakoj ljubavi čovjek treba otvoriti prostor da se i drugi može nastaniti. To zagovaraju pjesme: "Bez tebe", "Dolazim", "Tisuće zgusnutih ljubavi", "Da

postanem", "Obećanje", "Putovanje", "Obične riječi", "Staklena srna", "Sebe mi pokloni"…

Njezina poezija izraz je duboke odanosti, njezina čežnja potekla je iz sve one mnogostrukosti koju podrazumijeva njezin život.

Ima netko u meni što voli
Ima netko u meni kog volim
Ima onaj koji mrzi mene
Ima onaj koji voli tebe.
Ima netko tko ide sa strane,
Ima jedan što povija rane.
Tisuću i jedan netko u meni je sada,
broj se njihov sutra
penje ili pada.

(Mnogi u meni)

U svojim pjesmama autorica naglašava ljubav, glasnica je mira, sućuti i sestrinstva – bratstva među ljudima, a Božju sliku traži u sebi, u svakome čovjeku i u svijetu oko sebe.

Tražeći drugomu mjesto pod suncem
do svoga ćeš počinka stići.
Zaogrni se svjedočanstvom.
Jer – tako hoće Bog.

(Tako hoće Bog)

Konstanta u našem životu jest ljubav. Sve se u njezinoj poeziji okreće oko ljubavi: ljubav je nositeljica zbivanja. Na taj način Anina poezija postaje svjedočanstvo o vitalitetu, o nesalomljivoj egzistentnosti. To je pobjeda poezije.

Kad tebe ne bi bilo prozori moga doma
bili bi samo mrtvački lijes,
zidovi moga boravišta okamenjeno nijemi.
Možda bi se knjiga i otvorila,
ali pjesma ne bi zapjesmila
kad tebe ne bi bilo.

(Kad tebe ne bi bilo)

Kršćanin bdije radi Krista

Svrha je religije usmjeriti ljude k Bogu, koji je svrha svega – Bog je mjera svega bitnoga. Za Anu je kršćanstvo zajednica istine; ona pjeva o kršćanstvu kao vjeri *radosne vijesti*, a to znači da pjeva o *evanđelju*; poezijom izražava aspekte svoje vjere. Usmjerena je prema Bogu, svrsi svojega života. Zato, govor je o poetskom djelu koje je poezija nade i vjere da postoji krajnji cilj ljudske egzistencije. Vjera kaže da nas je Bog pronašao, da nas je došao spasiti, izbaviti. Bog je uvijek onaj koji voli više nego je sam voljen. Naš Bog nije neki moćni, nebeski superman. On dolazi iznutra, iz najdubljih dubina nas samih. Biti čovjek znači primiti postojanje, ne samo prilikom začeća, nego u svakom trenutku.

Kršćani se nadaju vječnosti. Vječnost nije ono što se događa na kraju vremena, kad umremo, ona je na djelu kad god mržnju prevladamo ljubavlju, pa već sad imamo predokus buduće radosti.

Nada Anine vjere jest nada njezinih predaka u kijevskoj zavičajnosti, nada koja je bila ojačana optimizmom kraljevskoga povjerenja, sve do Kraljevstva Božjega. Bog nas oslobađa ambicija, kako bismo se naučili nadati. Za Anu nadati se znači postojati uz pomoć Božje riječi. Bog nas je pozvao iz svojih beskrajnih dubina: to znači biti u dodiru sa Stvoriteljem koji čovjeku daje egzistenciju.

Kako god bilo, život je lijep
dok ptice u travama pjevaju i gore listaju,
dok nevino se jutro budi,
svilena magla oblači brežuljke,
a nebo kroz oblak sunce prosijava.
Kako god bilo, život je lijep
kad su visine slobodne, dubine otajne,
zvijezde čarobne u mjesečini,
dok starac i dijete sjede na klupi,
a Bog i čovjek hodaju stazom.
(Kako god bilo)

Isus nam nudi slobodu od svih tlačitelja čovjeka, bilo da je riječ o mentalnoj, političkoj, osobnoj ili društvenoj slobodi. Sloboda je u djelima. Pjesnikinja nas poziva da uđemo u oluju života, da gazimo dubokom vodom i izađemo iz začahurenosti. Jer, vjera je Radosna vijest da nas je Bog stvorio za sreću i za radost vjerovanja da je Bog Bog. Pobjeda radosti nad patnjom temeljna je

istina naše vjere. Evanđelje kazuje kako možemo pronaći svoje mjesto tamo gdje "anđeli bijeli kolo igraju." (*Jutro*)

Isus vidi ljude kakvi jesu. Ana tvrdi da iskustvo istine leži u prepuštanju Isusovu pogledu.

Sjela bih kraj tebe na podu bez tapeta
i rekla Ti onako kao kad dijete tepa.
Smijala bih se s Tobom, ali i plakala,
kad bi Ti o svemu i što nije dobro kazala.
(Isuse, kako bih bila sretna)

Veliki dio Biblije je poezija. Anina poezija govori o odlikama njezinoga poetskoga izričaja koji ispovijeda, svjedoči, ranjiv je, otvara se prema drugima i unosi mudrost, nadu, iskustvo vjere.

Šume šúme, pjevaju u proplanku.
Sunce se rađa na licu encijana,
a on se budi podižući vjeđe.
Na livadi jagode zriju.
Iz litice provrela zelena voda.
Pastirice gone žedna grla na pojila.
Gušterica pobježe, prestrašila dječaka.
Dim se izvija kroz pukotine na kolibi,
Netko zapretava kruh.
Pogledajmo! – Bog progovara.
Bog nas pozdravlja. O sebi govori.
(Bog nam govori)

Poezija ima unutarnju disciplinu pa je time slična teologiji: obadvije se služe riječju. Svako ljudsko stvaralaštvo nastavak je Stvarateljeva djela. Bogu nitko nije na periferiji, jer Božje središte je svuda.

Anino poetsko pismo sadrži specifične vjerske, kršćanske elemente. Pjesnikinja je žudnje koja čezne za nebeskim Jeruzalemom na zemlji.

Ana slijedi franjevačku misao o jedinstvenosti i ravnopravnosti cijeloga svijeta. Štoviše, njezino pjesništvo svjedoči ideju sestara i braće. Boga prikazuje kao svjetlo koje obasjava put. Čovjek je pritom mjera, poput otiska u Njegovu prostranstvu. Ona kreće posvema i bezuvjetno kršćanski, u optiku postavlja subjekt, čovjeka. Tako u pjesmi:

Ono što volim
blagoslov je neba
u šuštanju kiše,
u treptaju zvijezda
i – ništa više.

(Ono)

Ako vječno želimo živjeti, smrt sestricom nazovimo

Od svih bića koja žive na zemlji čovjek je jedini svjestan svoje prolaznosti i možda je sve ostalo njegovo znanje i mišljenje, stvaranje pa i razaranje, jednom riječju sve ono što zovemo uljudbom, došlo kao posljedica upravo te spoznaje i pokušaja da osmislimo vlastitu smrt.

U svom pjesništvu Tojčićeva se često vraća temi smrti, koja nam jasno pokazuje što je hrabrost, a naša krajnja ranjivost je upravo to što smo smrtnici. Malo prije smrti sveti Franjo Asiški je dodao posljednji stih "Pjesmi bratu suncu":

"Hvaljen budi, Gospodine moj, po sestri nam tjelesnoj smrti, kojoj nijedan smrtnik umaći neće." Franjo je legao na zemlju u znak da će se i on sam vratiti u prah.

Ana osjeća solidarnost sa zemljom koja će prihvatiti naša tijela. Jer, zemlja je naša majka.

Ne boj se na zemlju leći,
u zemlju ući,
zemlja postati.
Zemlja je tvoja mati.
Kad se zaustavi vrijeme
na zemlju lezi
da u nebo dođeš.
Zemlja je tvoja mati.
Ne boj se u grob leći, umrijeti je lako
jer te zemlja čeka. Zemlja je tvoja mati.

(Tvoja mati)

Poezija Ane Tojčić Jušić, suvremene hrvatske pjesnikinje kijevske zavičajnosti, neprekidno je na tragu života. Emocije glede smrti izražavaju potrebu

da se toj činjenici pogleda u oči s vjerom i nadom, da se prema njoj aktivno odnosi i ljudski s njom komunicira: mirno, razborito, trijezno. Anina poezija zato nije okrenuta protiv smrti. Svojom istinskom vjerom otkriva i spoznaje pravo lice smrti, kao što potvrđuje u pjesmama: *Bol, Tvoja mati, Konačno, Pretakanje, Igra smrti, Smrt i život, Smrt prijatelja* ...

Vrhunac je pogleda na lice mrtvoga Isusa. Na križu vidimo Božje lice koje nam ne uzvraća pogledom, jer je mrtvo. Ako ne možemo vjerovati u pobjedu i otkupljenje, kakve li nam koristi od Isusove smrti? U Kristu, cijeli naš život, od rođenja do smrti, prenosi se u Božji život. Sve što smo učinili i što smo bili skupljeno je u Bogu.

Riječ je upravo o iskonskoj religioznosti, o najdubljem, koje je prožeto kršćanskim simbolizmom smrti. Osim što je "svjetlom pisano", njezino je pjesništvo skladno i ponizno kao jeka večernjega zvona, koja poziva s crkve u Kijevu.

Teško mi je što se rađaš
jer ćeš jednom morati umrijeti,
boli mene što te imam
jer te imat neću smjeti
Sreća, radost, smijeh i mladost,
već se grle s tobom, smrti,
ljubiš život, od njeg živiš,
gutajuć ga ti preživiš.

(Igra smrti)

Čovjek umire s Isusom, taj prijelaz obavlja u Njemu i s Njim. Ana se pita: možemo li imati boljega vodiča od Isusa, koji nam je utro put i čija je smrt okrunjena uskrsnućem?

Isus je promijenio našu smrt. Od kazne za grijeh postala je, kao i Njegova smrt, najveći događaj ljubavi: dati život za svijet, iz ljubavi prema Ocu.

Bog nas uzima odande gdje jesmo i prenosi nas na veliko mjesto susreta, gdje svi postajemo jedno, u zajedništvu s Kristom. U smrti se oslobađamo svih ograničenja i bivamo postavljeni u srce svijeta, a to je Isusovo srce. Odatle možemo, prema dubini i opsegu svoje ljubavi, pomoći onima koji su još na zemlji.

Na putu od zemlje prema nebu postoji određena udaljenost, no ta je udaljenost, za one koji imaju duboku vjeru, pobijeđena i gotovo je nestala. Ali od neba prema zemlji nema udaljenosti. Oni koji su otišli prije nas i usnuli u

Božjem miru, žive potpuno euharistijski. Smrt je posljednji čas ljubavi, vrhunac života.

S neba zvijezda moja pade,
i ne znam kamo ode.
Bože, gdje mi je sada vidljivo,
i kako do nevidljivog!
Ne boj se, mila,
planina naša puna je toga:
mirte, ciklama, čempresa,
svega blaga vidljivoga,
tu ćeš naći mene, prijatelja svoga.
(Smrt prijatelja – fra Juri Radiću)

Za te uvijek gori plam

Ana je smogla snage napisati i objaviti poeziju okrenutu zavičaju i roditeljskom domu, majci Jeli, probuđenom zlu u ljudima, agresiji, prestanku trpeljivosti i uvažavanja među "susjedima", prijateljima i poznanicima. Dakle, govori, ne šuti, i o svom boravku, življenju u inozemstvu, u tuđini, u Njemačkoj.

Njezino je pjesništvo sazdano kao svojevrstan mozaik koji govori o ovoj Kijevljanki "presađenoj po poslanju" u posve drukčije podneblje, gdje nema Kijeva ni "daljina baršunasto plavih" zavičaja i domovine.

Ono što kazuje bolno je. U njezinu pjesništvu možda su najzanimljiviji i najdojmljiviji toplina i jednostavnost izraza. Dokle i kako ostati "u ravnoteži" pod tuđim nebom? Istodobno biti krhka biljka života, življenja, koje je samo kod kuće, u Hrvatskoj, među svojima. Ne miri se s time da život u tuđini ide dalje i da živjeti se mora.

Vječno sam, draga, u tvojim gorama
i na tvojoj vrleti.
Volim tvoju daljinu,
tvoje planine i vuka u njima.
Tvoje sunce i tvoje zvijezde,
tvoje večeri, podneva i jutra, bistre izvore, kamenje i grmlja.
Miris tvojeg podnevlja me opija.

Ti si dio mene i ja sam tvoja.
O, kada ću se jednom vratiti tebi
vlakom bez povratka.
(Hrvatskoj iz tuđine)

Dok se čita i iščitava, ta se poetska riječ doživljava uz obilje mirisa domovine, zavičaja i nečega tankoćutnoga, rascvaloga nevena pred obiteljskom kućom, koji ne vene i nikada ne prestaje mirisati. Emocije, neuništivo poetsko vezivno tkivo, žive i traju u svakom i stihu.

Ja gledam rijeku,
al mislim na more.
Ja imam jutra,
ali čekam zore.
Ja vidim sunce,
ali bez sjaja,
mjesec gledam
i nigdje raja.
(Čežnja za domovinom)

Djetinje svoja

Proživljeno iskustvo rata, stradanje Kijeva i Hrvatske Ani Tojčić Jušić je poetski zapis, kao utočište, pamćenje, nada, kao napor u traganju za izgubljenim slikama ranjena djetinjstva, krhotine oskvrnjenog zavičaja, očuvanje vlastite prošlosti, zapis koji ostavlja trag, da se ne zaboravi. Poezija je to o vremenu opasnom po čovjeka, vremenu o kojemu su napisane brojne knjige. Posebno pak, za Anu, to je poezija o mitskom mjestu toga doba – Kijevu.

U pjesmama je progovorila riječima bola i prosvjeda, otpora i vjere, snage i postojanosti. Riječi su to neuništivosti hrvatskoga bića – u njima odzvanja vapaj stradalnika. Bez obzira što sve pjesme ne udovoljavaju strogim estetskim mjerilima, one na svjetlo dana izlaze kao svjedočanstvo ljudskog i nacionalnog stradanja, ali u njima istodobno progovaraju neuništivost, vjera u Boga, nada, ushit i samopouzdanje.

Iako živimo u globalnom selu, mnogi ljudi svoju svijest pripadnosti izriču pojmom narodnosti. Ona jasno zagovara da je dobro imati osjećaj domoljublja, da je životna potreba osjećati pripadnost svome narodu i ljubav prema zavičaju – Kijevo je prirodni i životni okvir Anina mikrouniverzuma. Tamošnja obiteljska

kuća u Kijevu, u kojoj je Ana ugledala svjetlost dana, podjednako je urasla u kamen čvrstoće i prolaznosti i odnjihala buduću pjesnikinju, čije je pjesništvo govor tla s kojeg nije nikamo ni otišla, na kojemu uporno stoji.

Jeca, jeca,
negdje u daljini,
u Kijevu,
negdje u dubini,
u srcu mom jeca,
u njemu je tužno.

(Snoviđenja)

Pred nezdravom potrošačkom kulturom koja uklanja razlike, nudeći sve više izbora između gotovo identičnih proizvoda, Ana poezijom govori indirektno, nastoji odigrati ulogu kontrakulture, pa podržava maleno i ugroženo, jer poezija je znak jedinstva cijeloga čovječanstva. Dobro zna da je na kraju neodrživa svaka sreća koja se gradi na neosjetljivosti i štedi na suosjećanju, jer znači oduzimanje sreće onima koji su zapravo dio i našega bića. Suprotnost radosti nije žalost, nego tvrdoća srca, koja čovjeka čini neosjetljivim.

Pjesnikinja tematizira Kijevo, svoju tamošnju djetinju, zavičajnu i hrvatsku ratnu zbilju. U tjeskobnim, zlosretnim vremenima doista nije bilo lako naći pravu riječ, za vrijeme Domovinskoga rata, u godinama bezdušna progona Hrvatâ katolikâ kijevske zavičajnosti, pjesnikinja iz Kijeva osjetila je potrebu i obvezu da ne bude nijemi promatrač, da na agresiju uzvrati poezijom.

Refleks Domovinskoga rata nije, u slučaju majke "starice, udovice, (koja) imala je sina", moguće odvojiti od smrti. A majke, pak, nije moguće odvojiti od uloge koju im i inače namjenjuju ratovi – uloge sahraniteljica vlastite djece.

Starica, udovica, imala je sina,
pričala mi jade proživljene,
imala je rosu meku na svitanju,
zvijezdu na mjesec naslonjenu.
Starica, udovica, ima humak
što krasi seosko groblje,
krv vojnika u grudima
i Rvacku, kaže ona.

(Nebeska priča)

Ana je svjesna da Božji glas lomi narcisoidni zatvor zlotvora, da Bog ruši zidove egocentričnosti porobljivača. Kad nedužna osoba proživi progon, rat i bol povratka, teško joj je da se odvoji od sebe i bude normalna. Ljubav prema zavičaju i vjera u Boga pomogla joj je da izađe iz zaokupljenosti sobom. Iskoračila je i može se reći da je zadržala pjesničku distancu. Uza svu buku i bijes nije dopustila da je nadvladaju srdžba i mržnja. Doslovce je imenovala zavojevače i oficirske spodobe iz neprijateljskih redova. Jedne i druge imenuje generičkim terminom: bezakonici, porobljivači, zlotvori, sile paklene. Iako je riječ o Armagedonu, u pjesmama o Domovinskom ratu osjećamo suspregnutu bol i težinu egzistencijalnoga iskustva.

Iz domova nas nasilno istjeraše,
u progonstvo moradosmo pobjeći.
Kad zapjevasmo pjesmu povratničku,
porobljivači u zemlju propali.

(Pjesma povratnička)

Ili:

Letjela bih,
krila su mi slomljena.
Pjevala bih, srce su mi ranili.
Prag prešla, kuća razorena.
jabuku ubrala,
zlotvori je sasjekli.

(Zemlja ostaje)

Ne znam koliko je i sama pjesnikinja svjesna da ju je u odabiru motiva vodila svojevrsna *licentia poetica*. Anina poezija svojevrsna je lauda jesenskom i proljetnom blagoslovu poljâ – blagoslov skladna krajolika Dalmatinske zagore, ili oratorij moćnoj Dinari koja oplakuje Kijevo, zavičajnost njezinih početaka. Njezina poezija zato i jest hvatanje neke, sebi svojstvene, pitome melodije.

Kijevo je ozračje patine starine koja potiče opojnost čula, sinesteziju – sukladnost mirisa i okusa, svježinu slika iz djetinjstva, a tome doprinosi ogoljeli, kameni, surim vjetrovima šibani obraz ishodišne kijevske zavičajnosti. Kijevo je neosporan temelj u koji su ugrađeni grobovi predaka – tu se hoda po kostima preminulih bližnjih i daljih srodnika, prijatelja, znanaca. Smrću zasićena zavičajna zemlja našla je u pjesnikinji zahvalnoga sugovornika koji se prisjeća davnih dana, evocira susrete i običaje, uranja u bezdan ulančanih epoha, silazi

u pravi mannovski "zdenac vremena". Slike i dogodovštine su nalik na epizode *Bildungsromana*, ispisane izrazito afektivnom inkantacijom, pa pripadaju eminentno poetskom kodu.

Koordinate Anina svijeta zadane su. Njezine zbirke poezije spajaju prisno i kolektivno, stimuliraju unutarnju sabranost. U poeziju je upregla svoj poetski glas i talent, pa je ta poezija uspješna sinteza intimizma, ali i komplementarna intonacija suputnika. Ponosna je na *genius loci* svojih korijena, ali i skromna u spoznaji vlastite ulančanosti u niz naraštaja dostojanstvene prošlosti. To je motivira da i ona ostavi traga na zavičajnom tlu, da ureže vlastitu brazdu u kijevsku memoriju punu različitih kulturnih slojeva i gotovo zasićenu patinom dramatičnih taloženja. Ana nije opterećena zavičajnim mjestom i vremenom djetinjstva. Ona je zaljubljena u svoje, a nostalgija za minulim samo je dobrodošao začin, zvuk iz pozadine, koji dočarava dimenziju ljubavi.

Kad je o Hrvatskoj i Kijevu riječ, pjesnikinju krase čist glas, naravni ritam i leksik te fina, diskretna zaigranost i plastičnost kazivanja, a sve to čitatelja nagrađuje potpunim užitkom u čitanju.

Ponovno na brežuljku bijelom
motrim u daljine baršunasto plave.
Sve su mi zemljine boje u očima,
do ušiju raspojasani šumi pijesak,
tabani rascijepani kroče
poljima rosnim, trponosnim,
s usana na sve strane odlijeću ptice.
Probuđeno djetinjstvo guče:
ponovno sam djetinje svoja.

(Djetinje svoja)

U Aninoj poeziji nije riječ o pukom domoljubnom prospektu, ili jeftinoj poetskoj pisaniji o zavičaju. To svjedoče gustoća i bremenitost doživljajnih slojeva. Premda se uglavnom govori o pozitivnim vrijednostima, a izbjegnuti su klišeji pedagoško-edukativnoga tipa, ipak ima čuvstvenosti, nostalgije, uhvaćene autentične mjere prvotnosti i istinske inicijacije u enigmu življenja. Domoljubna i zavičajna poezija posvojila je njezine ljubavi, boli, nade i vjeru u Bogu.

Sve mi se više čini da je pjesništvo Ane Tojčić Jušić o Kijevu ponajviše njezina ispovijest, usud i zla kob, koja je zadesila Dalmatinsku zagoru, kijevsku

zavičajnost i Hrvatsku u Domovinskom ratu. Ta je poezija posvećena onima koji na čelu i u duši nose biljege prognanika, izbjeglica, raseljenih osoba. A tko su prognanici i stradalnici o kojima pjeva Ana Tojčić Jušić? Oni koje su vojske paklenih sila u času, bez najave, iznenada prognale, pa su postali ubogi beskućnici.

Treba poželjeti da knjige poezije Ane Tojčić Jušić uđu u ozračja obiteljskih domova, škola Dalmatinske zagore i svekolikoga hrvatskoga čitateljstva.

Mamina ruka na mom čelu

Majka je žena koja daje život i ispraća život. Za Anu Tojčić Jušić majka Jela je simbol ljubavi, znak vječne ljudskosti i vječnosti – otac Ivan prerano je preminuo u Gospodinu.

Otac je kao mlad u nepoznato otišao
i njegovo se vrijeme otada ne broji.
Sada bi mi mogao biti mlađi brat,
a mojoj majci, možda, sin.
Kad ga jednom sretnem bit ćemo slični,
i koje li sreće ako se prepoznamo.
Zato smo žrtvovali živote,
i posijali, možda, zvijezde.

(Možda)

Iz gotovo svake pjesme posvećene majci u knjigama poezije Ane Tojčić Jušić zrači dvosmjerna ljubav, koja svjedoči o dubinskoj povezanosti kćeri i majke, još od ranoga djetinjstva, kad je u obiteljskom gnijezdu Ivana i Jele Tojčić Jušić izrastala buduća pjesnikinja, čiji je glas ostao vjeran zavičaju i toplom roditeljskom domu u Kijevu. Tijekom kasnijega životnoga puta, koji je uključivao odlazak u samostan sestara franjevki u Splitu, gdje je uzela redovničko ime s. Rahela, Ana nije prekidala čvrstu emotivnu vezu s majkom, nije trnula pjesničku želju, ni potrebu za pisanjem pjesama posvećenih majci u Kijevu. I u zrelim godinama Ana majku gleda očima djeteta. Ovi stihovi potvrđuju snagu i dubinu te emotivne veze:

Ja ljubim zelenu šljivu,
iz majčine pregače gljivu.

Ja ljubim kupinu što posvuda se stere,
a najviše majku kada mi ih bere.
(San mojega djetinjstva)

Tko mene snenu iz postelje budi?
Mamina ruka na mom čelu.
(Jutro)

Pjevanje o majci u Aninu je pjesništvu maštovito, razigrano, satkano od istančanih lirskih niti, ali i melankolije. Sve to ujedinjuje majčinu skrb, siromašno djetinjstvo i bogatu pjesničku opservaciju svega što je vezano uz djetinjstvo, pa je normalno da krvotokom pjesama iz mladih dana struje slike sentimentalno nostalgičnoga pjesničkoga zemljovida.

Majko,
kod tebe je sunce
i duša moja.
Suza i uzdah,
molitva i jecaj,
zbog tebe su.
S tobom sam
i kad nisam.
Volim te,
a tuđa sam.
To smo i ti i ja htjele,
i mislim da je pravo
i da smo smjele.
(Materi)

Na kraju, što sam se više družio s poezijom Ane Tojčić Jušić, to sam više uviđao da pjesnik može živjeti u duši, u ljudskom srcu samo onoliko koliko će njegove pjesme ljudi moći prihvatiti kao izraz vlastitih osjećaja, misli, bola i radosti, ljubavi, razočaranja, nadanja i vjere Bogu.

Dok sam po tekstovima pjesama tragao za pjesnikinjom, ujedno sam tražio i samoga sebe. Sebe vidim kao tražitelja, a ne poglavito kao kritičara.

Ana nam nudi poetski švedski stol na kojemu su rezultati njezinoga pjesničkoga pogleda, a na nama je da sami biramo *menu*.

Zrikavac pod zvijezdama

Snažno smo upućeni na sustav znakova
i značenja frontalnog režnja
što sjaji u Svemiru
poput mreže zvjezdanog neba.

Upisati se u svjetlucavi beskraj
nekom skoro nezamjetnom iskrom,
što ostaje na nebosklonu vječnosti
doduše hladne i daleke,
no sposobne za novi život,
ilž njegovu glumu:

obnavljajući ideju o sebi
hodnicima i toboganima,
svjetlovodima&zvukovodima
univerzalne Svijesti.

Upisati se u zvjezdan svod
prije utrnuća životnog vrutka,
zar da je samo to zadatak smrtnog
nam bića?

Pritom počujmo, neki zrikavac samotnik
zriče ispod zvijezda i dovršava svoju zadaću
zemnika, mameći svoju ženku pjesmom,
bez izravnog interesa za višu svjetlost,
zadatke evolucije i misao Božju.

Bez imalo brige
pred bljescima pozornica
i pred petardama taštine
naposljetku!

NOVE PUBLIKACIJE

1. **ĐURO SUDETA, PJESNIK I PRIPOVJEDAČ, zbornik radova sa znanstvenog skupa o Đuri Sudeti u Bjelovaru 6. svibnja 2004.,** Bjelovarsko-bilogorska županija i HAZU, Bjelovar-Zagreb 2005.
2. **MOGUĆNOSTI, 1-3/2010.,** Književni krug Split
3. **REPUBLIKA, 2/2010.,** DHK i Školska knjiga d.d.
4. **FORUM, siječanj – ožujak 2010.,** HAZU
5. **APOKALIPSA, revija za preboj v živo kulturo, 136 – 138, 2010.,** KUD Apokalipsa, Ljubljana
6. **RIJEČKI TEOLOŠKI ČASOPIS, 2/2009.,** Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu – Teologija u Rijeci
7. **KATEHEZA, časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, 4/2009.,** Salesiana d.o.o., Zagreb
8. **BOSNA FRANCISCANA, časopis Franjevačke teologije Sarajevo, 31**
9. **VRHBOSNENSIA, časopis za teološka i međureligijska pitanja, 1/2009.,** Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo
10. **KRŠNI ZAVIČAJ, hercegovački informativni zbornik za vjerska i društvena pitanja, godišnjak, 42,** Humac
11. **ČASOPIS ZA SUVREMENU POVIJEST, 3/2009.,** Hrvatski institut za povijest
12. **POVIJESNI PRILOZI, 37, 2009.,** Hrvatski institut za povijest
13. **REVIEW OF CROATIAN HISTORY, V. no. 1 (2009),** Hrvatski institut za povijest
14. **POLITIČKI ZATVORENIK, travanj 2010.,** HDPZ, Zagreb.
15. **ZVONA, mjesečnik za kršćansku kulturu, travanj 2010.,** Riječka nadbiskupija i Gospićko-senjska nadbiskupija
16. **NAŠA OGNJIŠTA, hrvatski katolički mjesečnik, travanj 2010.,** Naša ognjišta d.o.o. Tomislavgrad
17. **BLAGOVEST, list Beogradske nadbiskupije, 4/2010.,** SVELTO, Beograd
18. **KANA, travanj 2010.,** Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb
19. **VERITAS, travanj 2010.,** Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb
20. **CRKVA NA KAMENU, patoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, travanj 2010.,** Mostar
21. **SVJETLO RIJEČI, travanj 2010.,** FMC Svjetlo riječi d.o.o., Sarajevo
22. **GLASNIK HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA, 4/2009.,** Zagreb
23. **MLADIKA, veljača 2010.,** Mladika z.z. o.z., Trst
24. **MOGUĆNOSTI, 1-3/2010.,** Književni krug Split
25. **VJESNIK ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE I SRIJEMSKE BISKUPIJE, 1-2/2010.**
26. **MI, magazin Hrvatskog katoličkog zbora "MI", siječanj-veljača 2010.,** Zagreb
27. **TEBI MAJKO, glasilo svetišta bl. Marije Propetoga Isusa Petković, 1/2010.,** Družba Kćeri Milosrđa TSR sv. Franje, Blato
28. **RADOSNA VIJEST, misijski informativni list, travanj 2010.,** Zagreb

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici izražavaju osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Noam Chomsky - društveni parazit, ekonomski protekcionist, amoralni vojni uposlenik[1]

Nikada nisam pomišljao da bi samoproglašeni socijalistički disident i antiimperijalistički bojovnik mogao biti tako razdražljiv.

Poslao sam bio Noamu Chomskom nekoliko e-pisama, ispitujući ga u njima, blago, ali uporno, o njegovu osobnom bogatstvu, ulaganjima i pravnim manevrima radi neplaćanja poreza. Pristigla mi je na to bujica uvreda, uz ponajkreativniju logiku s kojom sam se ikada u životu susreo. Nije čudo što ga smatraju jednim od najvažnijih svjetskih jezikoslovaca; stručnjak je u izvrtanju riječi.

Noam Chomsky ne izgleda kao tipični revolucionar. Prijazan profesor s MIT-a[2], mršav, skromno odjeven, stidljiva smiješka i uglađenih manira. No kada govori ili piše o Americi, Pentagonu i kapitalizmu, taj samozvani "borac za običnoga čovjeka" eksplodira kao da se Božja srdžba obrušuje s nebesa.

Chomsky ne misli da je Amerika slobodna zemlja: "U američkome izbornom sustavu izmjenjuju se četverogodišnje diktature." Nema prave slobode tiska, samo "ispiranje mozga pod slobodom". U svojoj knjizi *Što Ujak Sam uistinu želi* opisuje Ameriku ravnu nacističkoj Njemačkoj. "Pravno govoreći", kaže on, "postoje vrlo jaki razlozi za opoziv svakog američkog predsjednika od II. svjetskog rata. Svi su oni bili ili pravi ratni zločinci, ili umiješani u ozbiljna ratna zlodjela." Kapitalizam? Mjesto mu je negdje uz bok nacizmu. Nemojte ni pitati o Pentagonu. To je najogavnija ustanova na kugli zemaljskoj.

Chomsky možda i zvuči kao čudak, ali tog čudaka ozbiljno shvaćaju diljem svijeta. Na stotine tisuća studenata čita njegove knjige. Michael Moore spominje ga kao neku vrst svoga mentora, a vodstvo AFL-CIO[3] ide k njemu po politički

[1] Poglavlje iz knjige Petera Schweizera *Do As I Say (Not As I Do)*, Doubleday, New York 2005. (Prev.)

[2] Massachusetts Institute of Technology (Cambridge, Massachusetts). (Prev.)

[3] American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, najveća udruga sindikatâ u SAD-u. (Prev.)

savjet. Prema listu *The Guardian* on je "u rangu s Marxom, Shakespeareom i Biblijom kao jedan od najcitiranijih izvora u humanističkim znanostima". Robert Barsky, u oduševljenoj biografiji, tvrdi da će Chomsky "za buduće naraštaje biti ono što su Galileo, Descartes, Newton, Mozart i Picasso bili za naše".[4]

Iako se izvorno proslavio kao profesor lingvistike, njegov politički radikalizam učinio ga je superzvijezdom. Zabavljači i glumci prigrljuju ga kao neku vrst modernoga Bude. Pjevač grupe U2, Bono, naziva ga "Elvisom akademskoga svijeta". U emisiji *Saturday night live* član glumačke ekipe nosio je sa sobom tijekom jednoga skeča primjerak sabranih djela Noama Chomskog, očito u počast njemu. U filmu *Dobri Will Hunting* Matt Damon odigrao je ulogu blistavo nadarena mladića koji Chomskoga citira kao kakva starozavjetnog proroka. Rock grupa *Pearl Jam* čak je uključivala Chomskog u neke od svojih koncerata. Pred tisućama natiskanima u koncertnoj dvorani, krhki Chomsky izašao bi na pozornicu i evocirao strahote američkoga kapitalizma. Drugi rock bendovi proglasili su ga svojim junakom, a jedan od njih čak se u znak štovanja prozvao *Chomsky*.

Chomsky redovito drži predavanja pred tisućama ljudi. U uporištima "plavih država"[5], npr. na Berkeleyju, Kalifornija, i Cambridgeu, Massachusetts, stotine dospiju samo do ulaznih vrata. Čak i u Texasu, srcu Busheve zemlje, nedavno pojavljivanje na sveučilištu privuklo je dvije tisuće slušalaca. David Barsamian, voditelj na postaji *Alternative Radio*, objašnjava da je profesor "za mnoge od nas naš rabi, propovjednik, rinpoche, pandit, imam, sensei"[6].[7]

Chomsky prihvaća ulogu. Odijeva se jednostavno, obznanjuje svoj nedostatak interesa za materijalno i propovijeda poput suvremenoga Gandhija. Njegove neupadljive, promišljene manire dio su njegove tajne. Steven Pinker, kolega s MIT-a, prisjeća se: "Moj prvi dojam o njemu bio je, kao kod mnogih ljudi, strahopoštovanje."[8]

[4] Maya Jaggi, "Conscience of a Nation", *The Guardian*, 20. siječnja 2001.

[5] Od predsjedničkih izbora 2000. naziv, prema grafičkom predočivanju izbornih rezultata, za one američke države koje većinski glasuju za Demokratsku stranku. One koje su većinski opredijeljene za Republikansku, nazivaju se crvenim državama. (Prev.)

[6] *rabi* = pismoznanac, zakonoznanac, u židovstvu; *rinpoche* = počasni naslov istaknutih lama, u tibetskom budizmu; *pandit* = počasni naslov učenih ljudi, također – brahman koji se ističe vrsnim poznavanjem indijske kulturne baštine; sensei = učitelj (jap.) (Prev.)

[7] Citirano u: Peter Collier i David Horowitz, "The Anti-Chomsky Reader" (San Francisco: Encounter Books, 2004.).

[8] Pinker je citirao psihologa Jonathana Haidta, koji je proučavao "moralno strahopoštovanje", osjećaj što ga pobuđuju, primjerice, kralj ili Majka Tereza. Prema Haidtu, suzdržan nastup pruža dokaz moralne plemenitosti. "Ne mislim da je to namjerno", kazao je Pinker u razgovoru za *New Yorker*, "ali mislim da

Usprkos njegovu opsežnom stvaralaštvu, poruka Chomskoga izvanredno je jednostavna: Vidite li zlo i strahotu u svijetu? Krivnja je to kapitalizma i američkoga vojno-industrijskoga kompleksa. Iznio je optužbu da su zločini demokratskoga kapitalizma "monstruozno gori" od komunističkih.[9] Časopis *Spin* nazvao ga je "najgorom noćnom morom kapitalizma". Sjedinjene Države smatra "policijskom državom".

Chomsky sebe često naziva "američkim disidentom", uspoređujući se s disidentima u bivšem Sovjetskom Savezu. Svoje kritičare naziva "komesarima" i kaže da je njihova taktika poznata svakom proučavatelju djelovanja policijske države. Na novinarsko pitanje zašto ga službeni Washington ignorira, rekao je: "To se ponavlja kroz cijelu povijest. Kako se postupalo prema disidentima u Sovjetskom Savezu?"[10] (Sugestija: Nisu bili ignorirani, nego ih je KGB progonio ili zatvarao.) Pa ipak, premda je očito apsurdna, predodžba o Chomskom kao o nekoj vrsti američkog Saharova uvriježila se. U Velikoj Britaniji laburistički su mu zastupnici zaželjeli dobrodošlicu nazvavši ga američkim "vrhovnim disidentom".

Međutim javna predodžba o Chomskom, koju su desetljećima pomno njegovali i promicali njegovi sljedbenici, nije ništa više od dobro smišljene glume. Chomsky je izgradio vrlo uspješnu karijeru iznevjeravajući baš one ideje i načela za koje tvrdi da su mu tako dragi. Doista, njegovo najveće dostignuće nije intelektualne, nego poduzetničke naravi: Dosjetio se kako će dobro živjeti kao samoproglašeni "anarho-socijalistički" disident u kapitalističkome društvu. Ne obazirući se na tričava proturječja što ograničavaju postignuća drugih ljudi, plasirao je sebe kao hrabra istinozborca stalno ugrožena cenzurom, dok istovremeno objavljuje na desetke knjiga i osigurano mu je mjesto na jednom od najuglednijih američkih sveučilišta. Najsmionije od svega, obogatio se uzimajući milijune dolara od Pentagona, prokazujući ga istovremeno kao utjelovljenje zla.

To licemjerje posebno je zapanjujuće zato što je on prvi put na pozornicu nacionalne politike stupio 1967. godine strastvenim člankom u časopisu *New York Review of Books*, naslovljenim "Odgovornost intelektualaca", izazvavši u njemu američke pisce i mislioce neka "govore istinu i razotkrivaju laži". Napao

činjenica da je Chomsky tako neupadljiv, pridonosi osjećaju strahopoštovanja koji pobuđuje u ljudima." Larissa Mac Farquhar, "Đavolov računovođa", *New Yorker*, 31. ožujka 2003.

[9] Noam Chomsky, Power and Terror (Seven Stories Press, 2003.), str. 80.

[10] Jonathan Curiel, "MIT Linguist Ctitiques U.S. Foreign Policy", *San Francisco Chronicle*, 18. ožujka 2002.

je predstavnike establišmenta kao što su Arthur Schlesinger ml. i Henry Kissinger, optuživši ih da iskazuju "licemjerni moralizam" jer tvrde da su nešto što nisu. Chomsky je odavno prihvatio ljevičarski nazor da je osobno političko, i da bi intelektualce trebalo držati strogo odgovornima za ono što govore i čine. U nedavnome intervjuu savjetuje mladim ljudima: "Mislite samostalno, i pridržavajte se elementarnih moralnih načela, kao što je preuzimanje odgovornosti za vlastito djelovanje, ili nedjelovanje."[11]

Chomsky je napravio karijeru istražujući i osuđujući druge. No uvijek se trudio da sam izmakne sličnom istraživanju. Kao što je rekao intervjuistu na postaji *Nacional Public Radio* (NPR), ne želi diskutirati "o kući, djeci, osobnome životu – ni o čemu takvom... Ne radi se o osobi. Radi se o idejama i principima." Ali, na vrlo stvaran način, radi se upravo o Chomskom. Je li taj samozvani američki Saharov zaista onakav kakav tvrdi da jest? Živi li prema "samorazumljivim moralnim istinama" kojima je mlatio druge u protekla četiri desetljeća?

Počnimo od *bête noire*[12] za Chomskoga, a to je američka vojska.

Kako ga on opisuje, Pentagon je sigurno jedna od najopakijih ustanova u svjetskoj povijesti. Više puta nazvao ga je "najodvratnijom institucijom na zemlji" i ustvrdio da "predstavlja prijetnju ljudskom životu".[13] Konkretno, vojsci nipošto ne bi smjelo biti mjesta u okviru sveučilišta, bilo da novači, opskrbljuje novcem za istraživanja ili pomaže studentima da plate školovanje. Profesori ne bi smjeli surađivati s Pentagonom, kaže, nego bi se umjesto toga trebali boriti protiv rasizma, siromaštva i represije.[14] Sveučilišta ne bi smjela uzimati od Pentagona novac za istraživanja jer će tako na kraju poslužiti mračnim ciljevima vojske vezanima uz "militarizaciju" američkog društva.[15] Također se protivi studentskom primanju stipendija ROTC-a[16], i od Vijetnama sve do Zaljevskoga rata pomagao je u naporima da se taj program izagna sa sveučilištâ.[17]

[11] Jacklyn Martin, "Is Chomsky 'Anti-American'?", *The Herald*, 9. prosinca 2002.

[12] Doslovno *tamna zvijer* (franc.); u prenesenom značenju otprilike *crvena krpa*. (Prev.)

[13] Richard Todd, "The 'Ins' and 'Outs' at Mit", *New York Times*, 18. svibnja 1969.

[14] Israel Shenker, "A Linguistics Expert Who Believes That Academicians Should Also Be Activists", *New York Times*, 27. listopada 1968.

[15] "An Urgent Invitation to Faculty Members", *The Tech*, 6. svibnja 1969.

[16] Reserve Officers' Training Corps = Korpus za obuku pričuvnih časnika. (Prev.)

[17] Za Vijetnamskog rata sjedio je u savjetodavnoj komisiji Mobilizacijskog odbora srednjoškolaca u Velikom Bostonu, koji je odbor agresivno nastojao oko toga da se obustave programi ROTC-a na sveučilištima i srednjim školama bostonskoga područja. Vidi: "School Students against Vietnam War", *Bay State Banner*, 29. lipnja 1967., str. 3. Za prvog Zaljevskog rata 1991. podupirao je prosvjedne akcije protiv ROTC-a i "sveučilišnih vojnih centara". Noam Chomsky, "Gulf War Pullout", *Z magazin*, veljača 1991.

Zamislite onda moje iznenađenje kada sam otkrio njegovu lukrativnu tajnu: Tijekom posljednjih četrdeset godina njemu samome Pentagon je isplatio milijune dolara. Prikladno, on također tvrdi da je sve to moralno prihvatljivo.

Chomsky je u akademski svijet stupio godine 1955., kada je postigao doktorat iz filozofije. Već je tada bio politički radikal, utvrdivši u dobi od deset godina da su kapitalizam i američki vojno-industrijski kompleks odvratni i opasni. Pomislili biste da će, kao lingvist, po dolasku na fakultet raditi u Odsjeku za lingvistiku na MIT-u. Međutim činjenica je da je izabrao rad u Istraživačkom laboratoriju za elektroniku, koji su u potpunosti financirali Pentagon i nekoliko multinacionalnih korporacija. Zbog darežljivosti tê "prijetnje ljudskom životu", laboratorijski zaposlenici poput Chomskoga uživali su poštedu od većih nastavničkih obveza, izdašnu opskrbljenost osobljem i plaću otprilike 30% veću od one za istovrsne položaje na drugim sveučilištima.

U sljedećih pola stoljeća Chomsky će zaraditi milijune unovčujući čekove od "najpokvarenije institucije na zemlji".

Svoju prvu knjigu, *Sintaktičke strukture*, objavio je uz pomoć dotacija američke vojske (Signal Corps), zrakoplovstva (Office of Scientific Research, Air Research, and Development Command) i Ureda za mornarička istraživanja. Premda Chomsky kaže da su američke korporacije jednako totalitarne kao boljševizam i fašizam, očito mu nije smetalo uzeti i njihov novac, jer i Eastman Kodak Corporation pružila mu je financijsku potporu.

Izlazak njegove sljedeće knjige, *Aspekti teorije sintakse*, financirale su Zajedničke usluge elektroničkog programa (američka vojska, mornarica i zrakoplovstvo), kao i Američka zrakoplovna divizija za elektroničke sustave.

Služenje toj "fašističkoj instituciji" (kako ju je opetovano nazivao) postalo je obiteljskim poslom, kada se njegova žena Carol, također vrsna lingvistica, uključila u rad Pentagona sudjelujući u projektu "Baseball", koji je financiralo Ministarstvo obrane.[18]

Zašto bi Pentagon financirao lingvistička istraživanja? Jesu li jednostavno bili zainteresirani za unapređivanje znanosti? Chomsky bi svakoga tko bi u takvo što povjerovao nazvao krajnje naivnim. Kao što je dobro znao, njegov lingvistički rad smatrali su u zrakoplovstvu i drugdje vitalno važnim za povećanje vrijednosti svoga "sve krupnijeg ulaganja u tzv. 'zapovjedne i nadzorne' kompjutorske sustave" koji su se upotrebljavali "kao potpora našim snagama u

[18] Bert F. Green, *Digital Computers in Research: An Introduction for Behaviorial and Social Scientists* (McGraw-Hill, 1963.).

Vijetnamu". Kako se godine 1971. izrazio pukovnik zrakoplovstva Edmund P. Gaines: "Budući da kompjutor ne 'razumije' engleski, upravljački upiti moraju biti prevedeni na jezik kojim kompjutor može baratati; takvi su jezici vrlo malo nalik engleskomu, bilo oblikom, bilo lakoćom s kojom se uče i upotrebljavaju."[19]

S obzirom na često pojavljivanje Chomskog u javnosti i na njegovu vrištavu retoriku, začuđuje što ga nitko nije prozvao zbog te napadno očite hipokrizije. Uspio sam pronaći jedan primjer kada je doista postavljeno to pitanje, još 1967. godine, u odgovoru na glasovit poziv što ga je Chomsky uputio svojim kolegama profesorima da preuzmu moralnu odgovornost za svoja djela, prokažu Pentagon i priznaju da su se kompromitirali dajući savjete vladi. George Steiner, profesor na sveučilištu Columbia, napisao je Chomskom u *New York Review of Books* pismo u kojemu ga je iskreno upitao: Kakvo djelovanje zahtijevate? I zatim izravno: "Hoće li Noam Chomsky objaviti da prestaje poučavati na MIT-u ili bilo gdje drugdje u ovoj zemlji sve dok se nastavljaju mučenja i bombardiranje napalmom?" Chomsky je uporno tražio od ljudi da izbjegavaju plaćanje poreza, odupru se mobilizaciji i prosvjeduju protiv rata. Čak je zagovarao i građansko nasilje kao moguće rješenje. Ali pred Steinerovim je prijedlogom ustuknuo. Mogao je javno dati ostavku, optužiti Pentagon i prihvatiti mjesto u profesorskom zboru na bilo kojem vodećem sveučilištu u zemlji. No Chomsky nije bio voljan odreći se svoga položaja. Otada, nastojao je izbjeći razgovor o toj temi. U međuvremenu mu je kroz više od 4 desetljeća, ljubaznošću Pentagona, isplaćivana lijepa plaća.

Naoružan dokazima o spremnosti Chomskog da od Pentagona prihvati milijunske iznose u plaći i povlastice dok je istovremeno pokušavao izagnati ROTC sa sveučilišta, zamolio sam ga u e-pismu da se izjasni. Valja priznati da je odgovorio. Ali ono što je poslao, nije baš bilo uvjerljivo.

"Mislim da bismo trebali biti odgovorni za ono što činimo, a ne za birokratsko pitanje oko toga tko potvrđuje novčanu doznaku", napisao je, dodavši provokativno: "Mislite li da Vi ne radite za Pentagon? Upitajte se o podrijetlu računala i interneta kojima se upravo koristite."

Nekako, činjenica da se služim internetom, koji je stvorila američka vojska, ne znači samo da "radim za Pentagon", nego je ona i moralni ekvivalent bogaćenju samoga Chomskog na ugovorima s Pentagonom. Ne znam kako vi, ali ja još uvijek čekam svoju isplatu.

[19] Ovo pozadinsko istraživanje odnosa vojske i lingvistike potječe od Chrisa Knighta, "Noam Chomsky: Politics or Science?" *What Next? Marxist Discussion Journal* 26 (2003): str. 1 – 29.

Zanimljivo da me je Chomsky, čini se, zamijenio s nekim još ljevijim od sebe. Tako je u nastavku našeg dopisivanja odjednom zauzeo obranaški stav, optužujući me da napadam "one koji nisu živjeli prema Vašim uzvišenim standardima".

Međutim, naravno, upravo je on stvarao te "uzvišene "standarde, osuđujući one kojima bi moglo pasti na pamet da prihvate potporu ili stipendiju od Pentagona.

Kad se Chomsky pojavljuje na sveučilištima, obično je odjeven u zgužvanu majicu i jaknu. Poistovjećuju ga s desecima ljevičarskih nastojanja i on se izjašnjava zagovornikom siromašnih, potlačenih i "žrtava kapitalizma". No sam je promućurni kapitalist, vrijedan milijune, s novcem na zastrašujućem i opakom tržištu vrijednosnica, i s barem jednim poreznim utočištem da smanji one nesretne namete na nasljedstvo za koje kaže da su tako važni.

Chomsky sebe opisuje kao "socijalista" čiji je cilj "postkapitalističko društvo vrijedno da se u njemu živi ili za nj bori".[20] Kapitalizam je nazvao "groteskom katastrofom" i doktrinom "smišljenom da izazove beznađe, rezignaciju i očaj". Kad govori o klasnoj borbi, upotrebljava izraze kao *mi* i *oni*. *Oni* uključuju i "glavnih 10% poreznih obveznika" (kategorija u koju sam spada). *Mi,* kaže on sa zaista smionim nepoštenjem, činimo ostalih 90%.

Nadalje, on lašti svoje radikalističke vjerodajnice hvaleći se kako voli provoditi vrijeme s "nezaposlenom radničkom klasom, aktivistima ove ili one vrste, onima koje smatraju ruljom."[21] Pa ipak, taj narodski čovjek, koji spada u najimućnijih 2% u Sjedinjenim Državama po neto bogatstvu, preselio je svoju obitelj iz Cambridgea (Massachusetts) – ne baš radničkoga kraja – u još bogatije, šumovito lexingtonsko predgrađe gdje je bilo još manje vjerojatno da će naići na kojeg radnika. Štoviše, preselio se otprilike u vrijeme kada je bostonskom području bio nametnut prisilan prijevoz učenikâ autobusima; Lexington je ta sudska odluka zaobišla. Danas, vodeći američki socijalist posjeduje dom vrijedan više od 850 000 dolara i vikendicu u Wellfleetu, Massachusetts, procijenjenu na preko milijun i pol dolara. Njegov dom na Capeu nasred je državnoga parka, pa nikakve zgrade ne mogu niknuti uokolo i zakloniti pogled. I ne tragajte za potlačenim manjinama u jednom ili drugom susjedstvu. Ovaj samoproglašeni ljubitelj Crnih pantera, koji kaže da se intelektualci moraju boriti protiv "svih oblika rasizma" i jadikuje što Amerika isključuje crnce iz

[20] Robert W. McChesney, uvod u djelo Chomskoga *Profit over People* (Seven Stories Press, 1998), str. 11.

[21] Robert F. Barsky, Noam Chomsky: *A Life of Dissent* (Cambridge: MIT Press, 1997.), str. 215.

velikih dijelova zemlje, vlasnik je kuće u gradu gdje crnci čine 1,1% stanovništva.[22]

Chomsky nije osamljen u Wellfleetu. Njegov bliski prijatelj i kolega radikalac Howard Zinn, autor knjige *A People's History of America*, također tu stanuje. Zinn je sebi s godinama osigurao udoban život rastrubljujući svoju ekonomsku ideju da "u svijetu ne bi smjelo biti nerazmjera", nego bi svi trebali biti u osnovi jednako imućni. On je također brz na okidaču i upotrebi riječi kao što su *trajni rasizam* i *rasistička segregacija* u američkome društvu.[23] Uza svu tu priču, Zinn posjeduje dvije kuće u skupome, ljiljanski bijelom Wellfleetu, i treću u multikulturalnome Auburndaleu (manjinsko stanovništvo: 3,3%). Mrvicu nerazmjerno, zar ne?

Znatno bogatstvo Chomskoga pretočilo se ne samo u poželjnu nepokretnu imovinu nego i u zgodnu jedrilicu. Novac nikada nije problem. Kao što je njegov bivši student objasnio radikalskom časopisu *Mother Jones*: "Kada mu se prošli auto pokvario, jednostavno se odšetao do najbližeg automobilskog predstavništva i rekao: 'Želio bih veliki auto. Bilo koji veliki auto bit će dobar.'" (Chomsky poriče da se to dogodilo.)[24]

Još jedna trajna tema u njegovu radu je klasna borba. Često se obrušavao na "masovno pribjegavanje poreznim oazama radi prebacivanja tereta s bogatih na obično pučanstvo" i kritizirao koncentraciju bogatstva u "trustovima"[25] od strane najimućnijih 1%.[26] Američki porezni sustav opremljen je "kompliciranim mehanizmima za osiguranje da siromašni – nekih 80% stanovništva – isplaćuju bogate".[27] Chomsky ne pokazuje nimalo snošljivosti ni prema smanjenjima poreza. "Porezni popusti točno su ekvivalentni isplati socijalne pomoći", kaže.[28]

Ipak, trustovi sigurno nisu skroz loši. Konačno, Chomsky je, sa svojom neto vrijednošću od preko 2 milijuna, odlučio stvoriti jedan za sebe. Nekoliko godina ranije posjetio je cijenjenu, elitnu odvjetničku tvrtku Palmer and Dodge

[22] Primjer njegove klasnoborbene podjele *mi* vs. *oni* vidi u: Bill Frezza, "A Lion in Winter", *The Tech* (novine MIT-ovih studenata), 20. veljače 2004.

[23] Howard Zinn, *The Future of History* (Common Courage Press, 1999.), str. 55; i stalno u njegovim memoarima *You Can't Be Neutral on a Moving Train* (Beacon Press, 2002.).

[24] Jay Parini, "Noam Is an Island", *Mother Jones*, listopad 1988.

[25] Nije riječ o obliku monopolističkog udruživanja poduzećâ, nego o "povjerbi" imovine jednoj ili više osoba, koje djeluju u korist stvarnog vlasnika. ("Poslovni rječnik", Masmedia, Zagreb 1995.) (Prev.)

[26] Vidi intervju s Noamom Chomskim, "Marginalizing the Masses", *Journal of International Affairs*, proljeće 2000.; i Noam Chomsky, "Domestic Constituencies", *Z magazin*, svibanj 1998.

[27] Noam Chomsky, *Class Warfare* (Common Courage Press, 1996.), str. 256.

[28] *Harvard Educational Review*.

i uz pomoć poreznog odvjetnika specijaliziranog za "planiranje poreza na dohodak" osnovao neopozivi trust kako bi svoju imovinu zaštitio od Ujaka Sama. Imenovao je svog poreznog odvjetnika (svaki radikalni socijalist treba jednog!) i svoju kćer kao povjerenike. Neopozivom trustu *Diane Chomsky* (nazvanu po njegovoj drugoj kćeri) dodijelio je autorska prava za veći broj svojih knjiga, uključujući i mnogostruka međunarodna izdanja.[29] Chomsky se zalaže za porez na imetak i za masivnu redistribuciju prihodâ – jedino ne svojih. Zašto da radikalna politička opredjeljenja stanu na put zdravome imovinskom planiranju.

Kada sam ga u našoj elektroničkoj prepisci izazvao glede njegova trusta, taj radikalni socijalist odjednom je zazvučao vrlo buržujski: "Ne kanim se ispričavati što sam spremio na stranu novac za svoju djecu i unuke." Nije ponudio nikakvo objašnjenje zašto osuđuje druge koji su jednako ponosni na svoje priskrbljivanje za vlastitu djecu i koji pokušavaju zaštititi od Ujaka Sama svoj imetak. Premda jest rekao da je porezno utočište sasvim u redu jer "on i njegova obitelj pokušavaju pomoći ispaćenim ljudima".

Uistinu, Chomsky je bogat baš zato što je bio tako silno uspješan kaptalist. Unatoč antiprofitnoj retorici, kao i svaki drugi korporativni kapitalist, on je postao *brand*. Kako kaže John Lloyd, pišući kritički za ljevičarski *New Statesman*, Chomsky je od onih koji su "raspoloživi da budu pretvoreni u artikl, tj. da budu naprosto jedan od mnogih proizvoda na kapitalističkome medijskom tržištu, na način na koji to slabo plaćeni i poslom pretrpani pisci i novinari revolucionarnih partija teško mogu biti."[30]

Poslovanje Chomskoga funkcionira otprilike ovako. On nastupa na sveučilištima diljem zemlje, za po 12 000 dolara, često na desetke puta godišnje. Spriječeni ste otići i čuti ga uživo? Nema problema: možete na internetu skinuti, za određenu svotu, isječke njegovih ranijih govora. Možete slušati Chomskoga kako jednu minutu govori o "vlasničkim pravima"; koštat će vas 79 centa. Možete također kupiti CD s isječcima prijašnjih govora za 12,99 dolara.

No knjige su Chomskome glavna uzdanica, i na međunarodnom tržištu on je postao izdavački fenomen. Njegov *brand* znači prodaju u tren oka. Kako objašnjava publicistkinja Dana O'Hare iz izdavačke kuće Pluto Press: "Treba samo staviti ime Chomskog na knjigu i ona se odmah rasproda."

[29] Informacija o odvjetničkoj tvrtki potječe s http://www.palmerdodge.com/dspSingleBio.cfm?BioID=987.

[30] John Lloyd, "Blessed Are the Pure in Heart", *New Statesman*, 23. travnja 2001.

Stavljanje njegova imena na knjigu ne bi se smjelo brkati s pisanjem knjige, jer njegovi zadnji svesci uglavnom su prijepisi govorâ ili intervjuâ skupljenih tijekom godina, ali sada ukoričeni i prodani običnoj publici. Moglo bi se to nazvati višerazinskim marketingom za radikale. Chomsky je toliko i sam priznao: "Ako pogledate ono što pišem – članke za *Z magazin*, ili knjige za South End Press, ili bilo što drugo – uglavnom se to temelji na govorima, susretima i sl. Ali ja sam neka vrst parazita. Hoću reći, živim od aktivizma drugih. I rado to činim."[31]

Marketinška nastojanja Chomskog nedugo nakon 11. rujna, daju novo značenje izrazu "ratni profiter". U danima nakon tragedije, povisio je honorar za svoje nastupe s 9 na 12 tisuća dolara jer je iznenada porasla potražnja. Također je izvukao profit objavljivanjem još jedne instant-knjige. Mala izdavačka kuća Seven Stories Press skupila je intervjue vođene e-poštom koje je Chomsky dao u tri tjedna od napada na Tornjeve blizance, i brže-bolje tiskala knjigu. Njegovi kontroverzni stavovi bili su vrlo uzbudljivi, pogotovo s druge strane oceana. Do ranog prosinca 2001. prodana su autorska prava za objavljivanje na 19 jezika.[32] Knjiga je dospjela na listu najprodavanijih u SAD-u, Kanadi, Njemačkoj, Indiji, Italiji, Japanu i Novom Zelandu. Slobodno možemo pretpostaviti da je samo tim djelom ostvario stotine tisuća dolara čiste dobiti.

Tijekom godina, Chomsky je bio posebno kritički nastrojen prema pravima privatnog vlasništva, koja smatra jednostavno oruđem bogatih, ni od kakve koristi za običnog čovjeka (suprotno stavovima američkih državnika kao što su Jefferson, Hamilton i Adams, za koje je sitno privatno posjedništvo kamen temeljac nacionalne slobode). "Kad se vlasnička prava dodijele moći i povlasticama, očekivati je da će to nauditi većini ljudi", napisao je Chomsky na diskusijskom forumu za *Washington Post*. Intelektualna vlasnička prava jednako su odvratna. Prema njegovu mišljenju, na primjer, farmaceutske tvrtke koje su potrošile stotine milijuna dolara na razvoj lijekova ne bi smjele imati vlasnička prava na patente. Intelektualna vlasnička prava "povezana su s protekcionizmom", umuje on. "To je protekcionizam."[33]

Protekcionizam je gadna stvar – pogotovo kod drugih ljudi. No kad se radi o njegovim vlastitim objavljenim radovima, taj zagovornik otvorenog intelektualnog vlasništva postaje vrlo sebičan. Nije uputno skinuti zvuk s nekoga od

[31] Noam Chomsky u *Talking about a Revolution* (South End Press, 1998.), str. 24.

[32] "Strong Foreign Sales for Chomsky", *Publishers Weekly*, 3. prosinca 2001.

[33] "Globalization and Its Discontents", Noam Chomsky raspravlja s čitaocima *Washington Posta*; dostupno na chomsky.info.

njegovih govora bez plaćanja naknade, upozorava nas njegova diskografska kuća, Alternative Tentacles. (Je li Andrej Saharov imao licencni ugovor s diskografskom tvrtkom?) A što se tiče njegovih članaka, prste k sebi! Otiđite na službene internetske stranice Noama Chomskog (chomsky.info) i dočekat će vas jasno upozorenje: "Materijal na ovim stranicama zaštićen je autorskim pravom Noama Chomskog i(li) Noama Chomskog i njegovih suradnika. Nijedan materijal s ovih stranica ne smije se pretisnuti ili postaviti na drugim internetskim stranicama bez pisanog dopuštenja." Ipak, stranice vam nude mogućnost "podlicenciranja" materijala, ako ste zainteresirani.[34]

Radikali su nekoć smatrali svoje ideje oružjem. Chomskomu, one su prilika za licenciranje.

Chomsky je čak uložio dodatne napore kako bi zaštitio autorska prava na neka svoja djela, prenoseći vlasništvo na svoju djecu. Dobit od tih djela bit će tako oporezovana po nižoj poreznoj stopi njegove djece. Time se ujedno produljuje razdoblje u kojemu će obitelj moći zadržati autorska prava i zaštititi njegovu intelektualnu imovinu.[35]

U listopadu 2002. radikali su se u Philadelphiji okupili na dobrotvornoj priredbi nazvanoj *Noam Chomsky: Mediji i demokracija*, koju je sponzorirala Demokratska ljevica Velike Philadelphije. Za 15 dolara mogli ste prisustvovati govoru i slušati velikana kako umuje o opačinama kapitalizma. Za još 35 dolara mogli ste nakon govora otići na primanje gdje bi izravno porazgovarao s vama. Tijekom govora Chomsky je okupljenome mnoštvu poručio: "Demokracija zahtijeva slobodne, neovisne i istraživačke medije." Nakon govora, Deborah Bolling, novinarka ljevičarskog lista *Philadelphia City Paper*, pokušala je dobiti intervju od Chomskog. Odbili su je. Kako bi razgovarala s Chomskim, "ta slobodna, neovisna i istraživačka" novinarka morala je, rekli su joj, platiti 35 dolara da bi je pustili na privatni prijam.[36]

Korporativna Amerika jedan je od demona Chomskog. Teško je naći išta pozitivno što bi mogao reći o američkom poslovnom svijetu. On oslikava zlokobnu viziju Amerike koja stenje pod "neodgovornom i smrtonosnom vladavinom korporacija". Korporacije je nazvao "privatnim tiranijama" i ustvrdio da su "jednako totalitarne kao boljševizam i fašizam". Kapitalizam je, njegovim riječima, "groteskna katastrofa".

[34] http://www.chomsky.info/copyright.html

[35] Komentari Chomskog o "Globalization and Its Discontents with Noam Chomsky", Washington Post .com forum, 16. svibnja 2000.

[36] Deborah Bolling, "Noam Way", *Philadelphia City Paper*, 10. – 16. listopada 2002.

Međutim nešto čudno dogodilo se na putu do mirovinskog portfelja. Chomsky, uza sav gnjev na američke korporacije, smatra ih prilično dobrom investicijom. Kada je donosio investicijske odluke glede svojega plana o umirovljenju na MIT-u, nije se opredijelio za neki novčanotržišni fond, ili makar fond vladinih obveznica. Umjesto toga, ubacio je novac u plavi, TIAA-CREF-ov dionički fond[37]. Pogled na portfelj toga dioničkog fonda brzo otkriva ulaganja u svaku vrst poslova za koje Chomsky kaže da ih smatra odvratnima – u naftne kompanije, vojne dobavljače, farmaciju, što god hoćete.[38]

Kada sam ga upitao o njegovu investicijskom portfelju, utekao se obrani tipa: "Što mi drugo preostaje?" "Zar da živim u brvnari u Montani?" kazao je. Bila je to lukava retorička eskivaža. Ustvrdio je da, osim potpunog povlačenja iz kapitalističkog sustava, jednostavno ne postoji mogućnost da se izbjegne uključenost u tržište burzovnih papira. Naravno, on zna da nije tako. Uz obveznice i novčanotržišne fondove postoji danas i mnoštvo drugih fondova koji vam dopuštaju da svoj novac uložite u "zelene" ili "socijalno odgovorne" pothvate. Samo što oni ne donose maksimum rapoložive dobiti.

Chomsky je osobito alergičan na ugnjetavanje žena i manjina. Amerika je rasističko i seksističko društvo, tvrdi. Nejednakost u dohotcima i pomanjkanje žena u nekim profesijama dovoljan je dokaz sustavnoga rasizma i spolne diskriminacije. Štoviše, žene žive u uvjetima "ropskoga rada", jer su prisiljene ostati kod kuće bez odgovarajuće novčane naknade. Veza između muškaraca i žena primjer je "nelegitimnog autoriteta".[39] Žene su izložene ne samo "nevidljivoj diskriminacijskoj barijeri" nego i "ugnjetavačkom sustavu" u njegovoj srži.[40]

Chomsky je imao bezbroj mogućnosti da se tim problemom pozabavi u vlastitom životu. Konačno, on je formirao odsjeke za filozofiju i lingvistiku na MIT-u. Pola stoljeća osobno je zapošljavao ili odobravao primanje osoblja i članova profesorskoga zbora. Što je taj branitelj žena i manjina učinio?

Kada pogledate njegovo službovanje na lingvističkom i, ranih godina, na filozofskom odsjeku, pokazuje se da je zapošljavao gotovo isključivo bijele muškarce. Dapače, situacija je bila tako šokantno asimetrična da je 80-ih godina došlo do "minipobune" na njegovu lingvističkom odsjeku, kada su postdiplomke isticale da je tamo "sve muško". Jedna bivša studentica požalila se časopisu *Mother Jones*: "Chomsky misli da je feminist, ali – u duši – on je staromodni patrijarh... Jednostavno, nikada nije stvarno razumio što je feministički pokret." Čak i danas, pogled na internetske stranice MIT-ova lingvističkog odsjeka otkriva da je odsjek Chomskoga prepun bijelih muškaraca na čelnim položajima, dok se pomoćno osoblje sastoji gotovo listom od žena.[41]

Chomsky se također desetljećima prikazivao neumornim pobornikom slobode govora i nezavisnih medija. Jedno od njegovih najpopularnijih djela u ljevičarskim krugovima je knjiga *Proizvodnja pristanka*, u kojoj se zastupa teza da u kapitalističkim društvima zapravo nema slobode tiska. On prepoznaje u Sjedinjenim Državama upravo totalitarno društvo, tek s različitim tehnikama kontrole domaćeg stanovništva. Sebe smatra korjenitim pobornikom slobode govora, tvrdeći kako će braniti svačiju slobodu izražavanja, u bilo kojem trenutku, o bilo kojoj temi. Pretvara se u pobješnjeli vulkan kad god je riječ o Zapadnom svijetu. Ali kad se radi o komunističkim zemljama, jedva uzmogne ispuhnuti dašak dima.

Godine 1970. Noam Chomsky našao se na ratištu u pokrajini Tanh Hoa u Sjevernom Vijetnamu, došavši onamo podržati sjevernovijetnamsku stvar. Nakon obilaska, istupio je i održao govor, opisujući ono što je doživio kao radnički raj. "Vidjeli smo raskošna polja i ubava sela. Vidjeli smo hrabre muškarce i žene koji znaju kako se brani vlastita zemlja od brutalne agresije, ali i kako se radi s ponosom i dostojanstvom na izgradnji društva materijalnoga blagostanja, društvene pravde i kulturnog napretka. Želio bih izraziti veliku radost što je osjećamo nad vašim postignućima." Onda je počeo s prokazivanjem Sjedinjenih Država. "U jeku stvaralačkih pothvata vijetnamskoga naroda, suočili smo se s divljaštvom tehnološkog čudovišta pod kontrolom društvene klase upravljačâ američkim carstvom, kojima nije mjesto u 20. stoljeću, i koji su sposobni samo za represiju, umorstvo i razaranje." Izrazio je nadu da se Vijetnam kreće "prema socijalističkome društvu u kojemu slobodni, kreativni ljudi kontroliraju vlastitu sudbinu... Pristojni ljudi diljem svijeta vide u vašoj borbi uzor za sebe."[42]

[37] Teachers Insurance and Annuity Association – College Retirement Equities Fund, najveći američki mirovinski fond. (Prev.)

[38] Godine 2002. Chomsky je supotpisao pismo u kojem se izjavljuje: "Nedavno smo saznali da smo preko našeg mirovinskog fonda uloženog u TIAA-CREF postali nehotični podupiratelji burmanskih vlasti." Pismo se odnosi na činjenicu da TIAA-CREF ima udjele u naftnom gigantu Unocal, koji pak ima investicije u spomenutoj zemlji. TIA-CREF-ov fond o kojem se radi dionički je fond.

[39] Chomsky, *Class Warfare*, str. 186.

[40] Ibid., str. 62.

[41] Parini, "Noam Is an Island", str. 39.

[42] Noam Chomsky, govor održan 13. travnja 1970. u Hanoiu za posjeta Sjevernom Vijetnamu s proturatnim aktivistima. Govor je emitiran na Radiju Hanoi 14. travnja te objavljen u *Asia-Pacific Daily Report*, Foreign Broadcast Information Service, 16. travnja 1970., str. K2-K3.

Nije zabilježeno da je Chomsky ikada kritizirao istinsko nepostojanje slobode govora u komunističkome Vijetnamu. Naprotiv, u knjizi *U ratu s Azijom* opisao je svoj prvi posjet toj zemlji oduševljenim izrazima. Tu izlazi na vidjelo središnji paradoks njegove misli: Sumnjičav je i oštro kritički raspoložen prema svakom postupku Sjedinjenih Država i odbacuje njihove službene izjave, pa čak i izjave iz američkog nezavisnog tiska, kao propagandu, ali kad je riječ o Vijetnamu veličanstveno je naivan i vjeruje svemu što mu se kaže. Chomsky je južnovijetnamski režim u Saigonu nazvao "autoritarnim i represivnim", ne govoreći ništa o pokolju koji je sjevernovijetnamska vlast izvršila nad tri tisuće civila dvije godine ranije u mjestu Hue, iako je za taj događaj već znao.[43] Taj zakleti borac za slobodu izražavanja koji izjavljuje da korporativnim "gospodskim psićima" poput *New York Timesa* nedostaje hrabrosti da objavljuju istinu, svejedno je prihvatio sve što mu je rekao upravitelj najvećih novina u državnom vlasništvu u Sjevernom Vijetnamu (ekvivalent *Pravde*). Proveo je neko vrijeme s premijerom Pham Van Dongom i drugim visokim dužnosnicima, i opet prihvatio sve što mu je rečeno, uključujući i njihova očito lažna uvjeravanja kako će "Južni Vijetnam, Kambodža i Laos nakon ponovnog ujedinjenja zemlje biti neutralni". Nijednom riječju nije se osvrnuo na položaj disidenata, nepostojanje slobodnog tiska, sudbinu političkih zatvorenika, ili politiku službene represije. Taj zatočnik individualne slobode i protivljenja, taj američki Saharov, došao je u totalitarnu zemlju i nije našao razloga za protivljenje. Umjesto toga, brutalnu je kolektivističku diktaturu obasuo hvalom.

Chomsky je također hvalio planove sjevernovijetnamskih vlasti o "agrarnoj reformi", koja je značila konfiskaciju privatnih posjeda, čak i od relativno siromašnih zeljoposjednika, i njihovu redistribuciju članovima partije. U prosincu 1967. bio je jednako ushićen kolektivizacijom i komunizacijom vlasništva u Maoovoj Kini, u kojoj, kazao je, "mnogo toga zaista zavređuje divljenje". Dok je pisao te riječi, bio je baš kupio vikendicu u Wellfleetu. Dobro da Vijetkong nije upravljao Cape Codom!

U listopadu 2003. Chomsky je posjetio još jednu totalitarnu diktaturu, na Kubi. Kada je stigao, potpredsjednik Ricardo Alarcon dočekao ga je kao zvijezdu. "To je prvi put da je Noam Chomsky na Kubi", rekao je, "ali Kuba je uvijek bila u njemu."[44]

[43] Vidi Noam Chomsky, *For Reasons of State* (Pantheon 1973.), str. 230-32.
[44] M. H. Lagarde, "Cuba Always Has Been with Him", *La Jiribila* (Cuba), no. 1 29.

Chomsky je onamo došao da bi sudjelovao na sveučilišnoj konferenciji. Dok je ona još trajala, održao je govor pred publikom među kojom je bio i Fidel Castro. Kasnije je govorio i manjim skupinama, a potom gostovao na državnom Radiju Havana. Bila je to jedinstvena prilika za tog pobornika slobode govora da kaže nešto o zatvaranju pjesnikâ i književnicâ na Kubi. No kada je konačno progovorio o političkim disidentima, bili su to oni koji su utamničeni... u Sjedinjenim Državama. Zatvorene pod optužbom za špijunažu, Chomsky ih je nazvao "petoricom domoljubnih kubanskih uznika". Ni riječi o tisućama političkih zatvorenika u kubanskome gulagu.[45] Umjesto toga, neobuzdano je hvalio Fidela Castra. "Kuba je postala simbolom odvažnoga otpora napadu."[46]

Za posjeta je također prisustvovao izlasku španjolskojezične verzije jedne svoje knjige, pod naslovom *La Jornada*, s predgovorom Ricarda Alarcona.

U obje prigode, Chomsky je izrazio iskrenu privrženost tim komunističkim diktaturama. U Vijetnamu smatrao je osobito važnim istaknuti: "Imam nevjerojatan i vrlo ugodan osjećaj da sam u potpunosti kod kuće." Upotrijebio je ponešto sličan izraz kad je posjetio Kubu. Ali, naravno, te zemlje nisu njegov dom, i on očito nije zainteresiran da se u jednoj ili drugoj nastani. Umjesto toga, vraća se u zemlju koju je u više navrata usporedio s nacističkom Njemačkom.

Jedva osam tjedana nakon napada 11. rujna, Chomsky je otputovao na indijski potkontinent kako bi održao niz predavanja. Posjetio je nekoliko gradova u Indiji, svaki put ponavljajući svoje uobičajene litanije o napadu na Sjedinjene Države. Njegovi komentari bili su tako oštri da su čak i indijski mediji bili prisiljeni priznati kako njegov govor "pribavlja streljivo antiameričkim lobijima". U Indiji je stekao popularnost djelomično i zbog toga što je "pomodno biti amerikomrzac i buntovnik".[47]

Posljednjih nekoliko tjedana proveo je obznanjujući kako islamski terorizam nije uopće prava prijetnja; američka srednjoistočna politika odgovorna je za svako terorističko djelovanje. No kad se radilo o njegovoj vlastitoj sigurnosti, Chomsky je prijetnju shvatio vrlo ozbiljno. Za pristup njegovu predavanju morali ste unaprijed predočiti osobnu iskaznicu, proći sigurnosnu kontrolu i pustiti da vas pretraže na vratima. (Predavanjima toga dugogodišnjeg prokazivača

[45] Ibid.; i: Joaquin Rivery Tur i Aldo Madruga, "Chomsky Condems U.S. World Domination Strategy", Granma, 29.listopada 2003.
[46] "Interview with Noam Chomsky at CLASCO Conference", Radio Havana, 28. listopada 2003.
[47] Muralidhar Reddy, "The Response in Pakistan", *Frontline* (India), 8. – 21. prosinca 2001.

SAD-ovih "policijskih metoda" često prisustvuju policajci u civilu.) Chomsky je potom, baš u vrijeme početka afganistanskog rata, otputovao u Pakistan. Tisućama u publici objašnjavao je kako Amerikanci ne žele da Osama bin Laden bude uhvaćen živ, jer znaju da nema dokaza da je on počinio napad 11. rujna. U jednom drugom govoru, pred velikim brojem ministara, tumačio je da je "broj žrtava američkog divljaštva sve do danas ogroman. Prvi put u gotovo dva stoljeća puške su bile uperene u suprotnome smjeru." Govor je bio toliko antiamerički da je izmamio hvalu od Hamida Mira, urednika čuvene protalibanske publikacije *Ausaf*: "Njegova hrabrost zadovoljština je onima čiji su intelektualci, političari i vladari postali marionete u rukama imperijalizma."

Tada se dogodilo nešto zanimljivo. Na privatnom primanju u Pakistanu, Chomsky je učinio nešto što se sada sigurno smatra nezgodnim priznanjem. Nakon što je proveo više dana optužujući Sjedinjene Države kao imperijalističkog agresora, nekoliko novinara sastalo se s njime da porazgovaraju o njegovu posjetu. Muralidhar Reddy, novinar indijskog časopisa *Frontline*, upitao ga je odakle mu hrabrost da prokazuje svoju državu i napada vlasti drugih država diljem svijeta. Chomsky se nasmijao i objasnio da za takvo što nije ustvari potrebna velika odvažnost. Može govoriti slobodno upravo zbog američke moći koju je prokazivao svih tih godina. Kad bi ljudi u drugim krajevima svijeta izgovorili takve stvari o svojim vlastima, "bili bi optuženi za pobunu". Ali on može slobodno govoriti: "jer imam američku putovnicu".[48]

Amerika je, priznao to Chomsky ili ne, jamac slobode svojim građanima i velikom dijelu ostatka svijeta. Ona je također, za njega, zemlja Pentagonovih ugovora, unosnog vlasništva nad nekretninama i bogaćenja na tržištu vrijednosnih papira te zemlja trustova, kao poreznih utočišta, za njegovu djecu. Ipak, malo tko ga je ikada pozvao na odgovornost zbog njegove napadne hipokrizije, ili barem pokušao na nju ukazati. Umjesto toga, on dobiva besplatnu propusnicu od novinarskih "gospodskih psića" američkoga carstva.

Biti profesionalni disident znači, čini se, nikada ne morati reći da ti je žao.

Peter Schweizer

S engleskoga preveo Jerko Grgec

[48] Ibid.

Još jedna dojmljiva izvedba Tennesseeja Williamsa u kazalištu „Gavella"

S povećim zakašnjenjem, 25. veljače, u kazalištu *Gavella* pogledao sam predstavu *Orfej silazi,* autora Tennesseeja Williamsa, pa iako ovaj put neću izvijestiti o premijeri, itekako se isplati pogledati svaku izvedbu drame iz Williamsova „zlatnoga" spisateljskoga razdoblja koje je trajalo od premijere *Staklene menažerije,* 1945. godine, pa do polovice šezdesetih.

U svojim djelima Williams posebno dojmljivo silazi u široki, paradoksalno ranjivi, krhki, ali za istinsku ljudskost bitni senzibilitet. Među najvažnije teme toga književnika spada i stalni, tragični sukob osjećajnosti i ravnodušnoga, primitivnoga, često ledenoga, pa i vrlo nasilnoga okruženja, sraz duboko individualne posebnosti i svijeta koji iskazuje nepomirljivi antagonizam prema samosvojnim aspiracijama i traženjima nemirnoga, uvijek na određeni način stvaralačkoga, pa stoga često neprilagođenoga, usamljenoga individuuma.

Ta velika, za umjetnike neiscrpna tema, kojoj Williams prilazi s izvanrednim smislom za psihološku iznijansiranost i dojmljivo, istančano isprepletanje dramskih i lirskih elemenata, nije ga učinila samo značajnim književnikom, nego mu je donijela i globalnu popularnost. Za života (umro je 1983. godine) bio je svojevrsna ikona, jer bilo je očito da u sebi utjelovljuje dirljive osobine svojih likova, pa je spadao u one rijetke pisce čija je osoba, u očima njegovih poštovatelja, jednako zanimljiva i živopisna kao i samo djelo, zapravo je od njega neodvojiva i čini bitan dio recepcije samoga djela, kao što je to slučaj s još jednim ranjivim „tankoćutnikom", Edgarom Allanom Poeom. Kod obadvojice su nam podjednako zanimljivi i dragi djelo i autor, čovjek i njegov egzistencijalni, umjetnički oblikovani krik, s kojim suosjećamo. Možemo reći da su čovjek i njegov krik „pobune protiv hladnoga i surovoga svijeta"

Tennessee Williams

zapravo u žarištu uspjele umjetnosti uopće, ali kod pisaca kao što su Poe i Wiliams ta je poveznica očitija, izravnije dirljivija, pa poštovatelje, osim uz djelo, veže uz pripadajuću mu „ikonu" autora.

Zato je, za ljubitelje kazališta diljem svijeta, izvedba Wiliamsove drame uvijek događaj, pa je kazalište *Gavella* napravilo dobar potez postavljanjem *Orfeja* (u tom smo kazalištu, 1996. godine, vidjeli vrlo uspješnu izvedbu *Mačke na vrućem limenom krovu*, istoga autora).

Drama *Orfej silazi* Williamsu je posebno prirasla srcu, ali, iako govori o temama koje su ga posebno zaokupljale i njegov su „zaštitni znak", *Orfej* na pozornicama nikako nije doživljavao zadovoljavajući komercijalni uspjeh, pa je tu dramu Williams nekoliko puta prerađivao. U tome je s razlogom bio uporan, jer riječ je o vrlo zanimljivom djelu, što dokazuje i ova izvedba.

Poljski redatelj *Janusz Kica* dosad je često gostovao u Hrvatskoj, gdje je postavio vrlo zanimljive predstave (*Knjigu o džungli, Tri mušketira* i *San ljetne noći* u ZKM-u, *Na tri kralja* u *Komediji, Julija Cezara* na Dubrovačkim ljetnim igrama, *Trilogiju o ljetovanju* u zagrebačkom HNK-u i druge), a kako sam kaže u promidžbenom prospektu za *Orfeja,* iznimno cijeni Tennesseeja Williamsa, njegovu iskrenost, emotivnost i autentičnost, koje obogaćuju gledatelja, a likove na pozornici čine hipersenzibilnima, inteligentnima, ranjivima i punima duha, dakle posve ljudskima.

Kica razumije Williamsa, vješto vodi glumce, a režija mu je dinamična. Ipak, šteta što su u ovoj izvedbi ispuštene neke od snažnih replika, kao, primjerice, završni poetski komentar o „izbjegličkoj vrsti", senzibilnim i neprilagodljivim ljudima, koji uporno i tragično slijede značajke svoje „vrste", pa ovaj put drama završava u tišini. Možda su završne replike odbačene kao odviše sentimentalne, ali Williams često balansira na rubu sentimentalnoga i dirljivoga, no dojmljivoga izričaja, pa mu to nije mana.

Anja Šovagović Despot suptilno je i uživljeno odigrala Lady Torrance, tipično slojevitu Williamsovu heroinu, razapetu između težnji za boljim životom, žudnje i pritiješnjenosti okolinom, koja nema razumijevanja za uzvišene aspiracije, a iz sivila i ustajalosti vrlo lako sklizne u okrutnost i nasilje. Despot je uspješno, s istančanim psihološkim preljevima, prikazala istodobno ranjivu, osjetljivu, ali odlučnu i kad treba snažnu ženu, pa je djelotvorno iskoristila činjenicu da su Wiliamsove heroine vrlo zahvalna građa za nadarenu glumicu.

Sven Medvešek dobro se snašao u ulozi „Orfeja", mladoga glazbenika – lutalice Vala Xaviera, koji silazi u pakao primitivno okrutne sredine i ondje pronalazi „Euridiku". Medvešek

Anja Šovagović Despot i *Sven Medvešek, Orfej i Euridika*

je ulogu odigrao u širokom spektru glumačkoga izraza, od čak pomalo komično zalutaloga putnika, preko egzistencijalističke izgubljenosti, do tragične pojave tankoćutnoga „pjesnika", kojega lomi bešćutna sredina. U ulogu je možda unio za nijansu previše „fakinskih", komičnih elemenata, no publika je njegovu izvedbu (kao i sve glumce) pozdravila toplim pljeskom i razdraganim povicima.

Kao u većini Williamsovih drama, za potpuno uspješni dojam neobično je važna uigranost i podrška cjelokupnoga glumačkoga ansambla, a u ovoj izvedbi ta je podrška bila vrlo djelotvorna. *Ivica Vidović* uspješno je dočarao zloslutnu pojavu smrtno bolesnoga Jabea Torranca, koji je ipak središte i katalizator silovitih događanja u drami, a i tragičnoga raspleta. Privlačnost Williamsovih ženskih likova odlično je iskoristila i *Antonija Stanišić,* u ulozi Carol Cutrere, još jedne krhke, ali strastveno nemirne heroine, izgubljene u sivoj sredini, kakve su „forte" ovoga dramatičara.

Cjelukopnomu ozračju, dinamici i privlačnosti izvedbe uvelike su pridonijeli i *Dražen Kühn*, kao okrutni šerif Talbot, oruđe prijetnje i uništenja u svojevrsnomu Hadu, *Marina Nemet,* kao njegova umjetnički nastrojena i zato tragično frustrirana supruga, *Ranko Zidarić,* kao neodlučni i rezignirani bivši Ladyn ljubavnik te *Jelena Miholjević, Biserka Ipša, Perica Martinović* i *Helena Buljan* kao razigrane predstav-

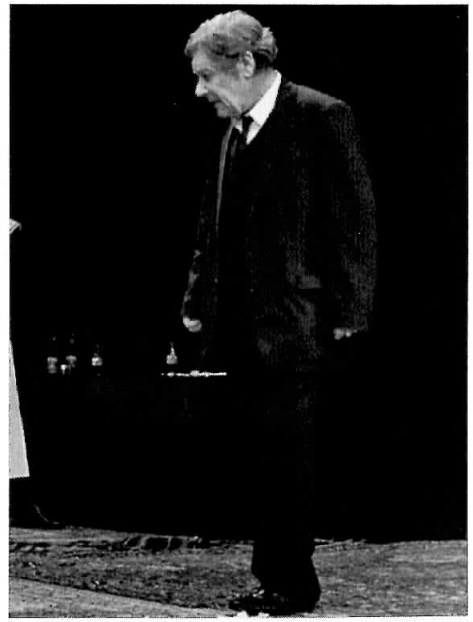

Ivica Vidović

nice pakosno „tračerskoga“ stanovništva, koje povremeno preuzimaju ulogu komentatorica radnje i likova, čak svojevrsnoga grčkoga kora.

Atmosferičnu i učinkovitu scenografiju potpisuje grupa dizajnera pod nazivom *Numen*, a dobar posao obavila je i kostimografkinja *Irena Sušac,* koja je, u rasponu od jakne glavnoga protagonista, napravljene od zmijske kože, pa do Ladyne raznovrsne garderobe, uspješno prikazala razdoblje u kojemu se odigrava radnja.

Odlučimo li provesti ugodnu, zabavnu, ali i nadahnjujuću večer u kazalištu, napravit ćemo dobar izbor kad god je riječ o Williamsovoj drami iz njegova najnadahnutijega razdoblja, a to potvrđuje i vrlo dojmljiva predstava *Orfeja* u uvijek agilnom kazalištu „Gavella“.

Mladen Jurčić

Prizor iz predstave „Orfej silazi”

Majstori pjevači Richarda Wagnera na pozornici Opere u Grazu

Richard Wagner (1813. – 1883.) započeo se ozbiljnije baviti idejom o operi *Majstori pjevači* još 1845. godine, punih deset godina nakon što je prvi put posjetio povijesni njemački grad Nürnberg. To je doba njegova umjetničkog sazrijevanja u izgradnji koncepcije vlastitog Gesamtkunstwerka, što podrazumijeva glazbenika i dramatičara u istoj osobi. S druge strane dolaze do izražaja dvije karakteristike koje će obilježavati cjelokupni Wagnerov život i način rada: temeljitost i rad na nekoliko projekata u isto vrijeme. Tako će od ideje do završetka rada na operi *Majstori pjevači* proći pune 23 godine. Naime, praizvedba je održana 21. lipnja 1868. godine u Kraljevskom kazalištu u Münchenu na izričitu zapovijed kralja Ludwiga II. Bavarskog, a dirigirao je Hans von Bülow. Bila je to večer Wagnerova trijumfa, a neki izvori tvrde da takve ovacije nikad više nije doživio. Dok su se rađali *Majstori pjevači* Wagner je napisao operu *Lohengrin*, dobar dio *Prstena Nibelunga* i muzičku dramu *Tristan i Izolda*, a započela je i izgradnja Festivalskog kazališta u Bayreuthu. Većina tih stvari bila bi nezamisliva bez izdašne pomoći, pokroviteljstva (čitaj: donacija i financiranja) i razumijevanja kralja Ludwiga, s kojim je Wagner postupno uspostavio odnos iskrenog prijateljstva. Svemu tome treba dodati posebno buran, gotovo avanturistički način života, što se uz vulkansku narav i neobuzdani temperament posebno očitovalo u Wagnerovu privatnom životu. To se u prvom redu odnosi na početak veze s Cosimom, kćerkom Franza Liszta i grofice d'Agoult, tadašnjom suprugom Wagnerova najbližeg suradnika, dirigenta Hansa von Bülowa. Još za života Wagnerove prve žene, glumice Minne (koja naglo umire 25. siječnja 1866.), Cosima i Wagner dobivaju prvo dijete, kćerku Izoldu, nešto kasnije i Evu, a sve u tzv. „divljem“ braku, jer se Cosima službeno rastala od von Bülowa tek 1869. godine, neposredno prije rođenja sina Siegfrieda (6. lipnja 1869.), da bi ženidba bila obavljena u protestantskoj crkvi u Luzernu 25. kolovoza 1870., nakon čega su sve osobne veze između Wagnera i von Bülowa prekinute. Bilo kako bilo, unatoč svim kontroverzama, taj je neobični „bračni trokut“ izazivao opću sablazan i smatrao se jednim od najvećih umjetničkih i društvenih skandala druge polovine 19. stoljeća. Međutim, Cosima se pokazala dostojnom suprugom svog slavnog muža, brinući se uporno i uspješno za njegovu umjetničku ostavštinu. Održala je kult Bayreutha kao svjetskog centra za sve one koji do dandanas hodočaste u svetište Wagnerove glazbe. Veliki doprinos kontinuite-

tu festivalskih svečanosti dali su Wagnerovi unuci Wolfgang i Wieland, koji su svojim umjetničkim i tehničkim inovacijama sredinom 20. stoljeća ubrizgali Bayreuthu novu, svježu krv. Dok su nastajali *Majstori pjevači*, na Uskrsni ponedjeljak 1869. Wagnera je u vili Triebschen u Švicarskoj posjetio Friedrich Nietzsche, čija je filozofija uz Feuerbachovu i Hegelovu znatno utjecala na njega. Tijekom vremena, a to se proteže sve do današnjih dana, percepcija Wagnerove umjetnosti imala je svoje uspone i padove, a znala je i podleći zloupotrebi, kao npr. u doba nacističkog režima u Njemačkoj.

Opera *Majstori pjevači* započinje briljantnom predigrom, koja se zbog svoje efektnosti često izvodi kao samostalni koncertni komad. To je, zapravo, prošireni sonatni stavak sa svim glavnim motivima iz opere: prvi je svečana tema majstorâ pjevačâ u svijetlom C-duru, lirska druga tema personificira ljubav i umjetnost pjevanja, a treća je tema završnica Walterove nagradne pjesme iz III. čina. Polifoni i kontrapunktski bachovski prizvuci suprotstavljaju se gotovo belkantistički zanosnoj melodioznosti. To je glazba veselja, radosti i svjetlosti prožeta dobrotom i nevinošću, s porukom o razumijevanju i međusobnom uvažavanju. U izvornom obliku uvertira nema svoj uobičajeni kraj, nego se izravno veže na prvi prizor prvog čina.

Glavni i središnji lik opere povijesna je ličnost, postolar i pjesnik Hans Sachs (1494. – 1576.). Kao oličenje humanosti, velikodušnosti i objektivnosti, bio je 1555. godine imenovan predsjednikom ceha majstorâ pjevačâ u Nürnbergu, te voditeljem i glavnim sucem pjevačkog natjecanja. I Sixtus Beckmesser stvarna je ličnost, ali ne onakva kako je, kao netalentiranog zlobnika i kradljivca, prikazuje Wagner. Vrlo su vjerno oslikani srednjovjekovni društveni odnosi, koje karakterizira individualitet i strogost aristokratskih pravila spram kolektivistički orijentirane građanske klase. Sve prikazane značajke održavanja viteških pjevačkih natjecanja (tabulatura, tj. notno pismo onog vremena, pjesnička i pjevačka pravila, način ocjenjivanja i sl.) imaju povijesnu podlogu. To vrijedi i kad Sachs pita budućeg pobjednika natjecanja, Waltera Stolzinga, tko mu je bio učitelj, a ovaj ponosno odgovara: Walther von der Vogelweide (jedan od vodećih Minnesängera svog vremena). Na to će Sachs: „Da, bio je to odličan učitelj." Nije slučajno da se Sachs u svojoj ariji proglašenja pobjednika služi stihovima Martina Luthera u čast Svetog Rimskog Carstva i vječne njemačke umjetnosti, a isto tako Wagner u svojoj umjetničkoj dosljednosti citira sam sebe uvodnim motivom iz opere *Tristan i Izolda*, kad Sachs u svom monologu u prvoj slici trećeg čina spominje nesretne ljubavnike. Daljnja je radnja opere *Majstori pjevači* izmišljena, pa tako i sukob Waltera i Beckmessera oko ukradene pjesme, koju Beckmesser pokušava plasirati kao svoju, ali nije u stanju ni točno pročitati tekst, pa tako umjesto „Morgenlich leuchtend im rosigen Schein" („Blistavo jutro u ružičastom sjaju") ispadne „Morgen ich leuchte im rosigen Schein" („Sutra ću blistati u ružičastom sjaju"). Unatoč nekim humornim i duhovitim situacijama, prvenstveno vezanim uz lik Beckmessera, smatrati *Majstore pjevače* komičnom operom pogrešno je i pretjerano. Ipak, riječ je, bez ikakve sumnje, o velikom otklonu u odnosu na druge velike Wagnerove muzičke drame, prožete patetikom, mitologijom, filozofijom pa i metafizikom. Uz prizvuke vedrine, pokretači radnje su punokrvna ljudska stvorenja i njihovi izvorni osjećaji kao što su ljubav i čežnja. Zbog toga se *Majstori pjevači* ne mogu usporediti ni s jednim drugim Wagnerovim djelom, slično kao ni opera *Falstaff* s cjelokupnim ostalim opusom Giuseppe Verdija.

Najnovija produkcija Wagnerove opere *Majstori pjevači* u Grazu najblaže je rečeno neobična i kontroverzna, te gotovo i nije moguće dati detaljniju analizu nakon samo jedne odgledane predstave. Već je odavno poznata činjenica da su operne predstave u Grazu s muzičke strane besprijekorne i do u detalje uvježbane kako od orkestra i zbora tako i od solista, koji su biranih po kriteriju maksimalne moguće izjednačenosti u kvaliteti i međusobne usuglašenosti po boji i timbru glasa, što posebno dolazi do izražaja u prekrasnom kvintetu iz III. čina, s po dva soprana i tenora i jednim basom koji se doimlju kao jedna neprekinuta melodijska linija.

Zasluge za muzičku perfekciju pripisuju se u prvom redu dirigentu Johannesu Fritzschu i sjajnom orkestru, koji se nakon gotovo neprimjetne nesigurnosti na samom početku uvertire (ta bila je nedjelja, 13. prosinca, u 15 sati!) ubrzo konsolidirao i uigrao, da bi se u potpunosti iskazao u predigri trećemu činu, za koju je Cosima Wagner u svojim dnevničkim bilješkama napisala da ju smatra jednim od najljepših stranica što ih je Wagner u životu napisao. Solističku garnituru predvodi markantni britanski bas-bariton James Rutherford kao Hans Sachs, pjevački dominantan u svladavanju specifičnih zahtjeva wagnerijanskog stila. Odmah uz njega ističe se tenor Burkhard Fritz kao Walther Stolzing, s izražajno otpjevanom Nagradnom pjesmom u III. činu. Izvrstan je bio i Jochen Schmeckenbecher u karakternoj ulozi Sixtusa Beckmessera, koji je, na žalost, zbog redateljskih i scenskih ograničenja ostao bez zasluženih ovacija iz gledališta. Među vodećim solistima svakako je i sopranistica Gal James u ulozi Eve,

te tenor Martin Miller u manjoj, ali zapaženoj ulozi Davida. Ravnopravni doprinos svečanosti Wagnerove glazbe tog ranog nedjeljnog popodneva dala je i skupina od desetak zanatlija-pjevača, bez obzira na nemoguće scenske uvjete u kojima su se morali kretati pozornicom.

Koliko je s jedne strane relativno lagano ocijeniti muzičku stranu najnovije operne premijere u Grazu, toliko je teži i nezahvalniji zadatak govoriti o režiji, scenografiji i kostimografiji. Modernizacije i osuvremenjivanja tradicijskih klasičnih i romantičnih djela iz tzv. željeznog repertoara više nisu ni posebna novost ni rijetkost na pozornicama cijelog svijeta. Međutim, pri takvim se zahvatima očekuje u najmanju ruku poštovanje osnovnih autorovih intencija kao i odgovarajuća estetska, umjetnička i ljudska odgovornost prema djelu. S obzirom na to da je već Wagner učinio veliki vremenski odmak stavljajući radnju svoje opere u 16. stoljeće, redatelj je u ovom slučaju učinio pravi salto mortale prenijevši radnju *Majstorâ pjevačâ* u predhitlerovsko razdoblje ranih tridesetih godina 20. stoljeća. Kontroverznost režijske koncepcije prati rukom pod ruku neinventivna i neprilagođena scenografija Alfreda Petera, „uniformirani" civilni kostimi Eve Marije Desseker te blijeda rasvjeta Reinharda Trauba. Scena, koja se tijekom cijele predstave ne mijenja (unatoč izrazito naglašenoj ambijentalnosti svakog pojedinog čina), neodoljivo podsjeća na kakvu sindikalnu dvoranu u socijalističkom Domu kulture, u kojoj se održavaju probe pjevačkog zbora, gimnastički sletovi ili amaterska pjevačka natjecanja, a skupina majstorâ pjevačâ nalikuje žiriju poput onoga u Prvom pljesku ili Plesu sa zvijezdama. I tako, dok glazba ide širokim drumom s vidljivim putokazima, dotle režija ide gustom i neprohodnom šumom punom zamki i iznenađenja. Sasvim je jasno da su glavne negativne posljedice podnijeli pjevači, koji su se u takvom prostoru morali snalaziti kako umiju. To se pogotovo odnosi na II. čin, s plohama na podu i imenima Sachs i Pogner napisanima kredom, što gledatelj treba vlastitom maštom pretvoriti u njihove kuće. Vrhunac je Bechmesserovo pjevanje serenade bez lutnje, a Magdalena, koja bi se ogrnuta Evinom maramom trebala pojaviti na prozoru u mraku, stoji nasred pozornice i ne zna što da radi. Jedine moguće asocijacije vezane uz redateljsko razmišljanje vode prema šekspirijanskom dramaturškom pravilu o jedinstvu mjesta, vremena i radnje, dok veliki sat s nepomičnim kazaljkama možda treba upućivati na svevremenost ili bezvremenost tematike. Pa ako je uprava Opere u Grazu u posljednjih pet godina već triput posegla za suvremenim interpretacijama Wagnerovih kultnih opera, pri čemu je najviše sreće imao *Parsifal*, a nešto manje *Tannhäuser*, onda se mora priznati i teška srca zaključiti da su *Majstori pjevači* prošli najlošije. Ipak, da ovaj prikaz ne završi u pesimističkim tonovima, još jedanput treba naglasiti izrazitu pobjedu glazbe i glazbene interpretacije, koja upućuje na nepobitnu istinu (pa i kazališnu) da se na kraju svakog tunela pojavljuje svjetlo.

Antun Petrušić

Zbližavanje

(Uz izložbu *Los tres Antonios*)

Slikarstvo je nijemo pjesništvo,
a pjesništvo slikarstvo koje govori
(Simonid, 556. - 468. pr. n. e.)

Nije mi namjera propitivati umjetničku vrijednost i dosege slika poznatog i priznatog hrvatsko-kanadskog i svjetskog slikara Antona Cetína, jer su to već učinili mnogi mjerodavni, stručni kritičari, već samo popuniti prazninu koja bi mogla nastati ako se o tome dragom čovjeku – humanom slikaru nebeskih, zemaljskih i očovječenih prostranstava življenja – ne progovori i sa osobnoga stajališta.

Premda naše poznanstvo seže još u poodavne osamdesete godine prošloga stoljeća kada smo se susreli i susretali (1986.,1988.., 1989.) u Frankfurtu, na Frankfurtskom sajmu knjiga, na štandu izvandomovinske Hrvatske "Croatia", gdje su hrvatski izdavači i autori s tzv. slobodnog Zapada upoznavali svjetsku javnost s hrvatskom knjigom u slobodi, njegove slikarske radove bolje sam upoznala tek 1995. godine, kada je u Stuttgartu, u zgradi Haus der Wirstschaft (Kuća gospodarstva) predstavio svoju cjelotjednu izložbu slika. Iznenađena pitomom šarolikošću ali i skladom boja, dojmljivim motivima trojstva žene-Eve, ptice i cvijeta, a pomnim promatranjem oduševljena i unutarnjom filozofijom govora netaknutih prostora Svemira, još iste godine napisah ciklus pjesama "O ptici i ženi", posvećenih hrvatskom slikaru Antonu Cetínu, a objavljenih 1996. godine u mojoj stihozbirci "Sve dalje od sebe". Svojim stihovima u njemu posvećenoj pjesmi "U poljupcu s pticom": "Rastanci se nižu, / Odlepršа žar-ptica / Da sretnu mladunčad opije / Skladnim šarenilom svjetova / Što neoskvrnjeni / Čekaju na uranke" – pokušala sam opravdati svoje spoznaje o Cetínovim dolascima i povratcima, jer su oni bili nužni, uvjetovani težnjom za dosegom većih, dalekovidnijih ciljeva, i možda sam upravo zbog toga počela pratiti što su sve o njemu, njegovim slikama i susretima diljem svijeta pisali ljudi od pera – književni kritičari. Sve brojnije, uvijek samo pozitivne kritike umjetničkog stvaralaštva Antona Cetína sve su me više oduševljavale, sve sam dublje prodirala u ljepotu njegovih slika te se čak počela i dičiti poznanstvom s jednim "pravim, živućim hrvatskim slika-

rom". Tako se s vremenom to započeto poznanstvo pretvaralo u prijateljstvo koje je on i posvjedočio darujući mi svoju prvu ilustraciju naslovnice moje stihozbirke "Kroz pukotinu neba" (haiku stihovi), objavljenu u Zagrebu 1999. godine. Taj drvenim bojama izrađen original A. Cetína, postavljen na zidu odmah do originala slike Ivana Lackovića Croate "Zipka", također ilustracije moje istoimene stihozbirke, još i danas krasi moju sobu za dnevni boravak.

Duboko zahvalna za sliku "Uznemireni svemir" kojom je Anton Cetín ukrasio naslovnicu i time uveličao sve moje pjesme zbirke "Drhtaji ptica" (Zagreb, 2004.), nisam mogla ni slutiti da ću pet godina kasnije, 6. svibnja 2009., susresti njenog autora na promociji svoje nove knjige pjesama "Tragovima bezdomnosti", u Zagrebu, u prostorijama Hrvatske matice iseljenika, gdje su nazočni posjetitelji kao i gledatelji Hrvatske televizije imali prilike vidjeti njegovu prekrasnu sliku "Zbližavanje" – također darovanu mi kao naslovnicu spomenute stihozbirke. Tom slikom nije samo oživio toplinom boja, vedrinom, izvornu zamisao o ljepoti i govoru besmrtnog trojstva žene-Eve, ptice i cvijeta, duhovnu povezanost s Nebom i Zemljom, već je njome sve to povezao u zavodljivu kompoziciju koja se može čuti srcem, vidjeti očima i osjećati cijelim bićem.

Zahvaljujući Cetínovoj slici "Zbližavanje" i moje pjesme "Tragovima bezdomnosti" ponosno slijede njen astralni put prema Vječnosti.

Još dva-tri mjeseca prije otvorenja izložbe "Los tres Antonios" Antona Cetína iz Toronta, Antonija Díaza Cortésa iz Meksika i Antonija Gálveza iz Barcelone – gospodin Cetín i ja smo dogovorili naš susret u Zagrebu i to najprije na spomenutoj promociji knjige "Tragovima bezdomnosti" 6. svibnja 2009. u HMI, a 7. svibnja u muzeju Mimara, na otvorenju Izložbe.

Osvanuo je vedar, topao 7. svibnja. Čitav taj dan provedoh u neobičnoj groznici razmišljanja: o Izložbi, o nebrojenim hrvatskim sinovima i kćerima koji su zlom kobi raspršeni diljem svijeta, o onima koji odavno počivaju po grobljima tuđišta, o onima čije su tragove zameli vihori zlosilja, ali isto tako i onima koji su se čvrstom voljom za održanjem pod tuđim krovovima, vjerom i svojom ljudskom, moralnom i intelektualnom veličinom uzdigli iznad često zastrašujuće stvarnosti te, zahvaljujući i Božjem daru, promičući hrvatsko ime, ostavili neizbrisive tragove bilo napisanom riječi, bilo slikom, glazbom, kiparskim djelima ili nekim drugim oblicima umjetničkog izraza. Među ove zadnje spada i slikar Anton Cetín. Danas, u ozračju slobode i svijesti o postojanju neovisne hrvatske države, mnogi prognani ili raseljeni Hrvati zauvijek se vraćaju u

domovinu, a mnogi samo navraćaju u taj svoj dragi, cijelog života snivani dom. Anton Cetín jedan je od njih. Kada je 22. svibnja 2001., na dan 775. obljetnice grada Čazme (Cetín je rođen 1936. u Bojani kraj Čazme), bila otvorena umjetnička galerija pod imenom "Galerija Anton Cetín", ganut činjenicom da je još za života počašćen slikarskom galerijom nazvanom njegovim imenom, za tjednik "Hrvatsko slovo" izjavio je: "Otvorenje Galerije u neku ruku bi se moglo nazvati i mojim povratkom u rodni kraj, koji u biti nisam nikad ni napustio, ni zaboravio. Oduvijek mi je bila želja učiniti nešto vrijedno čime ću ostaviti traga u razvitku zavičaja, a to mogu samo na području umjetnosti."

Zaokupljahu me i razmišljanja o našem suputništvu po stazama tuđine, ali i o mogućnosti da je slikar A. Cetín, koji je još od 1966. živio u tuđini (Pariz, Toronto), da bi tek 1986. prvi put posjetio rodni kraj i od toga vremena uvijek iznova dolazio te se vraćao u svoju drugu domovinu-Kanadu, da je on dakle i ovaj put došao u Domovinu samo da bi joj prikazao, a zatim i podijelio vrijedne darove svoga srca i uma, svojih ruku – kao što je to učinio i 1989. godine, došavši u Rim pred papu Ivana Pavla II. i poklonivši mu svoju pjesničko-grafičku mapu Amerika Croatan America, objavljenu u koautorstvu s književnikom Stjepanom Šešeljem.

Moje gotovo nostalgično razmišljanje o odlascima i povratcima nije neočekivano, jer i sama već odviše dugo živim u tuđini, daljini koja ipak ne otuđuje zaljubljenike u vlastitu Domovinu.

Kada sam te večeri, 7. svibnja 2009., stala pred svečano osvijetljenu zgradu bivše II. muške gimnazije, sada Muzeja Mimara, na čijem se visokom pročelju isticao osvijetljeni natpis "Los tres Antonios" s imenima trojice već spomenutih Antonija, neka nevidljiva ruka odagnala je moje sumorne misli i obdarila me vedrinom i optimizmom. U pratnji drage i dobre gospođe Anđe Maslać, udovice nedavno preminulog pjesnika Mile Maslaća, uđoh u predvorje gdje se već okupilo podosta posjetitelja. Tu je bila i gđa Zdenka Babić-Petričević, prva konzulica Generalnog konzulata RH u Stuttgartu, te njena sestra Dragica Mršić, obje moje dugogodišnje suputnice u hodu prema slobodnoj Hrvatskoj. Razveselila sam se ugledavši i gospođu Željku Lešić, jednu od vrijednih i simpatičnih urednica časopisa "Matica", kojemu je duša isto tako vrijedna i draga gđa Vesna Kukavica.

Sve je već bilo spremno za otvorenje izložbe: publika – poštovatelji slikarske umjetnosti Antona Cetína, a među njima i oni koji su nestrpljivo iščekivali upoznavanje sa slikarskim umijećem zasad im nepoznatih prijatelja A. Cetína – slikara Antonija Día-

za Cortésa i Antonija Gálveza. Nakon što je ravnatelj Muzeja Mimara gosp. Tugomir Lukšić pozdravio nazočne uputivši im nekoliko prikladnih i dojmljivih riječi, svi su dobili priliku uživati u prigodnom glazbenom programu, u kojemu su sudjelovali prvaci opere HNK Estera Pilj i Ivica Gržanić – Senjanin, te zagrebački Zbor liječnika uz orguljašku pratnju maestra Zorana Šonca – u organizaciji Mare nostrum Croaticum.

Tako su izložene slike i riječi upućene nazočnima, unjedrene u glazbeni okvir – to prirodno trojstvo umjetnosti (slika-riječ-glazba) – progovorile svima razumljivim, zbližavajućim jezikom.

Ako sam, prije dolaska na izložbu, bila pomalo začuđena što će na jednom mjestu i u isto vrijeme izlagati hrvatski slikar s meksičkim i španjolskim, riječi što ih je svaki od njih izgovorio predstavljajući se nazočnima odagnale su moje sumnje, pomogle do kraja razumjeti stvarnost prijateljstva i njime zbližene umjetnosti na različitim stranama svijeta. Slušala sam gosp. Cetína koji je ispričao kako je Antonija Gálveza sreo i upoznao u Parizu u školi za francuski jezik Alliance Française 1966., dok je Antonija Díaza Cortésa upoznao 1979. u gradu Meksiku, na otvorenju svoje prve samostalne izložbe u Meksiku, te kako su sva trojica počela surađivati, sprijateljila se te su njih dvojica organizirali nekoliko Cetínovih izložbi u svojim domovinama. Naglasio je da je sada došao red na njega te da je u znak zahvalnosti organizirao u svojoj domovini Hrvatskoj zajedničku izložbu "Los tres Antonios" u pet gradova: Čazmi, Zagrebu, Splitu, Bjelovaru i Vinkovcima.

Iskreno zahvaljujući prijatelju A. Cetínu kao i svima onima koji su na bilo koji način doprinijeli ostvarenju izložbe, obojica njegovih prijatelja napomenula su da je to njihov prvi posjet Hrvatskoj, da su oduševljeni Zagrebom a posebno gostoljubivošću naših ljudi.

Gospodin Antonio Díaz Cortés u kratkim je crtama predstavio svoj umjetnički rad, rekavši kako "nemiri njegove nutrine vode ka postizanju simboličkih i poetskih slika koje propituju čovjekovo vrijeme i prostor." A gospodin Antonio Gálvez govorio je o "svojem samoizgnanstvu zbog Francove diktature, o raznim ovosvjetskim temama koje su ga zaokupljale i posebno o suradnji s Luisom Buñuelom.

Neke od izloženih slika Antonija Gálveza, npr. "Kalvarijsko brdo", "Posljednja večera", "Dražba" i "Ovo lažno svjetlo dana" pobudile su velik interes publike. Isto tako, neprikriveno zanimanje pokazali su posjetitelji i za slike Antonija Díaza Cortésa: "Sirene", "Urna", "Božansko lice", "Asteški bog kiše", "Moja Frida".

I dok su tako zagrebački posjetitelji zastajkivali ispred slika gospode Gálveza i Cortésa, proširujući svoje spoznaje o životu i radu njihovih autora, uočavajući sličnosti i razlike, otkucaje vremena i života u državama koje su svojom sudbinom podosta bliske Hrvatskoj, dotle sam ja dugo, dugo stajala ispred jedne dobro mi poznate slike A. Cetína, "Uznemireni svemir", zanoseći se modrinom, slutnjama sraza neukroćena Svemira čiju harmoniju boja, glazbu tek naslućenih vidika ovjekovječuju dvije ljupke, poljupcem sjedinjene ptice, smještene u kvadrat omeđen bjelinom začuđujućega mira. Premda su svojom ljepotom i nesvakidašnjim skladom boja i osjećaja djelovale privlačno, napajale oči i dušu i mirom i nemirom, slutnjama, bliskošću pogleda i slike "Eva i ptica", "Sa svemirskom arhitekturom", "Žitna polja", "Agresija 1991." – pred njima se nisam baš dugo zadržala. Ostavljajući ih da "djeluju harmonijom forme i mudrošću skrivene poruke" (Branka Hlevnjak) na sve one koji poslije mene do njih dođu, krenula sam prema mnoštvu posjetitelja koji su čavrljali uz čašicu pića, nastojeći barem riječ-dvije progovoriti i s autorima izloženih slika. Željela sam i ja zahvaliti našim gostima: gospodi Cortésu i Gálvezu na nezaboravnom ugođaju što su nam ga priredili svojim slikama, no kako do njih nisam uspjela doći, u mislima sam im uputila svoje najbolje želje, pozivajući ih da opet posjete Hrvatsku. A pred prijateljem Cetínom također sam se u sebi opravdavala što ni do njega nisam mogla doprijeti, misleći da njemu svoju zahvalnost ne moram bezuvjetno i usmeno izraziti. Ta o tom velikom majstoru grafike, crteža i boja već su snimljeni i dokumentarni filmovi u Passauu (Njemačka) 1990. i u Torontu (Kanada) 1993., gdje je još 1986. bio proglašen umjetnikom godine. A iz ruku prvog predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana, primio je odličja Reda Danice hrvatske s likom Marka Marulića i Reda hrvatskog pletera – za osobite zasluge u kulturi te doprinos razvitku i ugledu Republike Hrvatske.

Ipak, pri samom izlasku iz dvorane susreli smo se, pozdravili čvrstim stiskom ruke i zaželjeli jedno drugom još mnogo ovako sretnih susreta na domovinskom tlu, susreta koje je on već davno naslutio svojom slikom "Zbližavanje" – simbolom prijateljstva među svim ljudima i narodima.

Malkica Dugeč

Knjige

Više od pozornosti

(Vesna Miculinić-Prešnjak: *Na pragu vremena,* Hrvatsko književno društvo i Liber, Rijeka, 2008.)

U pozamašnoj knjizi pjesama, pod naslovom *Na pragu vremena,* Vesna Miculinić Prešnjak objelodanila je izbor iz svojih devet pjesničkih zbirki objavljenih tijekom jednoga desetljeća, između 1996. i 2006. godine. Urednica knjige je Nensi Čargonja Košuta, a autorica pogovora Leopoldina-Veronika Banaš, koja je zajedno s autoricom i izabrala pjesme.

Već iz spomenutoga vidljivo je da je zapravo riječ o izabranim djelima iz pjesničkoga korpusa ove plodne riječke autorice, koja je poznata i po kraćim i dužim proznim ostvarenjima, kao i po objavljenim knjigama za djecu.

Razumljivo je da je pojavljivanje ovakvoga djela bilo izvrsna prilika, ako ne za temeljitu vrijednosnu procjenu, a ono svakako za svojevrstan rezime cjelokupnoga pojesničkog djela Vesne Miculinić-Prešnjak, koji je Leopoldina-Veronika Banaš u svom vrlo dobro napisanom pogovoru podastrla čitatelju. Tako smo u tom pogovoru dobili ne samo sumarni pregled pjesama koje je Vesna Miculinić-Prešnjak objavila i njihovo situiranje unutar riječkoga književnog okruženja, nego i pogled na recepciju koju su te knjige naišle u objavljenim recenzijama, prikazima, pogovorima ili predgovorima. Već iz toga popratnoga štiva moguće je saznati najvažnije osobitosti koje karakteriziraju stihove i pjevanje ove autorice. O njezinim su pjesničkim zbirkama pisali (poredani abecedno) Tomislav Marijan Bilosnić, Kim Cuculić, Marinko Lazarić, Iva Lukežić, Dajana Ljubičić, Žarko Milenić, Ana Pelčić, Ivanka Persić, Vladimir Rosić, Milan Špehar, Anton Šuljić i Mladen Vuković, a neki od njih i opetovano.

Zbog toga i nije potrebno ponavljati istraživanja koja su već uradili spomenuti autori. Iz njihovih zapisa, kao što kaže autorica pogovora, vidljivo je da je ovo pjesništvo inicirala "autoričina bolest" i potreba za "duhovnim nadilaženjem usuda" i da ono predstavlja "uspon iz tame prema svjetlosti". Takav pristup slijedi put osobnoga iskustva, koje u svojoj iskrenosti, a time i u svojoj istinitosti, postaje opće i univerzalno. Prema tome autorica se ne miri s "prizemnom dimenzijom postojanja, već traži smisao bivstva".

Tematski gledano, "pored uže zavičajnih i šire zavičajnih, te domoljubnih pjesama, njezin je senzibilitet (...) pretežno usmjeren na intimu". Prema jednoj ocjeni Vesna Miculinić-Prešnjak "najustrajnija je ispisivačica ljubavne poezije riječkog književnog kruga". Jer, "doista, većina ovih pjesama su ljubavne pjesme", neke od njih i "ljubavni kanconijeri". U drugoj prosudbi nailazimo i na ovu tvrdnju: "Vesna Miculinić-Prešnjak ponajprije živi svoje pjesme", a potom i na sljedeću: "Neostvarenost je tjera na pjevanje (...) Ljubav je za nju središte svijeta, svjetlo života, jedini smisao življenja (...), centrirana na tjelesno iz kojeg se rađa duševno i duhovno stanje sreće (...), koja je jedino sunce posvemašnjeg mraka." Pri tome ljubljeni "nije izričajno ni poetski konkretiziran". Odgovaralo bi ga "zvati Tajnom". Ovi su stihovi, dakle, prepoznati kao "spoj senzualne i duhovne ljubavne lirike", uz čiju se pomoć autorica "ohrabrena nadom i okrijepljena vjerom" uzdiže "do ljubavne plime, zanosa i ekstaze (...) mobilizirajućim izričajem".

Vrlo se lako složiti i sa sljedećim opisom: "(...) Vesnine rodoljubne i domoljubne pjesme, ispjevane grobničkom čakavicom, pulsiraju životom, nižu sličice iz svakodnevnog, jednostavnog, skromnog, teškog i brižnog življenja žs kruhom od sedam kora', a i sličice malih ljudskih radosti, blagdanskog predaha s duhovnom, religioznom potkom, dok pjesme intime, pjesme ljubavi čine odmak – sazdaju snovit, čak okvirno virtualan svijet."

Osobito je zanimljivo i sljedeće zapažanje: "Ovdje je zapravo riječ o kodovima." Neodoljiv je osjećaj da autorica ovih stihova u silnoj želji i potrebi za toplinom bliske duše zapostavlja izravnu jezičnu komunikaciju i ostaje na području dodira, daha i uzdaha.

Takvom je načinu najprimjereniji moderan, razvezan i slobodan stih. "Vesna Miculinić-Prešnjak je u svoj tkanac ljubavnih osjećaja – tkanac ljubavi utkala nizove lijepih, ljepotonosnih, poetonosnih riječi – motiva, gradeći sintagme (...)" koje, "osim što su same po sebi poetične, mogu biti, neke od njih, i konotativne (...)". Upravo ta konotativnost, štoviše potreba i potraga za suzvučjem, odnosnom odgovorom na zov srca, vidljiva je i u često korištenim rimama, čiji je konačan rezultat, kao što izvrsno zapaža autorica pogovora, "globalna konotacija", no ne samo estetska i funkcionalna konotacija unutar jedne pjesme, jednoga pjesničkoga ciklusa ili cijele zbirke, nego i univerzalna duhovna komunikacija koja se očituje kao susret humanoga i božanskoga, kao neophodne sastavnice života svakoga ljudskog bića. A sve to, kao što također osjeća autorica pogovora daje ovim pjesmama i "transcendentnost".

Već na prvi pogled, čim čitatelj uzme knjigu u ruke, uočit će da ovo pjevanje izvire, da se slijeva i da teče u dva odvojena korita. Autorica se

jednako spontano i prirodno služi hrvatskim književnim standardom i dijalektom grobničke čakavštine.

Možda se u tome krije jedna od dviju manjkavosti ovoga izbora. Naime, oba su idioma izmiješana, pa pjesma na štokavskom slijedi onu na čakavskom i čitatelj koji ne poznaje jednako dobro oba izričaja ostaje zatečen, ako ne i u velikoj muci. Bolje bi bilo da su tiskane dvije knjige, jedna s pjesmama na standardu, druga na čakavici, ili barem da su u istoj knjizi odijeljene u dva zasebna poglavlja. Možda bi takva podjela omogućila još suženiji i još stroži izbor pjesama. Vjerujem da se ništa od posebnosti oba dijela ne bi izgubilo, a snaga ukupnoga dojma bila bi čak pojačana, što je ovoj autorici moglo samo koristiti. No, i ovako je učinjeno puno. Na jednome mjestu dobili smo poprilično cjelovitu sliku promišljanja i stvaralaštva jedne poetske osobnosti, pa i recentne recepcije njezina djela. Učinjen je velik trud. Očigledno je da je u taj posao bio upregnut tim ljudi koji je pošteno i profesionalno odradio ono čega se prihvatio. Kamo li sreće da tako urađenih knjiga imamo više. Pogotovo zato što ovo pjesništvo ne razara, nego gradi dušu, unoseći u nju elemente plemenitosti, a zgodimice u svojim najsretnijim postignućima, poglavito u pojedinim stihovima i fragmentima pjesama, pronalazi rješenja koja dosižu i najviše pjesničke domete.

Ova knjiga dokazuje također da je Vesna Miculinić-Prešnjak svojom samozatajnošću zasjenila opseg i pravu vrijednost svoga djela, i da je već svojom ustrajnošću, a potom i ostvarenim književno-estetskim učinkom s pravom zaslužila pozornost svojih suvremenika, u užem i širem književnom prostoru, ali i izvan toga okvira.

Božidar Prosenjak

Stopama mira – otajstva krunice

(fra Miljenko Stojić, Međugorje-Zagreb 2009.)

Miljenko Stojić suvremeni je hrvatski književnik, novinar i teolog. Magistar je kršćanske duhovnosti. Nakon zbirke pjesama "Golgote glas" u kojoj je obradio "Križni put", pred naše oči prostire svoje pjesničke uratke na temu otajstava krunice. Čini to znalački zrelo, kako su ocijenili recenzenti (s poleđine knjižice).

Ljerka Car Matutinović u svom pogovoru ovako zapisa: "Miljenko Stojić svoje čvrste, a jasne šesnaesterce gradi kušajući 'svojim životom ispisati lijepu pjesmu'. Njegova ljudska i pjesnička skromnost i skrušenost ne nameću se, već jednostanim riječima izriče postojan i odlučan govor srca, unatoč neželjenim sumnjama, unatoč domišljanjima. Kako postići da se 'ljepota razlije u krhkost postojanja', pita se pjesnik tražeći odgovore u otajstvima i otkrivanju duhovnosti, kako bi se prepoznao, kako bi ga drugi *prepoznali* u upornoj, nezaustavljivoj žudnji da se učini svijet 'po mjeri čovjeka i Boga'." ("Odlučna jednostavnost")

Knjiga se sastoji od dvadeset i dviju pjesama-molitava (po pet uza svako od četverih otajstava krunice, te s uvodnom i zahvalnom), a još ih, možda čak i prikladnije, možemo nazvati ispovijestima putnika ili hodočasnika na kratkim usponima kroz život simboliziranima uspinjanjem na brdo Križevac-Karmel ili jednostavnije rečeno u kontemplativnom koračanju kroz svakodnevicu ("ja sam putnik ... s onu stranu spoznaje"). Pjesme svakoga otajstva, kao i one dvije naizgled "prekobrojne" (uvodna i zaključna), imaju svoje posebne i znakovite naslove, koji upućuju na pjesnika i svijet oko njega, kojemu je cilj da se domogne svijeta iznad sebe (Pogled – uvod, Drugi – radosna, Ti – svjetlosna, Suza – žalosna, Prosvjetljenje – slavna, Korak – zaključak ili zahvala). Od tih kratkih naslova može se složiti zanimljiva rečenica, koja na svoj način gotovo da sažima ne samo pjesnikovo djelo nego i cjelokupni njegov svjetonazor i život: *Moj **"pogled"** i moja djela radosno su usmjereni prema **"drugima"** kako bih otkrio i ugledao **"tebe"** svjetlo, no ugledavši tebe ražalostih se jer ne vidjeh odmah svjetlo nego bol i patnju, a **"suze"**, što vidim i ovdje na zemlji, oko sebe i u sebi, ipak mi ne pomutiše pogled jer doživjeh **"prosvjetljenje"** i otkrih onaj odlučujući **"korak"**.*

Još zanimljivije rečenice, koje će nas i snažnije i dublje uvesti u Stojićevo vrlo kompleksno poimanje i poniranje u otajstva i tajne, moguće je sastaviti od naslova pojedinih pjesama. *U cik zore nađoh se na brdu **"uspona"**, čujem cvrkut, **"osluškujem ti glas"**, **"ruke pružam"** prema nebesima zahvalan za ova **"vremena"**. Moji "ispruženi dlanovi" vapiju da prime **"riječ"**. Gle, na dlan mi pade **"kapljica"** rose. Rosite nebesa, pjevam sluteći da sam **"pred Životom"**. Silazim s brda uspona tužan, svakodnevica me zove, **"godine prolaze"**, ali srce mi ne da mira. Ona **"odlučna jednostavnost"**, što je doživjeh kao **"razlijevanje"** mira i sreće, punine i uspješnosti, viče u meni neprestano: **"Vrijeme je"** da prestaneš trajati **"u brlogu"**, zar ne vidiš da se dižu **"novi naraštaji"**, koje krasi **"odlučnost"** za kraljevstvo, kojima **"pogled odozgor"** blista na licima. Slijedi njihove **"stope"**! **"Jutro"** je. Opet sam se uspinjem na brdo Karmel, "blagost dolazi" ususret, zoveš me, Isuse. **"Slijedim te"**, ti **"nježna veličino"**. Iako nedostojan, ipak **"pred tobom stadoh"** i na koljena padoh od čuđenja prepunog divljenja!*

Ono pak u Stojićevoj poeziji najčudesnije jest da s pomoću naslova pojedinih pjesama, ovaj put proširenih ponekim umetcima iz samih pjesama, možemo još dublje uroniti u pravu kršćansku mistiku pričajući svoju vla-

stitu "priču" o Bogu, čovjeku i prirodi. Evo samo jednog kraćeg primjera.

U rano jutro ***uspinjem se*** *hiteći k Tebi; želja mi je "danas ... nebo prstima dotaknuti" - zato "****osluškujem ti glas****", Bože. I već znam: "samo je potrebno čuti anđelovu riječ: Izdigni se "iznad nepravde i bijede", "ne prepusti se sirenskom zovu vremena" i tako ćeš promijeniti sebe. Od radosti "****ruke pružam****" gledajući "lica u prolazu, ljudska i topla" i pitajuć se "jesu li tvoji, Bože, i oni koji se sada ne križaju". Znam, treba nam mnogo molitvenih "****vremena****" da bi osvanulo, "anđeli mi to razdragano pjevaju", "novo doba pred nama, u nama". Zato moji prema nebu "****ispruženi dlanovi****" vapaje šalju po njima: Izbavi nevine iz tamnica, kazni krivce na slobodi! I - gle! - na moje dlanove, jer sam dopustio "da se Bog umiješa u moj život", poput pustinjske mane padaju Tvoje "****riječi****". Riječi radosti jer "plašit mi se, reče Riječ, samo svojih riječi". A riječi Riječi su kao bijele blistave "****kapljice****", koje žude "prema drugoj obali". "S njima želim stvarati ujedinjeni svijet!" Čudim se i divim, iako "ne mogu proniknuti" otajstvo kako se "božansko spustilo do ljudskog". O tajno nedokučiva! "Kad bih mogao, rukama bih zagrlio cijeli svijet". Shvaćam i prepoznajem: to je moja zadaća! "Ne umišljam si da ću biti neki veliki izvor, dovoljno je da budem tek kapljica na dlanu ti, pa ipak tijelo mi drhti i padam na koljena "****pred životom****", koji će "doći prašnjavih sandala i bistra oka". U ovo rano jutro, kada "dan puca, ostavljam noć, zaranjam u život, odluke su preda mnom i toplina ljudske riječi". No put je dug, cilj dalek, "****godine prolaze****", ali "kad dotaknuh tvoju zvijezdu u svom oku, rasplinuše se magle i zasja novi, ljepši svijet". "Ruke su mi bile pune stvarî, srce bezvezarijâ", učili su me da je čovjek velik kad je kompleksan, no ja se otvorih tebi jer me pobijedila tvoja "****odlučna jednostavnost****". "Nauči, Isuse, i mene i ovaj svijet razmišljanju!" "Kad bih to znao, vjerujem sve bi postalo lakše" i ... napravili bismo svijet po mjeri čovjeka i Boga!" Bogočovjeka! Fantaziram jer sada zahvaljujući Tebi "jasno vidim da sve nije tako lagano. Traži se nutarnja preobrazba", čvrsta vjera, a ne "****razlijevanje****" između tebe i maglovite pojavnosti. "****Vrijeme je****" da se oda sna trgnemo. "Masline samuju", "vjetar hladi orošeno čelo, mi koji smo tvoji spavamo, a događaji nas sustižu i prestižu". "Čuje se bat njihovih koraka"... Dođi, Gospodine Isuse! Nastani se "****u brlogu****" našemu. "Osjećam strah vladara" našega zarobljenog srca, "sve je uvijek isto samo se uloge mijenjaju", oni se deru, vrište, raspamećeni su, lome se", ali "naša je budućnost". "Kucnuo je odsudni čas za novi poredak!" Niču "****novi naraštaji****", "iz pepela se dižu", "ništa im ne znači poruga i smijeh oholih" jer progonitelji nestaju u prašini obzorja. Tvoja "****odlučnost****" da "ustrajno nosiš teški križ" goni ih da pobjednički "pocikuju". "Uvijek je dobro kad znaš što hoćeš i kamo ideš!" Ali ipak, Gospodine, "lako bih ja sve shvatio da mi je križ manje težak". Možda bi bio lakši "da sam te prepoznao u čovjeku koji prolazi, u događaju naizgled nevažnom i neugodnom". Ipak, ohrabrio me tvoj "****pogled odozgor****" i tek sam tada shvatio da si "bio siromašan, ali predodređen za uspjeh". I vidim da se do danas ništa nije promijenilo: "i dalje jedni idu na križ, a drugi se prikrivaju". Jedni umiru na njemu, a "i ja sam jedan od onih ispod križa ti ... svrni, dakle, svoj pogled i prepoznaj me ... Oprosti mi, slab sam, kajem se, shvaćam." O znam da mi je slijediti "****stope****" tvoje, gledam ih i stid me je što još uvijek u "meni često dvojbe vrište, sapinju me, nosim tvoj život i misli me salijeću teške". Budim se i jasno vidim, tamna je noć prošla, "****jutro****" je: "rođen sam u svijetu koji se klanja opsjeni, prisiljava me biti kao on i pokloniti mu se, ali ja to neću!" "Kroz pukotine svijesti prodrlo je svjetlo", "****blagost dolazi****" da me obasja. I mada je svjetlo još uvijek "poput svijeće na vjetru", znam da "treba samo zakoračiti i sve će biti drukčije" jer će "tada procvjetati sažgana pustinja". Evo "****slijedim te****". "Spušta se predvečerje, u daljini vidim kuću, netko pred njom sjedi ... lice mu je prožeto svjetlošću i tako blago." O Bože, Isuse čudesni, ti si "****nježna veličina****", veličajnost izvan svih mjerila. Evo, "****pred tobom stadoh****" i zapanjen padoh na koljena, licem u prah, ali ti me pridiže i reče mi: "Bit ćeš velik i širit ćeš život oko sebe!" "Stvarno nisam znao da čovjek toliko dobra ima u sebi ... da je dijete koje polagano odlazi u budućnost!"*

Najčudesnije je svakako to što se ovakvih različitih "priča" može ispričati još nekoliko, sve ovisno o kutu promatranja vlastite stvarnosti i osobnom sagledavanju duhovnih relacija. Upravo ta "multihumana" (višeljudska ili megaantropska) mogućnost reinterpretacije ove Stojićeve poezije, čini mi se njezinom ne samo najvećom nego, usuđujem se reći, i najvišom vrijednošću. Jednostavnije rečeno: fra Miljenko Stojić ovom se zbirkom popeo na vrhunce hrvatske duhovne produkcije. A rekao bih, čak i šire. Možda će ipak biti pretjerano reći, ali neka bude spomenuto: ova zbirka može stati uz bok, makar kao mala poslušna sluškinja, "Usponu na brdo Karmel" svetoga Ivana od Križa.

Stjepan Tomić

Viktor Burić: Sveti Pavao kao pisac

(Zagreb 2009., KS Zagreb i Teologija u Rijeci, Rijeka, str. 108)

Mons. Viktor Burić, dugogodišnji senjski biskup, zatim prvi riječko-senjski nadbiskup metropolita, doktorirao je u Zagrebu 1933. godine s temom "Sveti Pavao kao pisac". Men-

tori radnje bili su naši glasoviti bibličari dr. Antun Sović i mons. dr. Franjo Zagoda. Kada je papa Benedikt XVI. proglasio Godinu sv. Pavla, a ujedno se i navršavala 25. obljetnica smrti nadbiskupa Burića i približavala 40. obljetnica riječko-senjske metropolije, koju je 1969. godine utemeljio papa Pavao VI., počelo se razmišljati o objavljivanju doktorske radnje prvog riječko-senjskog metropolita.

Mons. dr. Viktor Burić rodio se u Rijeci 6. rujna 1897. u obitelji imućnog i uglednog trgovca iz Kraljevice. Dosta je rano izgubio majku, no u očevoj drugoj ženi našao je brižnu pomajku koja se svesrdno za nj brinula. Po završetku osnovne škole i gimnazije izrazio je želju da postane svećenikom, pa ga je senjski biskup Antun Marušić poslao na studij u Innsbruck. Za svećenika je zaređen u Zagrebu 27. lipnja 1920., a ondje je 1933. godine i doktorirao. Poslije doktorata počeo je predavati na bogosloviji u Senju, no već 21. svibnja 1935. godine papa Pio XI. imenovao ga je, poslije smrti biskupa Starčevića, senjsko-modruškim biskupom. Biskupsko posvećenje primio je u zagrebačkoj katedrali 21. srpnja 1935. (u to vrijeme bio je senjski biskup sufragan zagrebačkog nadbiskupa), po rukama nadbiskupa Bauera, a suposvetitelji bili su nadbiskup koadjutor dr. Alojzije Stepinac i krčki biskup dr. Josip Srebrnić. U svoj biskupski grb upisao je dr. Burić riječi: Dominus adiutor meus (Gospodin moj pomoćnik).

Senjsko-modruška biskupija teško je stradala u II. Svjetskom ratu, brojne su crkve razrušene, svećenici pobijeni, zatvoreni ili prebjegli u inozemstvo. 1952. godine papa Pio XII. imenovao je mons. Burića i apostolskim administratorom riječke biskupije. Biskup Burić bio je tih i samozatajan, pravi "gospodin" u najboljem smislu te riječi. Po naravi nije bio borben, ali nije ni uzmicao kad su bili u pitanju sloboda vjere, interesi Crkve i neupitna vjernost Svetoj stolici.

Papa Pavao VI. imenovao je dr. Viktora Burića prvim nadbiskupom i metropolitom novoutemeljene riječko-senjske metropolije (27. srpnja 1969.). Mons. Burić sudjelovao je i na svim zasjedanjima II. Vatikanskog koncila, a papa Pavao VI. odlikovao ga je 2. srpnja 1973. dostojanstvom asistenta papinskog prijestolja. Na njegove uzastopne molbe Sveta stolica ga 1973. godine iz zdravstvenih razloga oslobađa uprave nadbiskupijom, te upravu kao apostolski administrator "sede plena" preuzima njegov koadjutor mons. Josip Pavlišić, a 18. travnja 1974. mons. dr. Viktor Burić i formalno je umirovljen. Preminuo je u Rijeci 23. kolovoza 1983. i sahranjen u riječkoj katedrali sv. Vida.

Doktorska radnja Viktora Burića broji 82 stranice strojopisnog teksta i 15 stranica bilježaka, a literatura i

sadržaj navedeni su na početku i nisu numerirani. U dodatku ovog izdanja Burićeve disertacije objavljen je članak dr. Božidara Mrakovčića, višeg asistenta pri katedri Novog Zavjeta Teologije u Rijeci, pod naslovom "Sveti Pavao i njegove poslanice. Neka uvodna pitanja". Životopis nadbiskupa Burića, kao drugi dodatak na kraju knjige, napisao je dr. Marko Medven, a predgovor knjizi današnji riječki metropolit, treći nasljednik nadbiskupa Burića, mons. dr. Ivan Devčić.

U zaključku svoje doktorske radnje mons. Burić među ostalim piše: *Od dana pred Damaskom, Pavao služi plemenitim ponosom samo Kristu. Rušeći stare religiozne povlastice židovske rase, poveo je kršćanstvo odlučno tragom koji je zacrtao Krist. I nitko nije više od njega zbog toga trpio od Židova, ali i nitko nije mogao više od njega vjerovati da Bog nije odbacio Židove. Otpad Izraela za njega je trenutačan; Izrael će opet biti predmetom Božjeg milosrđa.* (Rim 10,1; 11,1.2.28.; 9,11)

Stanislav Vitković

Zadarski glagoljski spomenici

(*Glagoljska matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama*, 1713. – 1825. Prir. Pavao Kero, Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010., str. XXII, 109, 144 /*Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae,* vol. I/)

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru izdala je 2008. godine knjigu pod naslovom *Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije* što ju je priredio mons. dr. Pavao Kero, prepozit Stolnog kaptola Sv. Stošije.

Taj popis broji 430 bibliografskih jedinica, a smijemo smatrati da je u prošlosti broj kodeksa bio veći i da su mnogi nestali – bilo zbog ratnih strahota, ili ljudskog nemara.

Glagoljski su kodeksi u prvom redu matične knjige (krštenih, vjenčanih, umrlih, krizmanih, ispovjeđenih, pričešćenih), zatim knjige stanja duša, godari, madrikule, ventari, kvaterani, skule, libri lašov, propovijedi itd. Sve su to dragocjeni izvori za proučavanje crkvene i kulturne povijesti, a često su teško dostupni raznim kategorijama znanstvenika.

Stoga je Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru odlučila objelodaniti te spomenike hrvatske kulture, tj. počela je izdavati niz pod naslovom *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae.* Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izdaje

slične nizove, a ovdje ćemo spomenuti samo niz pod naslovom *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium,* koji je počeo izlaziti 1868. godine (godine 2007. objavljen je LIV. sv. – *Obsidio Iadrensis).*

Prvi svezak niza zadarskih glagoljskih spomenika ima naziv koji smo u naslovu naznačili. To je matična knjiga umrlih bibinjske župe. Najvažniji dio knjige svakako je faksimil matice, koja sada postaje pristupačna svim proučavateljima glagoljice i stručnjacima drugih disciplina. Transliterirani tekst omogućuje čitanje matice i nepoznavateljima glagoljskog pisma. Iz pera Grozdane Franov-Živković komentar je matice i kazalo imena. Posebno treba istaknuti da je djelo recenzirala akad. Anica Nazor.

Općenito je poznato da je Bianchijevo djelo u dva sveska *Zara cristiana* iz XIX. st. još uvijek temeljna knjiga za proučavanje zadarske crkvene i umjetničke povijesti. Smijemo tvrditi da će i spomenute dvije knjige mons. Kera biti temeljna djela za proučavanje glagoljice na zadarskom području. Čestitamo Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti i priređivaču dr. Keru i želimo ustrajnost i uspjeh u daljnjem radu na tom značajnom projektu.

Pavao Galić

Gdje je mjesto metodici

(Ante Bežen, *Metodika znanost o poučavanju nastavnog predmeta*, Učiteljski fakultet, Zagreb i Profil, Zagreb, 2008.)

Sveučilišni profesor dr. Ante Bežen, profesor metodike na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, nakon dugogodišnjeg istraživanja objavio je jednu od najznačajnijih knjiga suvremene hrvatske pedagoške misli, knjigu koja po mišljenju dr. Nikole Pastuovića „predstavlja konceptualni prodor iz zatvorenog pedagogijskog prostora i otvara novi prostor za razvoj metodike pojedinih nastavnih predmeta..." Puni naslov knjige je: *Metodika znanost o poučavanju nastavnog predmeta – Epistemologija metodike u odnosu na pedagogiju i edukologiju – s primjerima iz metodike hrvatskog jezika.*

U predgovoru autor kaže: „Povod za pisanje ove knjige prijeka je potreba razjašnjenja dilema oko prirode metodike kao sveučilišne discipline te njezina položaja u znanstvenim i obrazovnim turbulencijama u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća. Rasprava o prirodi metodike (znanstvena disciplina ili skup praktičnih iskustava i naputaka) i njezinu mjestu u obrazovnoj teoriji i praksi, naime, zahvaljujući tromosti znanstvenog i obrazovnog sustava, u nas traju više od pola stoljeća, tj. otkako je metodika postala obvezni sveučilišni predmet na profesorskim studijima... Najkraće se ta situacija može opisati kao jalovo nadmudrivanje oko prirode i položaja metodike između matičnih znanosti nastavnih predmeta s jedne i odgojnih i obrazovnih znanosti (ponajviše pedagogije) s druge strane, što svim metodikama sprječava formalno priznanje statusa znanstvenih disciplina te punu emancipaciju i slobodan razvitak, iako su metodici slične discipline to davno postigle. Metodike se naime uporno ne uključuju u sustav znanosti koji funkcionira u Hrvatskoj, a koji je određen Pravilnikom o znanstvenim područjima, poljima i granama što ga donosi Nacionalno vijeće za znanost..."

U ovoj pozamašnoj knjizi (479 stranica) građa je podijeljena u četiri dijela: *I. Problem metodike kao znanosti i njezini epistemološki okviri, II. Teorijsko određenje metodike nastavnog predmeta, III. Prakseološke odrednice metodike nastavnog predmeta, IV. Epistemološka uporišta metodike*

*

Prvi dio ujedno je i najkraći, a sadrži sljedeće odrednice: *Što je epistemologija metodike; Znanje o odgoju i obrazovanju, metodičko znanje i kompetencija; Metodika i kriteriji o nastanku (nove) znanosti: – okviri i kriteriji za postojanje znanosti, – povijesni proces nastanka, transformacije i umnožavanja znanosti, – metodika zadovoljava kriterije o prirodi i postanku znanosti; Gnoseologija metodike disciplina koju treba razvijati; Epistemologija metodike u Hrvatskoj; Fenomen metodike kao sveučilišne discipline.*

Raspravljajući o problematici iznijetoj u predgovoru, autor spominje brojne autoritete, strane i domaće, obilno citirajući izvode iz njihovih djela, osporavajući sve donedavno uvriježeno mišljenje da metodika nema status znanstvene discipline. Raspravlja o posebnosti metodičkog znanja, vještina i kompetencija. Objašnjava i što je epistemologija (znanost o znanosti) i kako se primjenjuje kad je riječ o metodičkoj problematici (metodička epistemologija). Sve to predstavlja gnoseološka promišljanja o metodici kao znanstvenoj disciplini, a da bi se ta promišljanja mogla u potpunosti razumjeti, potrebno je izvjesno poznavanje osnova filozofije, psihologije, sociologije i inih znanosti. Samo se po sebi razumije, kad je riječ o ovakvim knjigama, da je potrebno i relativno snalaženje u povijesti pedagogije. Zbog svega toga autor pažljivo objašnjava sve relevantne pojmove: epistemologija metodike, znanje o odgoju i obrazovanju, metodičko znanje, matične znanosti, kompetencije, razvitak znanosti od stadija rane filozofije do suvremenih međudisciplina, kriteriji o prirodi i postanku znanosti, u koje se uklapa metodika, potreba za intenzivnijim razvijanjem gnoseologije metodike. Poglavlje u kojemu se

govori o epistemologiji metodike u Hrvatskoj posebno je zanimljivo, a u njemu se između ostaloga kaže: „Od 60-ih godina 20. stoljeća metodike se u Hrvatsku uvode i kao posebni kolegiji na sveučilišne studije za profesore pojedinih nastavnih predmeta u srednjim školama. Nedugo zatim počinje i oblikovanje pojedinih metodika kao znanstvenih disciplina, a time i interes za epistemologiju metodike...“

Završni dio ovog poglavlja je tablica: *Metodike na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu,* gdje je jasno predočeno na kojim se fakultetima predaje metodika, kako se ti kolegiji zovu i koliko se semestara slušaju.

Na kraju tog poglavlja sažetak je o fenomenu metodike u više točaka. Dvije zadnje točke glase:

Metodika po svojoj svrsi pripada djelatnosti odgoja i obrazovanja, a svojim sadržajem i predmetom istraživanja onoj znanosti (znanstvenom području) čija je obrazovna teorija. Na taj način ona spaja različita znanstvena područja i metodologije s područjem odgoja i obrazovanja (nastave) i metodologijom odgojnih, odnosno obrazovnih znanosti. Ona je dakle generički *interdisciplinarna znanost,* jer se ne može do kraja uključiti ni u jednu znanost na kojoj se formira, čije spoznaje objedinjuje, s obrazovnom i odgojnom svrhom.

O epistemološkom fenomenu metodike može se govoriti na dvije razine: jedna je *opća metodika,* koja objašnjava postanak i strukturu samoga fenomena i teorijske je naravi, a druga su *pojedinačne metodike* koje su, uz odgovarajuću teorijsku nadgradnju, bitno usmjerene na praktičnu primjenu.

*

Drugi dio je puno opsežniji (188 str.) a razrađuje odnose metodike prema pedagogiji i edukologiji, strukturu metodike i njezin odnos prema supstratnim znanostima te metodologiju metodike. Pod četiri naslova ovog poglavlja do u tančine se analizira složenost metodičke znanosti. Evo, primjerice, što je sve sadržano pod trećim naslovom: 3. *Supstratne znanosti i struktura metodike* navodi što taj naslov sadrži i o čemu govori: *3.1. Matične znanosti, 3.2. Filozofija i njene discipline u metodici, 3.2.1. Filozofija književnosti, medija i jezika, 3.2.2. Estetika i umjetnička spoznaja, 3.2.3. Estetika te moralna i religijska spoznaja, 3.2.4. Logika i zakonitosti mišljenja, 3.3. Psihologija: teorije i pojmovi vezani uz metodiku, 3.3.1. Psihološke teorije o razvoju ljudske spoznaje, 3.3.2. Psihološki pojmovi važni za metodiku, 3.3.3. Periodizacija čovjekova psihičkog razvoja i obrazovni stupnjevi osnova za strukturiranje metodike, 3.3.4. Pozitivna psihologija i metodika, 3.4. Sociologija i metodika, 3.4.1 Socijalno gledište u pedagogiji i metodici, 3.4.2. Edukološki pristup sociološkim aspektima obrazovanja, 3.4.2.1. Sociološke teorije i metodika, 3.4.2.2. Reforme obrazovanja i metodika, 3.4.2.3. Mediosociologija obrazovanja i odgoja sociološka sastavnica metodike, 3.5. Pedagoški/didaktički i edukološki okviri metodike, 3.5.1. Metodika i pedagogija, 3.5.2. Metodika i didaktika, 3.5.2.1. Didaktička struktura odgojno-obrazovnog/nastavnog procesa, 3.5.2.2. Didaktički nastavni sustavi, strategije, metode i postupci, 3.5.2.3. Didaktička komunikacija u nastavi, 3.5.2.4. Didaktičke vrste nastave, 3.6. Interdisciplinarnost metodike.*

Pod četvrtim naslovom u ovom poglavlju u potpunosti se rasvjetljava metodologija metodike. Na samom početku je grafički prikaz „Struktura metodologije metodike“, gdje se metodologija razmatra u četiri cjeline: opća polazišta, znanstvene paradigme, znanstvene teorije i znanstvene metode u metodici. U cjelini o znanstvenim teorijama dosta je prostora posvećeno i kurikulumu: 4.6.2.1.5. *Kurikulumska teorija,* gdje se između ostalog spominje i kada je taj pojam uveden u našu praksu: „Uz pojam *nastavni program* u Hrvatskoj se usporedno sve više rabi i pojam *kurikulum.* Kurikulum u hrvatsku obrazovnu teoriju i terminologiju ulazi tek krajem 20. stoljeća iz zapadnoeuropske i američke literature....“ Nabrajaju se naši eminentni stručnjaci koji su objašnjavali taj pojam: V. Poljak, L. Bognar, M. Matijević, N. Pastuović, D. Rosandić... te velik broj stranih autora i citiraju njihova objašnjenja. Navedena je i definicija ovog pojma iz dokumenta Njemačkog vijeća za obrazovanje: „Povijesni koncept kurikuluma što ga je moderna obrazovno-odgojna znanost prihvatila, odnosi se na proces učenja: koja znanja, sposobnosti, vještine, stavove i obrasce ponašanja treba učenik steći. S kojim sadržajima on treba biti suočen? Što treba učiti? Kako i gdje treba učiti? Kojim koracima u učenju, kako, uz pomoć kojih nastavnih sredstava i pomagala učiti..“

Autor još objašnjava razlike u didaktičkoj teoriji nastavnog plana i programa i edukološkoj teoriji kurikuluma, iz kojih razlika proizlaze i one između edukološkog i didaktičkog pristupa metodici. Svakako su značajne teme: *Pedagogija kurikuluma* i *Izvorne metodičke teorije*: teorija odgojno-obrazovnog (metodičkog) čina, teorija metodičkog polja. U ovom se poglavlju još ističu cjeline *Znanstvene metode* te *Epistemološke odrednice i posebnosti metodologije metodike.*

Za ovaj dio knjige autor se također poslužio opsežnom literaturom, u kojoj su s preko 250 knjiga i članaka zastupljena različita područja ljudske djelatnosti: filozofija (filozofija odgoja, epistemologija, gnoseologija estetike, etika, logika); psihologija;

sociologija, obrazovna politika; pedagogija (andragogija,didaktika, edukologija); lingvistika, znanost o književnosti, znanost o medijima, kroatistika (matične znanosti metodike hrvatskog jezika); metodika hrvatskoga (materinskog) jezika; te dokumentni relevantni za metodičku znanost.

*

Treći dio, *Prakseološke odrednice metodike nastavnog predmeta*, sadrži šest osnovnih tema: 1. *Dokumenti za organizaciju nastave (metodičke prakse).* Govori o problematici nastavnih programa/kurikuluma, vrsti i razini nastavnog programa, o strukturama i osnovnim pojmovima tih programa, a razmatra i odnos nastavnog programa i nastavnog predmeta (s primjerima takvih programa u Hrvatskoj, primjerice za hrvatski jezik u osnovnoj školi i gimnaziji. Tu je i osvrt na kurikulum, o kojemu se više govori u poglavlju o didaktičko-edukološkim programima, a ovdje se, uz kraće opservacije, donose primjeri kurikuluma za osnovno obrazovanje u Finskoj, kao i primjer kurikuluma hrvatske nastave u inozemstvu, a govori se i o razinama usvajanja znanja iz nastavnog programa/kurikuluma

2. Tema *Sudionici odgojno-obrazovnog procesa (nastave)* razmjerno je kratka, a bavi se učenikom i učiteljem. Ukratko se obrazlažu važnost učenika, bez kojega ne bi bilo ni odgojno-obrazovne djelatnosti, i funkcija učitelja (metodičara nastavnog predmeta/područja), kao stručnjaka koji je osposobljen za izvođenje nastave predmeta (programa), posjeduje potrebna znanja i umijeća i primjenjuje ih u nastavnoj praksi. Autor iznosi primjere nazivâ za osobe kojima je posao izvođenje odgojno-obrazovnog procesa: „... u predškolskoj ustanovi to je odgojitelj, u osnovnoj školi učitelj, u srednjoj školi nastavnik (profesor), a na sveučilištu to je sveučilišni profesor u nekoliko zvanja. U drugim zemljama ova profesija u osnovnoj i srednjoj školi ima obično naziv učitelj, a naziv profesor rezerviran je samo za sveučilišnu razinu..." Nešto opširnije osvrće se na važnost permanentnog obrazovanja učiteljskog osoblja.

3. *Prostor i oprema za školu i nastavni predmet.* O prostoru kao značajnom čimbeniku u odgojno-obrazovnom procesu raspravlja se na više stranica. Riječ je o prostoru (lokaciji) općenito te o konvencionalnom i prividnom (*cyber*) prostoru, vezanom uz računalnu tehnologiju. Svakako je od velikog značaja oprema, koja je u domeni državnog pedagoškog standarda.

4. *Nastavni izvori* su izvorno metodičko područje jer svaki predmet ima svoje izvore znanja koji se primjenjuju u nastavnoj praksi i učenju. Dijele se na primarne i sekundarne te na temeljne i pomoćne. Udžbenici i internet tu su svakako nezaobilazni. Zanimljivo je i kratko razmatranje o metodičkim artefaktima (obično učiteljskom ili učeničkom rukom izrađenim predmetima za nastavne potrebe).

U ovom dijelu knjige najopširnije je obrađena šesta tema: *Odgojno-obrazovni proces/nastava predmeta*. Na početku autor kaže: „Odgojno-obrazovni proces je suodnos sljedećih čimbenika: učenik, učitelj, nastavni program/kurikulum, nastavni predmet, prostor, oprema i izvori znanja potrebni za ostvarivanje programa... " S obzirom na to da se nastava može promatrati i istraživati na dvije razine: didaktičkoj, koja nastavu proučava uopćeno, kao organiziranu djelatnost, i metodičkoj, kojoj je na prvom mjestu stjecanje konkretnoga znanja, epistemološku stranu tog procesa autor predočava sučeljavanjem didaktičkih i metodičkih polazišta na prakseološkoj razini, gdje se ta polazišta ponegdje podudaraju, a ponegdje postoje zasebno. Opširno su razrađeni primjeri iz metodike hrvatskog jezika, na koju su primijenjene definicije, načela i struktura opće metodike. Precizno se iznose obilježja metodičkih sustava koji se danas primjenjuju u nastavi hrvatskog jezika, opširno se objašnjavaju nastavne metode i postupci, razrađen je pojam nastavne jedinice u različitim segmentima nastave hrvatskog jezika, književnosti i medijske kulture, objašnjava se i što je nastavni sat, a naglašava se i važnost pripreme za nastavu i izvedbenih programa, kao i važnost vrednovanja učeničkih dostignuća. Na kraju se autor osvrće na sinkroniju i dijakroniju u metodici.

Ovaj dio knjige završava opsežnim popisom domaće i strane literature koja je autoru poslužila u istraživanju, te dokumenata relevantnih za funkcioniranje našeg školstva.

*

Četvrti dio nosi naslov *Epistemološka uporišta metodike*, a sadrži sljedeće teme: povijest metodike, metodika u znanstvenim i administrativnim sustavima znanosti, sažetak njezinih epistemoloških obilježja i pogled na budućnost metodike kao znanstvene discipline.

Govoreći o povijesti, autor polazi od prapočetaka, od naturalne pouke do suvremenih dostignuća, a temu je razradio ovako: *1. Povijest metodike, 1.1. Od pedagogije do metodike, 1.2. Razdoblja u razvitku metodike:*

Razdoblje imanentne metodike (od prvih škola do *pojave prvog udžbenika*) u metodici je hrvatskog jezika razdoblje od početaka pismenosti i školstva u Hrvatskoj do pojave prvoga udžbenika hrvatskog jezika 1527. godine. *Razdoblje protometodike* (od prvog udžbenika do pojave predmetnih učitelja) počinje tiskanjem prve, nepotpisane hrvatske glagoljske počet-

nice u Mlecima 1525., a traje do sredine 19. stoljeća, kad se u hrvatsko školstvo uvode stalni nastavni programi, s predmetima u današnjem smislu te posebni učitelji i profesori za pojedine predmete. U tom razdoblju izlaze prve gramatike hrvatskog jezika (Bartol Kašić, Šime Starčević). Carica Marija Terezija reformama uređuje školski sustav, a važan je dokument *Opći školski i naučni sustav* (1777.), koji je ublažio pritisak germanizacije u našem školstvu. Škole prestaju biti vjerske ustanove i postaju državne. U tom je razdoblju tiskan vrlo značajan dokument iz pera vrhovnog ravnatelja školstva Ivana Ignjata Felbigera, knjiga *Metodika za učitelje,* u kojoj su „objedinjena sva znanja potrebna za rad učitelja, ravnatelja i nadzornika. *Razdoblje iskustvene metodike* (od uvođenja predmetnih učitelja do pojave znanstvene metodike) zahvaća vrijeme od sredine 19. st. do uvođenja metodike kao studijskog predmeta na sveučilišni studij šezdesetih godina 20. stoljeća, a potom nastupa *razdoblje znanstvene metodike* (od uvođenja metodike hrvatskog jezika kao sveučilišne discipline pa nadalje). Prvi predavači metodike kao pomoćnog predmeta u okviru studija hrvatskog jezika bili su: Tvrtko Čubelić, Novak Novaković i Ivan Brabec. Godine 1964. na mjesto stalnog voditelja kolegija metodike hrvatskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dolazi dr. Dragutin Rosandić, koji deset godina kasnije osniva Katedru za metodiku hrvatskog jezika i književnosti. On je zapravo utemeljio znanstvenu metodiku hrvatskog jezika, a u pojedinim njenim područjima utemeljio ju je i jezikoslovac Stjepko Težak.

Nakon *Razdobljâ u razvoju metodike* slijedi tema *1.3. Pokazatelji povijesnog razvitka metodike*, gdje se raspravlja o odgojno-obrazovnom (nastavnom) programu, nastavnom predmetu, izvorima znanja, predmetnim učiteljima, temeljnim metodičkim studijima, udžbenicima metodike i ostaloj metodičkoj literaturi, zatim o sveučilišnoj nastavi metodike, metodičarima znanstvenicima i Zagrebačkoj metodičkoj školi, o metodičkim znanstvenim istraživanjima, skupovima te informacijskom sustavu

Vrlo je značajna druga tema: 2. *Metodika u znanstvenim sustavima* u kojoj je građa raspoređena kako slijedi: *2.1. Metodika u općim sistematizacijama znanosti, 2.1.1. Sustav znanosti Alberta Bazale, 2.1.2. Klasifikacija suvremenih znanosti Andrije Stojkovića; 2.2 Metodika u pedagoškim i edukološkim sistematizacijama odgojnih teorija i znanosti, 2.2.1. Sustav odgojnih teorija Wolfganga Brezinke, 2.2.2. Pedagogijski sustav znanosti, 2.2.2.1. Pedagogijski sustav T. Dietricha, 2.2.2.2. Sustav pedagogije Vladimira Mužića, 2.2.3. Edukološki szstav znanosti o odgoju i obrazovanju, 2.2.3.1. Edukološki sustav J. E. Christensena i J.E. Fishera, 2.2.3.2. Edukološki sustav Gastona Mialareta, 2.3. Metodika u političko-administrativnom sustavu znanosti u Hrvatskoj, 2.4. Moguća rješenja za mjesto metodike u znanstvenom sustavu.* Autor ukazuje na tri mogućnosti za određivanje mjesta metodici, to jest metodikama pojedinih predmeta, u postojećem *Pravilniku o znanstvenim područjima, poljima i granama.*

Treća tema: 3. *Sažetak epistemoloških obilježja metodike*, predstavlja srž svega što se u knjizi govori o epistemologiji metodike, a posljednja je tema: 4. *Perspektive metodike,* u kojoj autor kaže i ovo: „ Život u 21. stoljeću, za razliku od prijašnjih vremena, umjesto opširnog znanstvenog znanja koje je statično i neproduktivno, zahtijeva funkcionalna znanja, odnosno kompetencije za uspješno obavljanje svakodnevnih poslova. U sustavu stjecanja znanstvenog znanja oblici i metode obrazovanja i učenja bili su jednostavni i strogo formalizirani (razred, sat, predmet, reproduciranje, zapamćivanje). Stjecanje kompetencija zahtijeva prilagođavanje oblika i metoda velikom broju različitih ciljeva, što dovodi do potrebe stalnog pronalaženja novih i učinkovitijih oblika, strategija i metoda učenja i osposobljavanja. U takvim okolnostima smanjuje se potreba poznavanja apstraktnih obrazovnih teorija i iskustava za učitelje i druge poučavatelje, a raste uloga dinamičnih i prilagodljivih praktičnih sustava poučavanja koji omogućuju brzo stjecanje radnih kompetencija u samoj školi, a koji su utemeljeni na lako razumljivim i primjenjivim teorijama poučavanja. To je među područje metodike kao praktične discipline o primjeni znanosti u poučavanju i ponašanju u kojoj se takvi operativni sustavi poučavanja brzo stvaraju."

*

Govoreći o ovoj knjizi kao neobično značajnoj i nesvakidašnjoj, profesor metodike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dr. Vlado Pandžić kaže: „...Budući da je ova knjiga sustavno i cjelovito razmatranje epistemologije metodike na hrvatskom jeziku, mora se posebno istaknuti da predstavlja izvoran znanstven prinos utemeljen na sustavnim dugogodišnjim promišljanjima i istraživanjima ove izrazito aktualne znanstvene problematike."

Stilski dotjerana, besprijekornoga jezika, visoke znanstvene akribije koja odaje erudita svestranoga, može se reći začudnoga znanja, knjiga je po mnogo čemu jedinstvena i svakako će (ako već nije) doprinijeti prevrednovanju znanstvenih polja, gdje će se naći mjesta za metodiku i za nju oblikovati posebno znanstveno područje, izvan pedagogije i ostalih supstratnih znanosti.

Jure Karakaš

Uskoro objavljujemo

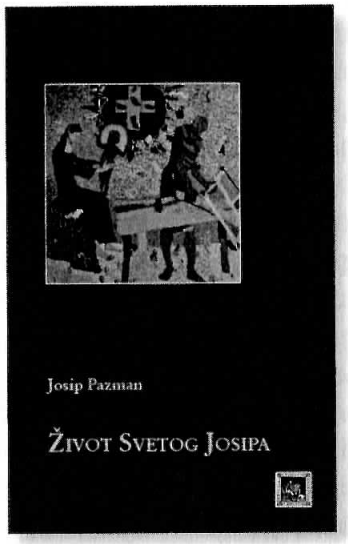

Nakon 110 godina od prvog izdanja još uvijek svježe i iscrpno štivo o životu samozatajnog poočima Bogočovjekova!

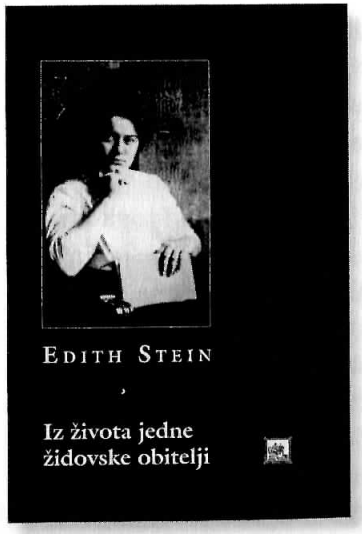

Kupite!

Pročitajte!!

Preporučite!!!

Vijesti

U "Vijencu" (dvorana II) na Kaptolu u Zagrebu 25. veljače ove godine održan je, u organizaciji Kršćanske sadašnjosti, "Teološki četvrtak" na temu "Crkva i komunizam", o kojoj su uvodno govorili akademik *Franjo Šanjek* i dr. *Ivo Banac*. Nakon podosta općenitog Šanjekova izlaganja o temeljnoj nespojivosti Crkve i komunističke ideologije, Ivo Banac je govorio naširoko o taktikama zastrašivanja i infiltracije kojima je komunistički državni aparat suzbijao utjecaj Katoličke crkve. Na žalost, nitko se od govornikâ, i nitko od brojne publike, nije osvrnuo na odnos Teološkoga društva "Kršćanska sadašnjost" (TDKS) prema komunizmu, odnosno na TDKS-ovo navodno sudioništvo u nastojanju komunističkog režima da Crkvu u Hrvata odvoji od Vatikana.

* * *

U Nadbiskupijskom pastoralnom institutu u Zagrebu priređeno je 15. ožujka 2010. predstavljanje pretiska knjige dr. *Velimira Deželića* starijeg "Kardinal Haulik – nadbiskup zagrebački (1788. – 1869.)". Tom je prigodom o knjizi, izašloj u izdanju Glasa Koncila, govorio među ostalima i predsjednik HKD-a sv. Jeronima, dr. *Juraj Kolarić*, koji je popratne tekstove objavljene u knjizi (među njima i predgovor kardinala *Bozanića*) bio najprije dostavio HKD-u sv. Jeronima za njegovo izdanje pretiska, a onda bez ikakvih konzultacija s jeronimskim uredništvom sav taj materijal ustupio Glasu Koncila i tako Jeronimskome društvu onemogućio da objavi Deželićev životopis svoga utemeljitelja.

* * *

U redovitoj emisiji na Radio-Mariji o novim izdanjima HKD-a sv. Jeronima *Jerko Grgec* je 15. 3. 2010. govorio o skorom drugom izdanju knjige *Josipa Pazmana* "Život sv. Josipa", koja je prvi put objavljena 1900. godine.

* * *

Umirovljeni svećenik *Marijan Radanović*, dugogodišnji župnik i upravitelj karlovačkoga nacionalnog svetišta sv. Josipa, autor jeronimskoga katekizma "Put, Istina i Život" i suradnik jeronimskih publikacija, dobitnik je priznanja Karlovačke županije za životno djelo. Nagrada će mu biti svečano uručena 13. travnja, na Dan Karlovačke županije.

* * *

Mjesečnik za kršćansku kulturu "Zvona", ožujak 2010., donosi, iz pera *Zvonimira Despota*, komentar prvih

koraka novoga hrvatskog predsjednika, naslovljen "Nikakva prekretnica". Despot ističe kako je *Ivo Josipović* započeo svoj mandat skandalima i razočaranjima, vezanima uz njegov brzoplet i nesamostalan izbor savjetničkog tima.

* * *

Pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija "Crkva na kamenu", ožujak 2010., objavljuje, pod naslovom "Udaljavanje od istine u nastavi vjeronauka", tekst *Matije Grgata* o u nas nedavno objavljenom djelu "Vjeronaučna didaktika". Autor smatra da se terminologija tog, izvorno njemačkoga priručnika uvelike razlikuje od one u svim prijašnjim udžbenicima, gdje su svi temeljni pojmovi bili objašnjeni jasno i razumljivo, u skladu s kršćanskim shvaćanjem čovjeka. "Vjeronaučna didaktika" tako nam otkriva jedan potpuno drukčiji duh – znanstveni, s kompliciranim definicijama, učenim izrazima, s mnoštvom stranih riječi i s neobičnim jezičnim konstrukcijama, koje više zamagljuju nego što rasvjetljavaju.

* * *

Talijanski tjednik "Famiglia cristiana", br. 8/2010., donosi, pod naslovom, "L'ultimatum del terzo mondo" (Ultimatum Trećega svijeta), intervju sa švicarskim sociologom *Jeanom Zieglerom* povodom prijevoda njegove nove knjige "L'odio per l'Occidente" na talijanski jezik. Ziegler objašnjava kako postoje dvije vrste rastuće odbojnosti prema zapadnome svijetu: ona patološka, koja proizvodi terorizam i protiv koje se valja boriti, i ona racionalna, koju valja podržati, a izazvana je, prema njegovu mišljenju, činjenicom da Zapad čovjekova prava brani samo unutar vlastitih granica, dok istovremeno izvan njih tolerira pravo jačega i zakon džungle.

* * *

Revija suvremene kulture "Études", veljača 2010., donosi esej *"Descartes* ou le scepticisme défait" (Descartes i oslabljeni skepticizam) *Denisa Moreaua*, profesora filozofije na sveučilištu u Nantesu. Moreau analizira Decartesove *Metafizičke meditacije*, prema njegovu mišljenju jednu od najfascinantnijih intelektualnih odiseja ikada proživljenih i stavljenih na papir.

* * *

U glasilu Vrhbosanske nadbiskupije "Katoličkom tjedniku", br. 5/2010., fra *Tomislav Pervan* u članku "Napredno i natražno u Crkvi" upozorava kako se u Crkvi već desetljećima p(r)ovlače dva pojma koja je polariziraju i iskrivljuju sliku o njoj: pojam naprednjaštva i progresivnosti, te natražnjaštva i konzervativnosti, upotrebljavani kao streljivo i oružje protiv neistomišljenika.

* * *

Katoličko glasilo "MI", br. 1-2/2010., objavljuje komentar *Mije Mažurana* o nepostojanju prave demokršćanske opcije u hrvatskoj politici. U članku, naslovljenom *Slom demokršćanstva bez kršćanstva*, autor ističe kako katolici nemaju nikakav utjecaj u politici, što se ponajbolje vidi sada kad su nominalno demokršćanske stranke na vlasti. Pokušavajući udovoljiti svima, kaže Mažuran, takve političke snage ne uspijevaju zadovoljiti ničije, a ponajmanje najpreče narodne interese, niti uspijevaju provesti u djelo svoje demokršćanske političke programe.

* * *

U "Glasu Koncila", br. 12/2010., *Darko Grden* u članku pod naslovom "Papa izložen 'pogrešnoj' i klevetničkoj optužbi" navodi riječi mons. *Charlesa Sciclune*, promicatelja pravde u Kongregaciji za nauk vjere, kako statistički podaci o zločinima pedofilije počinjenima u Katoličkoj crkvi pokazuju da je postotak tih zločina malen i ne odgovaraju percepciji koja se stvara kada ti žalosni slučajevi stignu na prve stranice novina.

* * *

Glasnik sv. Antuna Padovanskoga "Veritas", ožujak 2010., donosi, pod naslovom "Nove spoznaje o Torinskome platnu", intervju s povjesničarkom *Barbarom Frale*, čija su otkrića revolucionirala način gledanja na jednu od najpoznatijih kršćanskih relikvija. Frale je godinama proučavala Torinsko platno i nakon sustavne analize i pomnog pregledavanja mnoštva drevnih dokumenata došla do zaključka da ono potječe iz prvoga stoljeća naše ere. Štoviše, postoji, prema njezinu sudu, obilje dokaza u prilog pretpostavci kako Torinsko platno datira iz prvog tridesetljeća toga stoljeća.

* * *

Tjednik Gradišćanskih Hrvata "Hrvatske novine", 12. ožujka 2010., objavljuje urednički članak o pjesniku *Joji Ricovu*, pod naslovom "Joja Ricov – pred svim i čakavski pjesnik". Proslava pjesnikova 80. rođendana bila je tako povod da se naglasi i Ricovljeva povezanost s Gradišćanskim Hrvatima, s kojima ga uz naklonost veže i zavičajna čakavica.

* * *

Kršćanska obiteljska revija "Kana", ožujak 2010., donosi članak *Darka Gašparovića* o filmu "Antikrist" danskoga redatelja *Larsa Von Triera*. Topika tog djela, kaže Gašparović, sva je u religioznoj simbolici, ali na ključno pitanje, tko je tu Antikrist, nema jasna i jednoznačna odgovora. Tekst završava konstatacijom kako Von Trie-

rov film jest drastičan izraz današnjega svijeta, ali u svojoj jednodimenzionalnosti afirmacije zla previđa postojanje kontrapunkta što ga unatoč svemu pronosi kršćanska i uopće religiozna ideja.

* * *

Izdavačka kuća "Ex libris" iz Rijeke objavila je početkom ožujka 2010. prvi broj teološkog časopisa "Concilium" na hrvatskom jeziku. Riječ je o licencnom izdanju revije koju su 1965. godine, nadahnuti idejama Drugoga vatikanskog koncila, pokrenuli *Karl Rahner, Edward Schillebeeckx, Johan Baptist Metz, Yves Congar i Hans Küng*. "Concilium" je zamišljen kao časopis s čvrstim korijenima u katoličkoj tradiciji, ali i kao platforma otvorena drugim kršćanskim i ostalim svjetskim duhovnim tradicijama.

* * *

"Riječki teološki časopis", br. 2/2009., donosi tekst dr. sc. *Danijela Tolvačića "Bog* kao šifra transcendencije. Jaspersova interpretacija *temeljnih šifri Božanstva*". Pitanje o Bogu, ističe autor, zauzima istaknuto mjesto u misli "kasnog" *Jaspersa*. Njemački filozof smatrao je kako se o transcendenciji ništa ne može znati, umjesto znanja ostaje nam "čitanje šifara", koje možemo umu uprisutniti jedino filozofskom spekulacijom. Želeći znati "što" Bog jest, mi ne uspijevamo. Tako neuspjeh postaje najvećom šifrom, a umjesto znanja stječemo filozofsku vjeru.

* * *

Revija Međunarodnog instituta Jacques Maritain "Notes et documents", rujan-prosinac 2009., objavljuje intervju s *Phillippeom Chenauxom*, pod naslovom "Vingt ans aprés la chute du mur de Berlin: Le communisme, *dernière héresie chrétienne*" (20 godina nakon pada Berlinskoga zida. Komunizam kao posljednja kršćanska hereza). Povod je razgovoru izlazak Chenauxove knjige "Katolička crkva i komunizam u Europi (1917.–1989.)", u kojoj se događaji iz 1989. pokušavaju staviti u širi povijesni kontekst odnosa Katoličke crkve i komunizma, od Oktobarske revolucije do pada Berlinskoga zida, s naglaskom na komunističkom heretičkom umetanju judeo-kršćanskoga naslijeđa u materijalističku i ateističku koncepciju postojanja i povijesti.

* * *

U slovenskoj reviji "Mladika", veljača 2010., *Martin Silvester* objavljuje, u prilogu naslovljenom "Iz hrvaške poezije", slovenske prijevode pjesama *Sonje Jurić, Malkice Dugeč, Marele Mimice* i *Živka Prodanovića* iz nekoliko novijih brojeva "Marulića".

Sadržaj

Perica Grgec: Nije gotovo kad je gotovo... 237
* **AA.VV:** Uskrni haiku ... 243
Mladen Jurčić: Uskršnje razmišljanje ... 245
* **Mira Šubašić:** Veliki tjedan; Magdalena ... 250
Jelena Horvat: ... svjetlašce u tami ... 252
* **Slavica Sarkotić:** Ponekad usnem mog djeda; Ja ću uvijek bdjeti nad ravnicom; O Uskrsu ... 258
Mladen Jurčić: Znakovi prolaska (*nastavak*) ... 261
* **Mladen Jurčić:** Molitva za one ... 277
Ozrenka Fišić: Umozdravica za zemlju bos(n)u i golu ... 278
* **Milo Jukić:** Kolačuša; Razgovor sa pticama; Na suprotnim obalama ... 282
Jerko Grgec: Šezdeset i osma – Hombre i Pascal na raskrižju povijesti ... 285
* **Josip Jakov Planinić:** O zalasku sunca ... 303
S. Petra od Presvetog Srca: U srcu Crkve *(Karmel u pitanjima – IV.)* ... 305
* **Velimir Milošević:** Dva groba ... 310
Ivan Armanda: Msgr. fr. Jordan Zaninović OP – aristokrat duha ... 312
* **Malkica Dugeč:** Kroćenje pogleda u visine ... 335
John Henry Newman: Milosni pozivi ... 336
* **Ivana Herceg:** Ja ću ... 342
Kristijan Kraljević: Mjesečev krojač ... 343
* **Drago Maršić:** Kad postanem ljudi kad osvanem ptica ... 345
Zdenko Kremer: Postmoderna vremena (ili Čuđenje u svijetu) ... 346
* **Rajko Glibo:** U srce urezan ... 355
Toma Lučić: O čašćenju sv. Vlaha (Blaža) u Hrvatskoj ... 356
* **Adolf Polegubić:** na njemačkom sjeveru; dok me dodiruje ... 378
Vladimir Rem: Ilirac na slavonski način (*tragom povijesti obitelji Brlić*) ... 380
* **Živko Prodanović:** izmicanje djetinjstva ... 388
Mirko Bobaš: Kad te ne bi bilo ... 389
* **Tomislav Maretić:** Zrikavac pod zvijezdama ... 407
Nove publikacije ... 408

Mišljenja i reagiranja

Peter Schweizer: Noam Chomsky – društveni parazit, ekonomski protekcionist, amoralni vojni uposlenik 409

Mozaik

Mladen Jurčić: Još jedna dojmljiva izvedba Tennesseja Williamsa u Kazalištu Gavella 425
Antun Petrušić: *Majstori pjevači* Richarda Wagnera na pozornici Opere u Grazu 429
Malkica Dugeč: Zbližavanje (Uz izložbu *Los tres Antonios*) 433

Knjige

Božidar Prosenjak: Više od pozornosti (Vesna Miculinić-Prešnjak: *Na pragu vremena,* izd. Hrvatsko književno društvo i Liber, Rijeka, 2008.) 438
Stjepan Tomić: Stopama mira – otajstva krunice (Fra Miljenko Stojić: *Stopama mira – otajstva krunice*, Međugorje-Zagreb 2009.) 440
Stanislav Vitković: Sveti Pavao kao pisac (Viktor Burić: *Sveti Pavao kao pisac,* izd. Kršćanska sadašnjnost i Teologija u Rijeci, Zagreb – Rijeka, 2009.) 443
Pavao Galić: Zadarski glagoljski spomenici (*Glagoljska matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama*, 1713. – 1825. Prir. Pavao Kero, Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010., str. XXII, 109, 144 (*Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae,* vol. I) 445
Jure Karakaš: Gdje je mjesto metodici (Ante Bežen, *Metodika znanost o poučavanju nastavnog predmeta*, izd. Učiteljski fakultet i Profil, Zagreb 2008.) 446

Vijesti

Iz domovine i svijeta 455

MARULIĆ - hrvatska književna revija, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.
Uredništvo redakcijski kolegij

Autori priloga u ovom broju:

Ivan Armanda

Mirko Bobaš

Quentin Clingerman

Joseph B. Connolly

Armando Corbelle

Magdalena Dale

John Daleiden

Andrzej Dembończyk

Malkica Dugeč

Ozrenka Fišić

Pavao Galić

Rajko Glibo

Jerko Grgec

Perica Grgec

Ivana Herceg

Jelena Horvat

Milo Jukić

Mladen Jurčić

Jure Karakaš

William Kenney

Krzysztof Kokot

Kristijan Kraljević

Zdenko Kremer

Toma Lučić

Tomislav Maretić

Jacek Margolak

Ed Markowski

Drago Maršić

John McDonald

Velimir Milošević

Vasile Moldovan

John Henry Newman

Robert Nowak

S. Petra od Presvetog Srca

Antun Petrušić

Josip Jakov Planinić

Adolf Polegubić

Reason A. Poteet

Živko Prodanović

Božidar Prosenjak

Vladimir Rem

Nakamura Sakuon

Slavica Sarkotić

Peter Schweizer

Keith A. Simmonds

Constantin Stroe

Alan Summers

Mira Šubašić

Cindy Tebo

Juhani Tikkanen

Stjepan Tomić

Jennie Townsand

Stanislav Vitković

ISSN 0350-4220
9 770350 422005